Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

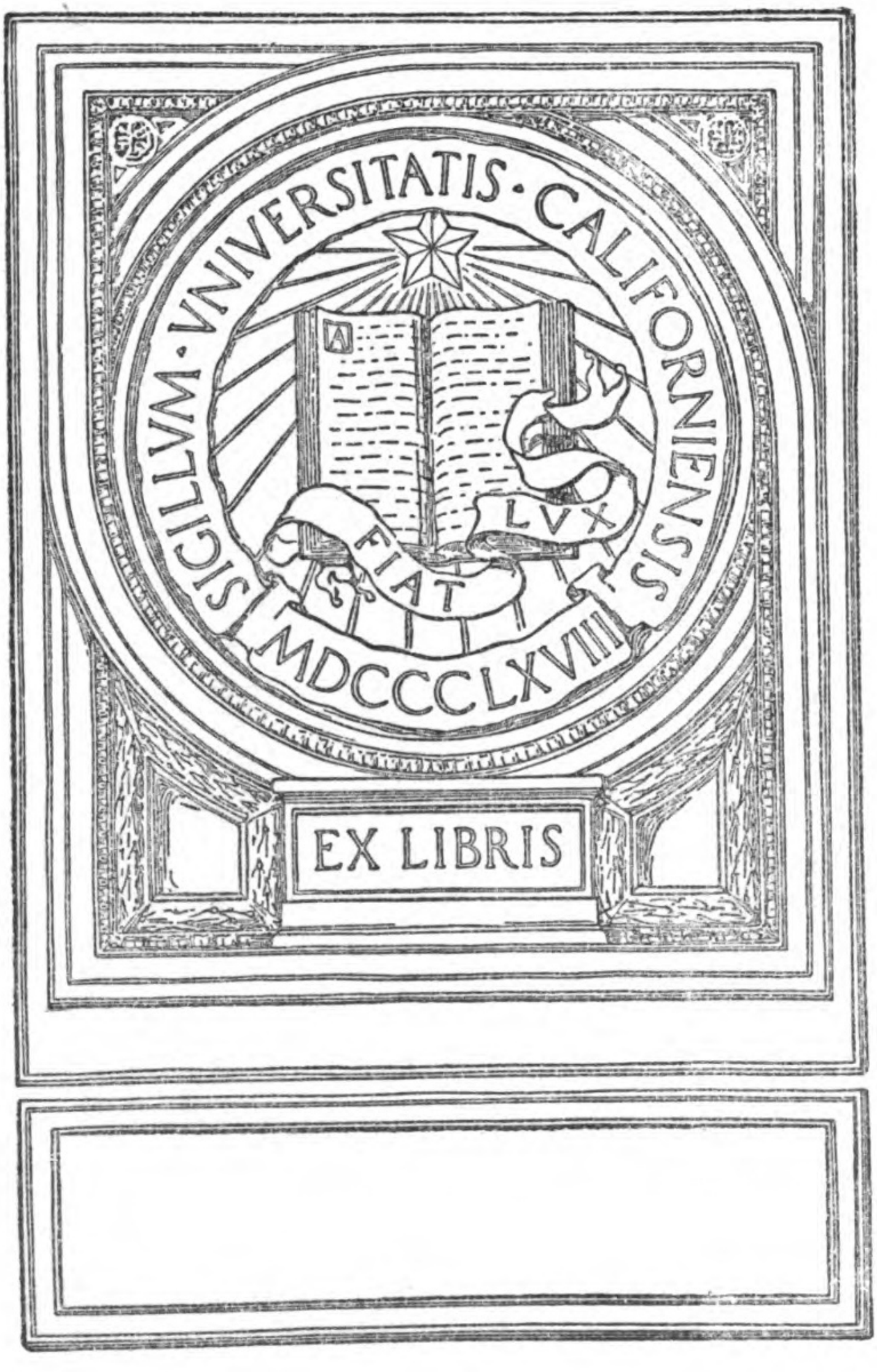

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Danske Folkebøger

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDEN
UDGIVNE AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Danske Folkebøger

FRA 16. OG 17. ÅRHUNDREDE

UDGIVNE AF

J. P. JACOBSEN OG R. PAULLI

FØRSTE BIND

KØBENHAVN 1915

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK FORLAG

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Exemplar № 45.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En kort oc merckelig

Historia/

Om den stemme oc forgiftige Forrædere

JUDAS/

Hans Affkom/ Fødsel oc Lefnet / oc hvad for Synder hand haffver bedrefvet i denne Verden fra hans Opvæxt indtil hand blef Christi Apostel

Prentet Aar 1687.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Omstaaende Facsimile gengiver Titelbladet til Judas's Historie i det ældste bevarede Tryk.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Den 8. December udkommer af Det danske Sprog- og Litteraturselskabs Skrifter paa Undertegnede Forlag første Bind af

Danske Folkebøger

FRA 16. OG 17. AARHUNDREDE

UDGIVNE AF

J. P. JACOBSEN og R. PAULLI

DEN Udgave af de gamle danske Folkebøger, som herved begyndes, vil omfatte hele den brogede Romanlitteratur, som i Reformationstiden og Renæssancetiden dannede den egentlige Folkelæsning i Danmark. Denne Litteratur bestaar af bibelske og apokryfe, romantiske og æventyrlige, magiske og moralske Fortællinger, der som Regel gennem lange Vandringer er naaet her til. I Bearbejdelser, der vel ofte forgrover det fremmede Grundlag, men dog ikke sjældent røber en naiv poetisk Sans, er disse Romaner blevet spredt ud

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

over Land og By. For Slægt efter Slægt har de givet Fantasien Næring i Borgestue og Folkestue, og derfor er disse gamle Folkebøger af saa stor Betydning for Kendskabet til vort Folks Aandsliv: dets Tænkemaade, dets Dannelsesformer, dets Smag og dets Ordstof.

Folkebøgerne er Folkeviserne i episk Form. Men — i Modsætning til hvad Tilfældet er med Viserne — kan man i en meget stor Del af Folkebøgerne følge deres forskellige Udviklingsformer, fastslaa deres Skikkelse i de forskellige Milieuer — fra Klostret og Borgen i Middelalderen til Bondegaarden og Kræmmerboden og Værkstedet i nyere Tid, for ikke at tale om, at mangen Folkebog rent stofligt kan følges til Antiken og til Orientens gamle Kulturverden.

Skønt man længe har været klar over Folkebøgernes kulturhistoriske og aandshistoriske Betydning, findes dog kun ganske enkelte Tryk i brugelige Udgaver. Den store Mængde af Folkebogstryk er nu helt utilgængelige for Almenheden og saare vanskeligt tilgængelige for Forskningen. Thi af de fleste er kun et enkelt eller nogle faa Exemplarer bevaret, der findes spredt — og delvis forgemt — i Nordens forskellige Bibliotheker (det kgl. Bibl. i Kbh., Univ. Bibl. sst., Karen Brahes Bibl. i Odense, d. kgl. Bibl. i Stockholm, Univ. Bibl i Upsala, Univ. Bibl. i Kristiania, o. fl.).

Alle disse Tryk har man nu eftersøgt og sam-

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

let, og paa Grundlag af dem vil denne første samlede Udgave af de gemle danske Folkebøger blive udarbejdet.

Udgaven vil efter Planen indeholde følgende Romaner:

I. APOKRYFE BIBELHISTORIER.
1. Josefs og Assenaths Historie. 2. Jesu Barndoms Historie. 3. Judas Iskariot. 4. Pilatus 5. Jerusalems Skomager.

II. ROMANER MED EMNER FRA ANTIKEN OG ORIENTEN.
6. De syv vise Mestre. 7. Kong Apollonius. 8. Theagene og Chariclia. 9. Persenober. 10. Flores og Blanseflor.

III. ROMANER MED EMNER FRA MIDDELALDERENS HELTE- OG RIDDERDIGTNING.
11. Tristan og Isolde. 12. Viegoleis med Guldhjulet. 13. Kong Edvard og Prins Artur. 14. De fire Heymonsbørn. 15. Kejser Octavianus. 16. Kong Laurins Krønike.

IV. ROMANER MED EMNER FRA MIDDELALDERENS OG RENÆSSANCENS EVENTYR- OG ELSKOVSDIGTNING.
17. Den skønne Magelone og Hr. Peder med Sølvnøglen. 18. Ridder Reymond og den skønne Melusine. 19. Den taalmodige Helena. 20. Griseldis. 21. En Doktors Datter af Bono-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nia. 22. Euriolus og Lucretia. 23. Sigismunda og Guischardo. 24. En Historie om tvende Købmænd. 25. Fortunatus Pung og Ønskehat.

V. SKÆMTEBØGER.
26. Marcolfus. 27. Till Uglspil. 28. En Historie om trende Brødre. 29. Robertus von Agerkaal. 30. Finkeridderen.

VI. MAGISKE OG MORALSKE ROMANER.
31. Faust. 32. Cyprianus. 33. Helvedes Badstue. 34. Vor Herre og Sankt Peter.

Troja- og *Alexanderromanerne*, som i flere andre Folks Litteraturer regnes til Folkebøgerne, kan i den Form, hvori de foreligger paa Dansk, ikke erkendes som Folkebøger og er derfor ikke medtaget. Desuden er *Karl Magnus*- og *Holger Danske-Krøniken* udeladt, da de findes i en god og lettilgængelig Udgave i Christiern Pedersens Oversættelse.

Hvert Afsnit vil blive indledet med en litterærhistorisk Fremstilling af de enkelte Romaners Udvikling og forsynet med Kommentar og udførlig Bibliografi.

I.—III. Gruppe udgives af Dr. phil. *I. P. JACOBSEN*, IV.—VI. Gruppe af Underbibliothekar *R. PAULLI*.

Det nu udkommende første Bind omfatter de apokryfe Bibelhistorier.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

DANSKE FOLKEBØGER trykkes i 425 nummererede Exemplarer, hvoraf kun 350 Exemplarer kommer i Handelen. Udgaven fremkommer med Understøttelse af Carlsbergfondet og kan derfor sælges til en Pris af 20 Øre pr. 16-sidigt Ark. Værket er trykt med den smukke gamle Schwabachertype paa rent Kludepapir og indbundet i Papirbind i Tidens Stil. Prisen for Bindet er 60 Øre.

Alle de gamle Titelblade gengives i Facsimile; som Prøve er foran meddelt en Gengivelse af Titelbladet til Judas's Historie.

Værket er beregnet til c. 240 Ark fordelt paa 16 Bind, der skal udkomme med to Bind om Aaret, og vil altsaa koste c. 3 Kr. om Halvaaret i 8 Aar.

Subskriptionen er bindende for hele Udgaven.

FØRSTE BIND

Apokryfe Bibelhistorier

UDGIVNE AF

J. P. JACOBSEN

har et Omfang af 22 Ark og koster altsaa incl. Bindet *5 Kr.*

Nærværende Cirkulære er trykt paa Værkets Papir og i dettes Format.

KØBENHAVN, 1. December 1915.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

NORDISK FORLAG

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

KBHVN. · NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PT 7915
D 3
v. 1

DANSKE FOLKEBØGER

I.

Apokryfe Bibelhistorier

UDGIVNE AF

J. P. JACOBSEN

M518917

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PLAN FOR UDGAVEN

»Danske Folkebøger fra 16. og 17. Arh.« udgives i en Række Bind, i hvilke de forskellige Bøger er ordnede dels efter Emne, dels efter litterær Emnetid (Apokryfe Bibelhistorier — Romaner med antike, byzantinske eller orientalske Emner — Romaner med Emner fra den middelalderlige Epik — Eventyr- og Elskovsromaner fra Middelalderen og Renaissancen — Skæmtebøger — Magiske og moralske apokalystiske Romaner).

Udgavens Textgrundlag er altid det ældste bevarede Tryk, der gengives uforandret med fuldstændig Bevarelse af Orthografien, idet alle Rettelser omtales og meddeles i det tekstkritiske Tillæg. Ord- og Stilvarianter fra senere Tryk ældre end 1700 meddeles, men ikke orthografiske Varianter.

Tilsynet med Udgaven føres af Musæumsinspecteur Jørgen Olrik og Bibliothekar Carl S. Petersen.

København, 1. December 1915.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

INDHOLD

Indledning ..... **I—LXXVII**

Texter ..... **1—191**

Josefs Historie ..... **1—25**

Jesu Barndoms Bog .. **27—105**

Judas ..... **107—126**

Pilatus ..... **127—178**

Jerusalems Skomager **179—191**

Textkritik og Commentar ..... **192—228**

Bibliografi ved R. Paulli ..... **229—267**

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

INDLEDNING

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JOSEFS OG ASSENATHS HISTORIE

JOSEFS og Assenaths Historie er indført i den danske Litteratur i Form af et Tillæg til Hans Mogensens Fordanskning af det pseudepigrafiske gammeltestamentlige Skrift De tolv Patriarchers Testamenter, der udkom i København 1580[1]). Som det fremgaar af Bibliografien, udløses vor Historie imidlertid snart fra denne Sammenhæng, og fra et lille Tillæg til en ret stor Bog bliver den en selvstændig lille Bog, der ved egen Kraft (og Forlagscolportage) når at blive en dansk Folkebog, flittig optrykt og læst af mange Slægtled, medens de fornemmere »Testamenter« allerede ved deres Omfang var uskikkede til at blive Folkelæsning.

I Genesis 41,45 fortælles, at Farao gav Josef Assenath, Datter af Præsten Potifera i On, til Hustru. Denne meget knappe Meddelelse om et højst interessant Forhold var lige netop tilstrækkelig til at hidse Læsernes og Tilhørernes Fantasi. De krævede en Assenaths Historie og fik den naturligvis.

I det Skrift eller de Skrifter, der fremkom på jødisk Område, måtte Josefs Ægteskab med en ægyptisk Høvding- og Præstedatter nødvendigvis kræve

1) J. Paludan, Danmarks Litteratur mellem Reform. og Holberg, p. 313 opgives fejlagtig 1657 som Året for Josef-Oversættelsens Fremkomst.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en særlig Forklaring. Dette Ægteskab var jo et Brud på de nationalreligiøse Vedtægter. Speculativ, lærd Combination tilvejebragte naturligvis en tilfredsstillende Forklaring, en Forklaring vi endnu finder rudimentære Spor af i den danske Folkebog, i hvilken det S. 7 hedder om Assenath, at hun var »i alting lig de Hebraiske Døtter«, og S. 8 at hun var »stor som Sara, deylig som Rebecca oc yndelig som Rachel«. Assenath var nemlig ikke Potiferas rigtige Datter, ikke en fremmed Kvinde, men en Datter af Dina, Jacobs Datter, hvis Skæbne er fortalt i Genesis 34. Genesis's ufuldstændige Historie udfyldtes med en Fortælling om Dina og hendes Datter, om Datterens Komme til Ægypten og Potiferas Adoption af hende. Josefs Møde med Assenath kunde derfor, meget dramatisk, skildres som en Genkendelsesscene, der blev et Modstykke til den bibelske Genkendelsesscene mellem Josef og hans Brødre [1]).

Men da den christelige Speculation kastede sig overAssenaths Historie, mistede dette Hovedpunkt al Interesse. De jødiske Versioners Slægtskabs- og Genkendelsesfortællinger trænges ud, og i Stedet for dem, dog med snild Benyttelse af visse Enkeltheder i dem, kommer et Stykke christelig, mystisk

1) De herhen hørende Problemer drøftes i Indledningen til P. Battifols Studia patristica, Paris 1889 (p. 7 ff.). Den jødiske Litteratur om Emnet er behandlet af Joseph Perles i Revue des études juives 1891 p. 87 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Dogmatik. Vi kan endnu i den stærkt forkortede danske Folkebog med Lethed udskille to forskellige Dele: en »historisk« Del der gengiver den tilsvarende oprindelige jødiske Fortælling, og en allegorisk-dogmatisk Del, der væsenlig er de christelige Bearbejderes Ejendom. Denne Del begynder i vor Folkebog Side 7 Linje 8 og slutter omtrent midt på Side 17.

Originalen til de christelige Bearbejdelser af Josef og Assenaths Historie er i vore Dage af en fransk Lærd, P. Battifol, fremdragen fra nogle byzantinske Håndskrifter og udgivet af ham i »Studia patristica«, Paris 1889—90, S. 39—87. Den er sandsynligvis udarbejdet i 5. Årh. og oversattes i den følgende Tid på Syrisk, Arabisk, Æthiopisk og Armenisk, men er ukendt i den latinske Verden, i Vesteuropa, indtil det 13. Årh., da den, sandsynligvis af Lincolnbispen Robert Grosseteste eller af en af hans Medhjælpere[1]), bliver oversat på Latin. Denne latinske Text, der gengiver den græske i noget forkortet Form, er ligeledes udgivet af Battifol i det nævnte Værk S. 89—115. Den latin-

1) Da de ældste Håndskrifter, i hvilke denne Oversættelse findes, er engelske og stammer fra 13. og Begyndelsen af 14. Årh., og da vi véd, at Grosseteste i 1242 oversatte eller lod oversætte fra Græsk til Latin De 12 Patriarchers Testamenter, og da endelig Sproget i »Assenath« har en påfaldende Lighed med Sproget i Oversættelsen af »Testamenterne«, er det en meget sandsynlig Antagelse, at Oversættelsen af »Assenath« hidrører fra samme Hånd som »Testamenterne«, jfr. Battifol o. c. p. 2—3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ske Oversættelse blev strax efter sin Fremkomst i stærkt forkortet Gengivelse optaget i Vincentius Bellovacensis's storladne og navnkundige Speculum Historiale og gik derefter selv ad Glemme, indtil den nu i vore Dage atter er bleven bragt for Dagen.

Det er nemlig Redactionen i Speculum Historiale, der er Grundlaget for alle senere Oversættelser i Folkesprogene[1]), også for vor Folkebog eller for de tyske Oversættelser, der er dens umiddelbare Kilder. Vincentius har her som så ofte haft en mærkelig og beundringsværdig Sans for at uddrage det levedygtige, folkeligt interessante

1) I Begyndelsen af 14. Årh. oversattes Speculum Historiale af den utroligt flittige, i sit Skøn over Værkers Værdi Vincentius værdige Jehan du Vignay. Oversættelsen af Assenath er udgivet af Moland og Héricault i »Nouvelles françoises du 14e siècle«, Paris 1858 p. 3—12: »De l'hystoire Assenath«. — Omtrent samtidig med eller snarest lidt før Jehan du Vignay har en Nordmand oversat Assenaths Historie på Oldnorsk og indføjet den i det store bibelhistoriske Værk »Stjórn«, hvor den optager Cap. 61—64 og en Del af Capitlerne 65—68 og 72 (Ungers Udgave, Chria 1862). Såvel den franske som den norske Oversættelse er foretagne directe efter den i Speculum givne Text, og de er begge pålidelige og omhyggelige, medens de andre Oversættelser på Folkemålene, vi kender fra 16. Årh., er Oversættelser på 3., 4., 5. Hånd og vrimler af Misforståelser og Fejl, der er fremkomne efterhånden, fordi ingen gik til Kilden (se Commentaren). Det gl. svenske Udtog i »Själinna Thröst« fra 15. Årh. (Samlingar utg. af Svenska Fornskrift-Sälskapet, Stockholm 1871—73, ved G. E. Klemming, p. 402—405) er heller ikke givet efter Speculum men efter en nedertysk Compilation (Indledning p. IV ff.).

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

af det Værk, han udnytter, og til at afrunde og udfylde mulige Mangler derved fra andre Skrifter. Fortællingen om Josef og Assenath findes i Speculum Historiale 2. Bog, Cap 117—124[1]), og da Vincentius stadig meddeler sine umiddelbare Kilder, kan vi ved Hjælp af disse Meddelelser fastslå, hvorfra de enkelte Dele af vor Folkebog stammer. Nærværende Udgaves Side 4—7 Linje 2 er, som det let ses, en almindelig Indledning, der væsenlig gengiver Bibelens Beretning, hos Vincentius gengivet efter Petrus Comestors Historia scholastica. Fra Side 7 Linje 2 til Side 17 Linje 15 er hos Vincentius gengivet »ex historia Assenech«, d. v. s. efter den nu af Battifol udgivne, formentlig af eller ved Robert Grosseteste foretagne latinske Bearbejdelse, men i stærk Forkortning. Side 17 Linje 15—23 er atter hos Vinc. gengivet efter Comestor; Side 17 Linje 25—Side 18 Linje 23 »ex historia sacra«; Side 18 Linje 23—Side 21 Linje 11 »ex parva genesi«, d. v. s. det pseudepigrafiske Skrift Jubilæernes Bog (Cap. 44—46); derefter: »Helinandus IIII. libro«, d. v. s. Hélinands Chronicon universale, 4. Bog. Vincentius's to sidste Opgivelser er dog forsåvidt unøjagtige, som der i de pågældende Stykker også findes meget, der stammer fra »Historia Assenech«.

Som man ser, er, også i Omfang, Stoffet fra As-

1) Det kongelige Bibliothek i København ejer flere Udgaver af Speculum. Den her benyttede er Strassburg-Udgaven af 1473.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

senaths Historie det overvejende i Speculums meget sammentrængte Gengivelse. Alt det andet kendes i Virkeligheden fra Bibelen og tjener kun til at afrunde Historien. Men hvad er da Meningen med Assenaths Historie, hvad har den christne Græker, der i 5. Årh. omarbejdede den jødiske Assenath, tilsigtet med sin Omdigtning? Det ses let og tydeligt af den græske Original og den oprindelige latinske (Grosseteste-)Oversættelse, og også af Vincentius's Uddrag, ja endnu af vor danske Folkebog, at det slet ikke har været Meningen at give en egenlig historisk Skildring eller en Person-Charakteristik af Assenath. Hvad der er tilbage af sligt stammer fra den jødiske Assenath og danner kun en yderst nødtørftig Ramme om den christelige Fremstilling, og denne er en ren og skær Allegori. Men hvad skal da Assenath-Skikkelsen betyde? Kirken, Christi Brud? Dette er øjensynligt Folkebøgernes Opfattelse (jfr. Udtrykket i Overskriften til den danske Folkebog: »en liflig Historie fuld af Christi og hans Bruds Hemmelighed«, en Sætning der også havde sin reclamemæssige Betydning), og det passer tilsyneladende ganske godt til Josef-Skikkelsen, der øjensynlig skal forestille Christus, i Overensstemmelse med adskillige Kirkelæreres (Johs. Chrysostomos, Hieronymus, Augustin) Udtalelser. Men at forstå Assenath som en Art Personification af Kirken strider mod mange Enkeltheder i Grundtexten, og

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

der er en Forklaring, der ligger langt nærmere og er mere tilfredsstillende med Hensyn til Grundtexten: Assenath er Sjælen, der fra at være hedensk bliver christelig, gennem en Slags Katechuminat med Syndserkendelse, Forberedelse, Anger, Bøn, Faste, Indvielse. Tertullian omtaler i »De corona militis« Cap. 3 en Ritus, efter hvilken Neofyten modtager en Kage af Mælk og Honning, et Symbol på hans Indgang til det jættede Land[1]). — Den Skikkelse endelig, der indvier hende, og som kalder sig selv »Guds Hus'es Første og Herrens Hærskares Fyrste« (S. 13), »Josef lig i alting«, »Engelen« (S. 13ff.), er, som det allerede heraf fremgår, og hvad Grundtexten bekræfter, Erkeenglen Michael.

Af hele den allegoriske Mystik har Folkebogsoversætteren (selv om denne var en ellers så forfaren Mand som Hans Mogensen) og hans Læsere neppe forstået ret meget. Den sælsomme Romantik, som enhver kunde få Øje på, var nok, og for yderligere at ægge tilføjedes der til Titlen: »som funden er udi gamle Bøger og Skrifter, som skjulte og understungne været have«, en Tilføjelse der får sin umiddelbare Forklaring af Forordet til Oversættelsen af »Testamenterne«, der går forud

1) Battifol o. c. p. 26 ff. er ikke tilfreds med denne Forklaring og foreslår at tolke Allegorien således, at Assenath (og hendes 7 Jomfruer) skal forestille den christnede Jomfru, indtrædende i hellig Jomfrustand, i Klosterlivet. — Om Honningens Symbolik se Kraus's Realencyclop. der christl. Alterth. I, 668. Jfr. iøvrigt Højsangen 5,1; Jesu Sirach 24,20.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

for »Assenath« såvel i den danske Bog som i det tyske Forlæg. I dette Forord, der går tilbage til Grossetestes Kres, påkaldes Læsernes Beundring over, at det er lykkedes den latinske Oversætter at opspore det overmåde vigtige Skrift (»Testamenterne«), der først på Grund af Jødernes Træskhed længe i sit latinske Sprog var skjult for de Christne. Så fandt Grækerne det omsider og oversatte det på Græsk, men i dette Sprog var det atter længe skjult, indtil endelig Grosseteste ved Hjælp af en Græker ved Navn Magister Nicolaus, Abbeden af S. Albans Sekretær, fik det opsporet og oversat, så at nu disse klare Profetier om Christo kunde herligen komme for Dagen, Jøder og alle Kættere til Blusel og Beskæmmelse.

Den danske Folkebog er efter Oversætterens egen Meddelelse fordansket af Tysken. Det meddeles ikke, om det er en højtysk eller en plattysk Oversættelse af Assenath-Stykket i Speculum Historiale, der er den directe Kilde. På det kongelige Bibliothek i København findes en højtysk Oversættelse af »Testamenterne« og »Assenath«, trykt »im Jahr Christi MDXLIV«[1]), hvis Indhold svarer

1) Titlen er: Testament vnd Abschrifft der zwölf Patriarchen, der Söhnen Jacobs, wie ein jeder vor seinem End seine Kinder gelehret, zur Forcht GOTTES vnd Gottseligem Leben vermahnet hat etc. Uden Sted. 4⁰. På Side 58 »Folget Die Histori Aasnath, von Josephs Verkauffung vnd wieder Erledigung ausz dem Kercker. Von seinem Heurath vnd Auszgang. Eine liebliche Histori voller Geheimnüs von Christo vnd seiner Gespons; Ausz alten

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

temmelig nøje til den danske Oversættelse af samme Skrifter. I Sjællands Stiftsbibliothek i Roskilde findes en plattysk Oversættelse fra 1543[1]), ligeledes af begge Skrifter, hvis Text for »Assenaths« Vedkommende står den danske Oversættelse endnu nærmere, og som har de samme Marginalnoter som denne, medens det højtyske Tryk mangler sådanne. Det vilde derfor være fristende at slutte, at vi her havde den danske Oversættelses umiddelbare Kilde, men helt tvingende er denne Slutning ikke[2]). Både den højtyske og den plattyske

lang verborgen gehaltenen Büchern vnd Schrifften erfunden, verteutschet vnd ans Licht gebracht. Gantz tröstlich vnd lieblich zulesen«. Af typografiske og orthografiske Grunde kan Årstallet 1544 imidlertid ikke være rigtigt. Bogen er langt yngre. Man kunde formode, at der i MDXLIV mangler et C, så Årstallet blev 1644, men da Skriftet er indbundet sammen med et større, 200 Sider stort, Skrift: Geistliche Schöpffung vnd Rejse desz wahren Israels ausz Egypten durch die Wüste in das gelobte Land etc., Franckfurt am Mayn. Im Jahr Christi MDCLXIV, og da begge Skrifter er sat med samme Typer, er det rimeligere at antage, at Testamenterne og Assenath også er trykt i Året 1664. Årstallet 1544 kunde da forstås som Årstallet på det Tryk, der optrykkes, og som man med Vilje eller af Skødesløshed har ladet stå uforandret. En Udgave af »Testamenterne« (om »Assenath« er med, ses ikke) fra 1544, trykt i Augsburg, opføres i R. Sinkers (meget ufuldstændige) A Descriptive Catalogue of the Editions of .. the Testamenta XII Patriarcharum, Cambridge 1910.

1) Die Testamenten der twvelf Patriarchen die Sonen Jocobs. Die Historie Assenath, voll misterien ende verborgentheyden van Christo ende syn Bruyt. — Blad G VII verso: Die Historie Assenath. Geuonden wt olden Boecken etc.

2) Bl. a. gør Ordet Guldbrønd (nærvær. Udg. S. 5 L. 20) Van-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Oversættelse er fælles om de påfaldende Misforståelser, som også den danske Oversættelse har overtaget (S. 21,16 ff. og S. 25,3, se Commentaren). Dette tyder på, at de har en fælles Kilde i en ældre tysk Oversættelse, der da også, eventuelt igennem et senere Optryk, kunde være directe Kilde for den danske Oversættelse.

Medens vor »Assenath«, løsrevet fra Forbindelsen med »Testamenterne« blev en virkelig dansk Folkebog, der i billige, slette og hæslige Optryk læstes og sledes op i Slægtled efter Slægtled, blev Emnet optaget til en ny Behandling i Tyskland af den mærkelige, utroligt arbejdsomme og idérige Digter Philip v. Zesen (Cæsius), der netop vilde have de dannede i Tale og få dem til at sysselsætte sig med nyttige historiske og på anden Måde lærerige Emner fremstillede i Romanens Form. Ligesom Mlle de Scudéry og La Calprenède i Frankrig vilde han skabe en Art historisk Roman, der i Modsætning til de gængse Æventyrromaner skulde liste alskens historisk, archæologisk og ethisk Lærdom ind i Læserne uden Møje for disse. Zesen opsporede alt, hvad han kunde overkomme af ægyptologiske Arbejder, og da han selv var

skelighed. Ordet findes ikke i de ældre danske Bibeloversættelser, ejheller i nogen dansk Ordbog. I den plattyske Text står »drogen putte«, men i den højtyske »eine alte Goldgruben«. Guldbrønd maa da snarest opfattes som en mechanisk Overførelse af det højtyske Ord.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

blottet for videnskabelige, kritisk skolede Evner, og da tilmed det 17. Århundredes Ægyptologi var vankundig og fantastisk — hans beundrede Hovedkilde var Athanasius Kirchers berygtede Oedipus Aegyptiacus — blev den »historiske« Ramme om Josefs og Assenaths Kærlighed temmelig fantastisk men ikke derfor uinteressant for Læserne. Romanen udkom i Amsterdam 1670 under Titlen: Assenat; das ist: derselben und Josephs heilige Staats- Liebes- und Lebens Geschichte, mit mehr als 30 Kupfern gezieret[1]). Den vakte ikke ringe Opsigt i Tyskland, og dens Ry må hurtig være nået til Danmark, eftersom en københavnsk Borger, Rådmand Morten Nielsön, i Årene 1670—1680 har udført en Oversættelse på Dansk af den[2]).

1) En udførlig Skildring af Zesens hele Bogværk findes i »Paestra« 115, 1912.

2) Morten Nielsön må have overladt Peder Resen sin (iøvrigt ubrugelige) Oversættelse. Håndskriftet er opført i Katalogen over Resens Bibliothek fra 1685 p. 318 (under Nr. 2). Det er senere på en eller anden Måde kommet bort fra Universitetsbiblioteket, eftersom det i 1748 findes opført blandt Det kgl. danske Selskabs Håndskrifter (Nr. 135) (Det kgl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvext, p. 164). Fra Danske Selskab er det så gået over til det kgl. Bibliothek, hvor det nu findes, Ny kgl. Saml. 4^0, 834^m, i Katalogen med denne Oplysning om Herkomst: fra Danske Selskab. Selve Håndskriftet har ikke Morten Nielsöns Navn men kun, efter Forordet: M. N. med Tilføjelsen: »Ved tiid och leilighed foretaget och . . . fuldferdiget i octobr. Maanet 1680«. At det virkelig er Morten Nielsöns eget Håndskrift, er så meget vissere, som et andet Håndskrift af ham — en Oversættelse af Ovids Metamorfoser — der også opføres i Resens Katalog (p. 318,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Denne Oversættelse, hvis Titel er: »Asznat. Den Egyptinde aff On Sampt Josephs Hellige statische och Kierlige liff och Leffnets løb, fordansket«, blev dog ikke trykt og egner sig heller ikke på nogen Måde til at blive det[1]). I Trykken udkom der først 1711 en Fordanskning: Philips von Zesen Assenath, Det er: Josephs og Assenaths Kierligheds og Levnets-Historie. Til Tids-fordriv fordansket, og med smucke Kaaberstycker prydet[2]), Mens til Trycken befordret af Johan Kruse Bogbinder, og findis hos hannem tilkiøbs. Kiøbenhavn. Tryckt hos Jørgen Matthisøn Godiche, Aar 1711.— På Titelbladets Bagside findes Approbation ved Joh. Bircherod, dateret 27. November 1710. Hvem Oversætteren er, angives ikke, men Oversættelsen har i hvert Fald intet at gøre med Morten Nielsöns. Det lærde Apparat, som Zesen havde udstyret sin Roman med, er udeladt, men alligevel er den danske Oversættelse en Bog på 444 Sider, og at den må have tilfredsstillet bedre Folks Smag

Nr. 2) og i Det kgl. danske Selskabs Begyndelse og Tilvext, Håndskrifter Nr. 134, ligeledes nu findes på det kgl. Bibliothek, Ny kgl. Saml. 4^0, 219^d. Det er nøjagtig samme Hånd som Asznat og med Mærket M. N.

1) Nyerups Gisning, Iris, Marts 1795, p. 234, er således ikke holdbar. Det rigtige findes egenlig i Molleri Cimbria litterata II p. 1031, som Nyerup selv citerer.

2) Der findes ikke et eneste Stik i Bogen. Titelbladet er formodenlig mechanisk oversat efter det tyske Titelblad, der (med Rette) taler om Kobberstik i Bogen.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fremgår af, at nye Oplag udkom 1729, 1746, 1767 og 1776, alle på 444 Sider. I »Poëtisk Skue-Plads« (1741) udtaler da også Chr. F. Wadskiær S. 67, at denne Roman i dansk Oversættelse er »baade i Henseende til Materien og Stilen fornøyelig«. En noget anden Smag har Fr. Chr. Eilschou, der i sine »Philosophiske Breve« fra 1748 udtaler sig således (p. 239 Noten): »Vi havde i gamle Dage, foruden gudelige Bøger, næsten ikke andet end Skiønne Magdeloner, Apolonier, Syv viise Mestere o. s. v. Siden Sproget ved Skribenteres Flid meere blev sleben, have vi faaet baade fleere og bedre til Deels; men det er Oversættelser af andre Sprog. Asenaths Historie skulde kunne ansees for den første Prøve af den Danske Veltalenhed i dette Slags Skrifter, men denne er dog ikke ægte. Stilen er mange Steds tvungen, Sprogets Natur forvendt, og den eftertragtede Høytravenhed ikke sjælden opblæst«. Eilschous Smagsretning blev efterhånden den almindelige; Oplaget af 1776 blev det sidste. I »Iris« for Marts 1795 (p. 230) skriver Nyerup: »Vel findes den (Assenath) af og til i en Bondes Bogskab, men meget gjængse er den dog ikke paa Landet[1]). Dens Indhold er heller ikke saa godt

1) Jfr. Præsten Niels Blichers Meddelelse, Iris og Hebe 1796, S. 147: »Assenaths Bog bestaaende af 7 Bøger over 442 Sider i 8vo uden Hoved og Hale, haves her i Sognet og læses af Almuen«. Meddelelsen er ikke uden Interesse til Belysning af Smags-Vandringen i Folkelagene.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

afpasset efter menige Mands Smag. Den er stilet for en højere Sphære, og med al sin Usselhed og Smagløshed holdt den sig dog næsten et halvt Seculum i fornemme og saa kaldte skikkelige Folks Huse, indtil den da omsider maatte give Plads for Pamela, Clarisse og Grandison«. Smagsskiftet er tydeligt nok udtrykt ved Titlerne på de tre engelske Romaner, og da den Zesenske Assenath både af den af Nyerup nævnte Grund og på Grund af sit Omfang ikke kunde finde Indgang på Landet, var den dømt til at dø Døden. Folkebogen synes også at være gået ad Glemme i 19. Årh., måske under Tryk af Concurrence med bibelske Josefbøger[1]).

Medens Josefs bibelske Historie var et i højeste Grad yndet Emne til dramatiske Fremstillinger såvel på den rent middelalderlige Scene rundt om i Europa som i Renaissancetiden og Tiden derefter[2]), er Assenath-Skuespil ret sjeld-

1) Flere sådanne kendes, se Bibliotheca Danica, I, Sp. 112 og Supplementet Sp. 13.

2) Om svenske Josefspil se Klemmings »Sveriges dramatiska Litteratur« Sthm. 1863—1879 (Fornskrift-Sälskapets Samlinger); om danske: Paludan, Danmarks Litteratur mellem Reformationen og Holberg, p. 169. Iøvrigt i Almindelighed Creizenach, Geschichte des neueren Dramas I—III passim (efter Registerheftet 1904 p. 66 f.). Assenaths Forekomst i de bibelske Josef-Dramer er bibelsk begrundet, selvom Udførelsen ofte er vidtløftig nok, og hidrører ikke fra Benyttelse af Assenaths Historie, således som de nedenfor anførte Skuespils Assenath.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ne[1]). I 1913 er der i England gjort et interessant Forsøg på at bygge et virkningsfuldt religiøst-folkeligt Skuespil over Motiver fra Bibelen, Assenaths Historie, talmudisk og muhammedansk Overlevering og archæologisk Forskning. Det er Louis N. Parkers »Joseph and his brethren«. Forfatteren synes imidlertid ikke at have kendt den også i England forekommende Folkebog om Assenath, men er gået over Åen efter Vand, idet han, ifølge sin egen Fortale, har hentet Assenath-Motivet fra Koran- og Talmudcommentarer[2]). I dette interessante dramatiske Forsøg mødes da ældgammelt med helt nyt, og måske vil europæiske Scener endnu en Gang åbne sig for den bibelske Josefs og den legendariske Assenaths mærkelige Skæbner.

1) I Macropedius's Josef fra 1544 er Assenaths Historie sammensmeltet med den bibelske Historie. En ligefrem Dramatisering af Assenaths Historie (efter Texten hos Vincentius) synes at foreligge i et spansk Christi-Legems-Fest-Spil fra 16. Årh., der analyseres Creizenach II, 135 f.

2) Disse Oplysninger er meget vage og neppe fuldstændige. Navnet på Potifars Hustru, Zuleika, som Forfatteren har fundet i Korancommentarer og i Talmud — som Spor af den gamle jødiske Overlevering — forekommer også i en persisk Bearbejdelse af Assenaths Historie, Jussuf og Suleika, fra 15. Årh., jfr. Battifol o. c. p. 35 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JESU BARNDOM

I

DEN romerske Kirkelærer Tertullian fortæller i sit Skrift om Dåben (o. År 200), hvor han bl. a. vil nægte Kvinder Ret til at prædike og døbe og derfor må imødegå et dengang i Menighederne ret udbredt, kort i Forvejen (o. 180) fremkommet Skrift »Paulus og Theklas Gerninger«, der lader Thekla følge Paulus og deltage i dennes Virksomhed, følgende om denne apokryfe Apostellegendes Tilblivelse: »Hvis nogen, som læser dette skammelige Paulus-Skrift, af Theklas Exempel vil hævde Kvinder Ret til at lære og døbe, så skal de vide, at ovre i Asien er den Præst, som har lavet dette Skrift i den Tro, at han af sit eget kunde føje noget til Pauli Ry, bleven afsat fra sit Embede efterat være bleven overbevist [om sit Falskneri] og efterat have tilstået, at han havde gjort det af Kærlighed til Paulus« [1]).

Det fik den stakkels Presbyter for sin gode Vilje. Tertullians meget klare og positive Vidnesbyrd om Sagens Sammenhæng har Interesse langt ud over dette enkelte Tilfælde. Den lilleasiatiske Presbyters Motiver og Fremgangsmåde er væsenlig af samme Art som den, der har været rådende for de fleste af de bevarede apokryfe Skrifter om nytestamentlige Emner, og havde han ikke været så

1) Tertullian, De baptismo XVII.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

uheldig i sin Digtnings Medfør, og vistnok uden at have nogensomhelst kvinde-emancipatorisk Hensigt, at lade Thekla gøre Præstegerning, havde Tertullian neppe sysselsat sig med ham. En Del af de evangeliske og apostoliske Apokryfer, der fremkom, havde ganske vist bestemte kætterske Formål — og de er af den sejrende orthodoxe Kirke bleven så godt som tilintetgjorte — men de fleste af de bevarede Apokryfer har væsenlig kun det jevnt menneskelige Formål at gavne og fornøje, at give fyldigere Besked om den Personlighed, der er Emnet (Jesus, Apostlene, Pilatus, Herodes) end de altfor knappe kanoniske Skrifter gav, og netop derved vinde ham nye Venner eller øge og styrke Uvilje og Afsky og tilfredsstille en dyb Trang i Læsere og Tilhørere.

Formålet helligede Fremgangsmåden. Streng historisk Sandhed i moderne Forstand havde Antiken kun ringe Sans for. Selv Historieskriverne vedkendte sig ofte som deres Hovedopgave at give en Fremstilling, der kunde interessere og fornøje deres Medmennesker. Hvor meget mere måtte da ikke dette ægte medmenneskelige Syn på skriftlig Meddelelse gøre sig gældende, hvor selve det historiske Grundlag manglede eller var så ufuldkomment, at jevne Folks Fantasi ikke ret kunde gøre noget ud af det. Og naturligvis måtte de Mennesker, der påtog sig at afhjælpe de folkelige Savn og udfylde Manglerne i den kanoniske Over-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

levering, hente deres Stof dér, hvor det fandtes: i det almindelige antike Åndsindhold. Da det overvejende er jevne Folks Tarv og Trang, der skal tilfredsstilles, er det ikke så meget den aristokratiske Kunstlitteratur, der yder Stof, som de mere folkelige, halvlitterære eller slet ikke litterære, gennem mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt forplantede Traditioner. Mangt et Træk i Evangelie-Apokryferne genkender vi fra den antike Skrifttradition, stundom endog fra meget gammel Tid, medens andre Træk ikke kan føres tilbage til en skriftfæstet Oprindelse, fordi de hidrører fra mundtlig (eller i hvert Fald ikke bevaret eller ikke endnu genopdaget skriftlig) Overlevering. En meget stor Del af de oldkirkelige og middelalderlige Legender om Guds, Jesu, Apostles og Helgeners Kraft-Gerninger strømmer, directe eller indirecte, fra den antike Overlevering, der gennem Aretalogernes Virksomhed, mundtlige som skriftlige, vedligeholdtes og udbredtes i Folkets brede Lag. Templer, Varsel- og Lægedomshelligdomme havde faste Aretaloger, der skulde forkynde og tolke Gudernes og Heroernes Kraft-Gerninger (*ἀρεταί*, virtutes) eller Incubanternes Visioner og Drømme, der også var Udtryk for guddommelig Virken og Kraft. Og disse så at sige gejstlige Aretaloger havde verdslige Colleger, der med større Frihed i Emnevalg fortalte alle Slags vidunderlige Historier om

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Guder og Mennesker, om Dyr og Planter[1]), om de lønlige Kræfters Ytringer i Menneskelivet og Naturen. Og trods alle Smædeord ejede disse Historier en mærkelig Drift og Evne til at trænge frem og op også i den fine Litteratur, spottende alle Dannelsesaristokratiets Tilløb til hvad vi plejer at kalde videnskabelig Naturerkendelse. Intet vilde være mere urigtigt end at tillægge den middelalderlige Legendevrimmel en særlig christelig Charakter eller en christelig Oprindelse. Det er næsten altsammen Arv fra Antiken[2]). Af den Mængde Exempler herpå, som vor Folkebog giver, kan her kun fremdrages nogle få.

I nærværende Udgave Side 61 fortælles om den søndrede Krukke, Jesus gør hel igen. Denne Historie findes ikke i noget af de gamle apokryfe Evangelieskrifter, vi kender, men i den yngre Legendelitteratur forekommer den atter og atter i forskellige Variationer, tidligst hos Gregor af Tours (Slutningen af 6. Årh.), der fortæller om en kostbar Krystal-Kalk i Sanct Laurentii Basilica i Mi-

1) Til de fleste af de Historier af denne Art, der fortælles i vor Folkebog og i dens Kilder, er der vel antike Forbilleder, men det er dog på den anden Side sandsynligt, at man har fundet en Slags Tilskyndelse til eller Undskyldning for at fortælle dem i den 148de Psalme.

2) At den antike Sagnskat atter for en stor Del er arvet eller lånt eller er en Del af et stort Fællesgods, er en anden Sag, som der ikke kan være Tale om her at drøfte.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lano; en Diakon tabte den, så den gik i mange Stykker, men den blev hel igen, da Diakonen havde lagt Stumperne på Altret og Natten igennem påkaldt Helgenens Hjælp. Hos Pave Gregor I (o. 600) er Underet varieret på flere Måder, og Middelalderen igennem er det et meget yndet Legende-Inventar, der altså også bruges i vor Jesu Barndoms Bog og dens umiddelbare Kilder. Men hvorledes har Gregor af Tours fået fat i Historien? Sandsynligvis ved at læse eller høre en Legende fra Milanokirken. Men hvorledes er den kommen ind dér? Vi ved det ikke, men efterat den græske Oldforsker Kavvadias for godt 30 År siden i Ruinerne af den gamle Asklepios-Helligdom ved Epidauros i Grækenland havde fundet to store Stensøjler, på hvilke der fandtes indhugget 42 Beretninger om vidunderlige Helbredelser o. l., sandsynligvis affattede af Helligdommens Præster til Opbyggelse for dem, der søgte Hjælp hos Asklepios, kan vi nu læse vor Legende indhugget i Sten i det 4. Årh. før Chr. F. Det er dér Asklepios, den guddommelige Læge og Frelser, der gør Miraklet, og denne Historie, der er en rigtig aretalogisk Historie, er fra den navnkundige Helligdom bleven udbredt til alle Egne af den græsk-romerske Verden. Den Christne, der først har fortalt eller skrevet den om Jesus eller Sanct Laurentius eller en anden Helgen, har ment ikke at kunne sige eller skrive noget bedre og mærkeligere om sin Helt,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

og én Gang indført i det christelige Legendestof vandrer den den christne Verden rundt i Middelalderen.

Fødselsnats-Jertegnene (nærværende Udgave Side 47 ff.[1])) hører også hjemme i den antike Overlevering, og vi kan følge dem før, under og efter det kritiske Stadium, da de indpasses i den christelige Tradition. Om Olie-Kilden i Rom fortæller Orosius i sin Verdenskrønike[2]), at den Gang den unge Octavian havde overvundet Sextus Pompejus og Lepidus, »holdt han Triumfindtog i Rom, og Senatet overdrog ham livsvarig Tribunmyndighed. I de Dage vældede en Oliekilde op af Jorden fra et Værtshus (taberna meritoria) hinsides Tiberen og flød i en bred Strøm hele Dagen«. Her holder Orosius sig til den romerske Overlevering, der forelå for ham — en af de mange Legender der under og efter Kejser Augustus fortaltes i Anledning af Grundlæggelsen af det monarchiske Verdensherredømme. Oliekilden var et af Varslerne for Ynglingens kommende Verdensherredømme[3]). Men lidt længere henne i sin Fremstilling vender han tilbage til Sagen[4]); han gentager Historien om Oliekilden i Tilknytning til en Fortælling om,

1) I »Ett fornsvenskt Legendarium« I (Sth. 1877) meddeles de fleste af dem og flere andre, jfr. Sammenstillingen S. 1186.

2) Pauli Orosii hist. adversus paganos VI, 18, 34.

3) Jfr. Plinius, Historia naturalis XV,5 om Oliens Brug til Forherligelse af Sejrherrer.

4) Orosius VI, 20, 6—7. Om Slaverne har han fortalt VI, 18, 33.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

at Octavian efter sin Sejr har bragt Orden til Veje i de sociale Forhold og bl. a. har givet 30,000 (oprørske) Trælle tilbage til deres retmæssige Herrer men korsfæstet 6000 Trælle, der ingen Herrer havde, og har ophævet al Gæld, og så tilføjer han for egen Regning: »Hvad er vel mere indlysende, end at Christi fremtidige Fødsel varsledes på den Tid, da Augustus blev Herre over al Verden, thi Christus betyder på det Folks Mål, i hvilket og af hvilket han blev født, den salvede«. Og videre følger en Udlæggelse af, hvad Enkelthederne i det, han har berettet, betyder. Det latinske Udtryk for Værtshus, taberna meritoria, fortolkes i Kraft af en åndelig Etymologi således, at det kommer til at betyde den gæstfri og gavmilde Kirke. Trællene er Menneskene; de der »kender deres Herre« (d. v. s. de christne) tilbagegives deres Herre, men de der findes uden Herre (de vantro) straffes. Gældens Ophævelse er Syndernes Forladelse o. s. v. Orosius har i og for sig ikke forvansket den Overlevering, han følger; Begivenhederne er tidfæstede til ca. 35 før Chr. F.; men han har ved de tilføjede åndelige Udlæggelser lagt alt til Rette til en Forskydning af Begivenhederne, og en senere Benytter af ham har med forholdsvis god Samvittighed[1]) kunnet lade Oliekilden vælde frem i Christi

1) En helt god Samvittighed er endda mulig, hvis man forudsætter, hvad der er meget sandsynligt, at vedkommende ikke

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Fødselsnat. På lignende Måde forholder det sig med Stjernen og med Kejser Augustus. Atter her har Orosius [1]), samtidig med at han gengiver den ældre romerske Tradition, ved at tilføje en christelig Forklaring tilrettelagt alt til en Forskydning. Et Sted [2]) fortæller han, at Augustus vender tilbage fra Orienten og holder Triumfindtog i Rom d. 25. December i Roms 725de År, og han tilføjer så: »Alt dette har jeg fundet rimeligt at omtale, forat det kan blive klart, at Augustus's Vælde blev grundlagt for den kommende Christi Skyld«. Fingerpeget var visselig ikke nødvendigt. — Men iøvrigt er Forestillingen om et Stjerne-, Sol- eller Lys-Under, ledsagende eller varslende en Gudesøns eller et Stormenneskes Fødsel eller Virken, så at sige en antik Tvangsforestilling, og mange andre Traditioner end Orosius's Fortællinger har sam-

har kendt Orosius's Værk i dets Helhed, men Udtog (eventuelt med Glosser) deraf. Et sådant Udtog har vi i et Håndskrift fra San Gallen fra 9. Årh. Hvem der først har sat Historien i Forbindelse med Christi Fødsel er usikkert. I den senere Middelalder opgiver Prædikanter og Skribenter oftest foruden Orosius Pave Innocens III (og dermed tænkes vist altid på hans Serm. 2. de natali domini) som Hjemmelsmand).

1) Orosius VI, 20,5; 22,4 f. På det første Sted gengiver han ordret Suetonius's Historie i Divus Augustus 95.

2) Orosius VI, 20,4. — Det er også Orosius's Historie om Janus-Templets Lukning m.v. der ligger til Grund for Innocens III's og Jac. de Voragines speculativt udformede Historie om det i 12 År byggede Freds-Tempel (nærvær. Udg. S. 48).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

virket til Udformningen af vor Folkebogs Fødselslegende ligesom af De hellige 3 Kongers Legende[1]).

II

Når man gennemlæser Bibliografien, vil man se, at Titlen på vor Folkebog fra 1761 af ændres, idet Emnernes Rækkefølge skifter, og Jesu Barndom stilles først, hvilket atter har til Følge, at Bogen sædvanlig omtales som Jesu Barndoms Bog. Der ligger heri utvivlsomt en langsom Virkning af protestantisk Optugtelse. Ganske vist er Bogen helt igennem aldeles uprotestantisk[2]), og dette

1) Der er her ikke Plads til nøjere Udredning af de mange legendehistoriske Spørgsmål, som Fødselslegenderne og de aretalogiske Jesu Barndoms-Legender stiller. Om de hellige 3 Konger eller om Magerne eller de Vise fra Østerland se Albr. Dieterich: Die Weisen aus dem Morgenlande, i Kleine Schriften 1911 p. 272 ff. (Udgangspunktet for Legendedannelsen: Parther-Kongen Tiridates's Romafærd til Nero År 66, efter Cassius Dio 63, 1—7 og Plinius, Hist. nat. 30, 6 f.; hos Plinius hedder Kongen og nogle af hans Følge ligefrem Mager). — Der er iøvrigt Grund til også at nævne Vergils mærkelige 4de Eklog, som i sig selv er et Vidnesbyrd om den Tvangsforestilling, der var knyttet til Forventningen om et Stormenneskes Fødsel, og om at en sådan Forventning var stærk og almindelig. Vergil har altid haft et godt Lov hos de Christne og er bleven brugt på de forskelligste Måder, i de forskelligste Øjemed.

2) Luthers Syn på Barndomsbogen og på Jesu Barne-Natur fremgår bl. a. af Tischrede Nr. 534, Erlangen-Udg. Bd. 58 S. 15 ff. Bibeltheologen har naturligvis kun Hån tilovers for Barndomsbogen, først og fremmest fordi han ikke vil vide noget af Barnets Undergerninger.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gælder Skildringen af Jesus ligesåvel som Skildringen af hans Forældre og Bedsteforældre, men medens Jesusbarnets Personlighed — og forsigtigvis holder Bogen sig dertil og indlader sig ikke på at forbedre den evangeliske Tradition om den voxne Jesus — dog må siges at have en vis Interesse også for Protestanter, er Familien og da navnlig Bedsteforældrene uden Interesse. For de Christne, der levede, da de Skrifter, der er Barndomsbogens Forudsætninger, blev til, var Forholdet helt modsat. Da gjaldt det netop først og fremmest om at forherlige Forældre og Bedsteforældre, at overbevise vantro Hedninger, der vidste, at Gudebørn ikke fødes af helt almindelige Mødre, om, at alt var i bedste Orden, ikke blot for Moderens men også for Mormoderens, ja (i senere Legender) endog Oldemoderens Vedkommende; og denne Forherligelse af den kvindelige Ascendens medførte ganske naturligt en nogenlunde tilsvarende Forherligelse af den mandlige; Joachim får sin Del af Annas Gud tækkelige Væsen, og noget tilsvarende gælder Josef.

En Stræben efter at gøre Maria til en værdig Gudemoder har sikkert gjort sig gældende fra det Øjeblik af, da de Jesutroende begyndte at søge Medtroende blandt Grækere og Romere. Det ældste litterære Udslag af denne Stræben, der er bevaret, er det såkaldte Protevangelium Jacobi,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

der menes at være forfattet o. 150[1]). Det fortæller om Joachim og Anna, om Marias Barndom og Ungdom, Trolovelsen med Josef, Jesu Fødsel, Vismændene og Barnemordet. Det er altså slet ikke en Jesu Barndomsbog men næsten udelukkende en Mariae Forherligelsesbog. Af høj Ælde er også det såkaldte Thomas-Evangelium, der kendes i flere Redactioner, og som i Modsætning til Jacob-Evangeliet er en udpræget Jesu Barndomsbog med et stærkt gnostisk Præg. Dens Indhold er udelukkende Beretninger om Jesu Undergerninger og Færd fra hans 5. til hans 12. År. »Hvert Ord af ham er en fuldfærdig Kendsgerning«, siger en af Mængden, som overværer en Dødeopvækkelse (Cap. 17). En Sammensmeltning af begge Emner: Jomfru Marias Forherligelse og Jesusbarnets Liv og Gerninger har vi i det såkaldte Pseudevangelium Matthæi, der er langt yngre, sandsyn-

1) Jfr. for dette Skrifts og de ældre Evangelie-Apokryfers Vedkommende: Neutestamentliche Apokryphen, herausgeg. v. Hennecke, 1904, S. 44 ff. — Textudgave af såvel ældre som yngre Evangelie-Apokryfer ved Tischendorf (Evangelia apocrypha, 1853). Det må dog tilføjes, at Tischendorfs Textrecension for Pseudo-Matthæus's Vedkommende ingenlunde dækker de Håndskrifter, der er bleven brugt af Oversættere og Digtere. En Del Oplysninger om afvigende Læsemåder giver Tischendorf selv i sine textkritiske Noter; adskilligt af Interesse gives i O. Schades Udgave: Liber de infantia Mariae et Christi Salvatoris, Halle 1869. Tischendorfs Samling er oversat på Dansk af H. G. Gregersen: De apokryfiske evangelier til Ny Testamente, med en efterslæt. Odense 1886.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ligvis fra 5. Årh. Det begynder med at fortælle om Joachim og Anna, væsenlig overensstemmende med Jacob-Evangeliet. Også Marias Levned og Trolovelse fortælles væsenlig efter samme Kilde, men fyldigere. Jesu Fødsel og Fødselsnats-Underne har derimod i Pseudo-Matthæus kun meget sporadisk Tilknytning til Forevangeliet, og Fortællingen bliver her langt mere fyldig og broget ved at optage gængse antike Motiver. Alt det følgende endelig er helt uafhængigt af Forevangeliet og har iøvrigt kun ringe Forbindelse med de andre kendte Barndomsskildringer, omend enkelte af Barndoms-Underne til en vis Grad er fælles.

Det er dette Pseudevangelium Matthæi der ligger til Grund for vor Folkebog; det er det, der i Tusind År glædede Middelalderens Slægter indenfor den romerske Kirke dels gennem Præsternes Prædikener for dem, der ikke kunde læse og ikke kunde Latin[1]), dels gennem Udtog og Omdigtninger på Folkesprogene. Og som Bibliografien viser for Danmarks Vedkommende (og noget tilsvarende gælder også andetsteds), var det så langt fra, at Reformationstheologien fik Bugt med denne erkekatholske Folkebog, at man tvertimod må sige, at

1) Man får etlevende Indtryk af, hvor stor en Del i Forkyndelsen det har haft, når man læser Christiern Pedersens Postil, særlig Juleprædikerne. Og samme Forhold findes i den øvrige romerkirkelige Verden. — Om Kirkemalerier i Danmark med Motiver fra vort Skrift se Ellen Jørgensen, Helgendyrkelse i Dánmark, 1909, p. 92 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

den indtil langt ind i 19. Årh., i Protestantismens første 300 År, er bleven læst mange Gange mere end selve Bibelen. Og man kan kun glæde sig over, at det blev Pseudevangelium Matthæi eller »Bogen om den hellige Marias Nedstamning og Vor Frelsers Barndom«, der fik denne alvorlige Betydning, og ikke en af Thomasbøgerne. Disses Jesus er vel et i høj Grad guddommeligt Barn, eftersom det neppe kan røre sig uden at gøre Undere, men det er et grovt, hævngerrigt og hensynsløst Barn. Pseudo-Matthæus's Jesus er i og for sig ikke mindre guddommelig, men han er velgørende og vennesæl i al sin Færd, og det er ikke hans Skyld, at Middelalderens Børn ikke altid var så artige og kærlige, som de burde være.

III

Vor danske Folkebog er imidlertid ikke en umiddelbar Gengivelse af Pseudo-Matthæus. Det digteriske Arbejde med Stoffet standsede egenlig aldrig. Den mærkelige Digterinde i Gandersheim-Klostret, Hroswitha, arbejdede videre med det og gengav det i sammentrængt episk Form — på Latin — ved Midten af 10. Årh., men hendes Arbejde synes ikke at have haft nogen litterær Virkning. Dette er derimod Tilfældet med en meget omfangsrig latinsk Digtning, der i Hovedtrækkene følger Pseudo-Matthæus men fører Skildringen meget længere, lige til Jomfru Marias Død og Himmel-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fart. Denne først i vore Dage trykte Digtning, af Udgiveren kaldt Vita beate virginis Marie et Salvatoris rhythmica[1]) (i nærværende Udg. citeret som Vita rhythmica), er foretaget kort efter År 1200. Den er på over 8000 Verslinjer; Versene er Rimvers (iambiske Septennarer) med tysk Accent. Hvem Digteren er vides ikke, men det er sikkert, at han er en Tysker. Denne Digtning, hvis Form i mange Måder kan synes noget ufærdig, er med Hensyn til Indholdet et vel gennemtænkt og omhyggeligt Arbejde, der for dets Læsere forelægger et fra mange Sider møjsommeligt samlet uhyre stort og broget Legendestof, som så at sige hele den følgende Tids Gendigtninger på Folkesproget har levet højt på[2]). Sammenligning mellem Vita rhythmica og den danske Folkebog viser vel en delvis Overensstemmelse, men Lighederne er langtfra slående, og der er påfaldende Uligheder, der måtte synes ret uforklarlige, hvis man skulde forudsætte en directe Sammenhæng mellem de to Arbejder. Det nærliggende Skridt[3]) at

1) Udgivet af Vögtlin i Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart, Bd. CLXXX, Tübingen 1888.

2) Således — foruden Bruder Philipps Marienleben — Walther af Rheinaus (13. Årh.), Passionalet (o.1300) og Schweizeren Wernhers (14. Årh.). Da her kun efterspores den danske Folkebogs Kilder, må vi iøvrigt forbigå disse Digtninger såvel som den tilsvarende franske Digtning og den tyske og franske dramatiske Digtning.

3) Så meget mere nærliggende som allerede Bruun i Årsbe-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sammenligne vor Folkebog med de tyske Digtninge fra 13. og 14. Årh. fører derimod hurtigt til en aldeles sikker Bestemmelse, idet det viser sig, at den danske Folkebogs sidste to Trediedele står i en sådan Overensstemmelse med en af disse tyske Digtninge, at der ingensomhelst Tvivl kan være om, at vi her har den directe Kilde. Den tyske Digtning, der således får en særlig Interesse for os, er Bruder Philipps Marienleben[1]), en Omdigtning af Vita rhythmica fra 2. Halvdel af 13. Årh. som skyldes Broder Filip af Cartusianerordenen i Klostret Seitz i Steiermark[2]).

Broder Filips Digtning omfatter o. 10000 Vers, men anden Halvdel af Digtet (fra Vers 5390 af) har intetsomhelst at gøre med vor Folkebog, idet denne Del handler om Jesu og Mariae Liv efter

retn. og Medd. fra det store kgl. Bibl. I, 1870, p. 152 f. har henledet Opmærksomheden på det mulige Forhold.

1) Bruder Philipps des Carthäusers Marienleben, herausgeg. v. H. Rückert, Quedlinburg u. Leipzig 1853.

2) Der findes en Mængde Håndskrifter af Digtet, tildels ret stærkt interpolerede. Det udbredtes hurtigt også til Nordtyskland, både det østlige (Prøjsen) og det vestlige, og sandsynligvis er det en nedertysk Afskrift, der har foreligget for Ophavsmanden til den danske Folkebog. Om denne Ophavsmand har været en Ordensbroder til Filip og haft hjemme i Kartheuserklostret i Århus, der (ifølge Daugaard: Om de danske Klostre i Middelalderen. Kbh. 1830 S. 32) bestod lige til Reformationen, er vel umuligt at sige. At der er Jydskheder i vor Text er sikkert, men på hvilket Stadium af Textbearbejdelsen de er indkomne kan neppe afgøres.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Jesu Barndom. Og af første Halvdel er det kun en Del der har været directe Kilde, idet den nøje og ubrudte Overensstemmelse kun findes fra og med Skildringen af Færden til Ægypten (Udg. S. 55, Broder Filip fra Vers 2760), ihvorvel der dog også i det nærmest foregående findes større og mindre Partier, der viser Overensstemmelse, medens det er tydeligt, at den danske Bog har haft en anden Kilde end Broder Filip til Hovedkilde for den første Del af Skildringen (indtil nederst på S. 45 i nærværende Udgave). Denne Kilde er Pseudo-Matthæus. Forholdet er da dette: Den danske Folkebogs Ophavsmand (i det følgende for Kortheds Skyld kaldet Gh.) har til den første Del af sit Værk udnyttet Pseudo-Matthæus Cap. 1—11. Det er der for så vidt god Mening i, som dette Stykke danner en afrundet Helhed: Jesu Forældres og Bedsteforældres Levned indtil Jesu Fødsel. Til Skildringen af Jesu Fødsel, Fødselsnats-Underne, Omskærelsen, de hellige 3 Konger og Fremstillingen i Templet (Udgaven S. 45 nederst—55,7) har Gh. brugt dels selve den her forholdsvis fyldige bibelske Overlevering, dels vedkommende Stykker i Jacobus de Voragines meget udbredte og yndede Legenda Aurea, dels Broder Filip, og har iøvrigt ikke blot til Sammensmeltning af disse Elementer men også til Udfyldning og Afrunding med både Mod og Held brugt sin egen Fantasi. Til Skildringen af Færden til Ægypten og alt det

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

følgende, hvortil der så godt som ingen bibelsk Overlevering er, har Gh. i Stedet for at bruge Pseudo-Matthæus brugt Broder Filips på mange Måder fra Pseudo-Matthæus afvigende Fremstilling (Filip Vers 2760—5389). Overensstemmelsen mellem Filip og Gh. er meget nøje, for store Deles Vedkommende så at sige ordret (Exempler findes i Commentaren), men Gh. giver dog alt andet end en mechanisk Oversættelse. Skønt allerede Broder Filips Arbejde i Sammenligning med dets Forbillede, Vita rhythmica, er et varmt og levende Digterværk i Forhold til en uorganisk Materialsamling, er Gh. som Kunstværk egenlig fuldkomnere end Broder Filips Digt, idet Gh. resolut har fjernet en Mængde Gentagelser hos Filip, ofte sammentrængt en udtværet Beretning eller et vidtløftigt Raisonnement og nu og da tilføjet et lille Træk, der giver Skildringen en egen hjemlig, fortrolig Charme. Et Par Exempler. I Skildringen af Færden til Ægypten fortæller Gh. efter Filip jevnt og smukt om Josefs Klage over hans og Kvægets Tørst, om Jesu Hjælp og om alles Glæde over Vandet, men den omtænksomme Gh. tilføjer på egen Hånd: og de fyldte deres Flasker og tog dem med sig (Udg. 56,6). Da Jomfru Maria længselsfuld ser op i det høje Træ og ønsker, at hun kunde få nogle af Dadlerne (Udg. 56,10ff.), lader Filip strax Jesus byde Træet bøje sig (Vers 2836 ff.), men for en Gangs Skyld er Gh. mere vidtløftig

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

end Filip, idet han giver Scenen menneskeligt Liv ved sin troskyldige Tilføjelse: Det Træ var meget højt, og Josef var meget gammel, og hverken han eller den Dreng, han havde med sig til at følge Asenet og Oxerne, trøstede sig til at klavre op i det. Gh.s Omhu for Kvæget viser sig ved hans Tilføjelse (Udg. 57,1 ff.), at der ved Træet voxede meget Græs, så Oxe og Asen fik nok at æde. I Historien om, hvorledes Jesus på en Sabbat gør Fugle af Ler og om den vrede Jøde, indsætter Gh. overalt Søndag i Stedet for Broder Filips correcte men fremmede Sabbat (Udg. S. 78) og giver ved denne ringe Ændring hele Historien en egen hjemlig Colorit. Den Stræben, allerede Filip viser efter at give Skildringen en jevn, lun Hygge, således at han udskyder de subtileste og mærkværdigste af Jertegnene i Vita rhythmica og derimod bruger al sin Kunst og Flid til at fremhæve det idylliske i den hellige Families Samliv, er ret efter Gh.s Hjerte, og Gh. omfatter al Skabningen med den elskeligste Sympathi. Han kan således ikke skilles fra Røverfamilien (Udg. S. 60) uden udtrykkelig at tilføje, at Røveren, da han blev en rig Mand, opgav sit Røverhåndværk, en Tilføjelse der viser, at hans medmenneskelige Sympathi er større end hans theologiske Subtilitet, thi Historien om Røveren er indført i Barndomsbogen under Indflydelse af den evangeliske Beretning om den bodfærdige Røver på Korset. Det er denne

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Røver, Jesus allerede som Barn har truffet, og som nu ved at træffe ham igen — på Korset — genkender ham og erkender hans Guddommelighed. Men Forudsætningen for Røverens Korsfæstelse må dog være, at han har fortsat sit gamle Håndværk. — Jeg tror, det kan forsvares at sige, at vor Folkebog, i Modsætning til hvad der oftest er Tilfældet med de danske Folkebøger — er bedre end dens Forbilleder, og at den også i og for sig er et smukt og opbyggeligt Vidnesbyrd om dansk (jydsk?) Dannelse og Menneskelighed i den senere Middelalder.

Gotfred af Ghemens Tryk er fra 1508, og det er vel neppe rimeligt, at der har existeret et ældre Tryk. Men det er på den anden Side sandsynligt, at Skriftet er ældre end 1508. Gotfreds Text er ret skødesløs, og mange Småfejl hidrører fra unøjagtig Læsning af det Håndskrift, der har været Forlæg for Trykmanuscriptet. Hist og her i Udgaven findes mere eller mindre tydelige Spor af Rim og Rhythme — dette gælder uimodsigeligt nærværende Udgaves Side 79 — således at man kunde være fristet til at tænke på en ældre Redaction, der helt eller delvis var rimet, ligesom Forbilledet[1]). Blanding af ældre og yngre For-

1) Det må dog bemærkes, at Rimsporene ikke synes at røbe directe Oversættelsesrim. Og den mærkelige Side, 79,3—80,6, har, undtagelsesvis, intet tilsvarende hos Filip. Dette er meget påfaldende; men det er sandsynligt, at Stykket findes i andre

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mer af samme Ord er ret almindelig og tyder på, at et ældre Håndskrift er afskrevet.

I »De hellige Kvinder«, en Legende-Samling, udg. af C. I. Brandt, Kbh. 1859, er på S. 1—19 udgivet to Stykker af et dansk Håndskrift fra 15. Årh. i det kgl. Bibliothek i Stockholm (K. 4) »Om Joachim oc Anna oc Marie« og »Om Vorsherræ fødelssæ«, og om dette Håndskrift siger Bruun (Årsberetn. og Medd. fra det store kgl. Bibl. I, S. 153): »Det danske Skrift [d. v. s. Indholdet af vort Ghemen-Tryk] kjendes i Håndskrift fra det 15. Aarhundrede, men i Henseende til Sproget og hele Redactionen er det forskjelligt fra den første trykte

Redactioner af Filips Digt end den, der er udgivet, thi dels er der øjensynligt noget i Vejen med den udgivne Text det pågældende Sted (omkring ved Vers 3985), hvor Skolegangshistorien indføres på en meget abrupt Måde uden al Indledning og Forberedelse, dels findes Elementerne til Stykket i Filips sædvanlige Forbillede, Vita rhythmica (Vers 2780 ff.). Det er iøvrigt også mærkeligt, at det meste af Stykket (S. 79,9—80,2) mangler i alle de senere danske Optryk, fra 1760 af. Det må altså være udgået på et eller andet Tidspunkt mellem 1508 og 1760, muligvis under Indflydelse af en tysk Folkebog, der i meget ligner den danske, og som jeg kender i en Udgave fra 1852 (Jesu Christi Kinderbuch, udg. af Schönhuth, Reutlingen 1852), hvor nøjagtig det samme Stykke mangler. Muligvis er Stykket dog udgået, ikke på én Gang men ved gradvis Forkortelse i Tiden 1508—1760. En Afskrift af Folkebogen fra 18. Årh. (Thottske Saml. 4^0 Nr. 28) har kun udeladt det, der i nærv. Udg. svarer til 39,7—22, d. v. s. at det Tryk, der er afskrevet, og som må være ældre end 1760, har haft i det mindste en Del af det omtalte Stykke, og bl. a. har omtalt Mester Jordan.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Udgave [d. v. s. vort Ghemen-Tryk]«. Det er lidt vanskeligt at se, hvad Bruun egenlig har ment med denne Ytring, hvis to Dele synes aldeles at modsige hinanden, og det er vistnok også svært nøjagtigt at bestemme Forholdet mellem K.4 og Gh. Det er dog overvejende sandsynligt, at de intet har med hinanden at gøre. Hvad der har vakt Tanken om Slægtskab er, at de begge i Begyndelsen har samme Kilde: Pseudo-Matthæus. Men Fællesskabet varer ikke længe. Omtrent midt i »Siwende læsningh« i K.4 efter Josefs Ord til Marie: iech syndeth at iegh hafdæ vrang hugh vith tegh, Blad 30v·, svarende til Pseudo-Matthæus Cap. 11, Slutningen, skilles de, idet, som ovenfor sagt, Gh. dermed forlader Pseudo-Matthæus, medens K.4 fortsætter indtil Tilbagekomsten fra Ægypten (Pseudo-Matthæus Cap. 25[1])). De to Klerke, der er Ophavsmænd henholdsvis til Gh. og K.4, har i Virkeligheden helt forskellige Formål, og selvom der er en meget stor Lighed mellem K.4's Begyndelse (til omtrent midt i 7de Læsning) og Gh.s Begyndelse (til S. 43 nederst i nærværende Udgave), en Lighed der, trods Sprogets forskellige Alderstrin i de to Skrifter, jevnlig kan føres til Nytte til Forståelse af forskrevne Ord

1) Overensstemmelsen med Pseudo-Matthæus er gennemført, kun afbrudt ved, at et Blad i Håndskriftet mangler, der formentlig har gengivet Pseudo-Matthæus fra Slutningen af Cap. 13 til Begyndelsen af Cap. 18.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

eller lemlæstede Sætninger i Gh., har denne Lighed neppe anden Grund end den, at begge Stykker gengiver Pseudo-Matthæus, dog (jfr. Commentaren) efter forskellige Håndskriftsredactioner.

Det Værk, Gotfred af Ghemen trykte i 1508, er som Udtryk for menneskelig Følelse, som Vidnesbyrd om selvstændig Formsans og Stiltugt og som Åbenbaring af en jevn, folkelig Religiøsitet i Klerkekrese et af de ypperste Arbejder indenfor dansk Bogværk i Middelalderen, og allerede af den Grund Nutids-Danskes Interesse værd. Men det er ikke blot som middelalderligt Bogværksminde, det har Værdi. Den danske Klerks Ordning og Fordanskning af den almen-europæiske Opbyggelses- og Underholdningslitteratur om Jesusbarnets og hans Slægts Liv og Levned blev en dansk Folkebog, den ypperste af alle danske Folkebøger, en af de mest læste af alle danske Bøger[1]). Dens Varme og Hjertelighed, dens tro-

1) Den Mængde Tryk, Bibliografien nævner, og hvoraf de allerfleste findes i det kgl. Bibliothek, nogle erhvervede i de allersidste År, giver en svag Forestilling om Oplagenes eller Trykkenes Mængde, men også kun en svag. Det er kun en Brøkdel af, hvad der har været. Endda er det ældste Tryk, der haves (efter Gotfred af Ghemens Tryk 1508), fra 1760. Hvad der har været mellem 1508 og 1760 — sandsynligvis mange Gange mere end hvad der er fremkommet efter 1760 — har utvivlsomt haft Bøgers lykkeligste Skæbne: at blive slidt op. Adskillige af de bevarede Tryk, det kgl. Bibliothek har erhvervet, bærer stærke Spor af Slid, og det er ikke just bogvante Hænder, der har fumlet med Bladene.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

skyldige, jevne, menneskelige Religiøsitet, den bedste Arv fra Antiken og den folkelige Katholicisme, bød en halv Snes Slægtled af danske Bønder noget af det, de uvilkårligt og uden at gøre sig Rede derfor savnede i Bibel og Katechismus, i Prædiken og Psalmebog, hvad enten det var Orthodoxe eller Rationalister, der stod for Lærdommen og Opbyggelsen. Jesu Barndoms Bog blev først overflødig, da en folkelig Digter-Ånd fik Mod og Lykke til, først i sig selv, siden i andre, i stadig flere, at forsone det folkelige og det christelige, da Børn og Gamle i Stedet for at læse i Jesu Barndoms Bog begyndte at synge »Dejlig er den Himmel blaa« [1]).

1) I »Iris og Hebe« 1796 p. 279 siges om Jesu Barndoms Bog, Mester Lucidarius og Sibyllæ Spådom, at de »findes i det mindste een Gang i hver Bye paa Landet«.

Det sidste — og interessanteste — af de Vidnesbyrd om Jesu Barndoms Bogs Udbredelse og Yndest, jeg kender, findes i fhv. Folkethingsmand L. Larsens Barndoms-Erindringer fra Nordsjælland, offenliggjorte i »Fra Frederiksborg Amt« 1909. Det hedder her Side 141 om Juletiden: »Foruden Kortspil og Fortællinger bestod Underholdningen også af nogen Læsning i de få gamle Bøger man havde. En yndet Lekture var Jesu Barndomsbog. Denne fandtes næsten i ethvert Hjem«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JUDAS

EVANGELIERNES Judas måtte nødvendigvis sysselsætte Menneskenes Fantasi på en anden Måde end de øvrige Disciple. Medens disse alle fik deres Legender, og disse Legender følger dem på deres Apostelbane, men ikke interesserer sig videre for deres tidligere Liv, eftersom dette Liv jo var, som det skulde være, og Charaktererne derfor var selvfølgelige, var det helt anderledes med Judas. Hans Liv afsluttes kort efter Udåden, og så er der ikke mere. Eller jo, i de gamle katholske Skildringer er der én Handling af Judas efter Forræderiet, der interesserer: hans Selvmord. For alle Laster og Ugerninger, han havde øvet, før han kendte Jesus, søgte og fik han Tilgivelse ved at gå i Jesu Tjeneste. Men det onde i ham var stærkere end hans bedre Stræben; han strandede i Havnen, og hans Ugerning mod Jesus blev forfærdeligere end alt andet, han havde gjort. Og dog: måske var der også for denne Ugerning Tilgivelse, men han fortvivlede og lagde Hånd på sig selv. Ved sit Selvmord udelukker han absolut sig selv fra Nåden, og adskillige ældre Judas-Skildringer dvæler ved den døde Selvmorders ulykkelige Tilstand[1]).

1) Medens dette Motiv i Legenda aurea er skrumpet ind, fordi det er en Kirkelærer, der har redigeret Judas-Historien, er det fyldigere behandlet i det mere private »Passional«, hvor

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Men den egenlige Interesse samlede sig naturligvis om hans tidligere Liv. Alle måtte spørge: hvorledes kunde et Menneske gøre dette? Og Judas-Bogen er Svaret.

Judas' Historie er componeret over to velkendte litterære Motiver: den bibelske Beretning om Moses's Udsættelse i Nilen og den antike, navnlig fra Sofokles kendte, Tradition om Oidipus, idet disse to Motiver atter holdes sammen af og combineres med et tredie, det underskudte Barn.

Den, der først har formet Judas's Historie over disse tre Motiver, og alle hans Efterlignere og Oversættere, har gjort sig Opgaven meget let. Vor danske Folkebog er ikke væsenlig ringere end nogensomhelst af de andre kendte, ældre Redactioner; alle disse kan vurderes udfra vor Folkebog, og det lader sig ikke nægte, at Materialet er behandlet yderst råt. Der er kun gjort det aller nødtørftigste for at få Motiverne kædede sammen. Intet af den speculative Dybsindighed, middelalderlige Theologer og Digtere ellers har til Rådighed, er kommet Judas-Bogen til gode, og der er

det hedder (Hahns Udg. p. 318, V. 43 ff.), at Forræderen og Selvmorderen efter Døden hverken skal modtages i Himlen eller i Jorden (Underverdenen, Helvede) men må blive i Luften: »do er den gotes sun verriet — des solde er dulden diesen pin — vnde zuschen himel vnde erden sin — mit den vil ubelen geisten — die im da solden leisten — mit ewenchlicher marterat — swas er vf si geborget hat.« — Det er en rent antik Tradition, der her bryder frem.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

end ikke Tilløb til psychologisk Motivering. Hvorfor var Judas bestemt til at dræbe sin Fader og ægte sin Moder? Ja, man bør måske ikke gå i Rette med Judas-Forfatterne i denne Sag, eftersom selve Sofokles egenlig ikke har evnet at give andet Svar end en Orakel-Spådom, der ikke er bedre Motivering end Ciboreas Drøm. Men Sofokles skildrer os dog, hvorledes Opklaringen af Forholdet virker på Iokaste; i Folkebogen læser vi intet om Ciboreas Skæbne; efter at hun har fungeret som det nødvendige Hjul i Maskineriet, smides hun til Side; hendes Skæbne interesserer ikke. I Sammenligning med denne mechaniske og åndløse Behandling af en af »Hovedpersonerne« er det Småting, at den danske Forfatter tankeløst bruger formelagtige Ord som »den Erlig Mand« om Judas eller taler om den gamle fattige Ruben og hans rige Enke.

Den ældste bevarede Udgave af den danske Folkebog om Judas er fra 1687. Det er dog overvejende sandsynligt, at denne Udgave er et Optryk af en ældre Udgave[1]), men hvornår vi fik en

1) Formen Liboria (for Ciborea), der findes i Udg. af 1687 og i alle senere Tryk, kan kun forklares som en Læsefejl, Sætteren (eller muligvis den Afskriver, der har leveret Trykmanuscript i 1687 eller tidligere) må have gjort sig skyldig i ved at læse C som L i det benyttede Tryk. — At Peder Syv nævner Bogen i Den danske Boglade (Blad 63 verso) er vel ikke aldeles afgørende for Existensen af en ældre Udgave, men han vilde dog neppe have vist et lige fremkommet Skillingstryk den Ære at opføre det.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Judas-Bog på Dansk er umuligt at sige, og det lader sig heller ikke gøre at påvise nogen directe Kilde i andre Litteraturer. Man måtte snarest tænke sig en tysk Judas-Bog fra 16. eller 17. Årh. som directe Kilde, men en sådan kendes ikke, selvom meget taler for, at den må have existeret. En svensk Folkebog om Judas synes at være oversat fra Dansk[1]).

Men det er også kun af ringere Interesse, om den directe Kilde kan påvises eller ej, thi alle kendte Redactioner i alle Litteraturer[2]) ligner hinanden i Grundtrækkene, medens Fyldet kan være noget rigeligere eller sparsommere, uden dog at være præget af nationale Ejendommeligheder.

Alle kendte Redactioner — også den danske —

1) Jeg kender den fra en tysk Oversættelse ved H. Tamms: Eine merkwürdige Historie von dem abscheulichen Verräther Judas, sein Herkunft, Geburt und Leben sammt den Sünden, die er begangen von seiner Jugend bis dasz er ein Apostel Christi ward — efter svensk Udgave Westerås, D. Torssel, 1833 — trykt i Neues Jahrb. der Berlin-Gesellschaft für Deutsche Sprache u. Alterthumskunde, herausgeg. v. F. H. v. d. Hagen, 6. Band, Berlin 1844 p. 144 ff. — Også her hedder Judas' Moder Liboria; også her kaldes Judas »der ehrliche Mann«; også Ordsproget: thi den skulle icke druckne som henge skulle, gengivet ved: denn der welcher hangen sollte konnte nicht ersaufen; også mange andre nøjagtige Overensstemmelser findes.

2) En Oversigt over de kendte Redactioner er givet af W. Creizenach i Paul u. Braunes Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache u. Litteratur II, p. 177 ff. Creizenach kender slet ikke den danske Folkebog, der dog foreligger i flere Tryk end Tilfældet, så vidt vides, er i nogen anden Litteratur.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

har et overvejende højmiddelalderligt Præg — man tænke blot på den skæbnesvangre Svale og Abildgård — og tilsyneladende er dette også i sin Orden, da vi ingen kender ældre end 13. Årh. Den ældste, vi kender, er Jacobus de Voragine's i Den gyldne Legende, hvor den er indskudt under Sct. Mathiae Dag 24. Februar. Lidt senere genfinder vi Historien i det tyske Passional i en noget fyldigere Skikkelse[1]). En oldfransk Redaction på Vers, der i en Tilføjelse efter Digtes Slutning siges at være skrevet i Juni Måned 1309, er med sine 676 Vers den frodigste Redaction, vi kender[2]). Kortere Udtog er optaget i Opbyggelsesbøger på forskellige Sprog[3]). Et helt enestående Værk er Abraham a Sta. Claras usigelig vidtløftige, af Skældsord og Forbandelser i Tusindvis opfyldte »Skandskrift« mod Judas: Judas der Erzschelm für ehrliche Leuth, oder eigentlicher Entwurff und Lebensbeschreibung dess Ischariothischen Bösewichts, i fire Bind (Bonn og Salzburg 1687—95),

1) Hahns Udg., Frankfurt 1845, p. 312 ff. ligeledes i Afsnittet Von sante mathia, omtrent 600 Vers.

2) Udgivet i Samlingen Scelta di Curiosità letterarie inedite o rare dal secolo XIII al XVII, Nr. 99: La leggenda di Vergogna e la leggenda di Giuda, Bologna 1869; den oldfr. Text p. 75 ff.

3) Således i det svenske Själinna Thröst fra 15. Årh. (Samlingar utg. af Svenska Fornskrift-Sällskapet, Sthm. 1871—73, p. 86 ff.), og i Ett fornsvenskt Legendarium I p. 243 ff. (Saml. utg. af Sv. Fornskr. Sällsk. Sthm. 1847). I begge disse Udtog hedder Kvinden Cyboria. Jfr. Bäckström, Svenska Folkböcker II, Sthm. 1848 p. 198. — Iøvrigt: Creizenach l. c.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

der iøvrigt er bygget over Elementerne i vor Folkebog om Judas, som må have foreligget for Forfatteren i omtrent samme Skikkelse som den danske Folkebog.

Skønt vi ad directe litterær Vej ikke når længere tilbage end til 13. Årh., er der ikke Tvivl om, at i hvert Fald væsenlige Dele af Judasbogen må have existeret langt tilbage i Tiden. Det vilde i og for sig være ret mærkeligt, om man i Højmiddelalderen skulde have opgravet den gamle græske Oidipus-Legende og overført den på Judas, medens det for en Mand i Oldkirkens Dage vilde være meget nærliggende at vælge netop denne Skikkelse til Incarnation af den størst tænkelige menneskelige Slethed. I Oldkirkens Dage var Oidipus-Skikkelsen alle Christne nærværende, ikke fordi de læste Sofokles eller Cæsar eller Seneca, men fordi de atter og atter fra Angribernes Side måtte høre Beskyldninger for »oidipodæiske« Forbindelser ved deres Sammenkomster. Det stærke Indtryk af disse Bagvaskelser må antages at have holdt Oidipus-Traditionen i Live i lang Tid, og således vilde man kunne forklare de mange andre Iklædninger, i hvilke Motivet findes i Middelalderen [1]), også før Judas-Redactionens tidligste Forekomst.

1) Således især Gregorius-Legenden, bedst kendt i Hartmann von Aues Digtning fra o. 1200: Gregorius auf dem Steine, udg. af Lachmann 1838, senere af Paul (2. Udg. 1900), moder-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Men der er iøvrigt også et positivt Vidnesbyrd om, at der har existeret en Judas-Bog før Jacobus de Voragine's Tid, idet denne i Indledningen til sin Fortælling udtrykkelig siger, at han har sin Visdom fra en »historia apocrypha«, om hvilken vi, som omtalt, ikke ellers ved noget. Eller rettere: jo, når vi altså kan forudsætte Existensen af en Judas-Apokryf, så bekræftes dette Forhold af Hentydninger, vi oftere finder både på antike hedenske og på gamle christne Gravstene.

Den Forestilling, der ligger til Grund for det tyske Passionals Ytringer om Judas's usalige Skæbne efter Døden (se ovenfor S. XLI, Note 1) forståes i Virkeligheden kun ud fra de antike og oldchristelige Forestillinger, der giver sig Udtryk i sådanne Forbandelsesformler på Gravstene som: »Gid Jorden vorde ham tung«, »Han skal være til Afsky over Jorden og ikke finde Modtagelse i Underverdenen«, og, i christelig Form: »han skal (efter Døden) ligge henslængt ujordet og ikke opstå, han skal dele Skæbne med Judas« [1]). Denne Hentydning til Judas's Skæbne viser, at der må have været en i oldchristelige Krese udbredt for

niseret tysk Gengivelse i Reclams Universalbibl. Hartmanns Digtning har en ældre fransk Kilde. Om andre Iklædninger af Oidipus-Motivet jfr. Comparetti, Edipo e la mitologia comparata, Pisa 1867, og Lippold: Ueber die Quelle des Gregorius Hartmanns von Aue, 1869.

1) Jfr. O. Marucchi: Epigrafia cristiana, Milano 1910, p. 334, og I. P. Jacobsen, Manes, Kbh. 1914, p. 95, 121 og 187.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

antik Tankegang så at sige selvfølgelig Legende om, at Skurken og Selvmorderen Judas efter Døden ikke har fundet Hvile i Jorden, så lidt som han er bleven modtaget i Himlen, og denne Legende har sat sig tydelige Spor i det tyske Passionals Redaction, medens den ikke er kommen med i den langt yngre danske.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PILATUS

FOLKEBOGEN om Pilatus er et overordenlig sammensat Litteraturværk. I den mødes nogle af de frugtbareste Digtnings-Emner, der gennem mange Århundreder har sysselsat de græsk-romerske, keltiske og germanske Folkekreses Fantasi. Skønt en stor Del af Bogens Begivenheder foregår i Palæstina, er der intet jødisk i den, og det er kun på rent udvortes Måde, Emnerne er knyttede til Bibelen.

Vor Folkebog er kun én af mangfoldige indbyrdes mere eller mindre forskellige Redactioner, og hvis man havde en fuldstændig Pilatus-Harmoni, vilde det strax vise sig, at Folkebogen manglede mange interessante Træk, men således som den er, er den iøvrigt så fyldig som nogen enkelt af de andre Redactioner. Det har ikke været store Digtere, der har formet nogen af dem; det er altsammen håndværksmæssigt Mosaikarbejde, ofte ganske snildt i den mechaniske Sammenføjning af Enkeltheder, men væsenlig åndløst. Et enkelt Exempel vil være tilstrækkeligt til at vise, i hvilken Grad et af Motiverne har taget Skade på Sjælen ved at blive redigeret ind i den brogede Sammensætning.

Det er selve Pilatus-Historien i Indledningen. Det er umiddelbart indlysende, at denne Barndoms- og Ungdomshistorie i og for sig er hele

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

den øvrige Fortælling aldeles uvedkommende. Den er hængt på, på samme Måde som man på et vist Trin af den episke Digtnings Udvikling fandt det nødvendigt at construere en Barndoms- og Ungdomshistorie for de vigtigste episke Personligheder (f. Ex. Holger Danske). Historien er da også overtaget fra den middelalderlige Epiks Stof. Når det i den danske Folkebog hedder, at Atus var Konge i Judæa, så er denne Stedfæstelse kun en iøvrigt ganske snarrådig stilistisk Ændring af Bearbejderen, eftersom den Historie, der er benyttet, foregår et Sted i Mellemeuropa, i Omegnen af Mainz eller et andet Sted i Tyskland eller Frankrig. Men medens Mainz o. l. var god nok for franske og tyske Læsere, vilde Historien netop ved en sådan Stedfæstelse være mindre tilfredsstillende for danske Læsere, derfor den nemme Rettelse til Judæa, der ganske vist egenlig gør Historien umulig, eftersom den i alle Enkeltheder ellers er præget af den mellemeuropæiske Feudaltids Epik; men de danske Læsere har ikke set på Skildringen med moderne Litteratur- og Culturhistorikeres Øjne; de har fundet det ganske selvfølgeligt, at Pilatus havde hjemme der, hvor han senere udfoldede sin Virksomhed.

Der er ingen Tvivl om, at den episke Legende, der er valgt til at indlede Pilatus-Historien med, hører hjemme i Karl den Stores poetiske Historie. Der findes i fransk og tysk Epik mange Variatio-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ner af en Legende om Karls Fødsel eller Undfangelse[1]). Skønt hans Forældres Giftermål og hans egen Afstamning efter god historisk Hjemmel er ganske normal og uden Uregelmæssigheder af nogen Art[2]), bliver begge Dele i Epos'et problematiske — fordi der skal være noget usædvanligt ved et Stormenneske som Karl d. Stores Undfangelse og Fødsel. Pippins Brud skilles fra sin Brudgom på Rejsen til ham, endnu før de har set hinanden, eller hun skilles fra ham umiddelbart før Brudenatten og jages bort og først lang Tid efter, ved et Tilfælde — d. v. s. i Kraft af en højere Styrelse — træffes de to, og Sønnen undfanges under sælsomme Omstændigheder. Han fødes og opfostres fjernt fra Hoffet, men gør, endnu Barn, sin Sønneret gældende ved sine usædvanlige Egenskaber. I en af de senere og fyldigere Redactioner af Undfangelses- og Fødselslegenden[3]) er Pippin på en Jagttur ledsaget af sin Astrolog, som om Aftenen forkynder ham, at han samme Nat skal

1) Gaston Paris, Histoire poétique de Charlemagne, Paris 1865, p. 223 ff. Jfr. Der Kaiser und der Kunigebuoch oder die sogenannte Kaiserchronik, Gedicht des 12. Jahrh., herausgeg. v. H. F. Massmann, 3. Theil, Quedlinburg u. Leipzig 1854, p. 972 ff. W. Creizenach, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur, herausgeg. v. H. Paul u. W. Braune, I, Halle 1874, p. 89 ff.

2) Einhard, Vita Caroli Magni, 18.

3) I den i det baierske Benedictinerkloster Weihenstephan affattede Krønikebog fra 13. Årh.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

avle en Søn, som ifølge den foreliggende Constellation skal blive en såre mægtig og mærkelig Fyrste. Hvad der videre følger, gengives forskelligt. Det givne er, at det er en Kvinde fra den nærliggende Mølle, der i denne Nat ved Pippin undfanger en Søn, men i nogle Versioner er denne Kvinde Pippins rigtige Hustru, der har fundet Tilflugt i Møllen (og snart genkendes hun af Pippin, snart ikke), i andre Møllerens Datter eller en anden Kvinde i Møllen[1]), således at Sønnen, Karl, snart

1) Navnet Karl (Charles) forklares oftere som hidrørende fra, at Barnet blev avlet paa en Vogn, en Kærre, un char, en Forklaring, som ikke i nogen Måde står tilbage for Folkebogens Forklaring af Navnet Pilatus eller Pontius — eller Judasbogens Forklaring af Navnet Iskariot, og som i og for sig naturligvis ikke udelukker, at Kvinden kan være den rigtige Prinsesse; men der er også Redactioner, der lader Kvinden være Møllerens Datter eller en Trælkvinde. Til en sådan Version sigtes der i det flamske Digt L a k e n s p e g e l af Jan Boendale, hvor det, III, 15, Vers 133 ff. hedder: »Der er også nogle, der siger, at han hed Kaerle, fordi hans Fader avlede ham på en Vogn (waghen) med en d i e n s t w y f. Gud give den et kort Liv, der hittede på den Løgn og først fremførte den, thi Pippin, hans Fader, var en hellig Mand, og han fik Karl med sin Hustru i ret Ægteskab«. (Jfr. Le moyen âge, 1911 p. 162.)

I nogle af Pilatus-Redactionerne er det imidlertid Mølleren, Pigens Fader, der hedder Atus, medens Kongen hedder Tyrus eller Cyrus. I Håndskrifter — og dette gælder flere af de middelalderlige Skriftarter — forvexles let c og t, og det er sandsynligt, at Cyrus er det rigtige. Vi vilde da her have et andet Complex af Legender om Stormenneske-Barndom, nemlig det, som er overleveret af Herodot om Kong Kyros's Barndom, især Herodot I, 114—115.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

er ægte, snart uægte, men i alle Tilfælde et Væsen med ualmindelige Egenskaber. Det er en af disse allerede fuldt litterært udformede Legendeformer, en af dem der lader det vordende Stormenneske være en uægte Kongesøn, der er bleven hæftet til den øvrige Pilatuslegende, men ved denne Tilknytning taber Undfangelseshistorien jo al sin ideelle Berettigelse, der lå i, at Sønnen skulde blive en mægtig og mærkelig Hersker, thi Pilatus var jo ikke noget Stormenneske, selvom der er Tilløb til at udstyre ham med både Kraft og Snildhed som Krigshøvding og som Statholder i Pontus. I vor Folkebog er det egenlig kun selve Schemaet, der aldeles råt overtages og tilhæftes, og da Sønnen her er uægte og desuden ikke bestemt til at blive en mægtig Kejser og Hedninge-Omvender, må han fjernes fra Kongsgården og have en særlig Ungdomsskæbne, og til Skildringen heraf bruges atter et litterært helt udformet Motiv: Striden mellem Kongesønnen og den ved Hoffet optagne fremmede, således som vi kender det f. Ex. fra Holger Danske-Legenderne[1]).

Medens Fortællingen om Pilati Byrd, Barndom og Ungdom således må være bragt i Forbindelse med det øvrige Stof langt op i Middelalderen, an-

1) Jfr. f Ex. den danske Holger Danske-Redaction hos Christiern Pedersen V, 179 f.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tagelig i 12. Århundrede[1]), er alt det øvrige og væsenlige langt ældre.

Allerede i 2. Århundrede har der i de romerske Menigheder været en Overlevering om, at der i Statsarchiverne fandtes en officiel Skrivelse fra Pilatus om Jesus-Processen[2]), og naturligvis blev denne Indberetning også snart en håndgribelig Virkelighed. Men skabt som den var af Tidens Forhold, i en Tid da de Christne var de underlegne, de forfulgte, formedes det som et Forsvar for Christusdyrkerne. Dette Forsvar yder Forfatteren af »Brevet«[3]) på den ganske snedige Måde, at han lader Pilatus kaste al Skylden over på Jøderne og selv fremstille Jesus som den store, ædle Undergører, ja hævde, at han opstod af Graven.

1) Hvis Kyroslegenden er Udgangspunkt, kan Sammenknytningen rykkes længere tilbage. Medens vi her har søgt at vinde en Tidsbestemmelse udfra Karlslegenden i den middelalderlige Epik, har Dobschütz i det nedenfor anførte store Værk ud fra helt andre Forudsætninger ment at kunne fastslå, at den ældste fuldstændige Pilatusprosa — væsenlig identisk med vor Pilatusbog — må være redigeret i 11. Årh. (Dobschütz, p. 230 ff.), men i denne Redaction hedder Kongen netop Tyrus.

2) Justinus, Apol. 1, 35; Tertullian, Apol. 21; Euseb, Kirkehist. II, 2.

3) Pilatus' Brev til Claudius (Tiberius) er bevaret som en Del af »Acta Petri et Pauli« og som Tillæg til Nikodemos-Evangeliet. Dette Brev, der måske er affattet så tidligt som i 2. Årh., må vel adskilles fra de langt yngre »Indberetninger«, der er optagne i Tischendorffs Samling p. 413 ff., og som i Kraft af deres større Fylde blev meget læste og har været Folkelæsning, også i Danmark, indtil den nyeste Tid.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Pilatus bliver altså et Vidne om Jesu Guddommelighed, ja omvender sig endog (i Petrus-Evangeliet, V. 46) og udtaler, at Jesus er Guds Søn. Skønt Kimen til denne Opfattelse af Pilatus egenlig allerede findes i de kanoniske Evangelier, og den begyndte Udvikling af Pilatus-Vurderingen således for så vidt godt kunde være ført videre, gik det helt modsat. Da Christusdyrkelsen fik Overmagten, havde man ikke længer Brug for Pilatus som Sandhedsvidne og lønligt troende; tvertimod, han var Udøveren af den forbryderske hedenske Statsmagt, hans var Ansvaret, han er ikke stort bedre end Judas, og han kommer da også til, ved sit Selvmord, at dele Skæbne og Usalighed med denne.

Denne Vending i Vurderingen af Pilatus kan iagttages hos de christne Penneførere i 4. Årh.[1]), og den kommer også, omend ikke meget udpræget, frem i de såkaldte »Acta Pilati« eller som de senere hen jævnlig kaldes: Nicodemus-Evangeliet[2]),

1) Euseb, Kirkehistorie II, 7. — Orosius VII, 4 og 5 Evigt brændemærket blev jo Pilati Navn ved at indføjes i Trosbekendelsen. Selvmordstraditionen kan naturligvis være et naturligt Udslag af Forestillingstvang, men kan også have sin Oprindelse i Josephus's Fortælling (Ant. Jud. XVIII, 8) om Kejser Caligulas (ikke realiserede) Pålæg til den syriske Legat Petronius om at tage sig selv af Dage.

2) Tischendorff, Evangelia apocrypha, Lipsiae 1853 p. 203 ff. Dansk Oversættelse: De apokryfiske Evangelier til Ny Testamente, med en Efterslæt, overs. af H. G. Gregersen, Odense 1886, p. 186 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

der sandsynligvis går tilbage til 4. Årh. Langt kraftigere er Pilatus-Fordømmelsen gennemført i to lidt yngre Skrifter, der umiddelbart har haft stor Betydning for Udformningen af vor Pilatus-Bog: Tiberius's Helbredelse (Cura sanitatis Tiberii)[1]) og Frelserens Hævn (Vindicta Salvatoris)[2]). »Tiberius's Helbredelse« findes i en Mængde Håndskrifter fra 8.—15. Årh., snart som selvstændigt Skrift snart som en Tilføjelse til Nicodemus-Evangeliet, og den første Redaction går sandsynligvis tilbage til 6. Årh. Den Mand, der har udført den første Redaction, har i Emnets Medfør måttet gøre Kejser Tiberius til Christen og i det hele fremstille ham sympathisk, et Forhold som kan synes os højst besynderligt, men som dog er let forklarligt, når man husker, at der jo var formentlig fuldgyldige Actstykker, hidrørende fra Pilatus, der viste Kejseren som sympathisk stemt overfor Jesus, thi foruden selve Actstykkerne kendte man også en formentlig officiel Tradition om, at Tiberius — forgæves — havde foreslået Senatet at erklære Jesus for Gud[3]). Men

1) Eneste brugelige Text-Recension i Dobschütz, Christusbilder, p. 163** ff.

2) Tischendorf o. c. p. 448 ff.

3) Denne Tradition har foreligget for Gregor af Tours, da han i 2. Halvdel af 6. Årh. begyndte at skrive sin Frankerkrønike, som indledes med en Udsigt over »Verdenshistorien«. Den findes allerede hos Euseb II, 2, 7 og hos Orosius VII, 4, 6, og den har altså holdt sig levende i den følgende Opløsningstid.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

det for os væsenlige i »Tiberius's Helbredelse« er Legenden om Veronica og om det undergørende Christusbillede, der ikke var gjort af Menneskehænder[1]). I Evangelierne omtales jo den blodsottige Kvinde, der helbredes ved at røre ved Jesu Kjortelsøm. Dette Optrin grebes tidligt af Kunstnere i de christne Menigheder, og da man således vænnedes til at se det fremstillet, blev det en let og naturlig Sag at overføre Forestillingen på helt andre Kunstværker. Eusebios[2]) kan derfor fortælle om en Statue i Paneas eller Caesarea Philippi (sandsynligvis en Asklepios-Statue), at den er rejst som et Takoffer af den blodsottige Kvinde. Men Kvinden var stadig navnløs, noget en Legende ikke gerne tåler, og vi ser da også Navnet dukke frem i »Acta Pilati«, hvor hun træder frem for Pilatus som Vidne om Jesu Under-Kraft. Men hvorledes kommer Veronica og hendes Billede[3])

Gregors Ytringer (Hist. Franc. I, 24) hviler neppe på directe Kendskab til de pågældende Texter, men skyldes snarest mundtlig Tradition eller et eller andet Håndbogsudtog til Skolebrug.

1) Om den Art Billeder, acheiropoiete Billeder, fra Christentiden og fra den førchristelige Oldtid se Dobschütz p. 1 ff. Jfr. Fr. Poulsen, Christusbilledet, Kbh. 1911, p. 19 ff.

2) Euseb, Kirkehistorie VII, 18, 2—4.

3) Om den Legende-Vext, hvoraf Legenden om den hellige Veronica og om »Svededugen« er fremgået, må henvises til: E. v. Dobschütz, Christusbilder, Leipzig 1899 (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Litteratur, Neue Folge. Dritter Band). Dette store, omhyggelige og skarpsindige

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

i Forbindelse med Kejser Tiherius? Hvilket Arbejde er der foretaget med Legenden fra Antydningen i »Acta Pilati« til »Tiberius's Helbredelse«? Mange Enkeltheder er udformede, men det væsenlige er, at en Klerk har kendt den på mange Måder interessante Brevvexling mellem Jesus og Kong Abgar i Edessa, der sandsynligvis er redigeret i Slutningen af 3. Årh., og som Euseb viser sin Ærefrygt for ved at optage den fra Ende til anden i sin Kirkehistorie[1]), hvorefter den gennem Rufinus's Oversættelse på Latin også bliver udbredt i Vesten. Kong Abgar er syg og beder ved Brev Jesus komme til sig, at han kan helbrede ham. Jesus svarer, at han ikke selv kan komme, men at der, når han selv er død, opstan-

Arbejde, der som methodisk Forskningsarbejde er mønstergyldigt, overflødiggør alle tidligere Forsøg på at udrede Emnet. Da det efter Forf.'s egne Ytringer er et Forarbejde til en kritisk Udgave af Acta Pilati (som endnu ikke er kommen), behandler det også udførligt den hele Legendekres, af hvilken tilsidst Pilatus-Bogen fremgår, dog med den Mangel at den middelalderlige Epiks Bidrag slet ikke kommer til deres Ret.

Den gængse Forklaring, at Veronica oprindelig slet ikke var en Person, men at Navnet egenlig skulde forklares som opstået af de to Fællesord: vera icona (det sande Billede), en Forklaring, der går tilbage til Gervasius af Tilburys Otia imperialia 1, 968: est ergo Veronica pictura domini vera, og som blev godkendt af Papebroch, Acta Sanctorum Maj VII, 30. Maj, viser Dobschütz p. 222 ff. er uholdbar, idet Legenden er ældre end Cultus'en. Der er altså virkelig en Sancta Veronica.

1) Kirkehist. I, 13.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

den og faret til Himmels, skal komme en af hans Disciple. Dette sker, Abgar helbredes og udtaler et brændende Ønske om at hugge det hele Jødefolk ned til Straf for Korsfæstelsen [1]). Når denne Historie udløses fra Forbindelsen med Edessa-Kongen (der ingen Interesse havde for vesteuropæiske Klerke) og bragtes i Forbindelse med Pilatus-Straffen og Veronicas helbredende Billede, så var — i Kraft af Pilatus-Indberetningen — Kejser Tiberius givet — og således fremkom da »Tiberius's Helbredelse«, der er en af de vigtigste Kilder til den senere Pilatus-Bog og til vor Folkebog.

Tiberius - Veronica - Legenden bearbejdedes imidlertid videre af en anden Klerk, der formodenlig hørte hjemme i Merovingerriget, snarest i Gallien, og således fremkom, sandsynligvis i 8. Årh., den Legendeform, der er kendt under Titlen »Frelserens Hævn«. Jødernes Sendemand til Kejser Tiberius kommer ikke til Rom, men nødes til at lande i Aquitanien, hvor Tiberius's Underkonge Titus regerer. Titus har Kræft i Ansigtet. Han kræver nu af Jødernes Sendemand et Lægemiddel, men Sendemanden kan kun fortælle ham om Jesu Undergerninger, Død og Himmelfart. Titus bryder ud i Klager over, at den syge Kejser og han selv er bleven berøvet en sådan Læge. Havde han været tilstede, skulde han have slået alle de

1) Se Commentaren.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

skyldige Jøder ihjel. Da han havde sagt dette, faldt alle Sår af hans Ansigt, og han var helbredet. Ivrigere endnu end før efter at tugte Jøderne sender han Bud efter sin Krigshøvding Vespasian, der skal gøre Hæren rede til Hævntoget. Nu går det frygteligt ud over Jøderne. Efter Hævnens Fuldbyrdelse træffer Titus og Vespasian sammen med Veronica, og hun — og Billedet — følger med dem til Rom. Kejser Tiber ser Billedet, tilbeder det og er rask.

Klerken har dels villet stedfæste noget af den vidunderlige Historie til Sydgallien, dels har han villet rykke den retfærdige Hævn over Jøderne stærkere i Forgrunden (hvorimod Pilatus så at sige forsvinder). Han har suverænt vendt op og ned på Navne og Begivenheder, men hans Fremstilling fik varig Betydning, og vi genkender den let i vor Folkebog S. 141—150, foruden at den iøvrigt er sammenarbejdet med »Tiberius's Helbredelse«. Titus erstattes senere af Vespasian, der på Grund af sin interessante Sygdom og den tilhørende Navneforklaring også var bedre egnet til at fængsle Opmærksomheden.

Det næste kritiske Stadium i Legendens videre Udvikling er Sammenarbejdelsen af det her givne Stof med selve Pilatus-Legenden. Dette Arbejde er foregået i 11. eller 12. Årh., og vi har da Grundformen for vor Folkebog fuldt færdig, idet også Spørgsmålet om Pilati endelige og uendelige Straf

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

får sin Løsning, en Løsning, der bliver yderligere interessant ved den snildt indskudte Episode med Christi Kjortel, som i Lighed med den hellige Gral gør sin Indehaver kær for alle og usårlig. Selvmorderens Skæbne behandles udfra en noget lignende Opfattelse som den, der var bestemmende for Judas. Hvile fik han aldrig, men Stedet, hvor Liget føres hen, vexler iøvrigt efter stedlige Bearbejderes Interesse.

Det er umuligt at fastslå vor Folkebogs umiddelbare Kilde, thi der er en sådan Vrimmel af Redactioner af Pilatus-Historien i dens sidste og fyldigste Form, hver med sine ganske små Variationer men dog alle en Smule forskellige, at det ikke er muligt at bestemme, hvilken Redaction, der står Folkebogen nærmest endsige dækker den[1]). Også her har der gjort sig stedlige Inter-

1) En Charakteristik eller endog blot en Opregning af disse Redactioner — på Latin og på Folkemålene, i Vers og Prosa, Fortællinger og Skuespil — vilde kræve en meget stor Plads. Der må derfor henvises til Dobschütz S. 276* ff. Dobschütz kender imidlertid intet til Emnets Forekomst i nordisk Litteratur, hvor det dog er nået til ret tidligt. Et stærkt forkortet Uddrag af Pilatus-Bogen findes i Ett fornsvenskt Legendarium 1, p. 299 ff.; 'en anden og noget fyldigere Redaction findes i Själinna Thröst p. 356 ff. (Begge Værker udg. af Svenska Fornskrift-Sälskapet). — Jfr. også Bäckström, Svenska folkböker II², p. 105. — En nedertysk Redaction fra År 1434 findes i det Kgl. Bibliothek i Kbh. (Gl. Kgl. Saml. 1978, 4⁰), men den er meget forskellig fra vor Folkebog. Den er udgivet i Zeitschr. für Deutsches Alterthum XVII, Berlin 1874 p. 147 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

esser gældende. Både Veronicas Svededug og Kjortelen blev jo Genstand for Cultus rundt om i Europa, og hvert nyt Cultussted fremkaldte sandsynligvis Variationer i Legenden. Om den danske Folkebog kan det med temmelig stor Sikkerhed siges, at den må være meget ældre end den bevarede ældste Udgave. Der har da også existeret en Udgave fra 1614[1]), men dette er sikkert heller ikke det ældste Tryk. Vor Text indeholder hist og her nogle, øjensynligt tilfældige, Rester af gamle Ordformer, f. Ex. de gamle Adjectivformer vreder, viser (S. 142 og 143) og nogle ligeledes tilfældige Rester af gamle Forkortelser, der nærmest tyder på, at Texten har existeret i 1. Halvdel af 16. Årh.

1) Se Auctionskatalogen over Albert Hesekers Bøger, Kbh. 1709—10, hvor der blandt Octaverne under Nr. 2361 opføres: »Beskrivelse over Pilati Levnet«, Kbh. 1614. Se Bibliografien.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JERUSALEMS SKOMAGER

DENNE lille Historie har tilsyneladende intet at gøre hverken med Bibel eller Apokryfer, som ikke kender til nogen på Via doloris boende Håndværker i Jerusalem. Alligevel er det ikke usandsynligt, at der er eñ vis Forbindelse mellem Jerusalems Skomager og den bibelske Overlevering[1]).

Grundthemaet i Folkebogen er Jesu Ord: »Jeg vil her staa oc huile, men du skalt gaa indtil den yderste dag« (S. 186). Dette Thema finder vi i flere Skrifter, der er langt ældre end Folkebogen. I den engelske S. Albans-Munk Roger af Wendowers »Flores historiarum«[2]) fra første Halvdel af 13. Årh., og derefter i hans Klosterfælles, Matthæus Paris's »Historia maior Angliae«[3]), en

1) På Dansk er Emnet udførligt behandlet af Kr. Nyrop i: Den evige Jøde, 2. Bind af »Fortids Sagn og Sange«, Kbh. 1907. — Jfr. iøvrigt Gaston Paris, Le juif errant (Légendes du moyen-âge, Paris 1903, p. 147 ff.) — L. Neubaur, Die Sage vom ewigen Juden, Leipzig[2] 1893, og Zur Geschichte der Sage vom ewigen Juden i Zeitschr. des Vereins für Volkskunde, 22. Jahrg., Berlin 1912, p. 33 ff. samt hans Bibliografier i Centralblatt für Bibliothekswesen X og XXVIII, Leipzig 1893 og 1911. — E. König: Ahasver, »der ewige Jude«, nach seiner ursprünglichen Idee und seiner literarischen Verwertung betrachtet, 1907, og en Afhandling, Ahasver, der ewige Jude, i Neue Jahrb. für das klass. Altertum etc. 1912, p. 587 ff. — Carl S. Petersen i Paludan Müllers Poetiske Skrifter i Udvalg, III, Kbh. 1909, p. 364 ff.

2—3) Begge udg. i Monumenta Germaniae historica XXVIII.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Verdenshistorie der omfatter Tiden fra Skabelsen til År 1259 efter Chr., gengives en Beretning, der skal hidrøre fra en armenisk Biskop, som i Året 1228 besøgte S. Albans Kloster. Denne Armenier kunde fortælle en Mængde sælsomme Ting, også om bibelske Curiositeter, og man spurgte ham da også, om han tilfældigt skulde vide noget om den »Joseph, som Folk taler så meget om, som var tilstede, da Christus led, som talte med ham og som endnu lever til Bevis på Christentroens Sandhed«. Naturligvis kunde den fremmede give Besked; han kendte godt denne Joseph, der endog havde spist ved hans Bord. Han var Dørvogter hos Pilatus, da Christus forhørtes og pintes, og hed Cartaphilus[1]). Da Jesus var bleven dømt og blev ført ud, puffede Cartaphilus til ham og sagde: »Nå, afsted med dig, hvorfor går Du så langsomt!« Jesus vendte sig da om og så alvor-

1) Om dette Navns Betydning og mulige Oprindelse (»den højtelskede«, nemlig Johannes Evang.) se G. Paris o. c. p. 158; Neubaur i Zeitschr. des Vereins für Volkskunde 1912 p. 38. Udgangspunktet for den Forskydning, der skulde have substitueret den evige Jøde for Johannes Ev., den Discipel, Jesus elskede, skulde være Jesu Ord Johs. Ev. 21, 20f. — Tanken på et andet, lignende Jesu-Ord har i hvert Fald været nærværende for den tyske Udgiver af Folkebogen, idet der på Titelbladet af det kgl. Bibliotheks Exemplar af denne (= Nr. 7 (8) i Neubaurs Bibliografi i Centralblatt 1893) står som Motto: Math. XVI. Wahrlich ich sage euch, es stehen allhie etliche, die werden den Todt nicht schmecken, bisz das sie des Menschen Son kommen sehen in sein Reich.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ligt på ham og sagde: »Jeg går, men Du skal vente, til jeg kommer«. — Senere blev Cartaphilus døbt og fik Navnet Joseph; han er en stilfærdig, fordringsløs og ydmyg Mand, der, når han bliver spurgt, kan fortælle mange underlige Ting om, hvad der er sket i Fortiden. — Omtrent samtidig med de to engelske Klerke fortæller Franskmanden Philippe Mousket i sin Rimkrønike[1]) en Frankrigshistorie der omfatter Tiden fra den trojanske Krig til År 1242, at Armenieren også har været i Tournai og der fortalt den samme Historie. Filips Historie er dog lidt afvigende fra de to andre. Helten er her anonym, og det hedder om ham, at da Jøderne førte Christus til Golgatha, råbte han til dem: »Å, vent på mig, jeg vil også hen og se den falske Profet blive korsfæstet«. Jesus sagde da til ham: »De skal ikke vente på dig, men Du skal vente på mig«. — En noget afvigende Beretning kendtes i Italien i 13. Årh. Her hedder Manden Johannes Buttadeus, Giovanni Buttadeu (»den, der slår Gud«)[2]).

I en byzantinsk Legendesamling fra 7. Årh. af Johannes Moschos[3]) fortælles der om en Mand, der levede i et Kloster på Cypern og som altid græd. På Spørgsmålet hvorfor, svarede han: »Det

1) Udg. af Reiffenberg, Bruxelles 1840, I—II. Episoden står Vers 25526 ff.

2) Om Buttadeus se Nyrop o. c. p. 130 f.

3) Jfr. Neubaur i Zeitschr. d. V. f. Volksk. 1912 p. 34 f.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

var mig, der slog Jesus på Kinden, derfor må jeg græde til evig Tid«. — Nu fortælles der jo virkelig (Marcus Ev. 14,65; Johs. Ev. 18,22) om en sådan Scene under Forhøret og Pinslerne, og til Udviklingen af en rigtig Legende savnes egenlig kun et Navn. Et Navn er også tidlig blevet fundet: den skyldige var Malchus, der var bleven såret af Petrus men helbredet af Jesus. Denne Navnefæstelse findes allerede i en Prædiken af Kyrillos, Patriarch i Alexandria i 5. Årh., og den genfindes nu og da i senere middelalderlig Litteratur[1]).

Hermed er vi altså nået tilbage til den bibelske Overlevering, hvis spæde og navnløse Kim har frembragt vidt forgrenede og ret varierende Vækster. De fleste af dem er naturligvis visnede hen, uden at vi nu kan fastslå deres Existens på anden Måde end ved at slutte fra de få Exemplarer, vi har bevaret i det store Herbarium, der gemmer, hvad vi har tilbage fra Middelalderens rige Urtegård.

Når vi nu ser på den danske Folkebog og sammenligner dens Indhold med de ovenfor omtalte Historier fra 13. Årh., genfindes flere væsenlige Træk, dels selve Grundthemaet, dels Mouskets Fortælling om Mandens Iver efter at være tilstede ved den falske Profets Korsfæstelse, dels Skildringen af Cartaphilus's Væsen og Vandel. Vi må

1) F. Ex. Petrus Blesensis i 12. Årh., se Neubaur l. c. p. 135; det episke Digt Fierabras, G. Paris o. c. p. 153.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

heraf slutte, at disse Træk har været kendte af den Mand, der først har redigeret Folkebogen. Den danske Folkebog er bevaret i et Tryk fra 1631, der gengives i nærværende Udgave, men af Resens Katalog ser man, at der har existeret en Udgave fra 1607, trykt i Helsingør, muligvis, efter den iøvrigt måske unøjagtigt gengivne Titel at dømme, lidt forskellig fra Trykket 1631. At Trykket fra 1631 (og det samme vilde sikkert også gælde Resens Exemplar) er en Bearbejdelse af en tysk Text, er meget iøjnefaldende, og tyske Texter med Titler, der svarer til den fordanskede Bogs, findes då også i Mængde. Vi holder os derfor i det følgende udelukkende til den tyske Ahasverus [1]).

At der ved Siden af Lighederne med den franske og de engelske (latinske) Legender også er mærkelige Uligheder i Folkebogen, er iøjnefaldende. Vi ser foreløbig bort fra Legendens kunstneriske Iklædning og holder os alene til, hvad der fortælles om Helten. Tre Ting synes her nye: At Optrinet foregår, ikke i Prætoriet men på Via dolorosa, Navnet — Ahasverus — og Mandens Profession. Disse tre Ting har i forskellige Forskeres Opfattelse vejet så meget, at de dels har tvivlet om Muligheden af en Continuitet i Legende-Udviklingen, også af Hensyn til den lange

1) Se Neubaurs Bibliografi i Centralbl. f. Bibliotheksw. 1893.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Mellemtid, det tomme Rum, mellem 13. Årh. og Tiden o. 1600, dels har udpønsket mærkelige og tvivlsomme Forklaringer af disse Forhold[1]).

Det første Problem: Henlæggelsen af Scenen til Vejen til Golgatha — som der dog findes Antydning til hos Mousket — har bragt Forskerne til den iøvrigt på Forhånd meget rimelige Antagelse, at en af de mange Pilgrimsbøger om Jerusalem og Omegn må have meddelt en stedlig, jerusalemsk Stedfæstelse af denne Art, og der synes også at existere et enkelt Bevis i denne Retning, idet der i en utrykt Pilgrimsbog findes en Skildring af Mærkestederne på Via doloris, i hvilken først Simon af Kyrene, derefter Judas's Hus omtales, og endelig »et andet Sted, som Folket kalder . . . (Navnet mangler i Håndskriftet); det var der, hvor Johannes Buttadeus skubbede til Christus, da han bundet gik i Døden, og hånende sagde til ham: Gå videre, gå og dø. Christus svarede ham: Jeg går videre for at dø, men Du skal ikke dø før

1) Navnlig har König nogle meget kunstige Meninger om Kilden til Navnet Ahasverus, der skal være lånt fra jødiske Purim-Spil. Antagelsen er helt ud urimelig, og skulde Navnet være lånt udefra, lå det i hvert Fald nærmere at tænke på de Esther-Spil, som vi ved er opført i Tyskland i 16. Årh., f. Ex. et af Hans Sachs, opført i Nürnberg, et andet af Valentin Voiht, opført i Magdeburg (jfr. Creizenach, Gesch. des neueren Dramas III, p. 358 og 365). Men også denne Forklaring er udvendig og usandsynlig, medens den rimelige og sandsynlige Forklaring kan hentes fra Passionsspillene.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

på Dommens Dag«[1]). Man raisonnerer da således: det er rimeligere at tro, at Sagnet er vandret fra Palæstina til Europa end omvendt. Men det omtalte Håndskrift er fra 14. Årh., og undersøger man de ældre Pilgrimsbøger, af hvilke mange er bevarede fra alle Århundreder lige fra 4. Årh., vil man intetsteds finde nogen Antydning i nævnte Retning[2]). Det er derfor overvejende sandsynligt, at det »usandsynlige« er sket, at det er de i Vesteuropa udspeculerede Legender, der ligger til Grund for Håndskriftets Ytringer og ikke en jerusalemsk Tradition, og det er jo endelig ikke givet, at Håndskriftets Forfatter overhovedet selv har været i Jerusalem.

Men der kan vistnok gives en positiv og ganske simpel Forklaring på dette og de andre Problemer. Og Forklaringen kan findes i de middelalderlige bibelske Skuespil.

I Mysterierne gjaldt det om i anskuelig Form at fremføre ikke blot de bibelske Facta men også

1) Jfr. Nyrop p. 73 f.

2) I en af disse Pilgrimsbøger, ved Petrus Diaconus, Liber de locis sanctis, skrevet i 1137 men gengivende Texter fra 4. og 7. Årh. (Itinera Hierosolymitana saeculi IIII—VIII, ed. Geyer, 1898, p. 108) omtales på Via dolorosa »den Sten, på hvilken Jesus satte sin Fod, da Simon [af Kyrene] optog ham i sine Arme. Fodens Spor står i Stenen, som var det sat i Vox«. Havde der været en stedlig Tradition om en Scene som den omtalte på Vejen, kan man trøstig gå ud fra, at den i denne Sammenhæng vilde være bleven omtalt.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de interessante og sindrige Speculationer over disse Facta og deres Sammenhæng, som gemtes i de boglærdes Håndskrifter, og var Forfatteren af Skuespillet selv en forfaren og kyndig Mand, havde han rig Lejlighed til selv at brodere på det overleverede Stof. Men først og sidst: skulde Tilskuernes Opmærksomhed fængsles gennem Timer og Dage — thi mange af disse Skuespil var så omfattende, at deres Opførelse måtte strække sig over flere Dage — så måtte alt være anskueligt og levende, og komiske eller på anden Måde afvexlende Episoder måtte jevnlig indflettes — Djævlene er næsten altid komiske — og på lignende Måde kunde Træk fra det daglige Liv virke, f. Ex. Kræmmer- eller Håndværkerscener. Det er desværre ret tilfældigt, hvad der er trykt af den dramatiske Litteratur, men når der er Tale om Passionsspillene, tør man nok drage Slutninger fra det enkelte til det almindelige, og tilmed er det så heldigt, at et af de allerfyldigste Passionsspil, Arnould Grebans, fra Midten af 15. Årh. er udgivet[1]). Her optræder nu Malchus både i Getsemane — efter den evangeliske Tradition — og under Forhøret — efter den speculative Legendetradition. Men væsenligere er det, at der under Forhøret og under Færden til Golgatha optræder

1) Le mystère de la Passion d'Arnould Greban, publié par Gaston Paris et Gaston Raynaud, Paris 1878. Dette 4 Dages Skuespil omfatter 34574 Vers!

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en Vrimmel af Mennesker, der hver har sit Navn og en vis Individualitet. Navnene er ofte højst mærkværdige både i Henseende til Oprindelse og Former (f. Ex. Ridderen Amphiarus, der vel er den gamle græske Amfiaraos, Ridderen Arphazac (der i Judiths Bog er Konge i Medien eller er en af Sems Sønner); Grev Rodigon; Medusa, Amme for Herodes's Søn; Salmanazar, Malcus's Fætter; Mardoceus, en af de virksomste Farisæere; Jeroboan, ligeledes Farisæer; Jhezabel, Synderinde o. s. v.). Da Jesus er bleven dømt, fremføres en Række Optrin, hvori Tømreren der skal lave Korset, og Smeden der skal lave Naglerne, er Hovedpersonerne [1]), og hvis zünftige Forhandlinger om Varens Art og Pris skal gøre et let komisk Indtryk. På Smertensvejen er der en lang, livlig Skændescene med Simon fra Kyrene som Hovedperson, og Intermezzi med Svendene der puffer til den segnende Jesus [2]) eller jager de grædende Kvinder bort. Enkeltheder fra disse Optrin genfindes i forskellige andre Passionsspil i senere Tid. Der er da intet urimeligt i at antage, at det er de overmåde folkelige Skuespil, der har udstyret lærdes og læges Bevidsthed med Forestillinger om forskellige Håndværkere, der netop som Håndværkere bliver Christi Bødler, og på Smertensvejen kunde der udmærket være også en Skomager, der

1) Vers 23754—845.
2) Vers 24304 f.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

kunde vægre sig ved at istandsætte Fodsålerne under Jesu blødende Fødder og tvertimod puffe til den falske Profet. Når der endvidere optræder en Mardoceus, er der ikke noget langt Skridt til også at indføre Ahasuerus i Navnelisten; de anførte Navne-Exempler viser, at man i den store Trang til Navne har valgt uden smålige historiske Hensyn.

Når sådanne Erindringer fra Passionsspillene mødte den øvrige Overlevering om den evige Jøde, var det fuldt tilstrækkeligt til at skabe Legenden om Jerusalems Skomager. Fuldt tilstrækkeligt og derfor adskilligt rimeligere end den Forklaring, Udgiveren af Folkebogen giver, hvis denne Forklaring et enkelt Øjeblik skal tages alvorligt.

Når man har læst Roger af Wendowers og de andre Beretninger fra 13. Årh. og sammenholder dem med Folkebogen, kan der i Virkeligheden ikke være Tvivl om, at vi hist som her finder samme Fremgangsmåde i Udformningen af en Legende, og vi behøver ikke at mistænke den hæderlige og lærde Superintendent, Hr. Paul von Eitzen [1]), vor Landsmand så at sige, for at have troet eller sagt, at han havde set og talt med Jerusalems Skomager. Hvis den tyske Beretning er fremkommen 1602, var den såre rettroende Biskop ude af Stand til at protestere, eftersom han var død 1598. Han

1) Om hans Liv se Molleri Cimbria litterata III, 227 ff. (og Dansk biogr. Lexikon IV, 483 ff.).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

er efter al Sandsynlighed ligeså uskyldig i Legenden om Jerusalems Skomager som hin armeniske Biskop i Legenden om Cartaphilus, og Jerusalems Skomagers Optræden i Danzig o. a. Stt. er ligeså autentisk som Armenierens Besøg i Tournai, Köln o. a. Stt. Ligesom Roger af Wendower gør sin Legende troværdig ved at meddele allehånde præcise Enkeltheder om Armenierens Fremtræden, således har Folkebogens Forfatter gjort et Mesterstykke ved som Vidner om Historiens Sandhed ikke blot at fremføre Hr. Paulus von Eitzen men også Hertug Adolfs to Sendemænd til Spanien eller Nederlandene. De er næsten historiske, idet det kan constateres, at to Mænd: Jacob Berglin og Christoff Erich i 1574-75 virkelig var udsendt i det omtalte Ærind[1]), men også de har antagelig været døde, da Bogen udkom, og den Nytte, de og Paul v. Eitzen kan yde os, indskrænkes derfor til, at de gør det sandsynligt, at Bogens Forfatter har været en Slesviger eller en Holstener.

Hvem der har redigeret den tyske Folkebog vil næppe nogensinde kunne oplyses. Ved Slutnin-

1) Neubaur, Zeitschr. etc. p. 39, oplyser, at han i Året 1901 har forespurgt i det danske Rigsarchiv, om der lå noget til Grund for Folkebogens Ytringer om Secretarius Christoff Ehringer (eller, som han i et andet Tryk kaldes: Christoph Krause) og Magister Jacobus, og af Archivar Thiset har fået den her omtalte Oplysning.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gen af den danske Bearbejdelse står de mystiske Navne Chrysostomus Dudulæus Westphalus, og dette Navn findes også i nogle af de tyske Tryk, men ikke i dem alle. Ethvert Forsøg på at finde, hvem der skjuler sig bag disse Navne, turde være forgæves. Den eneste, der kunde have givet Besked, måtte være Bogtrykkeren.

At Beretningen om Jerusalems Skomager her i Danmark var en virkelig Folkebog, derom vidner ikke blot Trykkene af Bogen[1]) men også Fortællinger og Forestillinger lige til vore Dage[2]), især måske den vist over hele Landet udbredte Forestilling (og dermed sammenhørende Skik) at Plov og Harve skal føres hjem fra Marken til Juleaften, da ellers Jerusalems Skomager bruger dem til Støtte og Hvile, hvilket bekommer Ejeren ilde, da der i så Fald voxer megen Ukrudt, hvor Ploven og Harven derefter går. Men der er desuden mangfoldige Vidnesbyrd om, at også lærde Folk har enten troet på Legenden eller i hvert Fald i den set et tvivlsomt Problem[3]). Holberg siger i

1) Hertil slutter sig i 18. Årh. Bearbejdelser i Viseform, se Nyrop p. 56 ff.; Nyerup, Iris og Hebe 1796, I, p. 148 og »Alm. Morskabslæsning« etc. Kbh. 1816, S. 180. Om Jerusalems Skomager på Svensk se Bäckström, Svenska folkböcker II², p. 106 og 132 samt Neubaurs Bibliografi i Centralbl. für Bibl. X, 1893.

2) Fyldigste Oplysninger herom giver H. F. Feilberg i Ordbog over jyske Almuesmål II, p. 40.

3) En Mængde Skrifter, navnlig tyske, anføres i Cimbria itterata III p. 231 og af Neubaur i Centralbl. f. Bibl., 1911 p. 495 ff.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sin Jødiske Historie (II, 15,16): »Det kunde vel lægges til Last at anvende et heelt Capitel af et saa alvorligt Skrift paa denne Materie. Men, saasom ikke alleene læge, men ogsaa mange lærde Folk have fæstet Troe til denne Historie, saa har jeg ikke gandske kunnet forbigaae at tale om den omtvistede Jerusalems Skoemager, som siges fra Christi Tider at løbe Verden omkring og at have ladet sig see udi adskillige Lande«. Det er ikke uden Interesse at se, at Holberg, der altså kender Folkebogen om Jerusalems Skomager, også kender Matthæus Paris's Beretning, som han iøvrigt affærdiger med en Bemærkning om, at samme Lærde har fortalt så meget andet utroværdigt. Han har ladet sig imponere af Dudulæus »som udi de sidste Tider« (dette tyder på, at Holberg ikke har vidst noget om Bogens Existens i 17. Årh. og kun har kendt et Tryk fra 18. Årh.) »har været den første Forfægter af denne Historie«, medens han meget forstandigt om Værdien af Omtalen af Paul von Eitzen som Kilde siger, at »hvad Paulus von Eitzen angaaer, da er det underligt, at han udi sine Skrifter intet melder derom«.

Fra Danmark kan nævnes den meget ubetydelige og for Emnet selv ganske ligegyldige Disputation af Caspar Kildgaard »Contra fabulam de Judæo non mortali«, Kbh. 1733, og det fra Tysk oversatte Skrift af Maria Regina Krüger, »Skrivelse til Prof. C. Anton, hvorudi bliver beviist, at Jerusalems Skomager er virkelig til«, Kbh. 1758.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Blandt Danske, for hvem Jerusalems Skomager var et Problem, nævner Holberg Thomas Bartholin, hvis Ytringer om Sagen også er ganske interessante. Han er skeptisk overfor selve Folkebogen som Sandhedsvidnesbyrd men tilføjer: »Jeg er mere tilbøjelig til at tro på Fortællingens Sandfærdighed end på Fortællerens«[1]), en fint formet Sætning, der jo egentlig skal udtrykke, at man ikke skal afvise de folkelige Forestillinger, fordi en bjergsom Litterat har sat dem i Stil, eller at man godt kan forkaste en Legende uden at opgive Troen på dens Genstand.

Om Judas og Pilatus fortalte Legenden, at de, som de Ildgerningsmænd de var, og som Selvmordere, aldrig fandt Hvile efter Døden. Et Sidestykke til dem er Malchus — Carthaphilus — Buttadeus — Ahasverus. Hvis Grundtrækkene i vor Legende er gamle, hvis de går tilbage til Oldkirkens Tider, hvilket ikke er usandsynligt, må man spørge, om vi ikke her har et Udtryk for den samme antike Forestilling, som ligger til Grund for Judas's og Pilati evige Usalighed, med

1) Thomae Bartholini Casp. F. De latere Christi aperto dissertatio. Lugd. Batav. MDCXLVI, p. 87: »de cujus hominis veterani fide nihil ausim determinare, quamquam etiam in publica nonnullorum acta sit relatus, plusque fidei habeam narrationum veritati quam ipsius referentis. Vel enim monstrum sit hominis, vel spectrum inferorum, vel superum appa-
ritor.«

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

andre Ord, om der ikke oprindelig har været Tale om, at Christusbødlen aldrig skulde finde Hvile efter Døden, men at denne Idé senere, i Vesteuropa, er bleven misforstået og det evigt hvileløse Liv efter Døden erstattet af et hvileløst Liv uden Død.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

TEXTER

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JOSEPHS HISTORIE

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trykt efter Udgaven: »De Tolff Patriarchers Jacobs Sønners Testamenter« Kbh. 1580.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

USSENUTHS Hiſtorie / ſom funden er vdi gamle Bø- ger oc Scriffter / ſom ſtiulte oc vnderſtungne veret haffue. Nu fordanſtet aff Tydſten / oc i dagen vdgangen. Huor vdi mand maa ſee ſtor Hemmelig- hed. Gantſte trø- ſtelig oc lifflig at Læſe.

●

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ASSENATHS Historia / Huor= ii 2v
ledis Joseph bleff saalt / oc igien forløst aff Fengsel. Om hans Gifftermaal oc Endeligt. En lifflig Historia / fuld aff Christi oc hans Bruds hemmelighed.

JOseph bleff fød / i sin Faders halfsemtesindstiuende Aar / i sin Oldefaders første Aar til thu hundrede / oc i Verdens alders Aar / thu tusind oc halffemsinds tiuende. Denne Joseph / der hand vaar sexten Aar gammel / oc vaactede Hiorden / falt hand i sine Brøders Affuind oc Had / for deris Faders synderlige Kierligheds / oc sine Drømmis fortællelsis skyld / som hand sine Brødre haffde obenbaret. Huilcke / ii 3r der hand bleff sent / oc kom til dennem / droge hannem aff sin lange Kiortel / oc lagde hannem i en gammel Guldbrønd. Oc siden effter Judæ raad / toge de hannem der vdaff igien / oc saalde de Jsmaeliter hannem. Der effter / førde de it stort Klagemaal ind for deris Fader / oc lode som hand vaar affliffuet. Midler tid affledе Judas / vdi wærlig Beblandelse / ved Thamar sin Sønnequen / Phares oc Zaram. Oc der hun bleff beklaget / oc røbt /

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lignede hand hende ved sig selff / oc vndskyldede hende / for den skyld / at hand icke haffde giffuet Sela hende / Oc fordi / at hand haffde befalet hende / saa vng at bliffue i Enckestat. Men de Medianiter / som oc kaldis Jsmaeliter / saalde Potiphar i Egypten / Joseph / som vaar øffuerst Høffuitzmand offuer Pharaonis Ridderstab. Somme andre sige / at Potiphar vaar øffuerste | Første oc Høffding a 3 v offuer Kockene / Det er oc icke vildfaret fra Sandhed. Thi hos mange Folck / er Førstens Credentzer i større ære oc anseelse / end Hoffmesteren. Hannem kalder Josephus Potiphar / Hand haffde Hustru oc Børn / hues Daatter Joseph oc tog til Hustru. Hand vaar icke aff Kongens Kammer Tienere. Thi de bleffue saare vnge vdstaarne. Men de Hebreer sige / at hand kiøbte Joseph (fordi hand vaar saa saare deilig) Der hand fick hannem at see / oc i saa maade befride hannem / at Herren bleff wmectig / oc omgicks met Quindfolck / lige som den der vdstaaren kunde vere. Saa tilige de Egyptier saae / at hand vaar wformuendis / oc ingen Fruct kunde giøre / giorde de hannem / som de haffde forseet / til Bisp i Heliopolis. Oc saaledis bleff hand i Prestedømmet meget heder-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gere / end | hand haffde veret i Førstedøm- A 4 r
met. Men Joseph / effter hand bleff ført
i Ægypten / oc kiøbt aff Potiphar / bleff
hand høyt anseet hos hannem. Men for-
di hand elskte Kyskhed oc Troen / bleff
hand effter alt dette anklaget oc fangen.
Hand vdtyde Drømme / oc Vdtydningen
bleff met Sandhed bevaret oc stadfestet.
Der met bleff hand effter Pharaonis be-
falning vdtagen / oc ført oc sticket for Kon-
gens person / hans Drømme at vdlegge.

Huorledis Joseph bleff ophøyet / oc kom til velde.

JOSEPH vaar trediue Aar gammel / der hand bleff indført for Pharao. Oc der hand hannem sin Drøm vdlagde / bleff hand op- | høyet oc forordineret oc saa til A 4 v
en Første offuer gantske Ægypten. Vdi Jacobs første oc tiuende Aar til hundrede (som her effter skal giffuis tilkiende) der Oldefaderen vaar thu hundrede thu oc trediue Aar gammel / i Verdsens Aar thu tusinde oc trediuende / gaff Pharao hannem / Assenath / Potiphars Daatter / som vaar en Jomfru / til Hustru. Ved huilcken hand afflede tuende Sønner / Manasse oc Ephraim. Midler tid bygde Apis / de

Arguiners Konning / Memphim den Stad / vdi Egypten. Vdi det første aff de siu fructsommelige Aar / vdsende Pharao / Joseph / Korn at samle oc oplegge. Oc hand kom i Heliopolis Grentze / huor Potiphar vaar en Landførste / oc en Første offuer alle Førster / oc Pharaonis Raad.

Hand haffde en Daatter / som hed Assenath / hun vaar støn offuer alle | Jomfruer a 5r i samme Land / i alting lig de Hebraiske Døtter / Men hun vaar stolt oc hoffærdig / oc foractede alle mand. Ja / aldrig nogen mand haffde seet hende. Thi hos Potiphars Hus / vaar it Taarn / høyt oc stort. Der paa vaar it Pallatz / met tolff Mag. Det første vaar stort oc prydeligt / Steenlagd met Malmersteen / Veggene vaare met Ædlestene besætte / oc Pillerne vaare aff Guld. Der inde vaare de Egyptier deris Guder aff Sølff oc Guld giorde / huilcke Assenath dyrckede / oc offrede dagligen til dennem. Vdi det andet Mag / vaar Assenaths Smycke / Guld / Sølff / ædle Stene oc Tapeter eller Drætter. Vdi det tredie vaar allehaande aff Landsens gode Ting. Der haffde Assenath sit Bedehus. Vdi de andre Mag / vaare offuermaade støne Jomfruer / som tiente Assenath / met huil- a 5v | cke nogen Mand eller Dreng / aldrig haff-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de talet. Vdi Assenaths Mag / vaar try Vinduer. Det første vaar saare stort vd i Øster / Det andet i Sønder / Det tredie i Nør. Der vaar en gyldene Seng / tilslyet met Fløyel oc Guld / omhengt met vd-sprengede Klæder / oc vden til met Jacint / Purpur oc Bliant besmycket. Der vdi soff Assenath allene / oc aldrig haffde nogen Mand sæt sig der paa. Oc om samme Hus vaar en stor Forgaard / omgiffuen met en stor Mur / aff firekant huggen Steen. Vdi samme Forgaard vaare fire Jern Porte / som bleffue beuaagede aff atten Mand vdi Harnisk. Oc vdi den høyre Side af samme Forgaard vaar en Kilde / aff leffuendis oc seindis Vand. Oc neden for Kilden vaar en liden Parck / som fattede Vandet / som løb aff Kilden / oc vandede alle Træ / som vaare elste / oc baare Fruct i Forgaarden. Oc Assenath vaar stor som Sara / deylig som Rebecca / oc yndelig som Rachel.

Huorledis Joseph straffede Assenath for sin Affguds tieniste.

Da sende Joseph it Bud til Potiphar / giffuendis hannem tilkiende / at hand vilde gieste hannem. Potiphar bleff der

ved glad / oc sagde til sin Daatter: Joseph den Guds Stercke / kommer til oss / oc ieg vil giffue hannem dig til Hustru. Der ved bleff hun ilde til frids / oc sagde / at hun icke vilde vere giffuen nogen Fange/ Men en Kongis Søn vilde hun haffue. Oc den stund de saa talede / kom en / oc sagde / at Joseph vaar forhaanden. Assenath flyde hen op i sit Kammer. Men Joseph kom/
a 6 v siddendis i Pharaonis‖ Vogn / Hand vaar aff idel Guld / oc ginge fire Heste for hannem / huide som Sne / oc deris Tømmer vaare offuer oc offuer forgylte. Men Joseph vaar iført i en Snehuid Kiortel / oc i en Fløyels Mantel / veffuet met Guld/ Oc haffde en Krone aff Guld paa sit Hoffuet / oc i Krantzen aff Kronen / vaare tolff ædle Stene / oc offuer dennem stode tolff Stierner / oc i hans Haand it Kongeligt Riff / der til oc en Oliequist met Fruct paa. Potiphar oc hans Hustru ginge imod hannem / oc tilbade hannem / Joseph gick ind i Forgaarden / saa bleffue Portene til Forgaarden / tillucte. Assenath saa Joseph / oc hun bleff bedrøffuet/ for de Ords styld / som hun haffde talet om hannem / oc sagde: See / Solen aff Himmelen / er i sin Vogn kommen til oss. Jeg viste icke / at Joseph vaar Guds Søn.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Thi huad for en aff alle Menniſter/ ſkulde kunde haffue fød ſaadan en Deylighed? Eller huilcken Quindis Liff kunde bære ſaadant it Lius? Men Joſeph gick ind i Potiphars Hus / oc de tode hans Føder. Oc Joſeph ſagde: Huad er det for en Quinde/ ſom vaar i Vinduet / offuen paa Pallatzet? Lader hende gaa aff dette Hus. Thi hand befryctede ſig / at hun oc ſkulde giøre hannem wro / ſom alle andre / ſom ſtede ſe ſende deris Bud / met allehaande Gaffuer oc Foræring til hannem. Huilcke hand dog haadeligen forſtød / met wuilie oc met vrede. Potiphar ſagde: Herre/ det er min Daatter / en Jomfru / ſom hader alle Mend / oc aldrig haffuer ſeet nogen Mand/ vden mig/ oc dig i denne dag. Men vilt du / da ſkal hun komme / oc gryſſe dig. Da tenckte Joſeph / effterdi hun hader alle Mend / da lader | hun vel ocſaa mig vere met frid / Oc ſagde til hendis Fader: Er eders Daatter ſaadan en Jomfru/ da haffuer ieg hende kier / ſom min Huſtru. Oc Moderen løb ſtrax hen op / at hente hende ned. Oc hun ſtickede hende for Josephs Anſict / Oc hendis Fader ſagde til hende: Gryſſe din Broder / ſom hader alle fremmede Quinder / ſaa ſom du alle Mend. Da ſagde Aſſenath: Jeg gryſſer dig / du vel-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

signede aff den Allerhøyeste Gud. Oc Joseph sagde: Signe dig Gud / som leffuendegiør alting. Oc Potiphar sagde til sin Daatter / at hun skulde kysse Joseph. Men der hun saa giøre vilde / vdstrackte Joseph sin Haand / rørde paa hendis Bryst / oc sagde: Det er icke tilbørligt / at en Mand / som ærer den leffuendis Gud / oc æder Liffsens Brød / oc dricker Wforgengelig-
118r heds Drick / skal kysse en Frem-|met met sin Mund / som kysser de høreløse oc stumme Affguder / oc æder Affgude Brød / oc dricker aff deris Begere / Mørckhedsens Affgude Drick / oc smør sig met whellig Olie.

Om Assenaths Penitentze.

NEr Assenath nu hørde Josephs ord / vaar hun høyligen bedrøffuet / oc græd saare. Oc Joseph forbarmede sig offuer hende / lagde sin Haand paa hendis Hoffuet / oc velsignede hende. Oc Assenath glædde sig ved hans Velsignelse. Hun lagde sig paa sin Seng / oc bleff siug aff Fryd oc Glæde. Oc hun giorde Penitentze / for sine Affguder / som hun dyrcket haffde / Oc hun affsagde oc offuergaff dennem. Men Joseph aad oc drack. Oc der hand vilde reise / begierede Potiphar / end da en

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

[illegible]

[illegible] 28▼

[illegible]

[illegible] 5

[illegible]

[illegible] 10

[illegible]

[illegible]

[illegible] 15

[illegible]

[illegible] 20

[illegible]

[illegible] 25

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sis Første / oc HErrens Herstaris Første/ stat op / paa dine Føder at staa / at ieg kand tale met dig. Assenath opløffte sit Hoffuet / Oc see / Manden vaar Joseph lig i alting / met Kiortel Krone oc Kongelig Spir / Men hans Ansict vaar som it Liunet / hans Øyen som Solens gisler / oc hans Haar som Ild oc Lius. Det saa Assenath / oc bleff beslagen met redzel / oc falt ned paa sit Ansict igien. Men Engelen trøstede hende / rettede hende op / oc

sagde. Tag bort det sorte Klæ- ‖ debon / som du est iført / oc det Sørge-Belte / oc Secken aff dine Lender / oc to Støffuen aff dit Hoffuet / oc to dit Ansict oc Hender met det leffuendis Vand / oc pryde dig met dit Smycke / saa vil ieg tale met dig. Oc hun smyckede sig hasteligen / oc kom igien til Engelen / oc Engelen sagde til hende: Blotte dit Hoffuet / tagendis bort dit Natteklæde / Thi du est en Jomfru. Ver sterck oc glad du Jomfru Assenath. Thi dit Naffn / er i de leffuende deris Bog indscreffuet / oc skal icke vdslættis i Euighed. Oc den dag i dag er / est du fornyet / oc leffuendis giort / oc skalt æde Benedidelsens Brød / oc dricke Wforgengelighedsens Drick / oc skalt bliffue salffuet / met den hellige Olie.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dag hannem at | beholde. Men det maatte hannem icke vederfaris. Thi Joseph drog bort / dog loffuede hand at komme igien om otte dage. Men Assenath tog en sort Kiortel paa / som vaar hendis Sørge Klædning / der hendis yngste Broder døde / tillucte Dørren offuer sig / oc græd / oc kaste alle Affguder vd at Vinduet / som vaar Sønder vd / Alle Kongelige Retter kaste hun for Hunde / oc strødde Aske paa sit Hoffuet / lagde sig ned paa Jorden / oc græd bitterligen siu dage effter hinanden. a 8 v

Om Engelens Trøst.

PAa den ottende dag / Aarle i Mørcket / ved Hønsegal / saa Assenath vdaff Vinduet / som vaar Øster paa / Der maatte hun see Morgenstiernen / hos hende lod Himmelen sig op / Oc it mectigt stort Skin lod sig til- | siune. Det saa Assenath / oc falt paa sit Ansict ned i Asken. Oc see / en Mand kom ned aff Himmelen / oc stod offuer Assenaths Hoffuet / oc kallede hende ved sit Naffn. Men hun / aff forfærdelse / suarede hannem intet / hand kallede anden gang / Assenath Assenath. Hun suarede: See Herre / her er ieg / sig mig / huem est du. Oc hand sagde: Jeg er Guds Hu- b 1 r

sis Første / oc HErrens Herstaris Første/ stat op / paa dine Føder at staa / at ieg kand tale met dig. Assenath opløffte sit Hoffuet / Oc see / Manden vaar Joseph lig i alting / met Kiortel Krone oc Kongelig Spir / Men hans Ansict vaar som it Liunet / hans Øyen som Solens gisler / oc hans Haar som Jld oc Lius. Det saa Assenath / oc bleff beslagen met redzel / oc falt ned paa sit Ansict igien. Men Engelen trøstede hende / rettede hende op / oc sagde. Tag bort det sorte Klæ- ‖ debon / som du est iført / oc det Sørge-Belte / oc Secken aff dine Lender / oc to Støffuen aff dit Hoffuet / oc to dit Ansict oc Hender met det leffuendis Vand / oc pryde dig met dit Smycke / saa vil ieg tale met dig. Oc hun smyckede sig hasteligen / oc kom igien til Engelen / oc Engelen sagde til hende: Blotte dit Hoffuet / tagendis bort dit Natteklæde / Thi du est en Jomfru. Ver sterck oc glad du Jomfru Assenath. Thi dit Naffn / er i de leffuende deris Bog indscreffuet / oc skal icke vdslættis i Euighed. Oc den dag i dag er / est du fornyet / oc leffuendis giort / oc skalt æde Benedidelsens Brød / oc dricke Wforgengelighedsens Drick / oc skalt bliffue salffuet / met den hellige Olie.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

See / Jeg haffuer i dag giffuet Joseph dig til Brud / Oc dit Naffn ſtal icke kaldis Affenath / men megen Til-|fluct. Thi din O 2r
Penitentze / haffuer bedet den Allerhøyeſte for dig. Hun er den Allerhøyeſtis Daatter / en gladſto / altid leindis / oc tuctig Jomfru.

Men der Affenath tilſpurde Engelen / om hans Naffn / ſuarede hand: Mit Naffn / er met Guds Finger ſcreffuet i den Allerhøyeſtis Bog. Oc alt det i den Bog er ſcreffuet / kand icke vdſigis. Det er oc intet dødeligt Menniſke nytteligt / ſamme ting at høre eller ſee.

Om Affenaths oc Engelens Maaltid / oc Honnigkage.

Affenath holt ved hans Kiortelſto / oc ſagde: Haffuer ieg fundet Naade i dine Øyen / da ſid en liden ſtund paa denne Seng / ſom aldrig ſad |Mand paa / ſaa O 2v
vil ieg brede Bordet for dig. Oc Engelen ſagde: Bær ſnart hid. Oc hun ſætte Brød / oc ſød Vin / tørre Vrter / oc it nyt Bord for hannem. Oc Engelen ſagde: Hent mig oc en Honnig Kage. Men der hun ſtod forrigfuld (fordi hun ingen Honnig Kage haffde) ſagde Engelen til hende: Gack i dit

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Spiſekammer / ſaa ſkalt du finde en Honnigkage paa din Diſt. Oc hun fant en Kage huid ſom Sne / aff aller reniſte Honnig / oc hendis Smag vaar ſaare lifflig.

Aſſenath ſagde / Herre ieg haffde ingen Honigkage / men met din hellige Mund ſagde du det / ſaa er det ſkeet. Derfaare er oc hendis ſmag ſom din Munds Aande. Oc Engelen lo hemmeligen / ved Aſſenaths høye forſtand / vdſtrackte ſin Hand oc rørde ved Aſſenaths Hoffuet oc ſagde: Salig eſt du. Thi du haffuer forlad Aff-| guderne / oc troet paa den leffuende Gud. Oc alle de ſom komme til den HErre Gud met Penitentze / de ſkulle æde aff diſſe Honnigkager / ſom Guds Paradiſes Bier / giort haffue / aff de Roſen i Paradis. Aff dennem æde alle Guds Engle. Oc huilcke ſom æde aff dennem / de ſkulle icke dø i Enighed. Hand vdſtrackte ſin Haand / oc brød it ſtycke aff Kagen / det aad hand ſelff / Det andet gaff hand Aſſenath i Munden / oc ſagde: See / du haffuer æt Liffſens Brød / oc eſt ſalffuet met hellig Olie. Oc fra denne dag ſkalt du bliffue aldelis fornyet oc helbredegiort. Du ſkalt vere ſom en Hoffuetſtad / alle dennem ſom fly til den Almectige Guds Naffn / ſom er Enighedſens Konning. Oc der hand rør-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de ved Kagen / som hand haffde sønderbrut / bleff hun hel / som hun vaar før. Anden gang rackte hand oc sin Haand‖vd/ O 3▾ oc rørde ved Kagen met enden aff sin Finger / Oc der som hans Finger vaar gangen frem / det bleff til Blod. Det saa Assenath / oc sagde: See til Kagen / Da komme der mange Bier vdaff Kagen / huide som Sne/ oc deris Vinger vaare som Fløyel / met mange Farffuer. De gaffue sig alle omkring Assenath / oc virckede en Honnigkage i hendis Hender / Oc de aade der aff. Engelen sagde til Bierne: Flyer hen til eders sted / Oc de fløye hen Øster paa i Paradis. Tredie gang rørde Engelen ved Kagen met sin Haand / da opgick Ild aff Bordet / oc fortærede Kagen / giorde dog Bordet ingen skade / Oc den Brands luct vaar sød offuer alle maade.

Om Velsignelsen offuer de siu Jomfruer. ‖ O 4r

ASsenath sagde til Engelen: Herre / Jeg haffuer siu Jomfruer. De ere met mig opfødde / oc alle ere wi fødde paa en Nat / Jeg vil kalde dennem hid / at du oc velsigner dennem / som du haffuer velsignet mig. Oc der de komme / velsignede

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hand dennem / oc sagde: Den Allerhøyeste Gud velsigne eder / at i bliffue som siu Pillere i Tilfluctens Stad. Oc Engelen bad Assenath tage Bordet bort. I allen de / forsuant Engelen for deris Øyen. Der Assenath nu stod i Vnder / kom Joseph gaaendis i Forgaarden. Da skyndede Assenath sig til hannem / gryssede hannem / oc sagde hannem alle de ord / som Engelen haffde hafft met hende. Om anden dagen bad Joseph Pharao / at hand vilde giffue hannem Assenath til Hustru. Oc Pharao gaff hannem hende / oc sætte en
C 4 v
GuldKrone paa hans | Hoffuet / oc giorde hannem Bryllup i siu samfelde Dage. Joseph føddis tuende Sønner før end Hungeren kom paa / oc kallede den ene Manasse / det er / en forglemmelse / oc sagde / Gud haffuer ladet mig forglemme all min Armod. Den anden Søn / kallede hand Ephraim / det er / Fructsomelighed / oc sagde: HErren haffuer ladet mig voxe / vdi det Land som ieg vaar arm vdi.

Om Israels Reise vdi Egypten.

DEr Joseph nu haffde / i de siu Grødefulde Aar / opsamlet Kornet / oc Hunger nu offuerfalt / effter Drømmens vd-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

leggelse / alt Jorderige / oplod Joseph Kisterne / oc saalde de Ægyptier aff Grøden / saa giorde hand oc andre fremmede Land. Der offuer kiende hand sine Brødre / Men de | kiende icke hannem. Hand talde dennem hart til / oc kallede dennem Landsens Bespeidere. Men saa tilige de komme met Ben Jamin / oc deris Foræring / obenbarede hand sig for dennem met grædende Taare / oc beuiste sig mod dennem / paa det allermildiste / met Ansict / saa oc met Ord oc Tale. Ja / end ocsaa met Foræring / oc befol at Jacob skulde komme til hannem. O 5r

Dersaare drog Jacob (vdi en Siun aff Gud tilstyrcket) i Egypten met sex oc trysinds tiue Siæle / Saa at hand met dennem / oc der til Joseph met sine tho Sønner / vaare lige halffiersinds tiue. Oc Jacob vaar hundrede oc trediue Aar gammel / der Joseph førde hannem ind for Pharaonis Ansict / Oc hand hannem indgaff det Land Gosen / at bo vdi. Vdi det andet / aff de dyre Aar / oc i den anden Maanet i Aaret / oc paa den anden oc | tiuende dag i samme Maanet / kom Israel i Egypten / met sin gantske Slect / oc indgick i det Land Gosen / det at besidde. O 5v

Assenath saa Jacob / oc forundrede sig.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Thi saa gammel som hand vaar / siuntis hand dog som it vngt Menniske / Hans Hoffuet vaar huit som Sne/ Oc hans Skeg vaar huit / oc naade ned paa hans Bryst/ Hans Øyen vaare klare oc skinnendis / Hans Skuldrer / Knæ / Skinnebeen / Oc hans Føder vaare stercke / som paa nogen vng Helt.

Oc Jacob gaff dennem Velsignelsen / oc kyste dennem / Oc effter Morgen Maaltidet vaar giort / droge de (Joseph oc Assenath) hiem til deris Hus igien / oc Leui
O 6r oc Simeon droge met dennem.|

Om it Oprør.

Er Pharaonis Søn / sick Assenath at see / at hun spatzerede vdi hans Faders Hus / bleff hand optendt aff hendis Deylighed. Oc hand haffde Ord/ met Leui/ Gad oc Simeon / at de skulde dræbe hannem / at hand maatte faa hende til Hustru. Saa vilde hand giffue dennem meget Guld oc Sølff. Men de actede intet om hans Ord / oc lydde hannem icke.

Dernæst / beløig Pharaonis Søn / Josep / for sine Brødre / Dan oc Gad / som vaare Jacobs Tienerindis Sønner / oc sagde / at hand haffde hos Pharao hørt

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sige / at hand effter Jacobs død / vilde øde oc omkomme dennem / at de icke ‖ skulde ø 6▾ arffue met hans Brødre. Fordi de vaare Tienerindens Børn / oc haffde til met / solt de Jsmaeliter hannem / oc tilbedring vaare endnu affuindsiuge imod hannem. Oc hand offuertalde dennem / at de skulde myrde Joseph / Saa vilde hand oc (loffuede hand dennem) omkomme sin Fader Pharao / som Joseph lyde som en Fader. Der hand dette ved Nattetide / nu vilde vdrette / vilde Kong Pharaonis / hans Faders / Vectere / icke lade hannem ind til Pharao oc sagde: Din Fader haffde ont i sit Hoffuet / oc nu er hand falden i Søffn / oc huiler sig. Hand haffuer oc giffuet oss Befalning / forbiudendis oss / at wi ingen / icke end hans førstefødde Søn / skulle lade indkomme til hannem i hans Mag.

Da tog Pharaonis Søn it halfft hundret Mand i Harnisk / oc gick met dennem paa den sted som hans Hin-‖derhold vaar / ø 7r Huor oc de tuende Brødre Dan oc Gad / laae met meget Folck i Rustning. Thi der samme steds skulde Joseph oc Assenath reise forbi.

Der Assenath nu drog der forbi / met siu hundrede Mand / bleffue de alle slagne / paa en nær / som vndrende / oc kom

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

til Simeon oc Leui. Men Assenath vndflyde vdi hendis Vogn/ oc Ben Jamin met hende.

Der denne Gierning nu vaar begangen/ toge Simeon oc Leui/ alle som vaare hos dennem / oc vaare beuebnede oc Stridføre / iagede effter / oc offuerfulde dennem hasteligen / oc ihelsloge mange aff dennem. Men Dan oc Gad vndflyde / oc skiulte sig i noget tyckt Rør. Der forholde de sig / oc der met vndkomme.| 7v

Om Pharaonis død.

DJ det tolffte Aar aff Josephs Førstedømme / døde denne Pharao / vnder huilcken sig Joseph gifft haffde / oc bleff sæt til en Første offuer Landet. Huilcken Pharao (som Nephrem siger) met it andet Naffn kalledis Commessor. Om hannem talis i Assenaths Historia / som effterfølger.

Effter at denne Strid oc Oprør steet vaar / om huilcket nyligen her offuen rørter/ vaar Assenath i sin Vogn/ oc Ben Jamin met hende. Der hand nu saa / at Pharaonis Søn / i denne Handel oc Strid / sætte ind til dennem / oc trengde hart paa / at hand vilde met vold tage Assenath: Da

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tog hand en Steen aff Becken / oc slog hannem i hans Nacke / paa den | venstre Side / at hand styrt ned aff sin Hest / oc laa for død. ⊙ 8r

Da saa Ben Jamin / som vaar frimodig oc wforfærdet / at Simeon oc Leui komme an / oc fore effter at affliffue deris Brødre. Men Ben-Jamin formildede dennem / oc stillede deris Vrede. Oc de toge Pharaonis Søn / som laa næsten død / op aff Jorden / tode hans Saar / oc forbunde hannem oc førde hannem til Pharao sin Fader / oc berette hannem den hele Handel / huorledis met hans Søn vaar tilgaaet.

Pharao tackede dennem høyeligen / at de haffde skonet / oc icke slaget hannem ihiel met alle. Dog døde Pharaonis Søn aff sit Saar / paa den tredie dag der effter.

En føye tid der effter / døde ocsaa Kong Pharao aff Hiertens sorg / som hand haffde for sin Søns | død / Oc da vaar hand ni oc halffemsinds tiu Aar gammel. Oc hand befol Joseph sit Rige / oc effterlod hannem det. Huor vdi hand oc regierede paa hans vnge Herris vegne / i otte oc fyrretiue Aar. Oc denne tid forløben offuerantuorde hand den anden Pharaonis Søn Kronen / Huilcken / den tid Pharao ⊙ 8v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

døde / end da laa ved sin Moders Bryst. Oc Joseph bleff i Ægypti land / neffnt oc kallet samme vnge Herris Fader.

Men Joseph / som en Statholdere / tiente sin Herre gantske fliteligen / oc troligen / vaar oc meget vnderdannig oc lydig / giorde oc alle Egyptier / met sit Kornsal / Pharaoni til Træle. Huilcke / at de ved saadan Nød der til komme / de vden alt tuil / vel fortient haffde. ‖ p 11r

Om Jacobs / Josephs Faders død oc affgang aff denne Verden.

DEr Jacob den Patriarch / nu lefft haffde / hundrede otte oc fyrretiue Aar / saa hand / at hans Ende oc Affgang vaar nær / kallede hand sin Søn Joseph til sig / oc tog Eed aff hannem / at hand icke i Egypten / men hos Abraham / hannem skulde begraffue. Ocsaa velsignede hand hans tuende Sønner / Manasse oc Ephraim / met Kaarssuis lagde Hender / gaff hannem ocsaa / vden skiffte / den Marck Sichem / som hand haffde forhuerffuet.

Oc der hand nu sine Børn kallet oc forsamlet haffde / velsignede hand mange aff dennem. Men dennem alle / sagde oc forkyndede hand tilkommendis Ting / som

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

om Landens ødeleggelse / effter Bogstaffuen / Oc huor- p 1v
ledis met Slecterne skulde
tilgaa / i den tilkommendis tid. Men
obenbarligen forkyndede hand dennem /
om begge Christi Tilkommelser. For det
sidste lagde hand sine Føder tilsammen
paa Sengen / vdstrackte dennem / oc saa
døde. Oc aff sine Børn bleff hand ført i det
Land Canaan / oc begraffuen til Hebron /
i den dubbelte Hule.

Om Josephs Affgang / endeligt oc død.

Joseph i sit leffuendis Liff / oc vdi si-
ne sarste dage / tog Eed aff sine Brø-
dre / at de effter hans død / naar de dro-
ge vdaff Egypten / skulde bære hans Been
vd met dennem. Oc saart der effter / dø-
de hand ocsaa / oc gaff saa Verden Orloff /
oc bleff lagt i en Kiste / vdi hans Alders
tiende Aar til | hundrede / Men i hans p 2r
Førstedømmis firsindstiuende Aar. Vdi
de firsindstiuende Aar / effter den første
Foriættelse skede Abraham / paa Veyen
til Mesopotamiam / Try hundrede oc it
oc trysindstiue Aar effter Abrahams fød-
sel / Paa huilcken den tredie Alder begyn-
dis. Men fra Verdsens begyndelse / thu

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Tusind / try Hundret / oc paa det Niende Aar.

Oc Juda er intet tilkommet / indtil Israls Børn vddroge aff Egypten. Men alle de andre Brødre / bleffue effter deris død vdførde oc begraffne vdi Hebron / som Josephus siger. Siden ere de bleffne flytte / oc lagde i Sichem.

E N D E.

Gud stee Loff i Euighed / A M E N.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JESU BARNDOMS BOG.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trykt efter Gotfred af Ghemens Udgave 1508.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Her begynnes aff Joachim oc
aff sancta Anna oc aff hwat Aart'
the are fødh oc aff theris leffnet
Oc saa aff Jomfrw marie leffnz
oc aff tuore herre ihū barndom.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a 2 r EEn man møget wel byrdigh i blanth
Iisraels folck som heedh ioachim. Och
han wor fød aff een mans sleght,
som heet Judas, oc han wor sÿn eghen
faare hiørde, oc han wor een aff the tolff
brødre iacobs patriarche sønner, ther the
xij israels slegther kom aff. Oc iacob han
wor ysayas søn, som waar abrahams
søn. Hwilken abraham gudfadher iætte,
at han wilde lade sÿn søn fødis aff hans
afftomme oc sculde meth sin dødh oc fwl-
gerningh løsæ menniskens køn. Hwilken
ioachim som ræddis gud oc tiænte han-
num met milhed oc mangfollelige got ger-
ninger. Thet gotz, han afflede om aareth,
a 2 v thet skiffte han i tre delæ. Een deel | gaff
han fattige folck. Annen deel gaff han guts
tiæneste men. Aff then tridie deel fødde
han segh oc sith folck met. Thi forøgte gud
hans penninge oc gots, oc ingen wor hans
lige bland alt israhels folck. Thetthe be-
gynte han at gøre, ther han wor fæm oc
tywe winter gammell, tha feck han seg een
hussfru aff hans eghen sleght aff koningh
danidis byrd, oc hon heet Anna, oc the
wore til sammens i tywe winther och kun-
ne ey faa børn sammen. Een tÿt ther eff-
ter gick han i mønstret oc sculde offræ til
gud, tha kom een til hannum, som heet ru-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ben, oc wisste hannum aff mønstret oc sagde til hannum, at han wor icke werdug at wære vdi guts mønstret, for han hafde | icke fructh met sin hustru, som tha wor seet vdhi lowen, at the sculde wære forbannede, som ey finge fruct sammen. ther ioachim thet hørde, tha gick han græden-dis aff mønstret oc wilde ey fare hiem til sin høstrw. Men han togh sit fee oc sine hiørder met sig oc foer langt borth i ørken, oc man konne ey finne hannum i fæm manede, oc ther græd han saarlige oc sade so: o thu alsommectiste gud, mistunde meg oc hør min bøn. ther anna hans husfru vnderstod, at han wor bort faren, tha vor hon møget bedrøuet oc græd ganske saare oc sagde saa: O israels gud alsommectiste, men thu gafft meg huerken søn eller dotter met min husbonde, hwi haffuer thu taghet hannum fra meg, | at ieg weet ey, huat heller han ær leuendis eller døt, eller om ieg scal rede hans iorde færd. Ther effter gick hon vdi een yrte gord oc fald paa sine knæ oc bad sine bøner til gud met grædende taare. ther effter soo hon op, hwor en fwl haffde sin ræde oc vnge vdi i et lauerber træ. Tha bat hon ytmygelighe til wor herre oc sagde: O alsommectistæ gud, som alle creatur hauer

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

skapt, huert effter sin stickelse, hwi haffuer thu vtluct meg aff thine nade? nw haffuer thu kent mÿn hw oc mith eckteskap oc haffdhe giffuet meg enthen søn eller dotter, tha ieg sculle offre i mønstret. tha hon sagde thesse ord, tha obenbaredis gutz engel for henne oc sagde saa: Re-ddis icke, anna, forthi thet ær i guts ackt, at thu scalt føde foster, oc thet foster, aff teg fødis, thet wordher glædeligt offuer alt werden. Ther han haffde thet for henne sagt, tha bleff han borte, oc hon war gantze rædh oc skalff, at hon haffde seet sodan syn oc hørt sodan maal, oc gick vti sith herberg oc lagde paa sin sængh, morgen som hon haffde wæret døt, oc saa wor hon dag oc nat i sine gudelighe bøner. Ther effther talede hon til sine tiæneste quinner oc sagde til een aff them: Thu saast meg i telegt angest, oc thu wilde ey gaa til meg. tha swarede hon oc sagde saa: forti at gud tog thin man fra teg oc giorde teg vfruct-
A 4 v sommelig, hwat kan ieg thet | om gøre? Ther anna thet hørde aff hennes tiæneste møø, tha græd hon gantze saare. Vdhi then samme stund kom een vngh man til ioachim i ørken oc sagde til hannum: Hwi far thu ey hiem til thin hussfrw? tha swareth ioachim: vdi xx.aar haue wi været

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sammen oc kunne ey føde søn eller dotter; forthi gick ieg aff mønstret met blysel. huat scal ieg giøre hieme? ieg wil hær bliue, men ieg leffuer; tog wil ieg sende fattig folk, wedwer, faderløse børn oc gutz tieneste men theris deel met mine swænne. Ther han haffde thet sagt, tha swarede then vnge man hannum igien oc sade: Jeg ær gutz engel, som hugsswalede thin hussru, ther hon gred oc bad til gud. Oc thu scalt widæ, | at thin hussru ær met 21 5r en dotter aff thin sæd, oc then dotter, thin hussru fonger, hon worder ophøfft offuer al werden, oc ingen henne ligen ær fød oc ey scal fødis vdi iorderighe, oc baade moderen oc dotteren worde velsignede ewinnelige. thi rædis icke, men far hiem til thin hussru oc louer gud for sin naade. Tha bad ioachim engelen hwiles met seg oc sade: ieg finder nade met teg; thi beder ieg teg, at thu sidder een stund met meg vdi min bolig och sige meg thin tieneste man. Engelen sade: siæ ey, at thu est min tienere, forti wi tiene bode een man oc een herre, oc min madh och min drick mo ey sees aff iorderiges folck, thi scaltu ey bede meg gange vdi thin ‖ bolighe met teg. 21 5v Men thet som thu wilt giffue meg, thet offre gud. tha tog ioachim eth vsmittet

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lam och sagde til engelin: iegh wor ey saa diærwer, at ieg torde offre for saa mø-
gel blusel, vthen thu haffde meg giffuet woldh. Engelin swarede: ieg haffde ey be-
det teg giort, vden thet haffde været guts willie. Oc ther han offrede, tha opfoer en-
gelin til hemmerigis, oc ioachim fal ne-
der paa sith anlæde vdhi sex dage, oc then siæte dag at affthen, tha komme hans
swene oc vndrede, hwar fore han so laa, oc sagde, at han wille drepæ seg selff, oc the kunne næppelig løffte hannum fra iorden. ther han haffde sagt them, hwat han saa, tha vndrede the ther paa oc vn-
derstode|thet oc rade hannum, at han scul-
de fare hiem vdhen dwælielse oc fulkom-
me engelens bud. Men ther han tenctæ paa, hwat heller han wille hiem eller ey, tha fald twÿl paa hannum, oc han worde
i at soffue, oc tha kom then samme engel til hannum, som før woor hos hannum, oc sagde saa: far dieruelig hiem til thin husfrw, forthi gud haffuer giffuet edher een fructh at føde, hwilken engen helig
man eller prophete kunne fange. ther han wognede, tha kallede han sine swenne til seg oc sagde saa for them, hwat han haff-
de drømth, och the raade hannum at fare hiem, oc forsmaa ey engels bud. Tha stod

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

han op oc foer hiem met sine swenne. ther
the haffde faret tywe dags færd | oc ware A6v
nær hiem komne, tha kom engelin til an-
nam, som hun laa i sine gudelige bønner,
oc sagde til henne: Gack i mod thin man
til then porth, som kalles gyllene port,
tha finder thu hannum i dag. Tha tog
hon sine møer met sig oc gick til then port
oc bad sine bønner til gud. ther hon haff-
de bedet til gud, tha saa hon ioachim kom-
me met sit fæe. saa løp hon mod hanum
oc helsede hannum oc louede gud oc sag-
de: Jeg wor førre encke, oc nv ær ieg ey;
ieg vor førre vfructsommelig, oc nv ær
ieg met gutz hielp fructsommelig. Thet
wor møgen glæde aff theris byrd oc foster
offuer alt landet.

Sæ effther nÿ manedhe wor gangne,
tha fødde Anna een | dotther oc kalle- A7r
de henne maria. Ther hon wor try aar
gammell, tha ginghe ioachim och anna
till mønstret oc offrede gud oc sættæ ma-
riam iblanth the andre møør, oc ther wor
hon i guts tiæneste baade dag oc nat, saa
at alle vndrede ther vppaa, ey alt eneste
legfolck men oc the som vore formen i
mønstreth. Och ther hon wor try aar
gammel, ther wor hon folkommen vdhi
hennes wisheth oc gudelighe bønner, som

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hon wor kommen til større aller. Hon vor oc then ſtøneſte møø ther vdhi wærden war; hennes antledæ ſtÿnde ſom een ſnøø; thet wor fwl møgel guts nadhe met hen-
ne, ath enghen, ther henne ſaa, haffdhe
A 7 v nogher løſth tÿll henne ath | ſee. hon ſætte ſig ſielff then regel, at fra morghen oc til terts time tha wor hon vdi ſine bøner, oc fra tercie time oc til noen time wor
hon vti ſine gode gerninger. Effther nonens time tha war hon i ſin bøn hwer dag, til time war at æde. Engelin førde henne mad, at hon motthe thes ytermere tiæne gudh oc wære gud tacknemelige, oc blant
alle the møør, ſom hoff iomfrw maria wore, tha wor enghen hennes lighe met dyder oc met gode ſæder, oc ingen wor ther ydmyghere, en hon war, oc enghen ther gømdhe theris logh bætræ en hon. Hon
vor reen bode i hw oc i gerninger oc i ſit legome. Engen hørde henne bannes eller
A 8 r ſwærie eller wære wreth, | oc the møør, met henne wore, them til ſtæde hon icke at ſynde encten met ord eller gerninger. Oc
then madh, ſom hon fick aff engelin, ther leffde hon weth, oc then, hon fick aff kirkennes forman, then gaff hon fattugh folck, oc the ſoghe engelin tale met henne. oc
alle the, ſom henne ſage ther, ſom ſywge

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

wore, the bleffue karſte igeen aff theris ſiwgdom.

Daa wor ther een preſth, han heet abrathar, han wilde, ath maria ſculle giffthes wedh hans søn, oc han gaff biſpen ther ſtoore gaffwer fore. Ther maria hørde thet, tha forbøt hon thet oc ſagdhe: thet maa ey wære, at ieg ſcal giffues noger man, forti at ieg haffuer loffuet gud aff mÿn barndom, at iegh ſcal bliffue ſteer møø. Ther maria wor xiij. aar gammel, tha giorde phariſeerne eth raad oc ſagde, at quÿnnerne maate ey bedhe theres bøner i mønſteret, vthen the wore giffte. Oc the ſende bud offuer alt iſrahels folck, at the ſculle komme paa tredie dag til mønſtret. ther alt folck wor ſammen kommeth i mønſtret, tha gick abrathar biſſſcop paa then høigeſte trappe och giorde lywdh blant alt folcket och ſagde ſaa: Fraa thet førſtæ a thetthe mønſtret vor giort aff koning ſalomon, oc ſiden, haffuer hær wæret koninghs døtther oc profeteris døtter oc andre ſom møget rÿge oc werduge ware. ther the komme til theris alder, tha giffthes the oc effterfulde theres forælders ſeeth. Nw haffuer maria fundet een ny mø. forti tycker meg, at wi wilie ſpørie gud

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

at om raad, hwo henne scal gøme. thet behawde them alle wel, som ware i mønstreth, oc giorde lot ther om, oc then lod fald paa iudas sleght. tha gaffue the swar igien, at huo som icke haffde hustru, han sculle komme annen dag met sin staff i mønstret. Annen daghen, ther the komme, tha antwordet the bispen theres staffue, oc han giorde guts tiæniste oc talede met gud, oc gud sagde til hanum: Sæd alle theres staffue paa altheret oc beth, at the
B 1 v komme igien i morgen aarlig oc taghe | theris staffue, oc nar the tage them vdi theris hender, oc hwilken staff som fluer een dwæ aff enden oc op til hemmelin, then scaltu sætte til ath gøme mariam. oc thet war giort. annen dagh, ther the komme igien, oc bispen haffde tiænt gud, tha fick han them theres staffue, oc ther han haffdhe wel trytwsendhe staffue, och dwen kom aff enden, tha førdhe abrathar sig i preste klæder met xij biæller oc gick i koret oc badh til gudh paa sine knæ, at tesse tingh matthe wites hanum. Tha kom een engil strax til hanum oc sagde: ther ær een stacket wand, ther i acthæ ey møget. nar han kommer fræm, tha kommer thet tegen, ther gud sagde. oc thet war ioseps
B 2 r staff, och han wor | forsmoet, forti ath han

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

war gammel, oc han stedde sig yderst oc tyrde ey fræm gaa. Tha ropthe Abrathar biscop til iosep oc sagdhe: Joseph gak hit oc tag thin wandh. Tha ræddis iosep oc wille ey fræm met got willie. ther han tog sin staff, tha flow een dwæ aff hannum oc fløw lenghe om mønstret, oc hon fløw til hemmelin, oc alt folket louede hannum oc sade: Salegh æstu vdi thin allerdom, ath thu scalt gøme mariam. Tha sagde presterne til hannum: Tag henne glædelige, forti at gud hauer teg ther til vdwald. tha swarede iosep: hwi wille i sætte megh gamlæ man thet vnge barn i hand? tha sagde abrathar: lad teg minne, at datan oc abiron forsmade gutz viliæ; | ther B 2v fore siwnke the neder i iorden; saa steer oc teg, om thu forsmaar gutz villie. Tha sagde iosep: wiste iegh thet, at thet war guds williæ, tha wilde iegh thet gøre gerne och lader henne beholde the møer met seg, ther hon haffuer hafft til forn. tha swareth abrathar biscop: hon scal haffue møør at glædis oc om gangis met, nar ether brøløps dag kommer. Tha togh iosep mariam met fæm møør. then æne heet Robecka, then annen Sephora, then tredie Susanna, then fiærde Abvga, then fæmte Maboel. Oc them fick bispen Ja-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cinnctum, corcinum, bistum oc purpur at gøre. Saa kaste the loth om, hwilken aff them sculle gøre purpur, oc loden fald
B 3 r paa iomfru maria, oc | hon tog purpuret at gøre til mønsteret. tha sagdhe the andre møør: Meden thu esth øngstæ aff woss, tha ondrer oss, hwi thu esth wærdug at gøre purpur. oc ther the sagde thesse ord, tha tædis guts ængel blanth them oc sagde: J kalle henne mø, men i sculle henne kalle drotning. oc tha bleff maria ypersthe vdi sine gerninger; thi kallede the henne drotningh.

En dagh som iomfru maria stodh hoss een keldæ, tha kom een engil til mariam oc sagde saa: Maria, thu haffuer guts boligh i teg, ther scal komme lyws aff hemmelin oc boo i teg. then tridie dag ther effter, ther maria giorde thet
B 3 v purpur klæde, tha kom een gantze støn | vng man til henne, oc ther hon saa hannum, tha rædis hon oc stalff. tha sagde engelin til henne: Heel wære maria fwl met nade; herren ær met tegh, welsignet wære thu offuer alle quiner. Ræddis ey, thu hauer funnet nade met gud, oc thu worder met foster, oc thu scalt føde een søn, och han scal hede ihesus. Tha swarede iomfru maria: Hwor maa thet wære, for-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ti ieg kom aldri i mantz fælie? Tha ſuarede engelin: then heligand ſcal komme i teg met ſin dygt, forti thet foſter ſcal kalles gutzſøn, oc elizabet, thin fæncke, hon ſcal fødhe een søn i ſin allerdom, ther wor vfrucſommelig, thet wor alt for gud mwelict. tha ſwarede maria: See gutz tiæniſte quinne, meg wordher | effther thine ord. tha togh maria tre møør met ſeg oc foer til ſin fencke elizabeth oc wilde prøwæ thet, engelin haffde ſaght henne. Ther elizabet ſaa iomfru maria, tha gik hon ſtrax i mod henne oc tog henne i ſin fawn oc ſagde ſaa: Hwethen ær meg thenne ſtore glæde, at min gud søger meg ſin tiæniſte møø, ſom han haffuer ſagt til wor fader abraham och hans ſlæcth. Tha bleff Maria hooſſ elizabeth, till ſanctus iohannes baptiſta wor fødh, och nogel ſtwndh ther effther, tha tog hon loff aff henne och foer hiem igien til nazareth til ioſep, oc han fawnede henne gantze wel, forti han war dydeligh oc godh. |

En dag ſom ioſep kom hiem och haffde wæret i tymmer gerning, tha fan han, at maria wor met foſter. ther han thet ſaa, tha ræddis han met møgel rætzle oc ropte oc ſagde: O herre gud, tagh myn andh aff meg, forti thet ær megh bæ-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tre at wære døth en ath leffue. Tha sade the mør, som ware met maria, til iosep: Wi wide, at hon kom aldri i mantz wold, oc wi wethe, at hon ær steer mø oc iomfrw, forthi hon ær gømt aff engelin, oc engen hauer giort henne thet vthen engelin. tha sagde iosep: Hwi wille i, at ieg scal troo, at engelin hauer thet henne giort? oc han græd, oc han wilde lønlige fly. Tha kom engelin lønlige til iosep vdi
B 5r søffnæ om natthen oc ‖ sagde: Rædis ey, iosep, at tage mariam thin giffte ware; ther hon ær met, thet ær aff then heligand, oc thet foster, maria ær met, thet ær een søn, oc han scal kallis ihesus. Oc han scall frælse al werden aff adams syndh, och han scal worde koning ower hemmerige oc iorderige. ther iosep thet hørde, tha war han møget glad oc offuer gaff sith twÿel oc sorgh oc gick ydmygelige til iomfru maria oc bat henne giffue seg til, at han hafde giort henne i mod met sith twÿel. Hon swarede hanum ydmygelige oc sagde ia. Tha bleffue the thære oc fordreffue then tÿd met stor glæde til nÿ monede ware ganghne. Ther iomfru maria wor met ihesum, tha kom ther buth, at
B 5v hwær man ‖ sculle fare til then stad, som han føddis i, och sculle giffue keyseren aff

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

rom een siølff penningh til skat, oc tha war ioseph fød hos betleem. dÿth foer han oc tog iomfru maria oc sætte henne po en azen. Oc som hon reed at weyen, tha sagde hon til iosep: Meg thees twæne honde folck. thet æne ær iøde folck, och the græde oc giffue them saare. thet annet ær hedninghe, och the lee och glæde them. Josep spurde, om hon wiste, hwat thet betyde. tha swarede iomfru maria saa: aff mit foster fornemer ieg thet, at thet scal snart skee. Oc redhe in i bethleem. tha wor thet nat, oc alle døre wore lucte. tha kom engelin oc ledde azenen bort i eth øde hus, hwor som gud | wilde ladhe sigh føde. Oc 36r ioseph band assnen hoss en oxæ wed een krubbe. tha fornam iomfrw maria, at hennes tÿd wor kommen, at hon sculde fødhe ihesum guts søn. tha rædhe hon sig til met stor ydmyghet. ther iosep thet fornam oc saa, at then tid kom, som iomfru maria sculde føde sin benedide søn, Tha løb han strax i byen oc flÿde seg tw quÿner, som pleye ath wære hoos andre quinner, nar the føde børn, och fwldhe them meth segh til iomfru mariam. Then tÿd iosep wor borth ganghen, Tha førde iomfru maria sigh aff sin hwidhe kiortell och bleeff i syn særck igien och tog sith klædhe aff och

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

løssde sith haar oc lagdhe thet wdh paa
v6v fyn ryggh | oc fald po sine knæ oc bat sin
bøn til gud fader. tha kom ther møget
fawert skyn, oc hon hold sine hender sam-
men oc saa op til hemmelin och haffde
went syn ryge til krybben, oc sielff war
hon went i øster oc war vpfylt met then
helliandz nade. oc ther føde hon sith barn
ihesum gutz søn met stoor ære oc glæde.
iomfru oc modher vthen alle wee. oc guts
engle the komme aff hemmelin och gior-
de them stor loff oc tiæniste, som barnet
laa. tha sagde iomfru maria: Wær wil-
kommen myn herre oc min gud oc myn kæ-
re søn. Barnet begynte lidet at græde oc
skalff aff then kuld, som gick aff gulwet.
tha luthe moderen neder oc tog barnet op
v7r til seg met stor glæde oc ytmy-‖ghet oc
lagdhe thet til sin bryst oc warmdeth oc
sætte seg næder oc tog eth lynet klæde oc
lagde om barnet, oc saa swøpte hon thet
vlnæ vthen om kring. saa tog hon eth taa-
ne bunt oc want om hans fødder oc arme,
som seed war. so tog hon eth annet klæde
oc bant om barnens howet oc lagde ha-
num i kribben. tha gik iosep først indh meth
stor ydmyghet. ther han saa barnet, tha
fald hand neder paa sine knæ oc bad til
barnet, oc then tyd, iomfru maria lagde

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

barnet i krubben, tha holde oxen oc azenen them fra krubben oc neyde met theris howet oc fulle paa theris knæ oc wedder kennede theris herre och skabere. tha ginge the ij quinner ind til iom-‖frw maria, B7v
oc bøde them til at hielpe. tha wisthe hon them barnet, och the soghe, at hon behøffde icke hielp som andre quiner oc vndrede ther møghet po, thi hon haffde myelk i bryst oc haffde barn. thi greeb then eene quinne met sin hond oc vilde taghe po iomfru maria, oc strax forwessnede hennes hand. tha græd hon saare oc forbad iomfru maria oc bad henne mistunde sig. tha bad iomfru maria henne bede til barnet, at thet vilde forlade henne sin skyld, oc hon bat barnet forgiwe sine onde gerninger. strax fek hon sin hand igien. then samme hon heet salome oc then annen nache. tha ginge the in i byen och kallet alt folket sammen oc sade: wi haue seet eth stort vnder. en iomfru ha-‖wer fød een søn. hon B8r
ær, som hwn aldrig haffde fød barn, wthen alth enestæ at hon haffuer myelk i syn bryst. hon ær alsom skøneste oc reneste iomfru vthen al smittæ. the haffde til seet, at hiørderne ware po marken om natthen, forthi ther ær ey saa stercke winter som hær ær. Then samme nat om mid nathens

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tide, som gud wor fød, tha kom engelin til hyrderne oc sagde: wi kongiøre eder stor glæde, at gutzsøn hauer taget mandom oc ær fød i nath aff een reen iomfru i betlem. tha siwnge englene Gloria in excelsis deo. oc the hørde manghe ængle sivnge met them gutzloff. Hyrderne ginge strax til betleem oc badhe til barnet oc fwnneth i een krubbe, som englene haffdhe saght
38v them, oc sagde hwat engelen‖haffdhe sagt them. tha gick ioseph bort i byen oc fek seg eth annet hus til iomfru maria, oc then samme nath sprack een kelde i rom, oc fløt olye aff dag oc nath. thet saa mange folk, oc then samme nat gick keyser Augustus oc saa op i hemmelin oc saa een stierne. i then stierne stodh een iomfru oc haffde eth barn paa sÿn arm. then stierne war lywss oc skinde offuer mange land. tha war han forfæret oc vndrede ther møghet po oc sende bud effter the wiseste mestere, i hans landh wore, at the sculle siæ hannum, hwat then stiærne sculle bety. Tha wor ther engen aff them, thet kunne siæ. tha kom en gammel frwe, som heet sibilla, oc sagde: then stierne betyder, at
c 1r christus ær fød‖aff een reen iomfru, ther aldrig hafde fælie met man. thet barn ær gutsøn oc scal vorde koning i iherusalem

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc ofuer iorden. Ther keyseren hørde thet, tha fick han stoor ytmyghed i sith hiærte, thi han haffde til forne bud ower alle sine land, at the sculle hawe hans belede oc bede ther til oc holle hanum for een gudh. tha bød han offuer alle sine rige, at the sculle bede til een gudh oc nedher bryde the belleder, som ther hafue giort til hans heder. tha wor ther oc eth templeth i rom, som the romerske bygde i tolff aar, Men the wore frÿ for al strid oc hafde frÿt. ther thet wor bygd, tha offrede the til theris affguder oc spurde, huor lenge thet sculle sta. tha suarede the | igen: solenge til C 1▼ en iomfru føder foster. then tid the thet hørde, tha wore the glade oc sade, at thet sculde sta ewinnelige, forti thet vor vmø-ligt, at en iomfru sculle føde foster, oc screffue paa templens port eller dør: thette ær thet ewige frits tempel. men then samme nat, som gutz søn wor fød, tha fald thet neder i grunnen, oc alle andre affgude saa wel i egipte land som i rom, oc then samme nat som thet wor mørkes, then tid som ihesus føddis, tha wendis natten om kring til klar dag, oc mange at skillige træ, som wore i skog, som heet engadi, finge løff oc gaffwe fruct aff them. paa hemmelin sage mange menniske iij stone soler, oc

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ther the haffde standet een føwe stund, tha
C 2 r ginghe the ‖ til hope, oc thet bleff een sol
alsommen, met hwilke betydes, at then
vor fød, som wor trefoldig i sin persones
wegne oc alligewel een sand gud, som wor
megtig at gøre vnderlige ting sa wel paa
hemmelin som paa iorden. Ther barnet
war otte dage gammelt, tha sankede iosep
sine wenner oc loth om stære iomfrw ma-
rie søn, som moyses bøt i logen, oc lod
hannum kalle ihesus, som engelin bad
hannum. Ther guts søn føder wor, thedis
een støn ny stierne for alle menniske, so-
dan een wor aldrig før seet, oc hon liwss-
de offuer al werden, oc hon wor møghet
større en andre stierner. met then stierne
betegnede guts søn, at han wor all wer-
C 2 v dens herre oc vor fød aff en ‖ iomfru. then
tyd the hellige iij. koninger fornumme aff
kloge mestere, at then stierne betyde, at
ihesus wor fød, forti at the hafde weret i
langt tyd paa eth høgt bierg oc taget wa-
re paa then stierne, nar hon sculde kom-
me, forti ath een prophete, som heet ba-
laam, haffde thet spurt mange aar til for-
ne. Tha redde the helige iij. konge them til
och toghe guld, røgelsæ oc mirram oc mø-
gen annen kostelig ting oc fore aff stæd met
møget folck oc toghe met them store dro-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

medarÿ dywr, som bare theris klæder oc annet, hwat them giordis behoff i saa langh wey, oc fore effter stiernen, oc them totte, at hon foer fore them i styen, oc the fore effter henne offuer marck och ‖ hæ- C 3r.
de oc haffde enthet hindher aff watn eller annet vføre, oc then tÿd the komme noghet nær iherusalem, tha kom ther eth stoort taagh, oc stiernen hon bleff vsynlig. Somme scriffue, at the helge iij konge funnes aldrig før en ther oc spurdhe hwer annen, hweden the ware komne, oc hwat the wilde. oc tha swarede een aff them oc sagde: Jegh ær kommen att offræ then koningh, som wor fød i iøde land. Tha swaret the andre tho oc sagde, at the ware oc komne ther fore, at een stierne fulde them dÿd. Men somme scriue, at the fuldis at fra theris land oc dÿt oc ware alle iij brødre. I hwilket som war, tha wore the gudh lydighe. Tha redhe the helige tre ‖ konger i C 3v.
iherusalem met møget folck oc met stor ære, som sodane werduge konge wel burde, oc rede op i staden for koning herodes slot oc sende but tÿl hanum po hans pallatz oc lode spørie at, hvar iøde koning oc theris herre vor fød, oc hvar the sculde finne hanum. then tid herodes oc iøderne hørde thet, tha wore the sorgfulle,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc vore som the hafte tha ner wæreth fra theris sind aff sodanth spørsmol, oc at the wore kompne tid. tha søgte the mester i templet och spurde them at, huar christus sculde fødis. tha swaret the oc sagde, at thet stot screffuet, at i bethleem sculdhe fødis christus guts søn. tha reddhe the strax oc wore ey vten iij tymæ i iherusalem.
C 4 r tha sende herodes lønlighe‖but til them oc spurde, nar the hafde først seet then stierne, oc bat them fare bort, oc nar the haffue funnet then koning oc offret hannum, at the sculde kumme igen til hannum, oc sagde, at han wilde oc fare til then koning oc offre hanum sith offer oc giøre hanum hæder oc ære. ther the komme vten staden, tha soge the stiernen, oc hon foor fore them i betleem och steddis offuer thet huss, som barnet wor inne. ther the komme hænder byen, tha ginge the hyrder moth them oc sagde them, hwat the haffde seet oc hørt then nat, cristus wor fød. Wy withe, at i ære kompne at see thet barn. thet ær thet støneste barn, i werden kan were, oc wi wille følge eder tyd, som
C 4 v barnet ær.‖

Om the helige iij koninghe the komme til byen, tha slo the theris pawlun op oc rede them til, som the sculle gaa

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

for saadan een werdugh herre. Tha førdhe the them i theris kongelige klæder oc toghe met them kostelige guld och røgelse oc mirra oc offrede barnet oc ginge op i byen met stor ytmyghet. ther the komme til thet huss, som barnet war inne, tha sath stiernen offuer husset oc gaff segh høyt op til hemmelin oc gaff sit skÿn in i huset. tha inginge the helge iij konger til barnet met stoor ytmyghet, och iomfru maria lod them see barnet, oc saa offrede the strax til barnet oc finge iomfru marie thet samme offer. tha lowede hun gud. tha bø- ‖ de the henne gode nat oc toge loff aff barnet oc fore hiem oc ginghe til theris paulun oc giordhe there hwer annen ghestebuth om then affthen, at the wilde fare til herodem igien om morgenen. Men om natten kom guts engil till them aff hemmelin oc bad them fare hiem til theres egne land at een annen wey, at the sculde icke fare til herodem igien, forti at han wilde sla barneth ihiæl. Tha giorde the effter engelens raad oc fore een annen wey oc ware i thw aar, før en the komme til theris lande igen. ther herodes spurde, at the helge iij konge ware hiem farne, tha war han møget hastig oc wred, at han saa war swigen. tha bøth han sith folck ath | C 5r C 5v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ride effter them oc gripe them oc sla them i hiel. gut, som frelser sine wenner alle sammen, han slide them i theris behold. tha wilde herodes hafue send sine swenne til bethleem oc andet sted i sine land at lade i hiel sla alle swenbørn, ther ware. tha fik herodes keyserens but, at han sculde strax fare til rom, oc ther fore kunne han icke fremme sin villie met the børn, forti han foor strax til keyseren for mange kæremol, som iøderne haffde kærd offuer hannum, at han giorde them store twang oc vræt, oc ther tøfde han eth aar i rom, forti at een aff hans søner haffde oc trætte oc kæremol ower hanum for keyseren.

C 6 r Om wor herre wor xxx. dawe gammel, tha sagdhe maria ‖ til iosep, at han sculde gaa til mønstret met barnet efftther her moyses log. tha tog iosep moderen oc barnet oc offret oc fore til iherusalem oc gick ind i templet oc offrede hannum paa alteret oc ii tortur dwær met, som iøde sæd war. tha vor ther i templet en gammel man, som heet simeon, som haffde bedet aff gud, ath han motte lewe sa lenge, till wor herre toge mandom oc lode sig føde, at han motte were werdug at see hannum i hans liff, før en han døde.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tha stodh han hoos altaret oc togh barnet i sine arme oc gaff hannum vnderstandelsse, at han vnderstod, at thet wor then samme gut oc thet barn, som han hafde lenge bid effter. tha sade han: wel wære meg, at ieg haver seeth, ‖ ath guts søn ær worden menniske. tha begynte han then glædelighe sang nunc dimittis, O herre, lad nw thine thiænere effter tith ord frith, Thi mÿne øwen haffue seet thin helsen, Hwilke thu redhe fore alle folkennes helses antlædhe, Seth lywsset til alle hedninge obenbare och til israhel thit folkes ære. C 6v

Tha sagde symeon: o maria, thet drøwelsens swerd scal gønem gaa thit hiærte for thet samme barn, thu hauer hær i templet, oc han scal frælse all werden met sin død. ther the haffde offret oc fulkommet logen, tha tog iosep moderen oc barnet oc foor af iherusalem met glæde oc hiem till nazareth oc bleff ther, men herodes war i rom. Ther thet aar wor om | ganget, tha kom herodes hiem til iherusalem. strax han kom til sit welde oc til sith mackt, tha sende han sine swenne oc sith folck til betleem oc andre stæde i sine lande oc lod i hiel sla alle the swenbørn, ther war fødde i the tw aar. Tha kom een C 7r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

engil aff hemmelin til iosep oc sade: thet ær guds wilie, at thu scalt tage modheren och barnet och fare til egipte land oc wære ther saa lengæ, til ieg siær teg til at fare hiem igen. Herodes lader lede efter barnet oc wil lade thet sla i hiel, thi scaltu fly. tha rædhe iosep seg strax, som engelen bad hanum, oc tog met sig ij aznæ oc een oxe, then ene at sætthe iomfrw maria paa met barnet, then annen ther
C 7 v lagde the theres ting ‖ pa, oc hwat the haffde met them til kost oc theris flaske, som the haffde dricke i. saa for han aff stæd, som engelen bat hannum, til egipte land. weyen wor ganze lang och vbekent, thi ther wor icke by eller torp pa theris wey, at the kunne saa herbergh. the rede offuer en stoor hed, oc aftenen gick po, oc the kunne engen by see, ther the konne fare tyl. tha saa the eth høgt træ sta langt fra them. tha sagde iosep, at han wilde fare tyd oc hwile them there om natten, om han kunne finne ther noget watn hos. ther han kom tid til thet træ, tha kunne han enthet vatn finne ther hos. tha gaff han seg, thi at han oc hans queg thet led nøde aff tørst. tha sad iomfru maria vn-
C 8 r der thet træ oc haff-‖de barnet i sit skøt. wor heer han sa theris trangh, som the haffde

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

for watn, oc støt seg neder aff sin moders støt oc stack met sin finger po iorden. tha sprang ther strax en kelde op. tha louede the gud for thet stord teghen oc ware glade, at the finge watn tyl theris qweg oc tyl them selffue, oc fylte theris flaster oc toge met them. iomfrw maria saa, at thet wor een dadel træ oc haffde mægel fructh paa seg oc woor wel moth. tha saa hon op och begereth aff then fructh oc wyllæ gherne haffue aff henne. Thet trææ wor møghet høget, oc iosep wor møghet gammel, saa ath han trøste seg ey at komme opp i thet trææ och ey heller then drængh, ther io- C 8v sep haffde met seg at følnæ azenen oc oxen. tha vnderstod barnet moderens begering, thi han wor gud, som alle menniskes hiærte och begering weed. tha bad han træet bøyæ seg oc legge for iomfru marie, so at hon kunne taghe aff fructhen. tha wor thet træ strax lydught oc bøydæ seg nedher. tha tog iomfrw maria aff fructhen met glædhe, oc the andre toghe met, ee medhen them giordes behoff, aff then fruct, ther wor paa, oc fylte theris sæcke fulle at there paa weyen. ther the haffde ædhet oc fult theris sæcke, tha bøth barnet træeth ræyse segh igen oc woxe met sine grene oc gifwe fructh aff segh. then nath

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

D 1r the bleffue ther at hwile them, Hooſſ|thet ſamme træ, worte møget greſſ, at hans oxe oc hans aſſen finge nog at æde. Om morgenen aarlig reede the them farendis frem ath weyen, ſom them wor budet aff engelin, oc han wiſte ey weyen. Gud bewÿſede ſin nade mangfold, ſaa ath alle the diwr, ther wore i ſkowen, the ginghe alle til barnet och bøydhe theris hoffuet for barnet oc bewiſthe, at barnet wor theres ſkabere oc theris herre. træene och yrterne oc blomſter oc græs the neyde them till then wey. ſom the frem foore i weyen, kumme the til eth ſtort bierg, paa hvilket wor eth ſtort hwl, och ther vdaff kom een ſtoor draghe. hans ande for aff hans halſſ ſom en brennende lowe, oc han gick i
D 1v modh‖Joſep oc iomfrw maria. the wore møget redde. Jheſus thet welſignede barn thet ſat i ſin moders ſkøt och gick neder paa iorden i mod dragen. ther han ſaa barnet, tha lagdhe han ſeg nedher paa iordhen. tha ſagde the, at alle tingh ware thet barn hørſamme, ſaa wel draghen ſom annen tÿngh, och løbe wtaff weyen for them. tha louedhe the gud oc rede fræm ath theres wey til egipte land met thet welſignede barn.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

SAa komme alle the løwer, som i stowen wore, oc giorde barnet stor hørsomme oc neyde barnet met theris hoffuet, panterdyr, biørne oc hyrninge, wlue oc andre dyr som i stowen wor, store oc sma, the løbe ‖ i weyen for iomfrw maria D 2r oc fawnede henne, komme oc læcte oc sprunge oc giorde them ydmydh tiænisте oc tegnede them weyen, som the hafde wæret menniske, oc alle the fugle, som nær wore, the sætte them neder oc lofuede barnet oc giorde thet hørsamme meth theris sangh, och met glæde vntfinge the theris skabere oc theris herre. the fore i gennom ørkenne stow och met manghe stoore hedher, oc saa komme the tÿl en annen stow, oc ther vor røffwere, som pleydhe ath taghe fran folck, hwat som the haffdhe, och sloge them i hieell. Ther the samme røffuere soghe iomfrv maria och iosep, Tha løbe the i modh them oc fangede them oc sagde, ‖ at iosep, then gamle man, haffde D 2v stolet then vnge frwe oc wilde entføre henne: Wi wille hanum slaa i hiel oc fange then vnghe frwe oc henne barn oc henne smaswen. tha wor ther en gammel røuer met them, oc han hafde sit hus i stowen. tha fald thet sa, at han sculde hawe thet roff, the finge then dag. han wor møget

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

glad, at han fick them fange hiem met seg. Josep oc iomfru maria the wore i stort kommer. tha haffde then røffuer een husfru, oc han hade henne saa kæær som sit eghet liff. then tÿd hon saa, at han kom oc haffde iomfrw mariam met seg, tha fick hon saa stoor kærlighed til barnet, at hon vntfek them wel oc fulde them i sith hws
D 3 r oc gaff them madh och dricke och ‖ hvat them giordis behoff oc redde henne eth bat oc bad henne bade sit barn. tha tog iomfru maria oc løuede oc thoode thet welsignede barn ihesus. thet skinde som sool. Røwerens hussrv hon redhe een støn sæng met ræne klæder oc bath henne legge barnet ther i. tha haffdhe røffuerens hussru eth barn, och thet wor møget saart oc vdslaget. hon lagde thet i thet samme vatn oc toode thet, oc thet fick strax bot oc bleff heelt. Tha kom een ind aff the samme røffuere oc wor oc saar, oc han toode seg i thet samme watn och bleff strax heel. tha tog then gamle røffuere oc gømde thet vatn for stor legedom. thet war ey saa stoorth eth saar oc ey saa gammelt, ath
D 3 v strax ‖ som han strøgh paa aff thet watn, tha bleff thet heelt, oc aldrig haffde en then siwghe, at fick han aff thet watn, tha fick han strax boot. Ther søghte mange tÿll

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannum oc tÿl hans hoſtrw oc ſtrøghe paa them aff thet watn oc finge boot oc gaffue them ſtore gawer ther fore, ſaa at han bleff een rÿgh man och offuer gaff at røffue.

Om the haffdhe wæreth ther paa then tritie dag oc huilt them, tha wÿldhe ioſeph wth paa weyen tÿll egipte land. Tha bath røffueren oc hans huſtrw, at the ſculdhe lengher blÿffue there hoſſ them. Then tÿdh the fore aff ſtædh, tha fuldhe the them wth och gaffue them mad oc wÿn i theris|flaſker at haffue met them D 4r at tæræ paa weyen oc badhe, at naar the fore hiem igeen, at the ſculle komme til them igeen, oc røffuerens huſſrw græde, ther hon gick fra them, oc befalede them gud, och røffueren fwlde them thet lanx-ſthe och wiſtæ them ræth weyen och bath them well fare. Joſep foor fram met moderen oc barnet oc wilde til egipte land. tha wiltes hannum weyen møget fra, ſaa at the kunne engen wey ſee tÿll egipte landh, ſom nylÿgh war faren, och enghen ſtoor ſlawen wey. tha war han bedrøffweth och twilactigh ochſagdhe tÿl iomfrw maria: Fruwe, hwath raadhe i? Thenne weygh ær icke ſlawen, oc han ær icke nylig faren. ‖ ær thet thin willie, tha vele wÿ D 4v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

giffue hanum offuer, thi fare wÿ at hannum, tha moo wÿ komme i stoor nød, som wi haffue fore weret. Skowen ær lang, oc hedernæ ær bræde, och stort arbeyde oc lidet kost. Er thet eders wille, tha wille wÿ wende oss oc fare til mæret. tha finne wÿ folck, som oss visser weyne, oc wÿ faa mad at købe for wore penninge; thet ær oss ont at faa paa thenne hede. Een got wey ær icke longh om at fare. Sigh meg, hwat thin villie ær oc hvat ieg scal gøre. iomfrv maria tagde oc swaret ther enthet til, men sætte sig neder pa iorden oc græde ganze saare. thet saa then helge man iosep oc bedrøuede seg gantze saare, at han
D 5 r sculdhe tale ‖ noget, ther hun haffde sorg aff, och græd oc bad iomfru maria, at hon sculdhe icke græde och icke giffue seg. ieg hafuer nv wærre, sagde iosep, en all then kommer, ieg haffwer hafft i thenne færd, oc hvat ieg kan gøre for tegh oc for tith barn, thet wil ieg gerne gøre. men græd icke saa, men sig mig thin willie. hwilken wey thu rader, then wil ieg gerne følie teg. Jomfrv maria swaredhe: ieg greder icke for the ordh, i talede til meg, oc ey for mÿn sorg, men ieg greder for eders skyld, for then store om hw oc bekommelse i haffue hafft for meg, siden ieg worde eder

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bruth, oc lider nøth for mÿn styld i fræmmede land, oc i haffue giort meg oc mith barn stor thiæ-‖nesthe, som iegh haffdhe wæreth edhers frwe. tha bath iosep iomfrw mariam, ath hon sculdhe icke grædhe: iegh troor wor herre soo wel, ath woss wordher enthet at stadhe. Men the saa taledhe, tha laa barnet i sin modhers stød oc soff. Tha ran thaare aff iomfrw marie kÿnbeen oc paa barnet, ath thet wognedhe och loo at henne. Tha wor herre ihesus saa sin moder grede, tha racthe han opp sÿn hand och togh och strøgh taarene aff sin benedide moders kynbeen oc kyste sin welsignede moder oc hugsvalede henne. tha spurde iosep iomfrv maria at thet, hun sculde siæ hannum, hwat henne wiliæ war, hwilken wey hon wildhe, at hon‖ sculde fare. Tha swareth iomfrw maria: Kære iosep, wÿ wille draghe then wey ath mæreth, som i raade, oc offuergifue then wilsommæ wey oc then ørkenne stow.

D 5v

D 6r

Om the wildhe fare theden, tha kom gutzs enghell aff hÿmmelen och trøsthedhe them och sagdhe saa: ioseph, twile icke; iosep, thv helge man, far fram tÿl egipten. ieg will fylge tegh och fly edher got frædh; thet i sculle fare i tywe daghe, thet wil ieg fly eder fræm i thre daghe.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Een dagh tha fore the paa weyen, tha begynthe ther at komme en stoor storm, och fløth stoor ræyen nedher paa iorden. Gudh, then som war barneth, han hulth
D 6v opp sÿn handh i modh ‖ regnen, oc han gaff seg op i gen, och the bleffue enthet wadhe aff then regen for barnsens hellighet. the fore fræm oc komme snaart thÿl egipte land. ther the komme tÿl landet, ther
10 funne the eth stort træ, høyt och wÿth. ther komme folck oc toge aff thet samme trææ oc holde thet foer een gud oc offrede tÿl trææt fææ oc faar oc annet qveg. thet annamede the herre, i templet wore, til
15 theres æyet behoff. tha stede ther eth stort iærtegen. Ther iomfrw maria kom met barnet til thet træ, tha bøyde thet seg næder til iorden met sine grene oc løff oc bekende ther met sin herre oc skabere. tha
20 sætthe the them neder at hwile them. Tha
D 7r ropte the diæffle, i trææt vore, met ‖ høy røsth och sagde saa: Guts søn, hvat gør thu here i thet land? thu gør oss stor skam. we oss for gester! wÿ mve ryme thætte
25 næst oc thette træ, wor mester ær kommen.

Jomfru maria fooer ind i egipte land tÿl een stad, heeth spleneis. ther kom the sildig om afftenen oc wore obekende, saa at the kunne ey widhe, aff hwem the kun-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ne saa huss. I staden wor eth bede hwss, som wor all affgude kirke. hoos kirken vore en port; tha fore the ind oc bleffue then nat. om mitnat hørde the møget rob offuer stadhen, op i lucten, barmelige oc gresselige røst: wee oss alle til thenne tÿd. wor herre ær kommen. han ær neder faren aff hymmelin. Han ær kommen oss alle dÿeffuele tÿll wether mooth hær tÿl thette land. Hwo haffuer send bud effther hannum? han ær fød aff en reen møø, thÿ maa wÿ alle fly. wÿ maa røme wore bolighe, wore bolighe ære alle ned falne och søndher slaffne. Wee thw ioseph, thw gamle man! hwÿ førdhe thu tÿdh barn hÿdh? Aff thet græseligh erob, som diæfflene ropthe, Tha bleff folcketh møget forfæreth och løbe sammen och gaffwe them och woore reddhe och fructhede, ath stadhen sculdhe forgaa och sagdhe saa: Wÿ wille gaa tÿl templet och bedhe tÿll woore gudher. Ther folcketh kom i templet, tha saaghe the, ath alle theris affgude wore neth falne. Jupiter oc Saturnus, Mars, Marcurius oc alle the andre affgude, som wore i templet oc i alle andre affgudhe kirker, som wore i egipte land, the wore alle neder falne oc laghe i onde made. somme haffde møst armene oc benene oc somme theris hoffuet

D 7v

D 8r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc hender, oc somme wore slaghne mith i thw. Tha sagdhe folket: Wore gudhe the ære samme næth falne, som oss haffue altÿdh hulpeth i wor nødh. Wÿ mo frycthe, at thet gaar oss ey, som thet gick then mectighe koning pharoo. Then tÿd han rædh i thet rødhe mæær effter iødherne, tha drucknedhe han meth alt sith folck och hans herre och førsthe. Meth thette samme teD 8v ghen, som wÿ nv ‖ see po wore gude, at oss kommer ther fore plawer. Somme aff folket sagde: hær ær kommet fræmede guder, oc the haffue brudet vor fredh oc stridet moot vore guder, oc wÿ wide ey, hwo the ære oc hwen the ære komme. thet kere wi for vore gude.

HErtug Eufrodosius, som wor herre offuer staden, ther han hørde thet stoore rob oc ynckelige lad, ther wor, tha spurde han, hwat thet war. The sade hannum, hwat the haffde seeth oc hørth. tha wor han møget sorgful oc gik strax tÿll templet oc bleff møghet forfæret, at han saa sine gude ligge i sodan sleme made sønder slagne och nedherfalnæ paa iordhen, E 1r och ropte høyt: O wee! hær ær steeth ‖ eth stort teghen, oc hwar scal thet gaa oss hær efther? hwo mwnne then stercke gud wære, ther hafuer saa møghel mackt, som haff-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

wer dreffuet wore gude bort oc sønder slaget theres beleder? wiste ieg, hoo then mectuge gud ware, tha wille ieg hædre hanum. Wore gude dwæ icke til ath wære them eller hielpe them sielfue, thi wille wi icke mere koste paa them. Hertug eufrodosius gik vth aff templet oc spurde, om ther wor nogher, ther wiste, hwo then mectuge gud ær, eller war han ær. Tha saa han iomfrw maria, oc sad paa een steen oc hafde sin søn i sin skøt, oc han saa iosep, then gode man, staa huss henne. tha bleff han behendelig, tha han saa the fræmede ‖ gester. gud leenthe hans hiærte, och Æ 1 ▾
han gick fræm til them oc spurde, i hwat land at the wore hieme, och huart the wilde fare met thet vnge barn. Josep svarede: wi ære hÿdh kompne aff iøde land. Hertughen begynte at forstaa, at the tegen, som wore skede, at hans affgude falle nedher, thet skede for thet samme barn, som wor kommet tÿdh. Hertughen gick strax til templeth och kallet folket sammen och sagdhe: Wille i see, hwat tegen hær ær skeet, oc hwÿ wore gudhe ære nedher falne, gar hith, tha maa i studhe eth barn oc een skøn frwe. thet ær thet barn, ther propheten balaam haffwer screueth om i sÿne bøgher, och the ære hære i lan-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

E 2r deth. | oc screff han soo: aff iødhe sleght
Thees en stierne; hon scal gÿffue sith stÿn
offuer all werden. Jegh kan kenne paa
thesse teghen, ath thet ær thet barn, som
propheta geremias aff scref, som aff thet-
te land wor fordreffuen, och then prophe-
te ysayas. thet sinne wÿ i theris bøgher
screffuet, att gud i hÿmmerighe, som skapt
haffuer iorderighe, scall wordhe eth ræth
menniskæ, oc han scal wære hærre hoos oss
paa iordhen, Och scal ladhe segh føde aff
een reen iomfrw, oc i sÿn barndom scall
han komme hÿdh til worth land oc rige,
oc han scal fordriffue wore gude. The kun-
ne icke bliffue for hannum. han ær och
E 2v them saare i modh. For hannum | haffue
the fallet nether, oc ieg sier ether for sant,
at nv eth aar sidhen, ther the thre konger
i gømen thette land fræmede oc vbekende
fore til iherusalem oc søgte thet ny fødde
barn, som sculde worde megtugh i hem-
melen och paa iorden, och the konge haff-
de met them mangehande kostelige offer,
oc them fulde en ny stierne. hon war stor
oc møget klar. Solen kunne icke mintste
hennes skin, oc hon fulde them til thet
samme land, som gud oc menniske wor
fødh, hemmelens oc iordsens herre. then
samme stierne soge wi alle openbare. tesse

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tegen the ære stæde for thette støne barn. thet sier mit sind meg, at barnens moder ær en reen iomfru. Wÿ maa thet mercke ther|met, at i afften the kumme met barn- E 3r
net her til staden, tha falle alle wore guder neder. Hertugen sagde til iosep: Sig meg thet, thu gode man, huar thet ær i sandhet om thette barn, oc om then vnghe fruwe. Josep han soo til iomfru mariam oc spurde henne at, om han sculde sie, hwat han wiste i sanhet om barnet och om ether for alt folket. Jomfru maria swarede: siæ i hanum sandhet, som i wide, oc dyliæ inthet ther vdi. tha swarede iosep: Herre, the ord, som i sagde om thette barn, thet ær alt sandhet, oc tesse moder ær een reen iomfru oc ær vsmittet aff nogher man oc ær reen for all synd. aff gutz nade wor hon met thette barn. Engelin sagde til henne, at hon sculde ‖ vndfange guts søn oc fødde E 3v
hannum. hans naffn sculdhe kalles ihesus. Hertugh eufrodosius swaredhe: hær maa i nw høre, ath mÿne ordh, som ieg saffde, ære i sandhet. han ær nw hær kommen, som propheterne screffue. Josep sagde: herre hør nw megh. hon baar thette barn vthen all wee oc føddhe thet for vden alt angest. Ther vor vtalighe engle hoos henne, ther hon fødde thette barn, henne til

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tiæniſte, ære oc glæde, oc ſiwnge barnſens loff. offuer thette ſamme huſſ teedhis een ny ſtierne. hon gaff ſith ſkÿn langt bort i fræmedhe landh. hon forløffte the helghe tree konghers ſamwittighet, ath the vndherſtodhes paa hennes ſkÿn oc | ſkickelſe, ath wor herre wor fødh, ſom ſtyrer bodhe himmerighe oc iorderighe, och the foore efftther then ſtierne tÿl bethleem, oc the funne thette barn oc offredhe theres ofuer oc bade til thette barn oc gawe thet mange koſtelige gaffuer, ſom the haffde ført met them. herodes koning, ſom wor koning offuer landet, han fick thet at høre, ath thet barn wor fød ther i lande, ſom ſculde wære ſoo mechtugh een konning. ther haffde han ſtoor awindh och hath til barnet, oc han ſende ſÿne ſwenne vth at ſøge effter barnet oc ſla thet i hiel. tha kom gutz engel oc bad meg tage moderen oc barneth oc fare hÿdh. Soo haffwer gud forſeeth oſſ i thenne langhe ‖ wey, at ingen ting kunne oſſ ſkade. ſaa ære wi hÿd kompne aff guts forſyn. ther thenne gode man ioſep haffde thet ſagt for alth folket, tha gick alt folcket til iomfru maria oc fulle paa theres knæ oc badhe tÿl barnet oc vndfinghe them wel, och the kyſte ioſep for ſin mundh oc ſpurde hanum, huat them

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

giordes behoff til moderen oc barnet oc til seg oc til sin swen. thet wille the giffue hanum, oc finghe hannum strax eth huss, ther the sculde wære i, oc gaffue them hwat the sculde paa holle. the bare them nogh madh, oc hwat them giordes behoff. Ther bleffue the siw aar. Josep begynte at tage sin timmergerning, oc iomfru maria begynte at gøre purpur oc annet silke | border oc lÿner oc andre kostelige ting. E 5 r
The gode qwinner, i stadhen wore, the ginghe til henne met stor traa oc skode thet skøne barn och bøde them til at wære i tiæniste met henne oc gøre henne ære oc hulpe henne met theris gauer. Iomfru maria hon forthiente thet wel. hon leffde saa tucteligen, at alle the, henne hørde oc soghe, gaffue henne loff oc kallede een gode quinne och holde henne i werdughet som een drotning oc bade til henne oc henne barn oc sagde, at the wore kompne aff hemmelin alt egipte land til frommæ. Nar een fan een annen sorgfuld, men hon wor ther, tha sagde then ene til then annen: Kom oc gack met meg til iomfru mariam oc see hennes barn. tha ‖ fangher thu hugswalelse, ath thin sorg bort gaar. Tha begynte iomfru maria, som hon wel kunne, ath gøre sÿn welsinedhe søn een kiortel. E 5 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hon knøtte hannum aff garn offuer stocke, som man gør hanske oc hvwer. han wor hannum saa wel til maade, at enghen kwnne stære een kiortel nogher menniske bæire tÿl maade, sÿd oc wÿd nog. han aldrig bleff vreen eller sleedet. han bleff soo ny, alt thet wor herre gick i hannum, och soo sauwer in tÿll longefredagh, han leed sÿn pyne, som han wor then dag, Jomfrv maria førde hannum førsthe i hannum. thet wor then brune kiortel, som woor herre gick i, ther hans apostel fwlde hannum. tha ‖ 6r ihesus gutz søn wor soo gammel efftther sin fødsel, ath han sculdhe gaa oc tale, tha begynthe han icke ath ladhe ledhe segh som andher børn oc ey gick vtÿ met benke, men han reysde seg selff op oc gick strax trøstelige paa bodhe been, och ey fald han. Tha han begynthe ath tale, tha talede han strax ræth och redelighe. Han taledhe ey halffue ord oc ey lespede, som andre smaa børn gøre, nar the næmme førsth at tale. Jomfrv maria bad sin søn gaa och læghe meth the andhre børn, at folket sculde see hannum. tha gick han strax. Thette godhe barn ihesus, thet wor altÿdh sÿn welsignede oc benediede modher lydÿgh. Ther han kom tÿll the ‖ 6v andre børn, tha glædis the aff hans lægh. Hans læg

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

war vthen al staden oc haffde then læg, men haffde ey førre seet. han glømde icke sin tucth; ther han wor i blant the børn, so vor han saa tucteligh, at alle the andre børn toge gode siær effter hannum oc wore alle glade aff hans lægh oc lowede hannum oc sagde, at han wor een vngh gud oc giorde hannum al then ære oc kærlighet, the kunne. The børn the ginge al sammen oc keesde them til theres koningh oc toge eth barns kiortel oc brede paa eth træ oc sætte vor herre ther paa oc ginge til hanum oc bøde theris tieniste oc hulle hanum for theris gud. Een dag som ihesus vor i bland the andre børn, tha faldh‖ eth aff børnen paa een steen oc slo sith been sønder. tha bleffue børnen møget sorgfulle. Ther ihesus thet saa, tha gick han strax til barnet oc fick thet sin hand oc bad thet staa op oc wære sund oc sagde: gak met meg til the andre børn, wi wille lægghe met them. tha stod han op och war karsk oc swnd. folcket, som thet soghe, the saghde, at han wor guds søn oc en herre offuer alle tingh. ‖ 71

Ther the aar wore om gangne, ther iosep wor met maria i egipthe landh, tha kom guts engel af hemmelen oc sagde: Josep dauids søn, ieg sier teg thet, at herodes

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ær død, ther barn wor i mod. Tag iheſum barnet oc moderen oc far hiem till lande
E 7v ſtrax, thet ær gutz willie. Jo-‖ſep han giorde ſeg ſtrax rede, ſom engelen bad hanum. ther folket i ſtaden finge thet at widhe, at the wilde fare hiem, tha gafue the them, at the motte icke bliffue hoos them, oc ſagde: J theſſe ſiw aar haffue wÿ hafft gode æringe. wÿ haffwe ey haffth ſtoort wedher, ther worth wÿn eller korn eller fæ kwnne ſkade. men the helghe haffue wæreth hære, Tha haffue wÿ haffth tÿmeligh werlegh och ære wortne rÿghe. Joſep gaff them eth got raad oc ſagde: Bedher icke mære tÿl affgudhe; i ſculle loffue en herre och een gud, then ſom haffwer mackt offwer hÿmmel och iordh oc haffuer giffuet edhder ſieel och haffuer mackt offuer eders
E 8r liff. han ‖ racthe them ſin hand oc bøth them godhe nath oc befool them gudh i himmerige oc fore op at ſtrædet. tha ginge the gode qwÿnner vth tÿl iomfru maria och barneth och gaffwe them ſaare, at han maatthe icke bliffwe hoos them, oc gawe henne koſt at thære paa weyen, och the badhe henne wel fare och toghe henne i fawn, oc the badhe gud beware them. Tha fore ioſep aff ſtædh met iomfrw maria fraa egipte land oc til iheruſalem. the

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

haffde i weyen, som the sculle fræm fare, manghe store heder oc ørkene stogæ och wore tÿt trætthe oc mødde. Een dag komme the tÿll een stoor beck, som wor i weyen. Tha sagdhe iomfrw maria thÿll ‖ iosep: huor komme wÿ offuer thenne beck? E 8▾
iosep swarede: wi mo wade, oss scal inthet stade. iegh wil bære barnet. ther hon tog op sine klæder oc wilde gaa til beckin, Jhesus barnet tog i iomfru maries hand och sagde: Kære moder, følge meg; oc han gick fore them paa watnet, oc the ginghe efter, at therer fødher bleffue icke waade. ther the komme til thet land galilea, tha fore the till then stad nazaret. tha boode sancta anna there, iomfru marie moder. tha fick hon strax at wide, at hennes fadher ioachim wor døt, oc henne moder haffde een annen man, heet cleophas. thet wor iosephs broder, som fulde iomfru mariam. Tha war sancta anna møget gladh, at ‖ hennes kære dotter wor kommen oc hennes kære dotter søn ihesus wor herre. cleophas vor oc glad, at hans broder iosep wor oc igeen kommen, oc the sawnede them wel oc louede oc tackede gud, ther them haffde wel bewaret oc styrcket oc hulpet i theris reyse. tha wor ther en iort i byen, som sancte ioachim ottæ, som hørde iomfrv maria til F 1r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

efftther sin fader. ther bøgdhe iosep strax eth huss paa, oc bleff ther hus iomfrw maria oc hennes barn ihesus christus oc forðreffue there theres tÿdh i gudelighet oc woractigh, tÿll then tÿd kom, at han tog sine discipule tÿl seg.

Som wor herre ihesus han opworthe oc
f 1v øffuede segh i tucth oc ære. ‖ han odh oc drack, legte och loo och soff i sÿne barndoms aar, ath the, ther omgingis met hannum, ath the sagdhe paa hans gerningher, ath han wor menniskens natuer. haffthe han ey leffuet som andre børn, tha haffde the hafft stoor vndher wet hannum, at han haffde icke wæreth menniske for then store mackt och vnderlige gerninger, ther the soghe. diæfflen haffde oc vnderstandet, at han wor kommen aff gudh oc sendh nedher aff hemmelin och paa iorden hannum til skadhe oc oss tÿl fromme. ther fore begynte han barne seedh, ath han wÿldhe geckæ diæfflen ther met. the ære vforstannelÿghe, ther siæ i modh, at wor herre ihe-
f 2r sus christus i sÿn ‖ barndom, ath han ey lægcgthe och loo. ther foore leedh han tørst och hwngher. tÿdh woor han sweeth och kalth. Wær oc reghen oc snøø oc hagel giorde hannum møghet vmak oc wee. thet giorde han alt, at diæfflen sculle taghe te-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sthe bæther tronet, at han wor eth ræth menniste. Ther wor herre ihesus kom nedher aff hemelin octogh mandom, thet wor diæfflen vwedherlight, oc han bleff swegen ther met, ath woor herre togh mennistens syndher paa seg. Ther wor herre ihesus kom tyl barnene, tha bleffwe the alle glade, oc han tog segh leeg tyl meth them, och the wildhe alle gerne wære hoos hannum oc toghe hannum til theres koning oc | leegte for hannum oc sprunge oc giorde them glade oc fulde hanum alle effter oc løbe gerne tydh, som the wiste, at han sculle komme oc lege. A 2v

Ther boode en rygh man i nazareth hoos iosep. hans naffn wor oc iosep. han wor iomfrv marie wen oc giorde henne oc barnet oc iosepH møget tyl gode oc gaff och halpp them, som en nw stwndom wæn gør wet annen. Een tyd kom vor herre ind oc fan sin moder och iosep græde. tha sagde ihesus: hwat skader eder men i græde soo? Josep swarede: Myn kære herre, wy græde for wor store sorg. wor gode wæn ær døt. han haffwer tydh giort meg stort wænskab oc myn kære frwe, oc han haffde stor kær- ‖ lighet til teg, thet haffuer han tyd sagt meg. wor herre sagde tyll iosep: wille i, at han scal worde lewendis oc leff- A 3r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ue hær lenger paa iorden, tha wille ieg kenne edher een lærdom, ther han maa faa sith lÿff i geen. Josep suarede: thet ær sielden sketh, at then som ligger døt, at han haffuer fanget lÿff igeen. kan thw thet gøre, tha wender thu wor sorg om til glæde. iomfrw maria swareth: hører huat han siær edher oc merker thet. ihesus sagde: hører huat ieg siær edher. Gaa bort, ther som then døde iosep ligger, oc tale tesse ord i hans øre oc lader enthe annet menniske thet høre: Jeg beder teg wet hannum, ther haffuer wold bodhe offuer
F 3v leffuendis oc offuer ‖ døde, ther oss haffuer giffuet siæll, och han ær woldig offuer al werden, soo beder ieg tegh, at thu opp staar oc leffuendis met megh gaar. saa badh megh thet barn ihesus. Tha gick iosep strax tÿd, som then døde laa, oc sagde the samme ord, som ihesus lood hannum obenbare, och wor bode karsk och swndh i then samme stundh. Woor herre forbøt them ath tale ther om thet, ther wor sketet, oc holle thet lønlige.

En dagh gÿnghe alle børnene sammen oc læcthæ och toge ihesum meth them och gÿnghe vth paa marken, ther som leer och lim laa graffuet. wor herre
F 4r sætthe segh ther nedher, och han tog met ‖

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sÿne hender aff lim och iordh och tryckte thet tÿll sammen, och han giorde skøne smaa fwglæ, lÿgher wÿs som the flwæ i marken. ther the andre børn thet saghe, at ihesus haffde giort saa skøne fwglæ, tha loæ the ther at och wilde gøre andre fwglæ effther hans. Thet vor iødernes søndagh, ther then leegh skede. tha kom gangende een gammel iødhe och saa thet, ath the soo legthæ, oc sagde: i holle icke søndaghen hellig. oc han wor wræd oc straffede them, at the wore dieffuelssens børn. i bryde eders helghe dagh ther meth och fortørne thin gudh møget, ihesus, thet gør thw. the andre børn taghe alle effther syn aff teg oc bliffue alle fortabede. ‖ ihesus swarede: thet weth gud, om thu holler thin søndag soo helligh som ieg. thu scullt icke robe offuer meg. then gamle iøde løb strax tÿll oc wilde heffne seg offuer ihesum oc spille hans lægh oc bar opp sin fod oc wille trade hans fugle. Jesus thet ey fortrød, men han sloo sine hender sammen, som han wilde forfære fuglene, oc ther met spilde han sin lægh. the fwgle bleffue alle leffuendis oc flwæ alle i lucthen. Strax ihesus slo sine hender sammen oc sagde eth ord, soo fÿnghe the lÿff oc fiære oc flvæ op i modh solen i blant andre fwg-

5 loæ 10 ghen 15 aff 20 oc 25 ue

f 4 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

le fra then iøde, them wilde trade. han motthe tha lade them flwæ.

f 5r Een mester i then gamle ee sagh-‖de til iosep: lad ihesus komme til lære. thet motte komme til stor ære. han ær subtÿlig aff sÿnne som noger kan finnes oc haffuer møget wel giort, som wi haffue seet oc spurt. lat hanum thet forsta, om han wil vnder vor ee gaa til scole, oc haffuer och thet barn herdelige priset thet at holle wore søndage. han kan brøth aff iorden gøre oc bage thet i solen. han hængher och sÿne kleder i solsens skÿn oc grødder oc kanner oc haffuer mange høueste sæder, oc aff thet reene watn gør han sødeste drick, oc wore tiæneres børn følge hannum vth oc ind oc alle stedher aff husen ære, at the maa hoos ihesum wære. the wille stadelige hoos hannum blifue,

f 5v man kan them ey fran hannum ‖ driwe. the siæ aff hannum mange behendelig ting i hans gerninger. Merck, iosep, hwat ieg mener. lad hannum betÿde begynne, eller ther motthe møghet anneth aff komme. lath ihesus til scole gaa och ladh hannum andre lære faa til mester iordan ath gaa. ther maa han bære lære fonghe, at ther ey aff kommer mære last. Josep, prøffue thet beste. Wor troo ær soo, at han

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

scal wel lære oc forstaa bethre en andre smaa børn. Joseph swaredhe: Mester, iegh wil ladhe hans modher thet forstaa, at hon tall meth hannum, at han gaar tÿl scole. han haffuer henne møget kær och ær henne lydigh. Jomfrw maria bat ihesum gaa meth segh tÿll scolen ‖ och badh hannum nemme hwat scolmesteren lærde. han wor strax redhe och gick met iomfrw maria tÿll scolen. the befaledhe hannum scolmesteren, oc the bade hannum, at han wilde lære hannum well, the wilde hannum vel løne. kænner hannum at læse oc scriffue met sagmodighed, slar hannum ey hastelige, han bliffuer wel got at lære. Jhesus gick in i scolen, oc scolmesteren fick hannum een bog oc begynthe at lære hannum. Och alt thet, han begynthe ath lære, thet kunne han wel. tha wÿsde han hannum then første bogstaff, som ær A tÿl naffn. Presterne ær thet nw wel kenth. Mestere, met eders loff maa iegh ‖ eder bede: Siær meg, huat thenne bogstaff ær oc hwat thet ær betegnet met. Mesteren sad lenge oc tavede oc kunne hannum ther paa enthet sware, men begynte at worde vreed. tha sagde ihesus: then bogstaff betegner møget got thet, ther hafuer wæret fran ewig tÿd och scall bliffue til ewig tÿd,

f 6r

f 6v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

thet ær gud aff himmerige oc tegner een deel aff meg. Mesteren sagde: hoo æst thv? wilthu thet siæ meg, om thu æst en diæffuel eller gud? thu gør aff meg thin spot. ieg meen, thu æst een engel eller guts søn aff hÿmmerighe. crist, thu haffuer icke barn syn. iegh kan icke andworde tegh. thu æsth bætre mester en iegh. icke kan
f 71 ieg lære theg. Gack vth aff mÿn scole, ‖ ieg wil enthet haffue teg. gack vth fra mÿne børn, mÿn lærdom gørs teg enthet behoff. En tog thu esth vng, tha kant thu møget mære en ieg kan eller noger tÿd lerde. hwo thu æst, thet wiste ieg gerne. Tha gick ihesus hiem til sin modher, oc hon fick at withe, hwor scolmesterens tale oc hans tÿll gick, ther loo hon ther aff hemelige weth seg i sith hiærte. tha vntfick hun en sorg i sith hierte aff thet store hadh, hon fornam, at iøderne begÿnte til hennes kære søn, som i saa snart her efftther at høre.

SOm then prophete zacharias hwssfrw sancta elizabeth fÿck then thÿnne,
f 71 ath hennes senckæ iomfrw maria woor ‖ hiæm kommen fran egipte landh, tha wor hon møghet glad oc rede segh oc foor tÿl henne tÿl nazaret, oc togh sin søn sanctus iohannes baptista meth segh, ath han sculdhe tha see meth sine øwen then, han

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

længhe kænde, før en han wor fød och før en han woor tha selff fødh, ther iomfruw maria søgthe sancta elizabeth. Ther hon saa iomfrw mariam, tha sagde hon tÿl henne: Wær welkommen een iomfrw reen och saa ihesus thin kære søn. Loffuet wære gud aff hemmelen, ther eder haffuer wel hiem leffuendes send teg oc thin alsomkæreste søn ihesus oc thin kære brudegom ioseph then ædelÿghe man. Ther iomfrw maria saa sÿn kære fencke sancta Elizabeth, tha gick hon | strax i mod henne oc favnede henne møghet wel och sagdhe saa: Wær wilkommen, mÿn modhers søster dotter; gud haffue loff, heder oc ære, ther oss haffuer vnt thet, ath wi ære fundnæ i liffue sammen. Tha gÿnge the bode oc sætte them sammen oc forglømde al theres vmage. Tha gÿnge the børn tÿll sammen. Jhesus iomfrw marie søn och sanctus iohannes sancte elÿzabeth søn. the fawnede hwer annen wel oc sagde oc wore till sammen, oc the haffde møgel løsthelÿghet tÿl sammen och søder snack. Sancta elizabeth bleff ther i tree daghe hoos iomfrw maria. the børn hafde stoor kærlighet oc stor glæde sammen. then fierde dag tha ‖ foor sancta elizabeth tæden meth sin søn sancte hans, oc sancta eli-

f 8 r

f 8 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

zabeth bat iomfrv maria, at hon sculde komme til henne oc bliff hos henne i tho eller træ maneder, oc sanctus iohannes bat, at hon sculde taghe ihesum met seg. thÿ begerede sancta elizabeth iomfrv mariam hiem met seg, for hon wor nys kommen af egipte land oc saa, at hon haffdhe brøst i thet, hon sculde holde paa. Jomfrv maria fornam hennes williæ, tha sagde hun: far hiem fore; ieg wil komme efter innen træ dage oc bliffue hoos eder, huor længe i wile. Then tÿd the wore sammen een stund, oc strax iesus wor hiem faren fran sancto iohanne, so begynte han
G 1r at wære vdi ørken oc holle seg fran‖folck. tok ware the tid sammen oc there moder, for iohannes moder wor iomfrv maries moder søster dotter. Sancta anna iomfru marie moder hon haffde een søsther, hed ysmeria, oc thet wor sancta elizabeth moder, oc theres fader hed ysacar, oc theres moder hedh annasath. Somme siæ, at sanctus iohannes wor icke hoos vor herre, før en han døpte hanum. the fare ther wild vdi, forti ther wor icke flere propheter i galilea land then tid vden the tho. the wore tid sammen then heli cristenhet til komme oc haffdhe kærlighed sammen i

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bægges theres moders lyff, før the wore fødde.

Joseph fick syn swen tymmer at hugge, oc han fick hannum | mal at hugge G 1v
effter, oc han forglømde maalet oc høgh tymmeret forstacket. then tid han hænte malet oc lagde ther paa oc saa, at thet wor forstacket, tha bleff han sorfuld oc fructede sin herres wreed oc stod hoos tymmeret oc bedrøuede seg, at tymmeret wor forstacket oc forderffuet. thet barn ihesus kom strax gangendis oc spurde swennen: hvat ær teg skeet, men thu æst so sorgfull? han svarede: Kære ihesus, ieg sculde rætthe thette tymmer effther eth maal oc glømde maalet oc forsaa megh och høg thet for stacket. ihesus sagdhe: iegh wyl teg wel hielpe, at træene sculle worde langhe nogh. holt hær met thine hender oc dragh. iegh wyll holle at then an- | G 2r
nen ænde. thet scal worde ræth oc lang nog. Swennen swarede wor herre til the ord oc sagde: Thette haffuer ieg aldrig seet fore, at man kunne draghe træe, ath the kunne worde lengere, the ther laa huggen paa iorden. Wor herre ihesus sagde: Gør som iegh bedher tegh. iegh wyl gøre træene længre. Swennen begynte at lee, oc vor herre ihesus togh ath then æne endhe

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

och swennen ath then annen ændh, och droghe met bode hændher, soo ath træne worde rætte oc til mode lange. tha tackede swennen ihesum. maria then ræne iomfrw kom gangendis oc saa, at ihesus drog paa træne. tha sagde hon: hvat gør thu mÿn kære søn? Jhesus swaredhe: thette ‖ træ vor forstacket, ieg wil gøre thet lengræ. tha loo iomfrv maria och wor glad, at hon saa hans stoore mackt. Thet helie barn iesus gick een dag vth at leeghe meth andre børn paa een slætthe, ther laa een stor steen. the begynte mangehande leeg. Somme leegtæ oc somme sprunge. En ihesus sad oc saa ther till, then stundh the andre leghte. ther wille een aff the børn springe neder aff stenen oc fald neder paa howedet oc laa døt hoos stenen. the børn blefwe saare forfæret oc løbe tÿl byen oc sagde, at thet barn wor døt fallen aff sthenen. Barnsens wenner wore sorgfulle oc hastige oc gaffue then styld paa ihesum, iomfrw marie søn. Hans frænder sagdhe: ‖ oss ær steed stort wetermot aff iosep søn. wort barn ligger nw slaget hær i hiel. ther iosep oc iomfrw maria thet hørde, at the gawe kære offuer hennes søn, tha wiste iomfru maria wel, at hennes søn wor vstyldig oc sagde: mÿn kære søn, huat ty-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

cker teg, wi wille gøre om thenne løyen? the acthe ath gøre oss vether willie. Jesus swarede: mÿn kære moder, en tog ieg ær vstyldig, tha siæ the megh møget falsthet oppa, thet ieg aldrig tenckte at gøre. mÿn kære moder, the sculle tog wide, at ieg ær vstyldig ther i. tager barnsens fader met eder oc følger meg. then døde scall orsaghe meg oc siæ, huorledis han fick sÿn døt. Josep oc iomfrv maria the to-|ghe then døde barns slæctinge oc gÿnge tÿd, som thet laa. Wor herre ihesus bad thet døde barn, at thet sculde siæ for alth folket obenbare, huar thu æst fallen, oc om ieg sloo teg eller giorde teg noget ont, tha sig ræth sannin-ghen ther pa. thet døde barn talede met eth reddhelight maal, ath alt folket thet hørde, som ther stode om kring: Kære ihesus, iomfrv marie søn, thu gørde meg aldrig noghet ont, oc thw æst ey woldig i thet fal. Jegh fick thet siælff, oc thet ær megh i modh, at the skylde teg for mÿn død. giff meg thÿn welsignelsse. Wor herre sagdhe: men thu haffuer giorth orsaghe, tha scall iegh gÿffue tegh thet tÿl løn. Thu scalt faa tÿd lÿff ‖ och thÿn helbrede igeen. Stad op oc gack oc wær sundh och karsk. Strax wor herre ihesus haffdhe saght thet ordh, tha saa men then dødhe

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

menniſte wære leffuendis oc ſwnd ſom til forn. J thet landh, ſom nazareth laa, ther gick thet barn iheſus vth aff een ſtadh och ſtodh hos een bryn. Strax kom ther eth barn gangendis aff byen oc haffde eth ſten truſſ i ſyn handh. then tydh thet kom til brønnen oc ſculde taghe watn ther i, Tha faldh truſſen ſønder, oc barnet bleff ſorgfult oc grædhe och gaff ſegh ſaare for truſſet, at thet wor ſønder fallet. Och thet barn fructæ ſin moders wrædh. Tha gick thet barn iheſus til oc hugſſwale thet oc
Ø 4v ſagde: ‖ lad aff at græde, ieg wil helpe teg. gack bort oc hænt meg ſkarderne, ieg wil gøre thet heelt. thet ſamme barn gick bort oc hænte the ſmaa ſtycke oc lagde them for iheſum. Han gaff ſin welſignelſe offuer them, oc ſtrax bleffue the ſmaa ſtycke heel igen, ſom the føre ware, oc barnet togh truſet oc bar ſin moder hiem. ther effter komme mange børn oc haffde truſſ met them oc toge watn i them. thet ſamme barn iheſus ſadh qwer wet brønden oc haffde icke trus met ſeg at tage vatn vdi. men han tog een deel aff ſyn kiortel ſtøt oc lod vatn vti, oc thet ran icke vt, men han baret, ſom thet haffde wæret vdi eth trus. ther haffdhe andhre børn møget vnder po.
Ø 5r Joſep vilde ‖ ſaa ſyn ager met korn. ther

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

han foor vth met sÿn swen, tha fulde thet barn ihesus, ther the komme paa ageren oc sculde tage korn aff sæcken. Woor herre gick tÿl oc togh tree næwer fuld aff korn i sith støt oc lod thet vth paa ageren, oc thet løb all ageren offwer. thet worte opp offuer alle ageren oc war sa tyck oc saa well woxet thet aar oc so møget korn op paa, at alle the folck, ther soge thet, haffde ther stort vnder vppa, ath han haffde thet saa giorth, thi thet vor icke voxet aff so lidel een sæd so møget korn. Hos nazareth vor een siø, som heed mare galilee. tÿd gÿnge børnene vt oc læcte oc toge ihesum met them. ther the komme tÿl then siø, Tha wordhe the fÿstæ woor, | som løbe 65▾ hænder landhe. tha sagde ihesus: Wÿ wele gøre oss smaa parcke och graffue them, ath watnet kan løbe vthaff siøn och i them. Strax woor ihesus fiske watn redhe, och the andre børn giordhe och theres. tha kom ther fiske løbendhe meth watn vth aff siøen, bodhe stoore och smaa, i the graffuer oc parcke, som the haffde giort, ihesus oc the andre børn. Then dagh thet skede, tha wor thet iødernes søndag. Tha kom ther ganghendis een gammel iøde, oc han wor wrædh oc straffuede børnen saare oc sagde til them: I gør gantze illæ, at i holle

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

icke eders søndagh helligh. then alle folck holle hellig, then haffue i brudet. gud la-
G 6r der icke paa eder væ-|re vhæffnd. han ladher sin vredhe gaa offuer eder her paa iorden. ihesus, thet gør enghen vden thu, ath woore børn brydhe moyses budh oc fortørne gud. Jhesus swarede: aldrig sculle tesse børn taghe ondhe effter syn aff megh. The scule alle wære rÿge oc salige hær paa iorden. Jeg rader teg, at thu fructer sielffuer gut oc holder thin søndag ræt oc her moyses bud. Tha bleff iøden møget vræd oc wilde hæffne segh paa the børn oc spille theris læg oc tradde theres damme sønder och theres watn och fiske och løbe. tha fald han strax neder pa then sammе stæth oc døde. Tha kom thet rœcthe strax indh i nazareth, och the gaffue stoor
G 6v kære offuer ihesum, ‖ for then samme man wor døt, oc sagde alle: Josep søn gør oss møghet vnd. scal han lenger bliffue hos oss, tha komme han wore børn i nød. han kan møget troldom, then lerde han i egipte land. han wil oss ont oc wil sin troldom paa oss forsøge. wi wille alle gaa i mod hannum oc sla hannum i hiel. han ær enthet ræth barn. diefflene ær hannum alle lydige. ther iosep oc iomfrw maria thet hørde, tha wore the fryctighe, at iø-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

derne sculde wor herre gøre vnd. tha sagde iosep: Siger meg, fruwe, edher raad. iøderne wille hæffne paa oss oc thin søn, at then iøde sal nedher oc døde. Jomfrv maria swaredhe: wÿ wille gaa strax, hwar wi kunne fÿnne min kære søn i bland the‖andre børn. Finne iøderne hannum, ieg fructer, the gøre hannum ont. iosep oc maria the ginge vth oc funne ihesum all æne. han kom gangendis paa then samme marck, ther thet samme spell stæde. ther maria saa sin søn, tha sade hon: mÿn kære søn, hwat giorde then man teg, ther døt ligger? Mÿn kære moder, then iøde han giorde meg møget emod, han talet meg illæ til oc wilde traade megh oc dreff mÿne fÿske borth, the ieg haffde acthet at bære eder hiem. Mÿn kære søn, thw hawer formøget hæffnd teg, thi bæder ieg teg, mÿn kære søn, at thw wilde giffue hannum sit liff igen for mÿn skyld. tha swarede ihesus: ia mÿn kære moder, i hwat i bede meg, ‖ thet wil ieg gerne gøre. The ginge til then døde, oc mange iøder gÿnge met them. Wor herre gick til then døde oc rørde hanum met sin fod oc sagde: Stad op oc wer leffuendis och ghiff icke mære dom eller band offuer the vskyldige, som thw giorde offuer tesse børn.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

strax iheſus haffde ſagt teſſe ord, tha ſtod then døde op strax oc vor karſk oc ſund oc ſagde: thette toctege barn ær kommet nedher aff hemmelin.

Oſſ then ſtad nazareth laa een ſtoor ørken ſtow och een ſtoor wildhet, och ther wore altid wille løwer i. wor herre iheſus gick vth aff nazaret oc gick i then ørken ſtow. the wille løwer paa ſtowen
G 8r ware imod hanum, bode ſtoore och | ſmaa, oc the bekendet, at thet barn vor theres ſkabere, oc neyde hannum oc giorde hannum ære, ſom the haffde hafft menniſte ſin, oc falle pa theres knæ oc begynte at lægghe fore hannum. wor herre han ſætte ſeg neder paa iorden. ther løwerne ſoge thet, tha lagde the them neder hoos fore hans føder oc toghe benedidelſe aff hannum. ther han gick tæeden, tha ginge alle løwerne effter hannum, bode ſtor oc ſmaa. the ther ginge vten by nazareth oc ſoge thet ſtor vnder, at iheſus kom gangendis met løwerne, oc læcte for hannum oc fulgde hannum effter, the thet ſoge, the ſagde, thet vor engen barneleg, oc ſagde: iheſus ær enthet ræt barn. løwerne ære
G 8v hannum alle lydige. thet ær enthen then| yperſthe diæffuel aff heluede, eller thet ær gud, ther haffuer wald offuer alle diwr.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

wi mene, han gør thet met troldom. han nam thet i egipte land, then tÿd han wor there. thÿ haffuer han funnet ther screffuet. oc samme sade the, hvat motte thet wære, at saa lidet eth barn kunne nemme sodan lærdom, som han haver giort mange vnderlig tÿngh. Aff hans ord ær menniske worden leffuendhis. Oss tycker, han ær guts søn, oc englene ær hannum lydige. The andre sagde: huar maa thet wære? wi kenne wel iosep hans fader; thet ær een god tÿmmerman, han far icke met troldom, oc sodant ting han enthet kan. thesus gaff løwerne offuer oc badh them gaa borth. Løwerne‖begynte alle at falle A 1r po theris knæ oc vntfinge benedielsæ aff hannum oc ginge igen i ørken, oc vor herre gick hiem til byen. the ther stodhe vthen byen oc soge thet oc sagdhe: Jhesus, sig oss thet, hwor thet kommer til, at thu kant gange i blant the villæ løwer. thu æst so liden oc so vng. thu mot komme ther medt i stor møde oc tage ther aff thin døt. ihesus suarede: the wille diwr ære wisere en i. the vnderstande, huo ieg er, oc ther fore gøre the meg ære. Jøderne spurde: huo æstu? wiltu thet siæ oss? wi wete wel, ath ioseph ær thin fader. wilde thu leffue som han, thet wore teg nytteligt. Jhesus gick

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

fran them oc gick hiem til sin moder. Jom-
K 1 v fru maria sagde: huar hauer‖thu wæret,
min kære søn, oc hwat sagde folkene? Han
svarede: the beswærie meg, oc alle mine
gerninger wende the til onde, hwat ieg
them til gode gør. Jomfrw maria swa-
rede: Myn kære søn, the bære all byn o-
wer wet thin helighet.

Mele i wide, hoo the børn ære, ther ger-
ne wilde wære hoos ihesum och lægæ
met hannum? thet wor the maries søn-
ner, som wor iomfru marie søsters, oc the
andre børn, ther wor met i hans læg, the
komme siden til hannum, ther han predi-
kede oc giorde iærtegen, mesthedele aff
them, oc fuldhe hannum effter oc bleffue
hans discipel. Ther wor herre wor xij aar
gammel, som hans moder haffde regnet
K 2 r til, tha‖wor ther een stor høgtyd i iheru-
salem. tha sagde iosep then gode man oc
guts tiænere til sin brud iomfrw maria:
Frwæ, hwat tycker edher, sculle wi gaa
til iherusalem oc tage thin søn met oss?
Jomfru maria talede til sin søn kærlige
oc spurde hannum, oc han vor rede och
wilde gaa met them til templet. wor her-
re suaret: kære modher, ieg wil gerne føl-
ge edher til templet. Josep oc iomfru ma-
ria toghe ihesum met them oc fore til tem-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

plet oc offrede gud theres offer effter moyses log. ther then høytÿd wor til ænde, tha foer ioseph hiem, oc iomfru maria oc thet helgæ barn ihesus bleff igen i iherusalem. Jomfru maria meente, at han wor hiem gangen met iosep. maria ful-|de sine tho K 2v søstre, oc iosep meente, at barnet haffde wæret hoss moderen. ther the komme gangende sammen i weyen, tha sagnede the barnet ihesus. tha leete the oc spurde i blant folket theres wenner, oc ther the icke kunnæ finne hanum, tha wende the them om til staden igen oc vore møghet bedrøfde oc ginge ind i templet. ther funne the ihesum. han sadh oppe hos mesterne oc læsde i theris bøgher aff thet, proseterne hafde spoot, oc disputeret met them oc hørde oc spurde them at. the haffde stort vndher po, at so lidet eth barn haffde so kloge ord oc sagde, thet haffuer stor nade aff gud. ther iomfru maria fandh sin kære son, tha tog hwn hanum kærlig wet sin hand oc ‖ sagde til hannum: kære søn, K 3r hwi haffuer thu giort oss so møget i modh? ieg oc iosep wi haffue wæret møget sorgfulle for teg. wi haue ganget oc leet aff teg i tre dage. Jhesus sagde: ieg kom ther fore neder aff hemmelin, at iegh scal fulkomme min faders willie. tha gick han

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

vdh aff iherusalem oc fulde sin moder hiem. ther the begynte at gaa po weyen hiem, tha spurde iosep mange spørsmol til wor herre. Siær meg, mÿn kære herre, huar i haue wæret tesse tre dage? Jhesus swarede: ieg hauer været i templet oc saad hoss iødemesterne oc hørde the lexer, som the læsde. iosep spurde: huor aff læsde the? Af ysayas. thet ær screffuet, at gutz-
K 3v søn scal komme oc worde men- | niskæ oc kenne them al wishet. iosep spurde: kunne the icke wide, hwo thet menniske ær? Jhesus swaret: the kunne icke ræt vndersta then samme scrifft, ther fore hawer ieg met them møget disputeret, oc the sætte falst i mod. iosep spurde: haffuer thw læst then scrifft, oc hawer thu forstaat, hwo thet menniske scal wære, ther gud scal gøre met sin andh, oc al wishet ær met hanum? ihesus swaredhe: then guts søn crist kenner tw wel. huat scal ieg siæ teg ther aff? thu hauer taget paa hannum oc bæreth hannum oc giffuet hanum mad oc dricke oc fulde hanum i fremmede land. Tha sagde iosep: thet æst thu, thet hører ieg po thette swar. Jomfru maria
K 4r sagde: kære søn, huar laastu ‖ om natten, oc huo gaff teg mad? ihesus swarede: thet giorde min kære fencke elizabet prophe-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tens zacharie hosfru. hon gaff meg mad, och ieg vor hiem til hennes om natten, som tha vor i iherusalem. tha komme the hiem i nazareth, oc ihesus vor sin moder lydug oc hørsome, oc then ætlæ man iosep. Jhesus iomfru marie søn han øffde seg i al døgdelighet.

Iegh wil nw sie for ihesu cristi wenner, ath iegh finner icke mere beskreffwet aff ihesu leffnet, fran han wor tolff aar gammel, och til han war xxx aar, ther han begynte then helli cristenhet at lere oc predike, som hans helge euangeliste beskriue. The screue icke mære en the iærteghen oc gerningher, han ‖ giorde i the iij aar. Hwat han til forne giorde met guts lærdom oc iærtegen, thet kunne wi icke finne, at ewangelisterne haffue screffuet ther møget aff. Tog hawer ieg noget funnet, at ihesus vor i ørken hos sanctum iohannem sin døpefader. ther han wor i sin vngdom wet xx aar, tha gick ihesus al ene vdi ørken til sanctum iohannem, oc wore bode langtyd til hobe i theris vngdom och komme sielden for menniskens øwen oc øffuede them i møget ytmyghet til gutfadhers loff. Sanctus iohannes lærde then hellighe cristendom aff ihesum oc then gamle log, som wor herre haffde giffuet

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

propheterne, och the fæm moysi bøger oc alle wor herres budh oc hans willie, thet
J 1r lærde ‖ sanctus iohannes aff wor herre i ørken. The tho profeter wore i mange-
hande glæde. the besoghe i ørken eth vnderlig ting. ther komme mange englæ oc tiænte wor herre ihesum christum met stor ære oc loff oc alle the divr, som wore po stowen, bode smaa oc stoor, the ginghe til
ihesum theris skabere oc fulle paa theris knæ oc toge sinelsæ aff hanum. Wor herre ihesus gick aff ørken fran sancto iohanne, tha gik han hiem til sin modher til nazareth oc wor ther hoss henne en stwnd,
oc huert aar søgte han then høgtyd i ihe-
rusalem, then som moyses haffde befalet them i lowen, oc wor herre. the folck, han omginges met, oc the hanum sage oc hør-
J 1v de, oc the hans leffnet merkte, the ble-‖
we omwende oc sagde oc vnderstode thet i sandhet, at han wor kommen aff hemmelin, oc gud haffde møghet giffuet hanum aff sin ære. han vor kyske oc god oc milde, oc allæ folk tha vor han til een got efftherr syn i sin leffnet oc vor tøktelighe i sine sæder, oc alle the, hanum hørde oc saa, the loffuede hans gerninger oc hans ord. oc hans tale vor dygdelige oc qweem i alle maade. ther vor aldrig fød een støner

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

man. hans wext vor maadelig høw. han haffde eth deyligt ansikt oc it fawert brwnt haar oc lidet kruset. altid laa hans haar slet, som thet haffde wæret ny kæmpt. hans øwe bryne wore smale oc brune. hans øwen vore ouermaade stø-
ne. the wore blaa ‖ som hemmilsens fa- J 2r
riæ. the skÿndhe oc wore møget liwse ligerwiss wet iacobs stierne, oc hwide i øwenæ som hwid melck oc klare som een speiel oc wel til made store oc oplatne. Hans mund vor støn, oc hans læbe wore rødhe som rosen. hans tænder wore hwide oc reene som the hwideste elpenbeen. i sine kinner wor han møget røt oc fawert. han haffde oc deylickt brunt stegh, oc wor reent, oc wor wel til made langt. Hans hals wor støn oc hvid. han wor icke fortyck. Hans hændher wore hwidhe, oc hans rene for all smitthe. Hans fingre wore long oc smale. Hans liff vor quemt oc høwist. hans hender oc fødder oc alle hans
læmer them øffuede han ‖ i høwishet. the J 2v
ther omginges met hannum, the loffuede hans sæder. hans klæder wore altÿd rene. hans kiortel wor brwn. Engen stoo soghe the hanum bære fran sin barndom. Jomfru maria sad æne inde hoss met sin søn. hon haffde mange lønlige spørsmol til

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannum, som ieg wil edher sye her efftther een deel aff. Jomfru maria sagde: kære søn, iegh wilde gerne spørie teg at noghet spørsmol, wiste ieg om thet wor teg til willie. Jhesus swarede: kære moder, sier til. huat i ær begerende at wide aff meg, thet wille ieg gernæ siæ eder. Jomfru maria sagde: kære søn, tag thet icke til mystycke eller vwillie, ath ieg spør tegh. iegh J3r wed wel, at thu æst en skabere oc ‖ herre offuer hemmil oc iordh. hwor kom thet til, at thu wilde wære min søn? kære moder, wet thet at ieg wor hoos min fader vden begynnelse oc scal bliue vden endhe. iomfrw maria spurde: hwar wast tw, før æn hemmel oc iord wor skapt? Jhesus suarede: i een gudhet oc i en ewighet wÿ tre wore lige herre oc lige wilghe i thet, at wi skapthe hemmil oc iord. Jomfru maria sagde: huo ære the tre, ther en gudhet ær? ihesus swarede: een gudhet ær fader oc søn oc then heliæ and, tre i naffn oc een gud i hans wold och mackt offuer werden. Jomfru maria sagde: Men i ære tre. hwar ær thet, at thu æst al ene min søn, oc the andre ære altid hos teg tre i J3v guddom- ‖ me? ihesus suarede: kære moder, wi tre i gudhet ære een gud och tre personer, oc haffue sticket i there wold oc

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

milhet, at ieg sculde worde menniske oc vtwellie teg til min modher oc fødis aff tith liff. iomfru maria sagde: mÿn kære søn oc herre, huat twingde teg til, at thv wilde worde menniske, effter thi at thu wast mægtik offuer wærden oc een weldiger gud i hemmerighe oc tog teg saa stoor ydmyghet til, at thu saa ønck offuer tith folk oc lost teg føde aff meg oc wilde tage then strøbelige menniskes nature? Wor herre ihesus sagde: kære moder, i widhe, at thet skede, at adam ood aff æblet oc wor vlydug ther met. tha kom han seg och sin slecgth ‖ vnder diæffuelsens woldh. Jomfru maria sagde: thet maa wi kære, at thet ær skeet. Wor herre ihesus sagde: ther for ær iegh kommen ath worde menniske, at ieg wil løse teg oc alle menniske vdaff diefwelsens wold, oc ther fore ær ieg menniske worden oc annamede teg til een moder, een reen iomfru, at diæffuelen sculde engen mackt haffue offuer meg, thi ieg ær menniske och ær fød aff teg. Jeg ær icke affleth aff adams slegt. ieg ær vntfangen vthen synd, forti haffuer icke diefflen mackt offuer meg. Jomfru maria sagde: thu wæst al ene, at iegh haffde aldrig man. ther ieg vntfick teg oc war met teg oc føde teg, tha wor ieg een reen iomfrw,

J 4 r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

J 4 v oc nv er. | Jhesus sagde: alligewel at diæff-
lin haffuer enthet met meg, han far alli-
gewel effter at wille swige megh oc twin-
ge meg vnder sith woldh oc styrcke iøder-
ne til at forradhe meg oc komme megh i
nødh oc pine meg til døde. Ther iomfru
maria hørde tesse ord, at wor herre ihesus
sawde henne aff sin pines begynelse, tha
bleff hon møget bedrøffuet oc sagde: Min
kære søn, o we! huat mith hiærthe ær be-
drøwet aff the ordh, thu siær. We meg for
tiænde, scal then drøffuelse gaa meg off-
uer, ath iøderne sculle slaa teg i hiæll?
Jhesus suarede: kære moder, giwer offuer
eders store sorgh. then helli cristendom
maa fulkommes oc alt thet, som ær screff-
J 5 r uet aff meg. Ther ‖ sagde een til teg i temp-
let, at mÿn døts pine sculde gøre teg saa
wee, som eth swerd wor stunget i gønnem
tith hiærthe. Jomfrw maria sagde: mÿn
kære søn, iegh kan ey wære vthen sorg, nar
ieg hører tale om thin død oc pine. Jhesus
swarede: Al werden vorder løst fran diefl-
len met mÿn dødh. Jomfru maria sware-
de: Sig meg, mÿn kære søn, men thu wilt
nv lade sla teg i hiel, hwar scaltu løse fran
diefflin bode quinne oc men? ihesus swa-
rede: thet diæfflin stynder til mÿn død,
thet gør han, for han hauer ackt ath foo

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mÿn siell, tog han wet seg enghen ræt met
henne, thi han fan meg aldrÿ i noger synd.
ther fore scal guddomsens wold met ræt
taghe fran han-|num al hans mackt, for J 5v
han vilde met vrætte tage min siel, ther
met worder diæflen ouerwunnen, oc god-
dommen lammelest mÿn siel oc far til hel-
wedis oc bryde thet oc tager them wd, som
rædis gud, met megh oc føræ them ind
met meg i hemmerige. Jomfrw maria
sagde: mÿn søde herre, iæg ær tog meget
bedrøuet, hwer tÿdh ieg hører tale om thin
døth. Jhesus sagde: mÿn kære modher,
trøster eder i eders hiærte. ieg siær edher
sandhet, at ieg scal opstande, effter ieg
haffuer told døt, oc i sculle see meg leffuen-
dis. Jomfru maria swarede: nar wil thu
standhe leffuendes op aff iorden, at ieg
maa see teg i gien? ihesus sagde: O thu
reene iomfrw, mÿn siel scal komme | tre- J 6r
die dag effter min døt til grafwen oc rey-
se op mith legomme met seg, so maa thu
see meg leffuendis. Jomfru maria sagde:
haffde thu icke sagt meg, at thu wilde stan-
de op aff døde i gien, tha brøste min hier-
tæ sønder. men scal iegh leffue then dag,
thu wilt tole thin døt, tha fonger ieg for
stor sorg til min døt. Jhesus swarede: kæ-
re moder, fanger i stor sorg, nar ieg tol

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

min døt, tha faa i stor glæde i gien, nar ieg op stander oc i see meg. iomfru maria spurde hannum i gien: Hwar wil thu være, mÿn kære søn, nar thu worder leffuendis i gien? tha swarede ihesus: ieg wil wære hoss mÿne disciple i fyretywe dage, oc ther effther wil ieg faræ till hemmerigis. | Jomfrw maria sade: Sigh megh, mÿn kære søn, hwo the discipele ære? ihesus swarede: ieg wil tage xij til mine brøire, oc them wil ieg kenne oc lære, hwarleest the sculle predicke for folket oc siæ them aff thet ewinnelige liff, oc hwarleesth the sculle beware them fran dieffuelsens wold. iomfrw maria sagde: kære herre, scal iegh icke see tegh mere, nar thu far vp til hemmelen, hwem wil thu befale meg? ihesus sagde: thin syster søn sancti iohannis oc the xij apostle, the sculle wære hoos eder oc hugswale eder, och i sculle oc trøste them. iomfru maria sagde: al min trøst ær bort altÿdh, men ieg maa icke bliffue hoos teg. Jhesus swarede: ieg oc min fader wi | wille sende teg en trøst, thet ær then helligandh til naffn. han scal trøsthe oc lære eder oc mine apostle altid. iomfrw maria sagdhe: Scal iegh aldrig tegh mere met mine øwen see, hwar scal thet gaa meg? ihesus swarede: ieg wil

J 6v

J 7r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

komme neder til teg aff hemmerige met en stoor ængle stare til thin døth oc anname teg oc føre teg met meg til hemmerighe. ther scal thu, kære moder, beströde stoor frygd oc glæde, och glædis met meg oc gud fadher oc then helliandh och wære een drotningh baade offuer hemmerige och iorderighe oc alle menniskes hugswalere, som lader paa tegh kalle. Josep hørde een deels aff the ord, ther iesus sagde til sin moder oc | tha sagde iosep til iesum: Wee meg for tiænde, thu sier, mÿn kære herre. for hwem scal thu tole døt? gud vnde meg, at iegh scal icke leffue then dagh, at iegh sculde thin bitter døt met mine øwen see. Jesus sagde: ieg maa fulkomme min fadhers willie, ther fore foer ieg neder aff hemmelin oc togh mandom, at iegh sculle løsæ menniscken met min bitter døth. ieg sier tegh thet for then store trostap, thw haffuer giorth meg oc min modher. tha scal thw haffue then ewinnelige glæde met megh i hemmerighe. 37v

Then hellig cristendom begynthe, ther wor herre wor nÿ och xx aar gammell paa sin mandoms wegne. tha gick han till iordhens | flodh oc loodh seg døbe aff sancti iohannis baptiste. Then tÿd han lod seg døbe, tha kom then hellig andh neder aff 38r

hemmelin i en hwid dwæ lignelsæ oc sætte seg paa wor herre ihesu howet. Ther efter begynte wor herre ihesus ath ganghe omkring i thet samme landh oc predicke oc tog xij apostle til seg, oc ieg wil neffnæ them weth naffn Som ær: Sanctus petrus, sanctus andreas, sanctus iacobus, Sanctus iohannes ewangelista, Sanctus bartholomeus, Sanctus iacobus then mindre, Sanctus philippus, Sanctus thomas, Sanctus symon, Sanctus iudas thadeus, Sanctus matheus, Sanctus paulus, Sanctus mathias, som kom i iudas steth. J 8 v The apostle wore altyt hoss ‖ ihesum, then tyt han lærde oc predicket for folket oc lærde them, huarledes the sculle faa then ewinnelige salighet, oc giorde manghe iærteghen, som spurdes offuer all werdhen.

Tryckt i komenhaffn Anno M. ccccc.viij hoss gotfred aff ghemen

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JUDAS

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trykt efter »En kort oc merckelig Historia Om den slemme oc forgiftige Forrædere Judas« etc. 1687.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En kort oc merckelig

Historia/

Om den Stemme oc forgiftige Forrædere

JUDAS/

Hans Affkom/ Fødsel oc Lefnet / oc hvad for Synder hand haffver bedreffvet i denne Verden fra hans Opdæst indtil hand blef Christi Apostel

Prentet Aar 1687.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Om Judæ Afftom oc Fødsel til denne Verden / oc hvorledis hans Forældre skilde sig aff med hannem.

DEr skriffvis udi de gamle Lære-Fædris Historier / udi den Tid Guds eenbaarne Søn hafver annammet vor Menniskelige Natur paa sig / da boede der en Mand udi Jerusalem / ved Naffn Ruben / udaff Isaskars Slect / hand hafde en Qvinde ved Naffn Liboria / som var oc aff den samme Afftom / en Nat som hun laa hos hendis Hoßbonde effter Ectefolckis skick oc viß / hende det sig saa at hun kom udi en saare underlig Drøm udi Søfne af hvilcken hun bleff offvermaade meget bedrøffvet oc forskrecket / oc sagde til hendis Hoßbonde.

O kiere Mand jeg hafver drømt saare underlig / hvorledis jeg skal føde en Søn, oc formedelst hannem skal all vor Slect oc Afftom blifve forarget. Da sagde Ruben hendis Hoßbonde til hende / du skalt intet acte om Drømme / de hafve intet at betyde / der mand kand giøre sig nogen Tancke om andet end Løgn oc Finantzeri. Liboria sagde til hannem igien / er det saa at jeg er Fructsommelig med en Mandskiøn eller Drengebarn / da kand jeg aldrig bliff-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ve glad for denne Aarſage / at jeg veed da viſſeligen at min Drøm er ſand / thi mig
A 2 r er en underlig Siun for kommen | hvilcken jeg kand icke forgætte / før jeg faar det Foſter at ſee / ſom jeg nu bær under mit Hierte / oc ſkal til denne Verden. Der nu tiden kom at hun ſkulde føde / da føde hun en ung Søn / der hun det ſaae / da blef hun meget meere forſtrecket end ſom tilforn / hendis Mand bleff ocſaa gandſke bedrøfvet / oc troede nu viſſeligen den Drøm at være Sanden / hvilken hans Huſtru hannem tilforn hafde kundgiort / oc viſte nu aldrig Raad / hvorledis de med Kempe kunde dempe deris ſtore Synd oc Sorrig dennem om ſamme Barn formeedelſt Drøm var kundgiort. Da hafde de udi ſinde at ville omkomme det / da finge de alligevel udi Sinde paa det ſidſte / at de icke ſelfver ville myrde deris eget Kiød oc Blod / men heller komme det Fremmede paa Hænder / gick ſaa hen paa det ſidſte oc giorde et lidet Skrin / oc lod det vel bebinde oc forvare / ſaa at der aldelis ingen Vedſke kunde komme der ind / oc der udi lagde fornefnde Barn oc ſette det ſaa udi Søen / oc lod det flyde bort / udi den Act oc Meening / at hand intet andet her paa Jorden ſtulle nogen Tid bedriffve.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Det Andet Capitel.

Hvorledis at dette Barn bleff funden oc opfostret hos Dronningen paa Landet/ oc hvad hand i sin Opvæxt bedreff.

DEr nu dette Skrin med forstreffne Barn kom udi Søen / falt der en hastig Vind | paa oc dreff saa længe / indtil A 2 v det kom under en Øe som heder Skariot / hvor udaff den Erlig Mand fik sit Nafn at hand bleff kaldet Judas Skariot: Samme Tid var Kongen af Landet paa samme Øe med sit Folck / oc samme Konge hafde aldrig nogen Børn aflet med sin Dronning/ oc derfor var hand ilde tilfreds. Nu hende det sig saa / at samme Dronning var oc med paa forstreffne Øe / oc var udgangen med sine Jomfruer imod Søen at forlyste sig allevegne der omkring saa bleff hun forstrefne Skrin self vaer / hvor det kom flydendis i Vandet / der hun dette saae befoel hun strax sine Tienere / at de skulle forstaffe det til Landet / hvilket ocsaa skede / der hun det fik lod hun det strax opbryde / da fand hun fornefnde Barn der udi / endda lefvendis / thi den skulle icke druckne som henge skulle / hvor aff Dronningen glæde sig storligen / der hun saae det var et Drenge-Barn/ oc sagde: O hafde jeg saadant et Drenge-Barn / som var

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

født af mit Liff / da hafde jeg icke behoff at
ſørge fore / at en Fremmet ſtulle beſidde
Riget oc Regimentet efter min Herris
Død oc Afgang / om jeg hannem ſtulle of-
verlefve. Saadanne Tancker oc adſtillige
Ord brugte Dronningen tit oc ofte med
ſine Jomfruer / paa det ſidſte obenbaret
hun ſig for dem hvad hendis Tancker oc
U 3 r Hiertelav var / ſom var / at hun ‖ ſtillet
ſig an / ſom hun var ſiuglig / oc naar Ti-
den var forløben / da ville hun legge ſig udi
Barſelſeng med ſamme Barn / ligeſom
hun hafde ſelff født det til Verden / oc udi
midler Tid ville hun holde en Amme der
til / ſom det kunde føde oc opfoſtre. Dette
Raad bevilgede oc ſamme hendis Jom-
fruer ſom med hende der tilſtede var / oc
lofvede hende. Der dette Raad nu ſaaledis
var beſluttet / varede det icke længe / at
Kongen fik bud oc Tidender at hans Dron-
ning var blefven fructſommelig / aff ſaa-
dan Budſkab glæde hand ſig / icke allee-
niſte ſelff / men diſligeſte ocſaa hans gand-
ſte Raad med hannem / at de kunde faa en
ret Arffving til Riget. Der nu Tiden var
forløben / at hun ſkulde føde / da fødde hun
hendis Foſter (qvantzvis) da fick Kongen
ſaadan Tidender / at hans Dronning haf-
de en ung Søn / hvad Kongen icke glæde

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

sig før / da glæde hand sig da meget meere/ oc det gandske Folk med hannem/ dette Barn lod Kongen oc Dronningen gifve Nafn oc lod kalde hannem Judas/ thi hun tænckte vel at hand var kommen fra Jødeland / efterdi hun saae hand kom flydendis aff det Vand som løber aff Judæa/ siden holt Herrerne en stor Samqvem oc Verdskab tilsammen / som det sig udi en Kongelig Gaard retteligen burde oc tilhørde/ nogen Tid der efter hende det sig ‖ saa/ at GUd i Himmelen begafvede samme Dronning med Liffens Fruct / saa at hun blef fructsommelig ved Kongen / der nu 40 Uger vare forløbne / da fødde hun en ung Søn/ hvilcken Dronningen meget bedre behagede / end den Tid tilforn / hun fandt den anden / denne Kongens Ecte-Søn/ ocsaa denne Judas de bleffve tilsammen opføde ligesom de hafde været kiødelig Brødre / hvilket Judas icke andet viste / end hand var Kongens Ecte Søn/ men dog var der alligevel en stor stilsmis imellem dennem/ Kongens Ecte-Søn var af Kongelig Blod oc Herrestamme / men Judas var fød af fattige Almues Folck / disligeste var oc Kongens Søn meget meere skiønnere/ icke allenisste paa Skabningen/ men ocsaa udi Dyd oc Fromhed / saa at hand af alle

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Menniſter hafde et got Held oc Yndeſt / men Judas øfvede ſig ſtedſe oc altid udi Skalckhed oc Ondſkab / ſaa at ingen kunde lide hannem / oc naar hand ſaae ſin Fordeel / ſlog hand Kongens Søn tit oc offte paa Munden / oc giorde hannem megen Fortred. Engang ſom hand nu ſaaledis ſlog hannem / kom Dronningen til maade der ved / oc ſaae hvorledis hand bar ſig ad med hendis rette Ecte-Søn / ſom hun hafde gaaet i Døden fore / hvilcket Dronningen ſtorligen fortrød / oc ſlog Judas igien / oc ſagde af uberaad Hue oc vred Sind til
A 4r hannem ‖ O du Findeling eller Hittebarn / hvad lader du dig tycke / meen du at du ville fortrycke eller fordriffve min Søn / ſom er ret Ectefød / der kiender jeg dig alt forringe til / at du enten ſkalt ſtøde eller ſlae et Konge-Barn / der Judas det hørde / oc fornam at hand var et Hittebarn / oc icke Kongens Ecte-Søn / da kunde hand icke længer ſkiule ſit ſkielmiſke Hierte / men lod der Dieffvelen faa ret førſte Mact med ſig / ſaa hand der bedref ſit førſte Mord / oc ſlog Kongens Søn ihiel.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Det tredie Capittel.

Hvorledis at Judas rømde hemmelig bort / oc kom til Jerusalem oc bleff Pilati Tienere.

Der nu Judas hafde bedrefvet dette stendelig Mord imod Kongens Ectesøn / rømde hand bort af Landet oc kom udi et Skib / hvilcket hand kom fremdelis med til Jerusalem udi Jødeland / samme Tid var Pilatus Landsdommere / hannem gaff Judas sig til / oc begierede hans Tieniste / oc tiente hannem saa lenge / at hand fick hannem meget kier / icke for sin Dyd oc Fromheds skyld / men for hans Skalckhed / oc Skelmeri skyld / derfor var hand hannem meget gunstig / thi de vare Mordere oc Skalcke baade / paa det sidste giorde hand hannem til sin næste Tienere / oc til en Regentere‖ offver alle andre hans Tienere / saa at hvad hand befoel dem at giøre / det giorde de. A 4 v

Det Fierde Capittel.

Hvorledis at Judas kom ind udi sin Faders Have / oc hvorledis hand slog sin egen Fader ihiel.

Dette viste nu Judas vel / at Ruben var en god Mand / oc boede dernæst op til som Pilatus hand boede / saa at beg-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ge deris Gaarde grenſet indtil hverandre/ nu hende det ſig ſaa en gang/ ſom Pilatus ſtod i ſit eget Huus/ oc gick oc ſpatzerede paa ſit Pallatz/ oc ſaae igiennem Vinduerne ind udi Rubens Hafve / der ſaae hand et Træ henge fult med Æble / hvilcket hand fick ſtor Lyſt oc Attraa til / oc ſagde ved ſig ſelff: O hafde jeg en liſtig oc behendig Svend / ſom med Lempe kunde forſkaffe mig nogle af de ſamme Æble oc Fruct/ da vilde jeg være hannem til Villie igien for ſaadan ſin Tieniſte oc Umage. Der hand nu ſaaledis ved ſig ſelf hafde givet ſin Meening tilkiende der/da ſtod hans tro Svend icke langt der fra oc hørde ſin Herris Begiering, oc hand traadde frem til ſin Herre / oc ſagde: Herre / J bekymrer Eder for de Æble / ſiger mig om det er eders Alvore / at J ville ſtyre eders Lyſt paa denne Fruct / ſom er i denne gamle Mands Haffve / den vil jeg vel forſkaffe eder / jeg vil gaa hen oc ſtige der ind / oc
A 5 r hente ſaa megen Fruct / at J ‖ ſtulle ſtyre eders Lyſt paa / med ſaadant et trodſigt Hierte oc Sind / gick Judas hen oc kom i ſin Faders Haffve / hannem dog u-vitterlig / oc kløff udi Træet / giorde der oc ſtor Skade / icke alleeniſte paa Fructen hand ſtal / men hand ſkamferede oc brød Gre-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nene meget ſtendelige / ſaa at hans Fader hørde det ind i ſit Huus / gick derfore ud i Haffven til hannem / oc ſagde: Min Ven / hvorledis eſt du kommen der til / at du ſaa driſteligen uden Forlof / er kommen hid ind udi min Hafve / oc giør mig ſaadan en ſkade / endog Fructen der du ſtiel oc haſver ſtollet / den ſkøtter jeg intet om / men at du ſkamferer mig mine Træer / ſom jeg udi flere Aaringer kunde hafve Gaffn aff / det giør mig gandſke ont udi mit Hierte / oc fortryder mig i mit gandſke Sind / jeg hafver aldrig giort dig eller nogen af dine den mindſte Skade eller Fortred / derfore kand ieg icke vide af hvad Aarſage du mig ſaadan Trodzighed beviſer / men Judas ſtod ſtille udi Træet / oc gaf mange onde Ord fra ſig igien / beſynderlig der hand kom ned paa Jorden / da ofverſtende hand ſin gamle fattige Fader / ſom Skalcke pleyer at giøre / med mange uqvems Ord / ſom hver kand betencke hvad en Skalcke-Art pleyer at udrette / hans fattige Fader forſvaret ſig med Sactmodighed / hvilcket den ſlemme Skalck fortrød til ſidet verſte / oc tog en Steen oc ſlog til ſin Fader med / ſaa at hans Fader døde af ſamme Slag.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Det femte Capittel.

Hvorledis Judas siger Pilato/hvad hannem er vederfaret udi Rubens Haffve.

Er effter at denne forgifftige oc slemme Forrædere Judas haffde bedreffvet dette fornefnde yndelige Mord imod sin egen legemlig oc kiødelig Fader / dog hand det icke viste / gik hand strax ind til Pilatum igien / da tilspurde hans Herre hannem/ om hand hafde Fructen med sig som hand lofvede sig at ville hente / eller oc hvad hannem var kommen til Mode/ men hand kom saa sorrigfuld igien / Judas begynte at sige sin Herre hvorledis at der kom en gammel Mand udi Hafven til hannem/ oc hand gaff hannem onde Ord/ som hand hafde got Skel til / den samme Mand / sagde Judas/ trættede jeg saa lenge med / at jeg icke lenger kunde fordrage hans skends Ord/ men udi min Hastighed/ kiere Herre tog jeg en Steen oc slog hannem med / hvor udaff hand strax nedfalt oc døde. Der Pilatus det hørde / forfærdedis hand / dog icke af Hiertet / men spurde hannem om der var nogen som saae det/ at du slog hannem/ Judas sagde: ney Herre ingen saae det. Da sagde Pilatus til

A 6 r hannem / | da vær ickun ved et frit Mod/

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

for din Tieniſte ſkyld ſom du mig her til beviſt hafver/ vil jeg hielpe dig at du ſkalt ingen Nød lide/ men ingen hafver ſeet det vil jeg dølle med dig / at dig intet Ofverfald eller Skade ſkal ſkee. Æfter ſaadan Medhold hand fik/ blef hand jo længer jo ſlemmere/ ſaa hand aldrig ſtøtte hvad hand giorde.

Det Siette Capittel.

Hvorledis Judas fick ſin egen Moder til Ecte/ oc bleff paa det ſidſte kiendt aff hende/ oc hvorledis hand bleff Chriſti Apoſtel.

DEr nu Rubens Huſtru kom udi Hafven oc fandt der hendis Mand liggendis død / da jamrede hun oc gaff ſig bitterlig/ ſom hun vel motte/ da gick hun ind til Pilatum / oc klaget for hannem hendis Nød / oc den ſtore Hierteſorrig ſom hende var nu ofverkommen / oc ſagde hannem hvorledis hendis Mand laae udi hendis egen Haffve ynckeligen myrdt oc omkommet/ beklaget hun / at hun icke viſte hvem ham ſaa yncklig hafde taget af dage / det var hendis ſtørſte Hierteſorrig / da ſagde Pilatus til hende: Ja Qvinde / eders Klagemaal hafver ieg vel hørt oc forſtaaet/ oc giør mig ont at min Naboe den from-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

me Mand ſkulle ſaa ynckeligen ſlippe hen/ men hvad kand jeg giøre her udi/ jeg kand eder ingen gode Raad vide/ uden ſaa var
A 6 v at J viſte tilviſſe hvem hans | Banemand hafver været/ kand J ſly mig det at vide/ ſaa vil jeg hielpe eder ſaa meget/ ſom mig mueligt kand være/ oc lade Eder faa Ræt offver hannem/ før tør J icke komme til mig der om/ med ſaadan tynd Beſkedning/ maatte den arme bedrøffvede Qvinde gaa fra hannem igien.

En Tid lang her effter der altingeſt var ſtille oc her blef icke meere omtalet/ da gick Pilatus hen til ſamme Encke/ og bød ſig villigen til under et falſkt ſkin/ at ville være hendis Forſvar/ oc udi fremtiden forſiune hende med et got Giftermaal derſom hun ellers ville betro hannem der til/ hand lofvede hende vel got med Munden/ men dog intet af Hiertet/ der hand nu ſaaledis tit oc ofte hafde lofvet hende/ at hand vilde forſiune hende med en frommer Mand igien/ da bevilgede hun paa det ſidſte hans Begiering/ der Pilatus nu hafde faaet hendis Ja oc Minde der til/ ſom ſtreffvet ſtaar/ da kundgiorde hand ſin Tienere Judas det/ hvorledis hand vilde forſtaffe hannem den rige Encke/ hvoraff den Forrædere Judas glæde ſig ſtorligen oc tænck-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

te/ kand jeg komme til saadan Eyedom/ da maa ieg vel med Sandhed sige / at jeg udi en god stund kom hid til saadan en Hoßbond/ jeg maa vel sige mig at haffve en ret Skalke Lycke / i det at jeg saa kand igiennem gaa alt det Skelmeri som jeg hafver bedref- | vet oc dagligen bedrifver / gaar det for sig/ da vilde jeg ey længer være en Svend / men maa blive en Herre med Tiden / Pilatus blef hart ved sit Forsæt / oc lod intet af før hand hafde kommet det saa vit / at hun tog Judas til sin Ecte-Hoßbond / der hand nu hafde saaet Encken / begynte hand et uskickeligt Lefnet med sveren og banden/ men den arme Qvinde kunde icke stille sin store Hierte-Sorrig / men jamrede sig hver Dag jo meere oc meere/ den Ærlige Fuel Judas tilspurde hende tit oc offte / hvad Aarsage der var til at hun saa stedse oc idelig sørgede/ hun dølgede det lang tid for hannem / oc vilde intet sige hannem det / da lod hand icke af at spørge ocfriste hende før hun endelig maatte sige hannem det / da begynte hun at sige til hannem/ jeg maa vel baade sørge oc græde oc sige med en god Samvittighed/ mig at være den u-lyksaligste Qvinde/ som nogensteds kand findis paa Jorden / først/ fordi at jeg haffver icke født uden et eeni-

a 7 r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ſte Barn til denne Verden / ſtrax det var
født/da maatte jeg legge det udi et Skrin/
oc ſette det udi Søen/ oc lade det flyde hen
for Vind oc Vofve/for den Ondſkab ſkyld
mig om hannem bleff kundgiort / den an-
den Sorrig ſom jeg haffver / er at min
Mand ſom jeg haffde tilforn/kom mig ſaa
ſtendelig fra / at ieg icke veed hvem eller
21 7v hvorledis hand bleff‖ihielſlagen/men den
tredie Sorrig/ ſom jeg endnu hafver/ den
gaar mig meget mere til Hiertet end no-
gen af de andre to/ ſom jeg nu hafver ſagt
dig / ſom er / at jeg nu effter min Mands
ſtendelige Affgang ville hafve været En-
cke / oc dette imod min Villie er jeg bleff-
ven ofvertalt af Dommeren Pilato/ at jeg
ſkulde tage ved dig/ det er allerſtørſte ſom
jeg fortryder/ thi jeg hafver nu en bange
oc urolig Samvittighed / der nu Judas
hørde at hun talede om dette Barn / ſom
hun tilforn hafde udkaſt/ da begynte Ju-
das at tænche paa de Ord / ſom Dronnin-
gen hafde ſagt til hannem at hand var et
Hitte-Barn / oc tilſpurde hende hvor eller
i hvad hun fornefnde Barn hafde kaſt/
dette begynte hun at ſige for hannem alt-
ſammen fra Begyndelſen oc til Enden/ſaa
at Judas vel kunde forſtaa udaff hendis

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Ord / at hand var det ſamme Barn / ſom hun haffde udkaſt.

Nu begynte hans Samvittighed at vogne / nu ofvertænckte hand den ſtore Synd oc Sorrig ſom hand fra ſin Barndom indtil nu bedrefvet hafver / førſt udi det at hand hafde bedrefvet dette ſkendelige Mord imod Kongens Søn / hvilken hannem lod opføde / for det andet at hand hafde ſlaget ſin egen Legemlige Fader ihiel / for det tredie / at hand nu hafde bedrefvet den ſlemme Synd oc Blodſkam med ſin egen kiødelig Mo-‖der / der hand nu ſaaledis haffde begrundet diſſe ſlemme Synder oc Laſter begynte hand paa det ſidſte at aabenbare ſig for hende / oc at ſige hende at hand var dette ſamme Barn / ſom hun tilforn haffde udkaſt i Vandet oc lod flyde bort / der hun dette hørde / da gick hende denne Sorrig meget meere til Hiertet end nogen aff de andre / at hun ſaa ſkendelig hafde bedrefvet den ſlemme Synd oc Ondſkab med hendis egen Legemlige Søn / nu var det udi den Tid at GUDS Søn gick her paa Jorden / oc forkyndede Menniſken at de formedelſt en alvorlig Poenitentze kunde bekomme GUds Naade oc Venſkab / i hvor ſtore deris Synder end vare / hannem kom hun udi Hu / oc ſagde til Judas /

A 8r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

efterdi du eſt det ſlemme Menniſke / ſom ſaadan ſlem Synd oc Ondſkab hafver bedrefvet / da gack til JEſum / hand er en ſand Prophete/ oc forlader dem alle deris Synder/ ſom ville komme til hannem / oc begiere Synders Forladelſe / bekiend din Ondſkab for hannem oc falt hannem til Fode / bed om Naaden oc icke om Rætten/ det giorde Judas/ hand bekiente ſin Ondſkab for hannem / der hand dette hafde giort/ da forloed JEſus hannem aff ſit Faderlige Hierte alle ſine ſlemme Synder/ ſom hand her til haffde bedreffvet/ oc tog hannem til en aff ſine Apoſtler at være/ A 8v oc ‖ giorde hannem til en Skaffere oc Penge-Meſtere for de andre / oc fick hannem Pungen at bære.

Der nu Judas ſaaledis hafde faaet ſine Synders Forladelſe / oc kommen til ſaadan Dignitet oc Værdighed/da kunde hand icke endda lade ſit Skelmeri være/ men lod den onde Art ſticke ſig / ſaa at hand ſtael GUDS Søn den tiende Penninge fra/ det var med hannem ligeſom den der vil tage et Kul oc toe det hvidt med megen ſturen oc toen/jo meere mand ſturer jo ſlemmere det blifver/ ſaa var det oc med Judas/ jo meere den HErre Chriſtus hand lærde oc underviſte hannem/ jo argere oc ſlemme-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

re hand bleff udi ſit Stelmeri oc Skalckhed/ ſom hand ſig daglig i øfvede / dette hans Stelmiſke Leffnet brugte hand ſaa længe indtil han ſtendeligen loed ſig forføre aff Diefvelen den ſlemme oc løgnactige Aand/ for den Uræt oc Gierigheds ſkyld / at forraadde ſin egen HErre oc Skabermand/ oc ſolde all Verdſens Saliggiørere for trediue Sølfpenninge / ſaaledis lønte han GUds eenborne Søn / for alle de ſlemme Synder ſom hand forloed hannem / oc for alt det andet gode han beviſte imod hannem/ i det hand giorde hannem til en af ſine egne Diſcipler/ ſaaledis pleyer Verden at lønne alle beviſte gode Gerninger.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PILATUS

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trykt efter Udgaven: »En kort Beskriffvelse Om Pilati Fødsel . . .« Kbh. 1663.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

En kort Beskriffvelse
Om

Pilati Hodsel:

Herkomst/lefnet oc Endeligt
Dißigest om JEsu Christi U-skyldige
Død oc Pijne : Oc om hans Opstandelse oc
Himmelfart : Oc meget mere som denne
Historie indeholder.

Prentet i Kiøbenhaffn Aar 1663.

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Om Pilati Fødsel oc Afftom

Oc huorledis hand udi sin Ungdoms tid slog sin Broder Jhiel.

Der var en Konge udi Judæa/ huilcken der var en saare fijn oc besteden Herre ved Naffn Atus, den samme Herre oc Kong / øffvede sig i alle Kongelige dyder / oc haffde altid til Jdret at ride udi Jact at forlyste sig / icke langt der fra som denne Kong holt sit Kongelige Huß oc Hoff / boede en Møller / huilcken der haffde en offvermaade skøn oc deylig Daatter / ved naffn Pilla, den samme Møllers Daatter haffde Kongen kierlighed til.

Nu hende det sig en gang / at denne fornefnde Kong Atus, kom en gang noget silde fra sin Jact/ oc Mørckit falt hannem paa/ saa gieste hand den samme Møller/ oc bedreff der om Natten den deel som hand tilforn haffde længe attraa effter / oc belaa der Møllerens Datter / saa at hun bleff Fructsommelig ved Kongen/ der nu tiden kom at hun skulle føde/ da føde hun en Ung Søn/ denne lod de opneffne effter Faderens oc Moderens Naffn/oc lode hannem kalde Pilatus, dette Barn beholt Moderen hos sig/ indtil det var Tre Aar gammel/ der

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

effter sende hun det fra sig oc til Faderen/ Der nu Faderen fick Barnet til sig/ da lod hand det Optucte udi alle Gode Erlige Sæder/ oc holt sig imod hannem som en Fader bør at giøre imod sit Barn.

Nu haffde denne samme Kong Atus en Søn som var ræt oc Ectefød/ huilcken der var ved den samme Alder som Pilatus haffde. Disse tuende Kongelige Børn/ lod Kongen tilsammen opføde / som sig tuende Kongelige Børn tilhørde met Proses: Der de met hin anden Opvoxte / oc vare komne noget til Alders / oc bleffve Mandactige / da brugte de megen oc atskillig Kortuilighed / baade met Tornering oc Dystrennen oc andit mere saadant met Lyst oc Kortuil de haffde. Engang som de vare komne hiem aff Jact om Dagen/ begynte de atter deris tids fordriff met Skafftaffel at leege/der de nu saaledis legte tilsammen/ kom dennem nogle Ord imellem om deris leeg/ huor udaff der yppedis en stor trætte imellem dennem selffver indbyrdis/ besynderlig her udaff/ at Kongens Ecte Søn hand kallede Pilatum en Hore Unge/ oc lod hannem høre hans arme affkom oc herkomst/det kunde Pilatus ingenlunde lide eller fordrage/ Men udaff stor Ulycke bedreff synd ‖ oc Ondskab / oc slog

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Kongens Søn ihiel / der dette Mord var saaledis ſteet / bleff det ſtrax Kongen oc Dronningen tilkiende giffvit/at deris Ecte Søn var Død oc Jhielſlagen.

Huorledis at Kongen ſende Pilatum Keyſeren til Giſſel/oc huorledis Pilatus hand ſlog Kongens Søn ihiel Aff Franckerige.

DEr nu Kongen oc Dronningen hørde dette ſtendelige Mord at være giort imod deris Ecte-Søn bleff de offver maade gantſke Bedrøffvit/oc meget fortørnet/ det gantſke Folck udi Kongens Gaard fortrød oc at denne Ulycke ſaaledis var paakommen / Kongen lod kalle ſit Raad tilſammen / oc Raadførde ſig met dennem/ huorledis at dennem ſiuntis / at hand beſt met lempe kunde faa Heffn udoffver det Mord / ſom Pilatus hand haffde giort oc bedreffvit imod hans Søn / da gaffve de hannem til Raad / at hand ſkulde lade hannem affliffve for ſaadan hans Miſſgiernings ſkyld / dette Raad klingede icke i hans Øre / for ſaadan ſag ſkyld / hand icke gierne vilde være ſkyldig i hans Blods Udgydelſe: Effterdi det var dog hans egit
a 3 v Kiød oc Blod / derfor betenckte ‖ hand ſig huad middel hand kunde finde / at hand

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

kunde komme hannem en anden paa Hænderne / oc blifve hannem qvit met lempe.

Nu var det paa den tid at Kongen skulle giffve Keyseren Skat / oc for denne Skat som hand skulle giffve Keyseren / da sende hand hannem den sin Slegfred Søn til Gissel oc Pant/ oc siden ville hand icke løse hannem igien / saa maatte da Keyseren giøre ved hannem huad hannem siuntis/ dette Raad bleff saaledis besluttet/ at Pilatus bleff hensent til Keyseren/ Der hand nu saaledis var kommen did / da haffde Kongen aff Franckerige forsend sin Søn til Keyseren / at hand der udi det Keyserlige Hoff kunde lære oc see Kongelige oc Førstelige Dyder / den samme Unge Hertug haffde mange Suenne oc Tienere som hannem tiente oc toge vare paa. Denne Hertug oc saa Pilatus lod Keyseren altid haffve samqvem oc omgengelse met hin anden/ huilcke oc brugte megen skemt oc tidfordriff met hin anden / dog var den Kongis Søn aff Franckerige meget mere behendige udi alle tingist end Pilatus var/ disligeste var hand oc meere anseendis hos Herrer oc Førster end Pilatus var / dette fortrød Pilatus storligen / saa hand drog hannem had oc ‖ Anckerj til derfor. En gang som de saade oc legte sammen / kom- A 4r

me dennem Ord imellem / saa at Pilatus met den Taffle de legte met slog den Unge Hertug / saa hand inden en stackit tid døde aff samme Slag.

Huorledis Keyseren sende Pilatum ud imod sine Fiender for det Mord skyld / oc huorledis Keyseren siden giorde hannem til en Regentere / paa en Øøse som hed Pontius.

DEr nu Pilatus haffde slaget denne Kongis Søn ihiel / som hand tilforn haffde giort ved sin Broder / bleff det giffvit Keyseren tilkiende / at Kongens Søn aff Franckerige var Ihielslagen / huor udaff hand storligen bleff fortørnit / oc ville endeligen lade hannem aflifve. Da var der nogle iblant hans Raad / som sagde til hannem: Kiere Keyser / eder dragis vel til minde / at denne som dette Mord haffver giort oc bedrefvit / oc er Eder sat til et Underpant / for Eders Skat oc Rættighed skyld / oc dersom i nu lade hannem afflifve / da kunde hans Faders Sendebud komme met denne Skat / som hand er sat til Gissel fore / huorledis kand i tæncke at i kommer at staa / naar hand Efter sin Søn igien / betencker Eder derfor to gange / førend i | udi denne eders hastige Vrede lader

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannem Affliſve. Keyſeren ſagde til dennem igien / da Raader oc ſiger mig/ huorledis ieg kand heffne mig paa hannem/for det ſtendelige Mord hand haffver bedreffvit. Da gaffve de hannem til Raad / at hand enten ſtulle lade hannem ſette i Fengſel ſin Liffs tid/eller oc ſaa effterdi at hand nu haffde Krig oc Feyde paa ſit Land/ſende hannem ud imod ſine Fiender / blef hand da ſlagen udi Striden/ da laa der en ſøye ting mact paa / thi hand haffver dog fortient Døden / Diſligeſte haffver i icke behoff at ſuare hans Fader noget / om det ſig ſaa hender. Effter ſaadan deris Ord oc Raad bleff Keyſeren ſaa til ſinds/ at hand ſtulle vere hans Krigs-Førſte imod hans Fiender / dog kom hand altid hiem igien met Liffvet Uſtamferit (ſom mand pleyer Almindelige at ſige / den døer icke ſtraa Død ſom nogen anden Ulycke offver henger oc foreſtaar/ ſaa gick oc her met hannem) dette var hannem alt forlagt at hand ſtulde dømme den Rætferdige Jeſum til døde/ for hand kom her ſaa fra / Ney hans Lycke var hannem icke ſaa god/ at hand ſtulle bliffve Ihielſlagen udi Krigen/ men hand maatte paa det ſidſte være ſin egen Bødel/ ſom her effterfølger / oc udi Bogen ſtal giff-|vis tilkiende. Der nu Keyſeren ſaae

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc fornam/at hand saaledis icke kunde faa bugt paa hannem/tilspurde hand sit Raad igien paa ny / huad Raad de vilde giffve hannem/hand skulle giøre ved denne Morder / effterdi hand icke kunde bliffve slagen udi Striden.

Nu laa der den Øe icke langt fra Rom som hede Pontius/der boede megit offvergiffvit Folck paa/ saa at alle de Keyseren sende did til dennem/at være deris Regentere paa samme Øe / dennem slog de Jhiel effter Haanden. Icke kunde Keyseren heller nogen tid faa sin rette aarlige Skat oc Rente aff dennem / som de hannem Plictige vare / derfore Raadde de Keyseren at hand skulle sende hannem til samme Øe/ kunde hand da noget met sin Lystighed oc Behendighed udrætte / da maatte det være hannem til beste / bleff hand oc Jhielslagen aff dennem/ som visseligen skeer/ da maa det oc bliffve der ved / hand haffver dog fortient Døden / dette Raad effterfølger Keyseren / oc lod sende Bud effter Pilatum/ at hand skulle komme til hannem/ der hand nu kom til Keyseren / bleff hannem Landet offverantuordit/ at hand der skulle være en Lands-Herre offver paa Keyserens vegne.

Pilatus kunde vel forstaa oc fornemme/

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

at ‖ hand for den Aarſag ſkyld/ fick denne Befalning/at de ſkulle ſlaa hannem ihiel/ ſom de tilforn haffde giort ved andre deris Landsherrer/ Pilatus var Keyſeren Lydactig/ oc annammede det ocſaa/ der hand nu kom paa Øen til det onde Folck / da lod hand ſtrax holde en almindelig Herredag/ der ſamledis de alle for / baade Unge oc gamle. Der de nu ſaaledis vare forſamlet/ tilſpurde hand dennem/huad Skat oc Rente de Aarligen var Keyſeren ſkyldige? De tilſpurde hannem igien for huad ſag ſkyld hand begærede det at vide? Da ſagde hand til dennem: Hører i nu ſom ſkulle være mine Underſaatter/ i ſkulle icke tro eller tæncke at ieg meen eders verſte der met/ men jeg vil nu bebreffve eder at i effter denne Dag ingen tyngſel ſkulle lide/all den ſtund ieg er oc ſkal være Eders Regentere. Diſligiſte maa i oc raade at giøre oc lade huad eder ſelff lyſter / oc ville i dog giffve eller antvorde mig noget paa Keyſerens vegne til Skat / da vil ieg det vel anamme / oc forſticke Keyſeren det / ville i oc icke / da ſkulle i oc ſelffver raade derfor/der de dette hørde/ bleffve de gantſke glade/ at de haffde fangit ſaadan en Herre oc Huußbonde/ oc loffvede hannem igien / effterdi hand ville være dennem ſaa gunſtig en ‖ Herre

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

da ville de gierne være hannem underdanig i alle maade / disligeste da ville de gierne levere hannem all den Rættighed som Keyseren aff dennem met all Rættighed kunde tilfalde / der hand nu saaledis haffde giort Contract met dennem/ da forstaffede hand all den stund hand var deris Landsherre / Keyseren sin tilbørlige Rættighed/huilcken hand tilforn icke kunde bekomme / saadant kunde hand met sin Finantzerj oc Listighed udrætte.

Huorledis at Herodes skriffver Pilatum til/at hand skulle komme til hannem / oc huorledis hand bleff Landsdommere udi Jødeland.

AOgen tid her effter røctis det udi Jødeland til Kong Herodem/ huorledis Pilatus met sin Behendighed hafde bevegit dette onde Folck paa denne Øe Pontius/behagede det Kong Herodes meget vel/ lagde derfor all sin flijd her til / at hand kunde faa hannem til sig/udi den meening/ at hand oc der met sin listighed kunde giøre hannem Jøderne underdanig/thi de vare Kong Herodes megit Ugunstige oc stiffve imod hannem / saa hand ingen buct kunde faa met dennem/ saa sende Herodes Bud oc skreff til hannem / at hand skulle

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

offvergiffve det Land som|hand var paa/ oc komme til Jødeland til hannem / der vilde hand faa hannem en større Forlening at Regere offver/end hand der haffde / huilcken oc skulle giffve hannem meere indkomst om Aarit/end som den Øe hun giorde: Der nu Pilatus fick disse Bud oc Tidende / offver tænckte hand huad dette Folck tilforn haffde giort/ved de andre deris Lands-Herrer/oc tænckte sig ocsaa udi fremtiden / at skulle faa den samme Løn/ gick derfor hen / oc lagde alt sit sammen/ oc rømde saa hemmeligen hen til Kong Herodem. Der hand kom til Jerusalem til Kongen/ da giorde hand hannem strax til en stor Regentere udi Judæa/ saa at hand inden en stackit tid fick meget Guld oc Klenodie tilsammen sanckit/huilckit Kongen icke alt fick at vide. x 6v

En føye tid her effter begaff det sig / at Keyser Augustus døde / oc Tiberius bleff Keyser igien (samme tid var Landsdommeren udi Judæa oc død) der det om Keyseren røctedis udi Jødeland/ giorde Pilatus sig strax rede/ oc foer offver Haffvit til Rom / oc tog meget Guld oc andre dyrebar oc kostelige Clenodie / som hand vilde skencke oc giffve Keyseren oc hans Raad/ paa det at hand kunde bekomme Keyse-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

a7r rens Breff oc ſamtycke | at være Landsdommere udi Judæa / denne hans ſtore Skenck oc Gaffve annammede diſſe Herrer aff hannem/ oc forhuærffvede det ſaa hos Keyſeren / at det bleff hannem aff Keyſeren bebreffvit/ at hand endeligen foruden all modſigelſe/ ſkulle være Landsdommere offver gantſke Judæam. Der hand nu kom igien hiem til Jeruſalem/ oc de Keyſerlige Brefve bleffve læſt / at hand ſkulle være en Dommere udi Jødeland/ da bleff Kong Herodes oc Pilatus Uvenner/denne deris vrede oc Uvenſkab/ſtod dennem imellem / indtil Guds Enborne Søns tid var kommen/at hand ville lade ſig pine oc døde/ der hand bleff fangen aff Jøderne/ ſaa ſende Pilatus JEſum / hen til Herodem/ at hand Talede met hannem / her aff bleffve de Venner igien/ ſom Skrifften her om ydermere formelder / ſom ſkreffvit ſtaar.

Huorledis at Pilatus ſender ſit Bud til Keyſeren / oc huad ſamme Bud vederfaris paa Veyen.

DEr nu Guds eniſte Søn var Dømte aff denne Dommere Pilato til Døde / oc var igien Opſtanden / oc var Opfaren til Himmels / da var der paa denne tid udi a7v dette Kongerige ſaadan en viſs oc va-|ne/

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

at naar som heldst der skede noget underligt udi Keyserens Land/det være sig huad det være kunde / da skulle mand uden all forhindring lade Keyseren faa det at vide/herfor befryctede Pilatus sig storligen/ udi det at hand for Jødernis Had oc Affvind skyld/haffde saa Urætferdeligen dømt JEsum til Døde/huorfor hand var Jøderne altid Ugunstig oc vreder/ thi hand viste vel / at JEsus bleff for affvinds skyld angreben aff Jøderne / oc hannem igien leverit / at skulle dømme / dette angrede hannem storligen/icke for gierningen skyld men for denne sag skyld/at hand var igien Opstanden fra de Døde / oc var faren op til Himmels / her udaff hafde hand stor sorrig oc banghed / oc sagde ved sig selff: Haffde jeg nu en som kunde giffve mig nogle Raad / huorledis jeg kunde beholde ære oc Gods/ den vilde ieg giffve skenck oc gaffve nock / oc bevise hannem stor Venskab/ ieg er herfor meget bedrøfvit / at JEsus var saa mectig udi all sine gierninger/ dette fører mit Hierte udi stor Pine.

Nu er denne min anden Klage/ at hans Disciple endnu giøre udi hans Naffn mange underlige gierninger / det hafver alt disse slemme Jøder giort/at ieg er kommen udi stor sorg oc Banghed/ thi faar Keyse-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ren det at vide / da ‖ kommer ieg aff met mine store befalninger / oc miſter viſt oc mit Liff / men hafde ieg lydt min Huſtruis raad / da haffde jeg giort ret / oc icke ſaa Urætferdeligen dømt den Uſkyldige JEſum / jeg hafver ſelff forſeet mig der udi / derfor maa ieg nu ſtedſe oc altid leffve udi ſtor fryct oc fare. Saaledis gick Pilatus oc tænckte baade hiſſit oc her / paa det ſidſte tænckte hand / ieg vil ſende mit Bud til Keyſeren / at om ſaa ſkeer / ſom viſſeligen ſkeer / at jeg bliffver forklagit for hannem / at jeg da haffde en god Ven hos Keyſeren / ſom kunde forblomme min ſag hos hannem oc de andre Førſter. Pilatus hand haffde en vjſer Mand hos ſig / ſom hed Adrianus, huilcken der var oc vel forfaren i Skrifften / den bad Pilatus / at hand ſkulle giøre ſig ferdig oc fare hans Erinde offver Haffvit til Rom til Keyſeren / Pilatus rede hannem koſteligen ud / ſom mand pleyer at giøre ved Sendebud ſom ſkulle fare udi fremmede Lande til Herrer oc Førſter. Der nu Adrianus var ſlet ferdig / gick hand udi det beſte Skib / hand kunde der bekomme / oc ſeglit der fra / der de nu komme en Dags reyſe fra Jeruſalem / haffde de en god ſactmodig Vind / den anden Dag der effter kom der en ſtor Storm paa den-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nem/ oc førde dennem udi‖det vilde Haff/ xlviv
saa at de viste aldrig huort / da bleffve de
meget Bedrøffvit/ oc det angrede dennem
at de vare Udfarne fra Jerusalem. Paa
det sidste sette Vinden dem udi det Galilei-
ste Land/ der komme de udi stor sorrig oc
Elendighed / thi Kongen der paa Landit
haffde saadan en Vijß oc Vane/ at huilcken
Fremmit som kom foruden leyde udi hans
Land/den haffde for brøt Gods oc Liff til-
sammen/ de hastede dennem suarligen udi
Haffven/ oc kaste deris Ancker ud oc vare
meget glade/ at de vare komne til Lands/
oc icke udi det grumme Haff vare omkom-
ne/ der de nu vare komne paa Landit/ da
sagde Folckit dennem Landsens Leylighed
oc stick. Der de det hørde/ bleffve de gant-
ske forfærdet. Adrianus sagde til sit Folck:
Jeg kand vel fornemme / at vi intet kun-
de udkomme/men maa endeligen lide huad
de ville giøre os / hand spurde Folcket at
paa Landit/ huor Kongen var/ eller huor
hand kunde finde hannem? De vjste han-
nem oc sagde: Hui spør du saa effter Kon-
gen / du est megit Uvijß? Thi kommer du
til hannem/da maa du visseligen Dø. Adri-
anus vilde intet lade sig afftrenge met saa-
danne haarde Ord / førend hand paa det
sidste kom ind for Kongen.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

31r Huorledis Adrianus kom ind for Kongen / oc huad ſamtale de haffde tilſammen.

Er nu Adrianus kom ind for Kongen/ ſom hede Vespasianus, hues Naffn offver mange Lande vijt berømt er / ſom Skrifften formelder/denne Kong haffde en ſtor plage aff tre Orme / ſom hede Vespan, de giorde hannem ſtor fortred/ oc de vare met deris Rumper befeſtede udi hans Næſe/ oc naar hand ſkulle gaa til ſit Kongelige Bord/ til Maaltid / da kunde hand ingen Mad faa / Thi de løbe ned aff hans Hofvit / paa hans Tellercken oc aade dennem førſt mætte/ oc naar de vare mætte/ løbe de op igien / oc lagde dennem til at ſoffve offven paa hans Hofvit / ſiden giorde hand ſit Maaltid / diſſe Orme haffde hand en ſuar plage aff/oc det fortrød hannem/ at hand ſkulle længer lefve/ oc udaff diſſe ſamme Orme haffde hand det Naffn/ at de kallede hannem Vespasianus. Adrianus falt udi Knæ for hannem/ oc ſagde: Allernaadigſte Herre oc Konning/ giører imod mig Arme naade / oc lader Eders Vrede ſiuncke imod mig Elendige / oc giver mig mit Liff / Kongen ſagde til hannem: Huor fra/eller huorledis eſt du kom-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

men hid udi mit | Land/ det ſkalt du førſt ſige mig. Adrianus ſagde til hannem: Naadige Herre/ ieg er kommen fra Jeruſalem/ oc ſtulle være ſeglit at Rom/ men formedelſt Storm oc Uveir / er ieg kommen hid udi eders Land. Da ſagde Kongen til hannem/ der hand hørde at hand var kommen fra Jeruſalem/ da ſkalt du giøre mig ſund oc til paß igien aff denne min ſtore ſiugdom / ſom du ſeer at ieg haffver / effterdi du eſt kommen aff det Land/ ſom viſe Meſtere ere udi / da kanſt du vel den Konſt / at du kand hielpe mig met/ giør du det ſaa mot du leffve/ oc ieg vil vel løne dig derfor. Adrianus ſagde til hannem: Allernaadigſte Herre oc Konning / ſaadan konſt kand ieg icke/ der ieg kand hielpe Eder met/ derfor maa Eders Naade giøre imod mig huad Eder got ſiunis. Vespaſianus ſuarede met fortørnit Mod oc ſind / du ſkalt lide en forſmedelig Død/ uden ſaa er at du hielper mig aff denne min ſtore Sorrig oc Nød/ thi mand ſiger udi mange Land aff eders Viſßdom/ derfor giff mig viſe Raad / eller du ſkalt viſſeligen døe. v 1 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Huorledis at Kongen fick sin Helbrede igien / førend Adrianus skildis fra hannem.

B 2r Er nu Adrianus hørde at Kongen begærede vysse Raad / glædde hand sig igien oc sagde: Høyborne Første / Ædele Herre oc Kong/ ieg kand ingen konst/ som ieg kand hielpe eder met / men udi Jerusalem var der en Mand / huilcken var en sand Prophet / oc meget Mectig udi sine Gierninger / hand kunde lade de døde opstaa/ Spedalske/ blinde oc lamme/ oc huad som helst sygdom de haffde/ da kunde hand helbrede dennem/ saa stor var hans mact/ da sagde Kongen til hannem: Sig mig huem hand er/ lad mig oc kiende hannem/ som saadanne underlige gierninger haffver giort. Adrianus sagde til hannem: Naadigste Herre oc Konning / det vil ieg met all Ydmyghed vel sige Eder / thi ieg veed vel huorledis det er tilgaaet met hannem/ Jøderne de fangede hannem / oc hudstrøge hannem / siden hengde de hannem paa et korss/ der Døde hand paa udi sin Mandom/ oc forløste saaledis Menniſten fra den evige Død oc fordømmelse. Paa den tredie dag stod hand op igien fra de døde/ som Gud oc Mand/ der skeede oc mange underlige gier-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ninger oc Jertegen udi hans Døds ſtund/ Solen hun miſte hendis ſkin / oc Jorden hun ryſte / Graffverne de lode ſig op / oc de Døde ginge der ud / oc gaffve ‖ vidniſz- B 2v byrd om hans Opſtandelſe. Da ſagde Vespasianus til hannem: Dette tyckis mig underligt at være / at den ſom hafver mact offver Døden / oc kunde lade de Døde opſtaa / at hand lod tuinge ſig hen til døde paa et Kaarſz/ ſig mig Aarſagen huorfore hand giorde det? Adrianus ſagde til hannem / hand gaff ſig met ſin frj villie der til / at hand ville lide / ſin Pine oc Uſkyldighed kunde nedlegge vor ſkyld oc løſe os fra den ſtraff ſom vi haffde fortient/ hand fordreff fra os den Død ſom os aff Eva var paaarffvit. Vespasianus ſagde til hannem/ huad død døde hand met ſin død. Adrianus ſagde til hannem: Der er tuende ſlaus død til / den ene er den timelig død / huilcken vi kunde ſee dagligen met vore Legemlige Øyen. Den anden er den ævige død / huilcken vi met vore legemlige Øyen icke kunde ſee / huem den fortien / bliffver æuig fordømt / dog hand her døer Legemlige/ ſkal hand dog paa Siælens vegne lide æuig Pine. Men nu hafver JEſus Guds eniſte Søn/ forløſt os met ſin død / fra den æuige Død/ ſaa at vi vel kunde undgaa den/ der-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ſom vi ellers ville ære oc prjſe hannem for hans Død. Vespasianus ſagde til hannem: Sig mig huorfor den æuige Død er oſpaakommen/thi min tancke oc meening
B 3r er ſaa-‖dan/ at naar et Menniſke døer en gang/ ſaa kand det icke døe tiere. Adrianus ſagde til hannem: Gud Fader ſkabte Adam effter ſit egit Billede / da ſatte hand hannem i en lyſtig Have / i den der alle-
10 honde Fruct var inde/ oc forbød hannem et ſlaus fruct / ſom ſtod i Haffven / hand icke ſkulle røre eller æde udaff/ da ſkulle all hans Slect oc effterkommere beſidde den Haffve til evig tid / oc altid være Udøde-
15 lig/ men dette forbud offvertrodde Adam/ derfor udſtøtte Gud Fader hannem aff Paradiß / oc Gud ſagde til hannem: Effterdi du haffver giort imod min Mandat oc Befalning / da ſkal Jorden være forban-
20 dit for din ſkyld/ for denne ſag ſkyld motte kiødet til jorden igien men Sielen maatte til Helffvedis Pjne/men haffde Adam leffvit effter Guds Befalning/ da haffde hand altid leffvit udi fryd oc glæde / men der
25 hand Aad aff dette Eble / den euige Død laa ſkiult udi/ da var der ingen anden raad til/ en Guds Søn met ſin død motte frj hannem oc alle Menniſke fra den euige Død. Oc det ſiger ieg eder / Naadige Herre oc

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Konning / at den ſamme HErre JEſus er endnu ſaa veldig oc mectig/ ſom hand nogen tid haffver værit aff Begyndelſen / oc deler endnu ſin Barmhiertighed imod alle / ſom ville hannem ‖ bede om hielp oc 83▾
biſtand/ oc er det ſaa at i inderligen ville indfalde til hannem/ oc tro paa hannem/ da giør hand eder vel ſund oc til paß igien aff eders ſiugdom oc kranckhed. Vespasianus begynte ſtrax oc ſagde: Kiere HErre JEſu Chriſte/ ieg troer viſſeligen oc fuldkommeligen / at du eſt den Allmectigſte æuige oc leffvendis Guds Søn/ oc ieg ſuer det ved min Kongelig Eed oc Krone/ at der ſom ieg bliffver ſund oc til paß igien udi min Næſe/ da vil ieg næſte tilkommendis Sommer fare hen til Rom/ til Keyſer Tyberium, oc tage Orloff aff hannem/ at ieg maa fare til Jeruſalem / da vil ieg heffne den Uſkyldige død/ oc det Uſkyldige Blod/ ja ieg ſkal ſaa ødelegge oc forſtørre den Stad/ at den ene Steen ſkal icke bliffve paa den anden / der hand nu ſaaledis haffde loffvit oc tilſagt Guds Søn i Himmelen dette løffte: Da fulde ſtrax Ormene aff hans Næſe/ ſom haffde giort hannem den ſtore fortred / at hand bleff ſaa karſk oc ſund / ſom hand aldrig noget hafde ſkad paa hende. Der hand det ſaa / bleff hand

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

meget glad / oc ſagde met høy Røſt: Nu ſeer ieg at JEſus er all Verdſens Frelſere oc Saliggiørere / oc deeler ſin Barmhiertighed imod alle dennem / ſom Troer paa
B 4r hannem. Der nu Kongen ſaaledis ‖ var bleffven Helbredet / ſagde hand til Adrianum: Vær nu glad met mig / thi dine vijſe Ord haffve hiulpet mig / ſaa ieg er forløſt aff all min Siugdom oc Pjne / du maa oc nu fare huort du vilt / Kongen befoel ſtrax at mand ſkulle lade hannem bekomme ſit Skib igien / oc lade bære der udi hues hand kunde tænche hand behoff haffde. Effter denne Dag kom der ingen udi det Land ſom var ſaa vel kommen ſom Adrianus hand var.

Huorledis Adrianus kommer til Keyſeren / oc huorledis Keyſeren ſende Bud til hannem.

Er nu Adrianus ſaaledis haffde faait ſit Skib igien / met hues gods der udi fands / giorde hand ſig ſtrax ferdig / oc foer til Rom til Keyſeren / huilcken var haardeligen plagit aff Spedalſkhed / oc tenckte icke andet end hand ſkulle endeligen døe der aff / der hand nu var kommen til Keyſeren / ryctede hand ſit Erinde / der Keyſeren det fornam oc hørde / at JEſus var ſaa-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dan en Mand/ baade udi Ord oc Gierninger/bleff hand offvermaade ſtorligen fortørnit / men der Breffvene bleffve læſte/ at hand var opſtanden igien fra de døde/ gaff hand ſig noget tilfreds igien/dog ſagde hand aff ſtor vrede | at de falſke Jøder B 4v hafde ſaa ſtendelig kommit ſaadan en Mand aff dage / oc haffde icke ladet mig faa det at vide/ at ieg kunde oc hafve faait hannem hid til mig/at hand oc haffde giort mig til paß aff min Siugdom/ ſom ieg ligger fangen udi/ dennem ſkal intet gaat vederfaris derfor/ raader mig derfor / i mit raad/oc ſiger mig huem ieg kand ſende efter hannem/ ſom kunde ſnarligen føre mig hannem hid / da ſuarede de hannem alle oc ſagde: Herre Keyſer/ det ville vi gierne giøre/oc vi ere ſaare begærendis at i kunde bekomme eders ſundhed igien. Der de nu hafde beraadt dennem / ſagde de til Keyſeren: Herre Keyſer/ vi vide ingen bedre at raade eder oc ſende der hen/end Volusianum, Eders Naadis egen Landsherre/ det Raad ſamtyckte Keyſeren/ oc ſagde til Volusianum, far hen til Jeruſalem til Pilatum / oc før mig JEſum hid / at hand oc giør mig til paß aff min ſiugdom / oc ſig hannem der hos / at er det ſaa hand giør mig til paß igien /da vil ieg giøre alt

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

det hand vil / oc vil der met tro paa hannem. Volusianus var Keyseren lydig / oc trodde udi det beste Skib hand kunde finde / oc seglede saa fra Rom / hand var paa veyen i tre Uger oc et Aar / Pilatus forundrede sig storligen / oc tenckte paa sit sendebud Adria-‖ num, hvor hand motte vere saa længe / Thi hand ville gierne vide nogen besteden tilbage / huad Keyseren ville sige der om / saa vel som de andre Herrer / at hand haffde Dømt JEsum til døde / hand befryctet sig at Keyseren skulle sætte hannem aff igien / met den store Bestilling oc Befalning / som hand tilforn aff Keyseren annammit haffde. Keyseren fortrød oc den lange tid / at hans Bud var saa længe henne / thi hand vilde gierne været til paß igien / hand sende atter Bud effter sit Raad / der de vare komne til hannem / spurde hand dennem at paa ny igien / huem hand kunde sende til Jerusalem / der kunde hente hannem JEsum / thi Volusianus var alt forlenge / disligeste befryctet sig oc at hand skulle være kommen om halsen i Søen / da radde de hannem at hand skulle tage Columbanum, huilcken der var vißt oc en veltalendis Mand. Keyseren sende bud effter hannem / der hand nu kom til Keyseren / sagde hand til hannem / Naa-

digste Herre oc Keyſere / huad begiærer Eders Naade? Keyſeren ſagde til hannem: Du ſkalt fare til Jeruſalem / oc føre mig JEſum hid/ieg vil Lønne dig for din Umage / at du derfor ſkalt tacke mig.

Huorledis Keyſeren anden gang ſende ſit andet Bud til Pilatum / oc huorledis Sendebudene funde hin anden/oc fore til Jeruſalem/oc huorledis Pilatus bleff fangen. B 5v

DEr nu Columbanus effter Keyſerens befalning haffde giort ſig ferdig ſagde Keyſeren ydermere til hannem/Sig Pilato lige ſaa / at der ſom hand icke ſender mig JEſum hid/ da ſkal hand lide en forſmedelig Død / effter ſaadan Befalning foer hand fra Rom met en haſt / oc kom til en by icke langt fra Jeruſalem/ ſom hede Emaus der fant hand Volusianum for ſig/ huorudaff de glæde dennem ſtorligen paa begge ſider/at de vaare komne tilſammen/ ſaa droge de ſtrax met hin anden til Jeruſalem met glæde/oc rycte deris Erinde hos Pilatum/ huor udaff hand bleff offvermaade forſtreckit/oc ſagde til dennem: Alt mit Guld/Sølff oc Penge vil jeg gierne giffve Eder / maa jeg beholde mit Liff/ da ſvarede de hannem igien / dit gods oc penninge begærer vi icke/ men JEſum al-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lene/ hannem hafver Keyseren sent os efter / at hand skulle komme til hannem oc giøre hannem til paß aff hans siugdom/ effterdi hand kunde helbrede alle Menniske i huad slaus siugdom der de haffde/ det siger alle de som hannem haffuer kient/ oc endnu kiender/ der de dette sagde/ da kom der en Ridder frem / oc sagde: Hører i fromme Herrer den i lede effter / er ynckelig dømt aff denne Dommere Pilato til døde/ der disse tuende Herrer hørde ret sandhed her om/ at hand hafde dømt hannem til døde/ da lod de fange Pilatum/ du mot visseligen være fød udi en Ulyckselig tid oc stund / i det at du haffver ladit legge den udi grafven som kunde lade de døde opstaa/ oc kunde helbrede alle siuge Menniske Pilatus sagde til dennem: Jeg er Uskyldig udi denne sag / men Jøderne haffde skyld der udi derfore værer mig naadig/ thi Jøderne kiøbte hannem for 30. Sølffpenge / aff den forrædere Juda / oc førde hannem fangen oc bunden for mig / da vilde ieg gierne haffve stillit dennem met Ord / oc giffvit JEsum løß / oc ladit hannem leffvit/ thi hans Uskyldighed var saa stor / at ieg gick udaf Domhusit / oc toede mine hænder i vand / men de slemme Jøder robte lige som de haffde været affsin-

B 6r

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dig oc galne / hans blod komme offver os oc offver vore Børn/ derfor lader mig icke nyde det ont at/thi ieg er slet Ustyldig udi hans Død / der hand dette haffde sagd/ var der en iblant dennem / som hede Simeon/ hand sagde til hannem: Pilate / du siger dig at være Ustyldig / huorledis kand du det ‖ bevise / thi JEsus haffde vel blefvit 26 lefvendis / der som du ellers haffde dømt Retferdelig/ der de Romere det hørde/ begynte de at græde bitterligen / oc sagde: O du Guds forgetten hund oc slemme Orm / haffver du saa ladet den Ustyldige JEsum mißhandle / der skal dig intet got vederfaris/ de befalede at mand skulle sla hannem udi Jernlencker oc stercke Baand/ udi det Fengsel skal hand være saa lenge/ indtil de finge beraad sig huad de ville giøre hannem/der dette nu saaledis var skeet/ da komme der mange oc klagit offver hannem.

Lazarus kom oc der oc sagde / huorledis hand haffde liggit paa fierde dag i sin Graff/ oc JEsus haffde dog alligevel giffvit hannem sit Liff igien. Hereffter ginge de Romer hen udi deris Herberge/men Pilatus motte ligge stille udi sit Fengsel.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Huorledis Columbanus blifver henviſt til en Qvinde ſom haffde Chriſti Billede.

AM morgenen der effter gick Columbanus hen ud ofver den gantſke Stad oc ſpurde/ huor JEſus var bleffven / det torde ingen ſige hannem / Columbanus kunde vel fornemme / at Pilatus oc de Ypperſte Præſter haffde forbundet dennem / at de
B 7r icke | mere maatte tale om hannem / derfor ſpurde hand hemmelig iblant Folckit effter JEſum eller oc om der vare nogen enten udi Stæder eller Byer / ſom kunde viſe hannem et Billede eller Effterlignelſe / ſom hannem kunde være ligt / at hand maatte faa hans Billede at ſee / da var der nogle iblant dennem ſom ſagde: Her er en Qvinde ved naffn Veronica, den ſamme haffver vel et Billede ſom hannem er ligt / ocſaa der ville vi vel ſige eder huorledis ſamme Qvinde fick det Billede/ denne forne. Qvinde fick dette Billede ſaaledis/ hun hafde hafft Blodſot udi tolff ſamfelde Aar/oc der hun en gang kommer hannem nogit nær / da rørde hun icke uden ved det yderſte aff hans Klædeſøm / ſaa fick hun ſtrax hendis Helbrede igien / der effter tog hun et huit klæde / udi denne meening / at

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hun ville gaa hen / at lade male Christi efterlignelse der paa/der hun nu var paa Veyen / da kom JEsus oc mødte hende/ oc sagde: Qvinde / huort vilt du gaa? Hun sagde: HErre/jeg vil gaa hen at lade male dit Ansict paa denne klud / paa det ieg skal aldrig forglemme dig / saa tog JEsus samme klud fra hende / oc trycte den paa sit Ansict / oc finge hende den saa igien / strax finge hun en lignelse oc gestalt efter hannem / lige som JE- ‖ sus var formerit 87v
oc sticket/ dette samme Ansict haffver den Qvinde hos sig endnu paa denne Dag/ den samme Qvinde siger eder oc vel selff yder-mere / huorledis det er tilgaat met hannem. Columbanus sagde til dennem: Kiere Venner/sige mig huor jeg kand finde samme Quinde / det giorde de met all ydmyghed.

Huorledis denne Columbanus kom til den samme Qvinde som haffde Christi Billede/ oc huorledis hun haffde undfanget hannem.

DEr hand nu kom til hende/ undfangede hun hannem met stor tuctighed/ da sagde Columbanus til hende: Kiere Qvinde / maa ieg met eders forloff spøre Eder om noget / oc i ville icke lade mig bliffve

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mißtænckt / da ſiger mig om i vide icke / huor JEſus den vijſe Meſter er bleffven. Hun ſuarede oc ſagde til hannem: Huorfor ſpør i effter hannem / eller huad er eders Beſtilling / Columbanus ſagde til hende: Qvinde / ieg haffver hannem ſtorligen oc høyligen fornøden / thi min Herre ligger fangen udi en ſtor ſiugdom / oc hannem er ſagt om hannem / at hand kunde helbrede alle Menniſter / af huad ſlaus Stu-
381 ge ſom de haffde / derfor vil ieg|gierne at hand oc ville giøre hannem til paß. Da ſagde Veronica til hannem: Siger huem Eders Herre er / eller huorfra i ere kommen? Columbanus ſagde til hende: Min Herre er en veldig oc mectig Herre / hannem tiener alle mand Fattig oc Rige / oc hans lige findes ingenſteds / thi hand er en Herre paa denne ſide / oc paa den Anden offver det ſuare Haff / oc er en Keyſer offver Rom / huorfra at ieg er kommen. Da ſagde hun til hannem igien: Min Herre er oc boer meget langt fra Eder / oc nær hos alle dennem ſom hannem ville paakalde / oc alle de ſom ville bede hannem om hielp oc bijſtand / dem hielper hand aff all deris Nød oc Modgang / ieg er en arm Synderinde / motte ieg være hos hannem / da forginge mig all den Sorrig / ſom ieg end-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nu bær udi mit Hierte / for hans Ufryldige døds Skyld / som hand Ufryldeligen maatte lide.

Om denne lange Samtale som denne Qvinde haffde met Columbano, oc huorledis hun paa det sidste viser hannem Christi efterlignelse oc Billede.

Er nu Columbanus hørde aff hende/at hand var død/ da siger hand til | hende / O Qvinde nu giør i mig meget ofvermaade bedrøffvit her udi / at i siger mig at hand er Død som min Herre skulle helbrede/ oc huorledis skal ieg dette kunde tro eller begribe/at den er død/som kunde lade de døde opstaa / oc være mectig offver altingest / kunde hand icke ocsaa vere mectig offver Døden / oc giort sig den qvit / siger mig dog huorledis det er tilkommit. Veronica siger til hannem/ den tid Eva tog aff det forbudne Træ/ huilckit Gud haffde forbudet dennem / at de skulle det intet røre/ oc dette HErrens bud var offvertraad / da kommer disse tuende Søstre ind til Gud Fader / som hede Sandhed oc Retferdighed/ oc fremførde deris tale saaledis: Hør du Gud Fader/vilt du være en sandru oc Retferdig Gud/ som du holder dig at være/ oc effter dine egne Ord som du selffver haf-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ver ſagt/ at naar ſom helſt det Menniſte-
lige Kiøn forſaae ſig imod mig / da ville
du endeligen ſtraffe dennem met din Ret-
ferdigis vrede / oc ſtraffe dennem derfor/
thi nu haffver det Menniſkelige Kiøn off-
vertraadt din Befalning / oc der ſom du
nu lader dennem være Uſtraffit / da bur-
de du icke at kaldis en ſandru oc retferdig
Gud / ſom du alligevel eſt / Oc Nidkier til
at Straffe det Onde. Der nu Gud Fader
C 1 r haffde hørt diſſe ‖ tuende Søſters tiltale/
da nødis hand til / effter den Eed hand til-
forn hafde ſorit / at ſtraffe icke allenſte
Adam oc Eva / men all deris Affkom oc
Efterkommere / met den euige død oc for-
dømmelſe / ocſaa ſtor glæde ſom Gud i be-
gyndelſen hafde tillagt dennem / ſaa me-
gen bedrøfvelſe oc pine lod hand dennem
offverkomme / ſaa at ingen kunde finde
Naade hos hannem / men motte alle til
Helffvedis grund. Det ſtod hen i mange
hundrede Aar/at det Menniſkelig kiøn var
ſaa fangen under Dieffvelens Baand/ ſaa
at der fands ingen Forløſning / oc Gud
Fader vilde intet lade ſit hierte ſmelte/ da
kom der To andre Søſtre / ſom hede Viſs-
hed oc Barmhiertighed / til Gud Fader /
oc begynte deris tale ſaaledis / oc ſagde:
Sandru oc Retferdige Gud / ſom haſver

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ſtabt det Menniſtelige kiøn effter dit egit Billede / oc det haffver forſeet ſig imod dig oc dit bud/lad nu din vijſhed oc barmhiertighed betage din ſtrenghed oc Retferdighed/oc metdeele dennem din barmhiertighed/ ſaa at den ſlemme oc forſtut Lucifer/ icke ſtal haffve mact offver dit Creatur/ ſom du effter dig ſelff haffver ſtabt/du kand vel finde middel oc raad / oc dog alligevel være en ſandru Gud / ſom du aff begyndelſen haffver værit/ oc endnu ſtal bliffve til æuig ‖ tid / der ſom du ville ſaa haffve C 1 v forſtut Menniſten ſlet fra dig / da haffde det værit meget bedre/ at du aldrig haffde ſtabt dennem.

Der nu Gud Fader haffde hørt deris Ord oc meening/ offvertenckte hand huad Middel hand kunde bruge der til/at hand kunde faa det Menniſtelige ſlect forløſt igien/ dog alligevel ville hand for Lovſens formaledidelſe ſkyld være ſtillet til freds/ for den ſtendelige offvertrædelſis ſkyld / der effter gick den Himmelſte herſtare / den hellig Trefoldighed/oc holde et raad/huem de kunde faa/ ſom kunde ſtille Guds ſtrenge oc Rætferdige Vrede. Der de nu hafde huldit raad/ oc alle vegne omleet/ ſaa var der ingen anden Raad til/end at der ſtulle en Perſon ned aff Guddommen / da gick

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Guds Søn frem / oc sig sagen paa tog / oc sagde sig at ville giøre fyllist / hues den deel at Menniſten haffver forseet sig met. Saaledis var der ingen anden raad til / end Guds eniſte Søn / som motte met sin død oc pine forløse os Menniſter fra helffvedis Pine. Columbanus sagde til hende: Kiere Qvinde / siger mig huem der haffver tagit hannem aff dage. Veronica sagde: Jøderne / som var so lang tid Prophiterit / at en Jomfru skulle føde en Søn / huilcken C 2r der skulle met sin død forløse ‖ den gantske Verden / saa bleff nu min HErre Jesus fød aff en reen Jomfru / hun fødde hannem foruden all væ oc smerte / oc bleff allige-vel en Jomfru udi all euighed / den samme Jomfru hed Maria. Denne HErre JEsus var her paa jorden i 33. Aar / oc haffver giort mange underlige Mirackel oc Gierninger / huilcket fortrød Jøderne / oc her effter for dette vaare de hannem meget Ugunstige / Disligeste var det oc dennem megit imod / at hand prædickede oc lærde udi deris templer / derfor ville de gierne hafve haft hannem om halsen / paa det sidste ginge de saa vist paa sagen / at de kiøbte en aff hans egne Disciple der til for 30. sølfpenge / at hand skulle foraade Jesum / den samme Discipel hed Ju-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

das / da hand saaledis var forradt / saa antvordede de hannem udi Dommerens hænder. Men Dommeren hand viste vel at Jøderne for had oc afvind skyld hafde fangit hannem. Men tiden var kommen / at hand vilde lide sin bittre død oc pine/ saa dømte Dommeren hannem til døde/ oc lod hannem hænge paa et Korss/. der døde hand paa/ Joseph aff Arimathia bad Pilatum/ at hand vilde giffve hannem Christi døde Legome/ huilcket oc saa skeede/ saa tog Joseph hannem aff korset/ oc lagde hannem udi sin egen Graff/ der laa hand udi/ paa den tre- | die dag saa stod hand op igien C 2 v fra de Døde/ sand Gud oc Mand/ oc siden der effter var hand her paa jorden i 40. dage før hand foer op til Himmels / udi hans hellige Apostlers nærværelse / der sidder hand hos sin Faders høyre Haand/ lige saa mectig oc veldig som hand nogen tid haffver været tilforne / oc paa den yderste Dommedag da kommer hand igien/ saa maa alle opstaa igien met Liff oc Siel/ oc gaa for hans strenge Domstol / oc da skal alle Rætferdige faa den euige glæde oc Salighed/ men de Wrætferdige til den euige død oc fordømmese/som aldrig skal faa ende / saa er det aff begyndelsen til gaait oc her effter skal det lige saa til gaa oc skee/

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

som jeg nu af begyndelsen haffver sagt eder. Columbanus sagde til hende: Jeg troer alt det ieg haffver hørt aff eder/ oc er nu kommen af alle de fortuilelser som ieg var udi tilforn/oc for alt i dag bedrøffvede ieg mig udi mit gantske hierte / at JEsus er icke saa nær at ieg kand faa hannem met mig / at hand oc hafde giort min Herre Keyser til paß/oc for hans skyld da vil ieg aldrig mere vente mig glæde i denne Verden. Veronica suarede oc sagde til hannem: Bedrøfver eder intet/men værer glad/ thi min HErre Christus haffver giffvet mig
C 3r sin Efterlignelse paa et klæde/paa‖det ieg skal aldrig forglemme hannem. Columbanus sagde til hende: Jeg beder eder gantske Ydmygeligen/ at i ville unde mig den ære/ at ieg motte faa samme Billede at see/ denne hans begæring bevilgede Veronica, oc stod op oc gick did som det dyrebar Klenodie laa/ det tog hun op met stor verdighed/ oc viste Columbano det/ der hand nu saae det / falt hand ned paa sine Knæ oc sagde: Alle de Dage der ieg haffver leffvit udi/ da haffver ieg aldrig faaet større glæde/ end den ieg nu fick aff den siun/ ieg nu saae udi mit hierte. O kiere qvinde ville i haffve guld oc sølff/ det vil ieg giffve eder nock udaff/ saa meget i selff mest begærer / at ieg

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

kunde faa samme Billede/ oc føre min Herre Keyser det. Veronica sagde til hannem: Det ieg endnu stønt kunde faa alt det Guld i verden er til /. da vilde ieg icke selge det derfor / men dersom i oc eders Herre ville tro paa JEsum Christum oc undfange den Christelige tro oc forlade eder paa Guds Søn Naade oc Barmhiertighed/ da vil ieg følge eder til eders Herre Keyser.

Huorledis Columbanus førde Veronicam met sig til Volusianum, oc siden fore de til Rom til Keyseren.

Er nu Columbanus hørde dette hendis tilsagen / bad hand hende at hun | vilde følge hannem hen til sin Metbroder Volusianum, det bevilgede hun/ der de nu komme did / som Volusianus var / da undfangede hand hende met stor Verdighed / Columbanus hand sagde Volusiano, huorledis Veronica haffde loffvit hannem/ at hun skulle følge dennem til Keyseren. Volusianus bad hende atter paa ny igien/ at hun skulle offverantvorde dennem samme Billede. Veronica sagde: All den stund ieg kand røre min Tunge / da skal det aldrig komme fra mig / men all den deel ieg haffver loffvit eder / det vil ieg fuldkomme/ der offver glædde de dennem storligen/ oc

C 3 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

giorde deris Skib rede som de vaare kommen fra Rom met / oc lode føre Pilatum der udi/saa haardeligen bebundit/at hand intet kunde undvige/ Der de nu vaare slet ferdige / ginge de til deris Skib / oc førde Veronica met dennem / saa seglede de til Rom igien/ did komme de inden en stackit tid/ thi de haffde Vejrit oc Vinden lige som de selff vilde. Der de nu kom udi Landit icke langt fra Rom/ der treende de op met stor Glædskab/ oc førde Veronicam udi Columbani Huß / oc sagde til hende: Kiere Qvinde/glæder eder/oc frycter eder intet/ thi i skulle være mectig offver alt huad vi haffve / lige som vi selffver/ ‖ oc skulle faa alt det som eders Hierte lyste eller kand begiere / den anden dag om Morgenen ginge de betiden til Keyserens Gaard.

Huorledis Veronica kommer til Keyseren / oc visste hannem Christi Billede / oc huorledis Keyseren fick sin Helbrede igien.

Der nu Keyseren fick det at vide / at de vaare hiemkommen / sende hand bud effter dennem / at de skulle komme til hannem/ der de nu komme til hannem/ da sagde de til hannem / huorledis det var gaaet dennem paa Veyen / der Keyseren

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

haffde hørt dennem ud/ ſagde hand til dennem: O væ/ ah bedre mig det/ at i icke haffve ført mig JEſum hid / at hand oc ſaa haffde giort mig til paß aff min Siugdom/ huad haffver i da giort den ſlemme hund Pilatus/ ſom hannem hafver dømt til døde? De ſagde: Naadige Herre Keyſer / vi haffve ført hannem fangen hid met os/ ſaa at i kunde gøre met hannem huad eder ſelff lyſter. Da ſagde Keyſeren til dennem igien / huad hafver i da giort de ſlemme Jøder? De ſagde: De vaare alt formange/ derfor kunde vi intet giøre dennem. Da ſagde Keyſeren: Det vil ieg klage for min øffverſte Gud / at ieg icke ſende mere Folck met eder / ſom kunde ſlagit dennem alle ihiel. Da ſuarede de oc ſagde: ‖ Allernaadigſte Herre oc Keyſer/ er det ſaa at i bliffver til paß igien aff eders ſiugdom/ da hafver i vel ſaa megen mact / oc ſaa megit Folck/ at i kunde tuinge dennem met. Keyſeren ſuarede oc ſagde: Kand ieg faa min helbrede igien / da ſkal ieg lade fange oc Ihielſlaa / ſaa mange ſom ieg met min mact kand ofverkomme. Da ſagde Columbanus oc Volusianus til Keyſeren/ vi haſve ført en Qvinde hid met os/ den hafver JEſus giffvit ſin effterlignelſe til et Teſtamente / oc der ſom i ville tro paa denne

C 4 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

torkfeste JEſum Chriſtum / oc bede hannem om ſin naade oc barmhiertighed / da bliffver i vel tilpaſz igien. Da ſagde Keyſeren til dennem: Lader mig faa ſamme Qvinde at ſee / ſaa gick Columbanus fra Keyſeren / oc did ſom Veronica var / oc ſagde til hende: Vil i giøre vel oc følge mig til min Herre Keyſer / det bevilgede hun / oc loffvede ſig det gierne at ville giøre / udi midler tid men Columbanus var effter Veronica, lod hand ſig drage aff alle ſine Keyſerlige Klæder / oc tog andre ringe Klæder paa / oc gick ud imod hende / oc undfick hende Erligen. Veronica opløffter Chriſti hellige Billede / oc vijſte Keyſeren det / da Keyſeren ſaae det / da falt hand ned paa ſine Knæ / oc ſagde: O Herre JEſu Chriſte / ieg | troer viſt oc fuldkommeligen / at du eſt ſand Gud oc Mand / diſligeſte oc ſaa Guds Søn / ieg beder dig gantſke ydmygeligen / at du ville verdis til / at hielpe mig aff denne min ſtore ælendighed / ſom ieg er udi / ieg vil ſtedſe oc altid holde dig for min Gud oc ſkabere / Saa tog Veronica dette Chriſti Billede / oc lagde det paa Keyſerens Anſict / oc ſignede hannem met den hellige Trefoldigheds Naffn / oc ſagde: Herre Keyſer / troer i paa JEſum Chriſtum den leffvendis Guds Søn / ſom

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

for alle vore ſynders ſkyld/ er død paa kor-
ſens Gallie / oc igien Opſtanden til allis
voris Retferdighed? Keyſeren ſuarede oc
ſagde: Ja det troer ieg faſt oc fuldkomme-
lig/ oc paa denne tro vil ieg ocſaa gierne
Dø/ der hand dette haffde loffvit oc tilſagt/
da bleff hand ſtrax Karſk oc ſund/ ſom hand
aldrig nogen tid haffde ſkadt noget til-
forn / der Keyſeren dette ſaae oc fornam/
begynte hand met ſtor Røſt / oc ſagde: Nu
kand ieg befinde at min Gud ſom ieg her
til dags haffver troet paa / kand icke hiel-
pe ſig ſelff / meget mindre mig. Men den-
ne HErre JEſus/ ſom mig Uſiunlige haf-
ver hiulpet den bekender ieg nu min Gud
at være / oc en HErre offver Himmel oc
Jord/ oc aldrig vil ieg tro paa nogen an-
den / uden hannem allene. C5v

Hvorledis Keyſeren beholt denne Qvinde hos ſig.

DEr nu Keyſeren haffde faaet ſin hel-
brede igien/ ſom nu er omtalit/ da bad
hand Veronicam gantſke gierne/ at hun vil-
de bliffve hos hannem all den ſtund hun
leffde. Da ſuarede hun oc ſagde: Allernaa-
digſte Herre oc Keyſer / ieg vil icke gierne
være eders vilge imod / dog beder ieg oc
begærer gantſke ydmygeligen/ at ieg met

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

eders loff maa fare igien hiem til Jerusalem / da bad Keyseren hende atter igien paany/ at hun ville være der hos hannem en tid lang/ den Keyserens Bøn bevilgede hun/ saa befoel Keyseren Columbanum at hand skulle tage Veronicam hiem til sig/ oc forsiune hende met alt hues hun behøffvede oc begærer/ dette fuldkom Columbanus effter Keyserens befaling/ oc tog hendemet sig udi sin forvaring/ nu hende det sig icke langt der effter/ at denne Gudfryctige Veronica bleff siug/ oc aff samme siuge inden en stackit tid døde udi Rom / der lod Keyseren hende saare herligen begrafve udi S. Peders Kircke i Rom for høye Altar/ huor mand mener / endnu paa denne Dag findis samme Christi Billede.

C 6 r

Huorledis at Vespasianus kommer til Keyseren / oc siger hannem huorledis hand haffver faaet sin Karskhed igien.

NEr nu Veronica var Død/ oc Keyseren nu haffde dette Christi Billede i sin forvaring / da holt hand det udi stor Verdighed som det vel var verdt / da komme der mange aff Keyserens Raad oc gode Herrer/ huilcke der glæde dennem offvermaade storligen / at hand haffde faaet oc bekommit sin helbrede igien / men all den

store Pract oc Hoffmod / som hand saae at de førde/ det forsmaade hand / oc ville intet acte dennem/ Men gaff sig Inderligen ind til Gud i Himmelen / oc tackede hannem for sin store Naade oc Barmhiertighed / at hand haffde saa indgaait sig for det Menniskelige kiøn / derfor ville hand oc ydmyge sig thi hand bekiende sig dog at være et dødeligt Menniske / disligeste ville hand oc holde all den deel som hand udi sin store Nød haffde loffvit Guds Søn.

Vespasianus var oc samme tid kommen til Keyserens Gaard/ oc ville bede sig forloff aff Keyseren / som i tilforn haffver hørt/hand haffde oc hørt at Keyseren haffde faaet sin helbrede igien / derfor ville hand gierne haffve vist/huorledis var tilgaaet / at hand haffde bekommet sin førlighed igien / gick derfor ind til Keyseren oc sagde: Allernaadigste Herre oc Keyser ieg tacker GUD for eders sundhed / oc glæder mig storligen at i haffver bekommet eders helbrede igien. Keyseren sagde til Vespasianum igen: Lige saa glæder ieg mig offver din helbrede / at du est bleffven til paß aff din siugdom/ dog beder ieg dig at du ville sige mig/ huorledis at det gick til at du fick din helbrede igien. Vespasianus begynte oc sagde Keyseren om Adriano,

huorledis at dette Pilati Bud kom Uforvarendis udi hans Land/og kiende den HErre JEsum saare vel/ hand sagde mig mange underlige gierninger oc mirackel som hand haffde giort/dog haffde de falske Jøder fangit oc bundit hannem / oc Pilatus var deris Dommere/ som Dømte ofver hannem/ siden spurde ieg hannem ydermere adt/om hand kunde giøre mig til paß/ da sagde den Adrianus, Pilati Sendebud/ at ville ieg tro paa JEsum Christum/ huilcken de Umilde Jøder haffde hengt paa Korsit/ da kunde ieg vel bliffve til paß aff min siugdom/ det trode ieg visseligen / alt det hand sagde for mig/ saaledis haffver den gode Gud giort mig til paß aff min plage/ huilcken ieg aldrig haffver seet met mine Øyen/men
C 7r allenisste aff de ‖ Ord som ieg hafver hørt om hannem/da haffver ieg bekommet min sundhed igien. Da sagde Keyseren til Vespasianum: Udi lige maade er oc ieg blefven til paß/ oc helbrede aff min Siugdom/ Thi det første ieg fick den samme HErris Christi Billede at see/ oc ieg sagde mig at ville tro paa hannem / saa fick ieg strax min helbrede igien. Da sagde Vespasianus til hannem: Naadige Herre oc Keyser ville i icke lade mig faa samme billede at see/ Det bevilgede Keyseren hannem / oc viste

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannem det / der Vespasianus det saae / da falt hand strax ned paa sine Knæ oc sagde: Nu tacker ieg Gud i Himmelen / at hand haffver været mig saa gunstig / at ieg nu haffver været verdig her til / at ieg motte see den HErris JEsu Christi hellige Billede / Gud giffve de slemme Jøder baade last oc skam / at de saa Ustyldeligen haffver tagit den retferdige JEsum aff dage / de skulle visseligen derfor Dø / om den samme HErre oc Gud vil en tidlang unde mig Liffvit.

Huorledis Keyseren sætte sig paa Domstolen / oc ville dømme offver Pilatum.

HEyseren sende bud efter alt sit Raad / der de nu komme til Keyseren / da bad hand dennem / at de ville raade hannem / huad ‖ hand skulle giøre ved den slemme Tyran Pilatum / som saa ustyldeligen haffver dømt den retferdige Jesum til døde. Da sagde Vespasianus til Keyseren som var Pilati affsagde Fiende for Christi skyld: naadige Herre oc Konning Keyser / i skulle gaa hen oc sette eder paa eders Domstol / oc aabenbare for det gantske Folck / oc dømme offver den slemme Tyran / ligesom hand dømte ofver den ustyldige JEsum / oc lader

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannem faa ſin løn/ effter ſom hand haf-
ver fortient/Keyſeren ſuarede oc ſagde til
hannem: ja udi ſandhed det ſkal ſaa ſkee.
Det tyckis mig oc got være/ der met gick
Keyſeren hen / oc ſætte ſig paa ſin Dom-
ſtoel/ oc lod i alle ſine Herrers nerværelſe
kalde Pilatum ind for ræten/der hand nu
kom ind for Rætten oc Dommeren/ da for-
gætte de all den vrede ſom de hafde til han-
nem / oc det ſkeede for den Kiortel ſkyld/
ſom hand hafde paa ſig / huilcken kiortel
hand kiøbte aff ſine Tienere/ den tid Chri-
ſtus Guds Søn var Kaarſkfeſt/ oc de da un-
der Korſit kaſte lod om den/huem den ſtul-
le hafve / den ſamme Kiortel hafde Pila-
tus paa ſig / derfor tit eller naar de ſaae
hannem icke/da vare de hannem ſaa ugun-
ſtige/at de viſte icke huad Dom de vilde un-
de hannem / oc naar de finge hannem at
ſee / da neyet de for hannem / oc viſte al-
drig huad ære de ville bevjſe eller giøre
hannem. Det ſkeede ſaa tit oc offte/ at det
fortrød Keyſeren/ ſamt Herrerne/ paa det
ſidſte blef det Keyſeren raadt/ at hand ſtul-
le lade hannem drage af de klæder hand
var udi/ oc igien i føris andre klæder/huil-
cket oc ſtrax ſkeede / der det var ſkeet / da
hafde de ſiden deris frj mact oc vilge met
hannem/ lige ſom dennem ſelf lyſtede/ der

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

efter tilſpurde Keyſeren dennem igien paa ny / huad plage eller ſtraff hand hannem ſtulle paalegge / dertil ſuarede alle at hand ſtulle dømme hannem til den allerſmedelſte død ſom hand kunde optencke. Keyſeren ſpurde dennem ‖ at / huilcken den forſmedeligſte død var? Der paa begærede de ſiu dags friſt at beraade dennem / ſaa ville de komme oc ſige Keyſeren gienſuar / det bleſ dennem bevilget / oc her met ſtildis de fra Keyſeren. ‖ 8r

Huorledis Pilatus faar Tidende i fengſelet / at Keyſeren vilde lade hannem Affliffve / oc huorledis hand omkom ſig ſelff.

Er nu de ſiu Dage vare forløbne / komme de igien til Keyſerens Gaard / oc vilde ſige hannem ſuar paa ſit ſpørßmaal / oc felde en endelig Dom offver Pilatum / udi midler tid gick der en Dreng hen / ſom var en af Keyſerens Tienere / til Pilatum udi Fengſelit / oc ſagde hannem alt huad hand hafde hørt om hannem / Pilatus ſagde: Er der da aldelis ingen anden raad til / end ieg maa endeligen dø. Drengen ſuarede oc ſagde til hannem: Det veed ieg viſſeligen ud af det ſom ieg hafver hørt om dig / at du ingenledis kand undkomme / men ſkal

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc maa visseligen dø / der hand nu hørde at der var ingen vey omkring/at hand kunde beholde lifvit / da bad hand samme Dreng / at hand vilde laane hannem sin Kniff / at hand kunde stere den Mad met som hand skulle æde/det giorde den samme Dreng / oc fick hannem sin Kniff / Der nu Pilatus fick Knifven / da star hand strax sin egen Strube ud / oc saaledis døde.

Der Drengen dette saae/ løb hand strax hen oc kundgiorde Keyseren det/ der hand dette hørde/ da lod hand hannem tage aff Fengslit / oc lod hannem kaste udi det store vand Tybris/ der dreffve de Onde Aander saa megen finantzerj oc ustyre/ at ingen kunde være der nær/saa lod Keyseren tage hannem der fra/ oc lode hannem kaC 8v ste udi et Hysten ‖ eller Hemmelighed/ der kunde heller ingen gaa til den sted / thi saa mange som kom der/dennem bleff strax aff den onde Aand halsen sønderbrøden paa/ der effter nødis Keyseren tredie gang at lade hannem tage der fra / oc lod føre hannem hen imellem to høye Bierge / udi et stort udføre / huor hand end nu er / oc der skeer mange underlige Jertegn paa samme sted / met uveir / liunit / oc naar som helst nogen vil gaa til samme sted/ oc robe noget høyt paa Pilati nafn / saa kom-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mer der saa stort et uvejr/ met Torden oc Liunit / ligervijs som det gantske Land skulle forgaa. Der dette fornæffnde var saaledis tilgaait / da kom inden en stackit tid S. Peder oc S. Povel til Rom/oc Prædickede om Christi Lærdom / saa lod Keyseren sig døbe aff dennem. Huorledes de oc siden paa det sidste blifve affliffvit for Christi Naffns bekiendelse skyld.

Her effter drog Vespasianus strax hiem igien/oc giorde sig ferdig met Skib oc Folck/ thi hand vilde nu endeligen heffne JEsu Christi uskyldige Død / som hand tilforn haffde udloffvit. Saa efter Keyserens bevilning oc Bistand foer hand til Jerusalem / det Ødelagde / oc forstørrede hand jammerligen/ som Josephus her om ydermere formelder oc skrifver. Der kand mand læse videre der om / Huem som der haffver Lyst til.

Ende paa Pilati Historie.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JERUSALEMS SKOMAGER

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Trykt efter Udgaven: »Sandru Beskriffuelse Om en Jøde . . .« Kbh. 1631.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Sandru Beſkriffuelſe

Om en Gode / ſom vaar Fød oc Baaren til Jeruſalem/ ved Naffn *AHASWERUS*, Huilcken Perſonligen haffuer værer nærueren dis til ſtede / da Chriſtuser bleffuen Kaarsfiſt oc indul denne tid / vdaff den Almectigſte Gud / ved Liffuet er bleffuen oppeholden/

Nu nyligen fordanſket.

Prentet i Kiøbenhaffn/ Aar

M. DC. XXXI.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Paulus vdaff Eitzen/ en Doctor vdi den Hellige Strifft/ oc Biſchop til Sleſſwig/ huilcken ſigis Sandru at være / hand haffuer for nogle Aar ſiden fortaldt / huorledis at der hand vdi ſine vnge Aar/haffuer nogen tid lang/ſtuderet til Wittenberg/ oc om Vinteren Anno 1547. forreyſte hiem igien til ſine Forældre til Hamborg/haffuer hand den næſte Søndag vdi Kircken / vnder Predicken der ſamme ſteds/tuert offuer fra Predickeſtolen / ſeet ſtaaendis en Mand / huilcken vaar barfodet/oc vaar hand en langt Perſon/met it langt Haar/huilcket hengde neder paa hans Skuldrer. Samme Mand / hørde Predicken met ſlig andackt/ Saa at naar JEſu Naffn bleff neffnd / Neyede hand ſig paa det høyeſte oc ydmygeligſte/ ſlog ſig for ſit Bryſt oc ſuckede/ hand haffuer icke haffd andre Klæder paa ſig / vdi ſaadan en ſtor haard Vinter / end et par Buxer / Huilcke hengde ned paa Føderne/ oc vaare meget reffne / oc en omgiordet Liffkiortel/ſom reckede neder til Knæerne/ Oc den Kappe hand offuer ſig haffde/ reckede neder til Føderne/ huad hans Perſon vaar anlangendis / vaar hand til at ſee/ ſom en Mand paa Halfftrediesinds Tiuffue Aar gammel. x 1 v

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Oc haffuer der end da været flære got Folck/baade aff ypperlig Herre Stamme/ saa vel som oc Adels Personer/ huilcke oc haffuer seet dette Menniske / baade i Engelland/ Franckrige / Italien / oc i atskillige andre Lande.

Offuer samme Mand / haffuer en huer sig gandske meget forundret / nu haffuer alligevel forneffnde Doctor/ effter at Predicken vaar fuldendt/ flittelig effterspurd/ huor forneffnde Mand vaar at finde / oc der hand saadant haffde forfaret / gick hand til hannem/ oc endelige aff hannem vilde vide/ huor fra hand vaar kommen/ A 2r oc huor lenge hand sig ‖ der samme steds vdi Vinteren haffde oppeholdet/ huor paa hand haffuer meget beskedelige suaret oc sagt/at hand vaar en Jøde/ fød oc Baaren til Jerusalem/ Hans Naffn vaar Ahasverus/ hans Handverck vaar hand en Skomagere. Oc at hand Personligen haffde været nærverendis tilstede / der Christus bleff Kaarsfest/ oc brackt til døde/ oc saaledis siden den tid forleden/ vaar hand aff Guds Naade/ ved Liffuet bleffuen oppeholden/ oc mange fremmede Land oc Stæder igiennem reist. Huilcket hand met mangfoldige Omstendighed oc Vidnisbyrd beuiste / baade om sig selff / saa oc effterføl-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

gendis om Christo/ huorledis det sig met hannem haffuer tildragen/ fra det første hand bleff ført for Pilatum oc Herodem/ indtil hand bleff Kaarsfest. Oc beuiste hand end da ydermere/ end de Euangelister oc Historiske Skribenter vdi deris Skrifter oc formelder/ der nest bekiender oc beuiser hand/ huor mange Regimentz Forandring der haffuer sig begiffuet/ Besynderlig vdi de Orientaliske Lande/ vdi saa mange hundret Aar/ fra en tid til den anden. Vdi besynderlighed/ hafuer hand ordentlige fortald/ om Christi hellige Apostler/ huorledis en huer aff dennem haffuer leffuit/ oc huad hand paa det sidste haffde lijdt/ oc huad Endeligt hand haffde bekommet.

Som nu forneffnde D. Paulus aff Eitzen/ effter nødtørfft oc lyst (ja met stor forundring formedelst saadanne Nye oc wtroendis Tidender/ huilcke icke tilforn haffde været hørt) allesammen haffde vdhørt/ haffuer hand videre ombedet hannem/ at hand hannem saadant paa ny effter all Omstendighed paa det flittigste vilde fortelle. Paa det at hand dißbedre oc grundelige vidskab om denne Handel maatte bekomme/ huor paa hand haffuer giffuet saadant suar. At hand paa den tid/ der

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Christus bleff Kaarsfest / vaar hand til Jerusalem / huilcken HERre Christum
A 2 v hand ‖ met de andre Jøder paa samme tid holde for en Ketter/ oc icke andet troede el-
ler viste / end hand vaar en aff Folckens forførere/oc haffde hand seet hannem Lifflig vdi egen Person/oc der hoss haffde hand med de andre Jøder paalagdt sin yderste flid/hannem som it oprøriske Menniske at affskaffe oc forjage/ for huilcken de paa den tid antoge hannem/ Men der JEsus hans Sententz Endelig aff Pilato vaar affsagt/ maatte de strax føre hannem forneffnde Skomagers huss for offuer/ der Skomageren det fornam/gick hand hasteligen hiem til sit Huss / oc det kundgiorde for hans Folck / paa det de oc Christum kunde see/ huad hand vaar for it Menniske at de kunde høre hans tale.

Da dette vaar giort/ haffuer Skomageren selff taget sit mindste Barn paa sin Arme / oc gick der met vden for sin Dør at staa/ den HErre Christum at bestue/ J det den HERre Christus nu vnder det suare Kaars bleff her frem ført/ bleff hand lidet stille staaendis op til forneffnde Skomagers Huss at huile sig/ men der Skomageren det saae / skyndede oc dreff hand den HERre Christum hasteligen oc vdi vrede

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

aff sted/ oc sagde/ hand skulde packe sig bort did som hand hen hørde / huor vd offuer Christus hannem strax ansaa / oc sagde disse Ord til hannem: Jeg vil her staa oc huile/ men du skalt gaa indtil den yderste dag.

Paa disse Ord / neder sette Stomageren strax forneffnde sit Barn/ oc kunde slet intet lenger bliffue der samme sted/ men efterfulde Christum hasteligen/ oc saaledis haffuer seet/ huorledis hand endelige bleff Kaarsfest / Marteret oc yndelige Dødet/ oc der det vaar giort/ oc fuldend/ haffuer det strax siunis Stomageren wmueligt at være/ at hand kunde gaa tilbage til Jerusalem / haffde icke nogen tid været der i Staden / ey heller seet hans Hustru eller Børn siden den tid/ men haffuer wfortøffuit begynt at igiennem reyse | it fremmet 21 3r
Land effter det andet / som en arm oc bedrøffuit Pillegrim. Oc der hand en gang/ effter mange Aar vaare forløbne/ vilde igien hiem Reyse til Jerusalem/ fandt hand det slet Øde / oc Jammerlig forstørret at være / saa hand icke kunde see der samme steds / en Steen paa den anden / ey heller nogenlunde kunde kiende/ hues der tilforn Herligt oc kosteligt forhaande haffde været / huad nu den Almectigste Gud met

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hannem vdi finde hafde/ at hand hannem faaledis i denne Elendige Verden maatte omuandre / ocfaa Elendelige fig lade beftue/kunde hand icke anderledis tencke/ end maa vel ftee/ at Gud vilde haffue hannem indtil den Yderfte dag til it Effuendis Vduisbyrd imod Jøderne. Paa det de Wtroendis oc Wgudelige/ ftulle Chriſti Død oc Pine ihukomme/oc dennem til plict oc bod igien omuende. For hans Perſon/ faa oc ynftede hand gierne / at den Almectigſte Gud i Himmelen/hannem aff denne Elendige oc Jammerdal vilde heden kalde.

Paa denne forneffnde beretning / haffuer hannem forneffnde Her Doctor Paulus aff Eitzen / met fampt Skolemeſteren vdi Skolen til Hamborg / huilcken oc fynderligen vel vdi Hiſtorier vaar belæſen oc forfaren/End nu til offuerflodighed oc beſtandig grund atſpurdt/ om hues fig haffuer tildraget vdi de Orientaliſte Lande/ ſiden Chriſti Fødſel oc Kaarsfeſtelſe/huor paa hand ſtrax / om atſkillige oc megen gammel fremfaren handel/ nockſom haffuer giffuet vidz beſteden / faa at de ſelff maatte bekiende/at all forneffnde hans tale/ ſandru at være/ oc dennem der offuer icke nockſom kunde forundre/ huorledis al-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ting hoss Gud er mueligt/ men Menniſten wmueligt oc wbegrundeligt.

Huad forneffnde Jødis Leffnet vaar anlangendis/ da holt hand ſig meget ſtille oc ſtadig / Talede icke meget mere / end hues mand hannem atſpurde/ naar hand bleff Geſtebø- | den haffuer hand lidet oc maadeligt ædet oc drucket/ haſtede altid affſted/ oc bleff icke lenge paa en ſted/ oc effter ſom hannem til Hamborg/ Danſken/ oc anden ſteds/ er bleffuen Penninge foræret/ haffuer hand icke meget meere / end 2 ß. ville anamme/ huor udaff hand dog ſtrax iblant de Arme vddeelte/ giffuendis der met tilkiende / at hand ingen Penninge behoff haffde/ Gud Almectigſte vilde hannem dog vel forſørge / Thi hand haffde angret ſine Synder / oc hues hand wuitterlig haffuer giort / det haffuer hand Gud affbeden. A 3 v

Saa haffuer mand (all den ſtund offuer/ hand ſig til Hamborg / oc Danſken forholdet haffuer) icke ſeet hannem leedt / vdi huilcket Land hand er kommen / ſamme Lands Tungemaal haffuer hand brugt/ oc der hand der det Saxiſke Sprock haffuer tallet / kunde hand det ſaa vel / ſom hand haffde været en Indfød Saxe. Mange Folck vdaff fremmede Land oc Stæder/ ere kommen til Hamborg/ oc Danſken at beſee oc

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

høre denne Mand / den meste part aff Almuen haffuer hafft denne mening / oc det did hentydet / at effterdi samme Jøde / icke allenisste gierne hørde Guds Ord / oc der om gierne talede / oc alleuegne met synderlig Andact (saa vel som oc met stor Suck / naar Guds Naffn eller Jesus Christus bleff neffnd) sig ydmygede / oc icke kunde fordrage nogen Sueren eller Bande / det maatte jo vdaff Guds Almectighed / ved samme Mand / noget synderligt betydes oc tilkiende giffuis / Oc der som hand hørde nogen suære ved Guds Marter / eller Pine / haffuer hand saare der offuer bleffuet forbittred / oc icke met ringe Iffrighed oc Suck / saaledis sagdt. O du ælendige Menniske / O du ælendige Creatur / skulde du saa din HErre oc Guds Marter oc Pine saa slemmelig misbruge / haffde du ligeruiss som ieg / vdi egen Person seet / huor tung oc suur
21 4r den HErre hans Saar | oc Wunder vaar bleffuen hannem / for din saa vel som oc for min skyld / du skulle fast heller lade giøre dig selff stor skade oc vee / end du forgæffuis saaledis skulle misbruge hans Hellige Naffn.

Dette forneffnde / haffuer Her D. Paulus aff Eitzen / vdi Sandhed / met all omstendighed / Trolig oc flittig til Slesswig for-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

tald for mig oc mange got Folck flære/saadan tale ieg oc siden den tid/ haffuer hørt vdaff nogle andre mine gode gamle bekiende/ huilcke oc met Doctor Paulus paa samme tid til Hamborg / haffuer hørt oc seet forneffnde Mand/ vdi egen Person/ Oc at de vilde ydermere Vidne oc Bekiende forneffnde Her D. Paulij Ord visse oc Sandru at være.

Anno 1575. Er Her Secretarius Christofer Krausse / oc Magister Jacobus aff Holsten/ Legats vijs / affærdiget til det Kongelige Hoff vdi Hispanien/ oc siden der fra/ oc til Næderland / formedelst Krigsfolckens betalning / som haffuer tient hans May: der vdi Næderland/ som nu forneffnde legater komme hiem til Slesswig igien/ haffuer de for bestandige Sandhed fortald/ at de haffuer seet den vnderlige Mand til Madril vdi Hispanien/ vdi alle Skickelser/ Effuendis / Alder / Klædning oc Facter/ saa oc vdi Person / oc at de selff Personligen haffuer talet met hannem / Oc at de met mange andre got Folck flere / baade Edel oc Wædel haffuer fornommet / at hand paa den tid talede god Spanske. Anno 1599. vdi Decemb. Maanet / er vdaff en Sandru Person aff Brunswig bleffuen skriffuet til Straßborg / at forneffnde vn-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

derbar Mand skulle enda være til Wien i Østerrige vdi leffuende Liffue/ Oc haffuer hand den tid taget sig fore / at vilde forreyse der fra / ind vdi Polen / oc til Dansken / paa det hand ydermere kunde komme aff Polen/ oc ind i Muskow/ Men huad
A 4 v nu For-|standige oc Gudfryctige Menniske ville Tro om forneffnde begrædelige Person / det staar en huer fri fore / Guds Gierninger ere alligeuel vnderlige / wbegribelige oc wransagelige / oc kommer Dag fra Dag / jo lenger jo mere for Liuset / oc for den yderste Dag bliffue de Aabenbarede / Gud hielpe oss/ at wi maatte staa aff Synden/ oc Leffue hoss Gud til Euig tid / Amen.

D. V. B.

Chrysostomus Dudulæus Westphalus.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

TEXTKRITIK
OG COMMENTAR

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JOSEPHS OG ASSENATHS HISTORIE.

A. TEXTKRITIK.

1. *Textrettelser.*

Udgaven gengiver Originalen fra 1580 i et og alt, således at kun uomtvistelige Trykfejl er rettede. De rettede Trykfejl er:

Udgaven S. 5, L. 27: for ſeet (ɔ: for Sæd) Orig. før ſeet — 7, 24 Tapeter] Tageter — 8, 6 Jacint] Jarint — 10, 4 ſaadant] ſaadaut — 14, 6 leindis] lemdis — 21, 23 Ben Jamin] BenJmin — 24, 13 Joſeph] Joſedh.

En atter og atter tilbagevendende Trykfejl i Originalen er c for e eller omvendt. Denne Fejl er rettet uden videre.

Originalen har en Del Marginalnoter. Disses Plads svarer til følgende i Udgaven:

S. 4, L. 11: Gen. 37 — 4, 23: Gen. 38 — 5, 1: Det er/ hand bekiende ſig at haffue ſtørre ſkyld end hun. — 5, 16: Gen. 39 — 6, 16: Gen. 41 — 9, 9: Joſephs tilkomſt til Aſeneth. — 11, 6: Joſeph forſiger Aſenath en Kyſſ. — 12, 4: En Form oc fatſoen aff Penitentze. — 12, 16: Efter Penitentze kommer trøſt. — 12, 21: Guds Engel kommer til Aſenath/lærer oc trøſter hende. — 14, 4: Penitentze forhuerffue Guds yndiſt oc Naade. — 15, 21: Liffſens Brød er Englenis oc Guds Børns ſpiſe. — 17, 15: Joſeph tager Aſenath til Huſtru. — 18, 20: Jacob 113.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Aar gammel/ kommer i Egypten/met 66 ſiæle/ aff hans ſlect. — 20, 3: Wſtickelig Kierlighed giør offnergiffuet oc wgudelig Folck/ oc ſtifter Mord oc alt ont. — 23, 15: Gen. 47 — 24, 13: Gen. 50.

2. *Varianter.*

Udgaverne fra 17. Aarh. er rene Optryk af Originalen eller af hinanden. De har en Mængde Trykfejl, men ingen Stilvarianter og kun ganske få Ordvarianter, nemlig: Mag S. 7 L. 15 afløses i Optrykket fra 1657 der og på de følgende Steder af Gemader, Gemack; haadeligen S. 10 L. 13 afløses i Optrykket fra 1603 af haanligen. Sønnequen S. 4 L. 28 er i Optrykket fra 1657 afløst af Sønnequind.

B. COMMENTAR.

S. 4 L. 20 Guldbrønd sandsynligvis mechanisk overtaget fra det tyske Forlæg. I den højtyske Text står der: eine alte Goldgrube. I Vincentius's Speculum står cisterna vetus.

S. 5 L. 1: ɔ: sammenlignede han hende med sig selv, jfr. Marginalnoten.

S. 5, L. 17: Stedet er uklart i den danske Gengivelse. Enten har Oversætteren ikke selv forstået Stedet, eller har ikke turdet gengive det i forståelig Form. Meningen fremgår klart af Vincentius's Text: Nec de eunuchis regis fuit, qui paruuli castrabantur, sed tradunt hebrei quod uidens ioseph elegantem emit eum ut ei misceretur. Dominus autem custodiens ioseph illum adeo infrigidauit, ut deinceps impotens fuerit coire, tamquam eunuchus es-

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

set. Itaque uidentes eum .... arefactum de more suo eum pontificem... creauerunt. I den plattyske og den højtyske Text er Meningen vel forstået, men ikke klart gengivet.

S. 6, L. 27: En af de lærde synchronistiske Speculationer, som Oldkirkens Lærere lagde så megen Vind på, og som Vincentius efter eget Sigende har overtaget fra Petrus Comestor. „De Arguinets" er en Forskrivning af »de Argivers«. Man havde regnet ud, at Apis var Argivernes Konge på den Tid, da Isak døde. Augustin fortæller i De civitate dei 18, 5, at denne Apis drog til Ægypten, og da han der var død, blev han som Serapis dyrket som Ægyptens øverste Gud. Da Memfis var Apis's ypperste Cultussted, forklares Speculationen om Apis som Byens Grundlægger let.

S. 7, L. 26: Det virker højst overraskende, at Assenath har sit Bedehus i dette Forrådskammer og ikke i det Mag, hvor Gudebillederne stod. Der foreligger da også en Misforståelse fra de tyske Bearbejderes Side, idet Vincentius har: promptuarium (rigtigt gengivet af Jehan de Vignay: et la estoient les celiers d'Asseneth).

S. 8, L. 16: feindis, sivende, rindende.

S. 10, L. 23: Huftru: dette Ord er meningsløst, thi hvis Joseph allerede nu kårer hende til Brud, har hun jo ingen Grund til at sørge. Såvel den græske og den latinske Oldtext (Battifol p. 48, 13 og 95, 27) som Vincentius har: Søster. Så bliver der

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

også Mening i Sætningen: grysse din Broder. Stedet er et Bevis på, at de tyske Bearbejdere har været Protestanter.

S. 12, L. 14: *aarle i Mørcket*; højtysk Text: frühe, da es noch tunckel war; plattysk Text: vroch in der schemmeringe. Latin: diluculum.

S. 14, L. 6: *leindis*. Den latinske Texts hilaris et modesta et mansueta gengives noget klodset i den plattyske Bearbejdelse ved lachende ende tuchtighe, højtysk: lachende und züchtige.

S. 21, L. 16ff,: Den barokke Misforståelse er overtaget fra det tyske Forlæg (plattysk: welcke Pharao (als Nefren secht) metten anderen namen Comestor hiet; højtysk: welcher Pharao (wie Nefrem sagt) Commestor hiesz). Hos Vincentius lyder Stedet: mortuus est Pharao sub quo uixerat ioseph quem [ɔ: Pharao] comestor altero nomine dicit appellatum nefrem. Vincentius angiver Hélinand som sin Kilde (ɔ; Hélinands Chronicon universale, 4. Bog).

S. 22, L. 1: *aff Becken*, Vincentius: de torrente.

S. 27, L. 3: *Oc Juda er intet tilkommet* etc. Denne umotiverede og egenlig uforstaaelige Sætning findes aldeles tilsvarende både i den plattyske og den højtyske Text. Disse, eller deres fælles Kilde, har ganske simpelt læst forkert hos Vincentius, hvor der står: nec inde motus est donec egressi sunt filii israel de egipto ɔ: det (Josephs Lig) blev ikke flyttet derfra, før Israels Børn drog ud af Ægyp-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ten. Den tyske Oversætter har læst inde som iude (Dativ af Juda) og så for at få en Slags Mening i Sætningen givet en vag Oversættelse af motus est. Den højtyske Text har: Vnd Iuda ist nicht verrührt worden; den plattyske Text: Ende Juda is niet beweecht gheworden. Den danske Oversætter har mærkelig nok fundet verrührt eller beweecht uforståeligt og har fuldbragt Forvanskningen ved at oversætte: tilkommet, hvad der giver selve Sætningen en Slags Mening, men ganske vist ikke hjælper på Sammenhængen.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JESU BARNDOM.

A. LISTE OVER RETTEDE TRYKFEJL.

I Ghemen-Trykket er en Mængde Fejl fremkommet ved Ombytning af n og u, af e og c. Disse aabenbare Trykfejl er rettede i Udgaven, men opføres ikke her.

Udgaven Side 34 Linje 2 mønſtret; Originalen møſtret — 34, 5 fattig] fatitg — 34, 11 thin] rhin — 34, 13 fonger] fongrr — 35, 17 engelens] engeles — 37, 1 kommen] komme — 37, 2 vdhi] vdhi i — 38, 9 haffuer] haffue — 39, 1 behawde] bahawde — 39, 25 til] tii — 41, 24 welſignet] welſigner — 44, 18 at] ac — 44, 25 ganghen] ganghe — 45, 13 willkommen] willkomme — 46, 6 oc mangler i Originalen — 46, 12 iomfru] iomfeu — 46, 17 barnet] barner — 47, 6 the] rhe — 47, 18 haffde] haffd — 47, 27 ær] æt — 48, 8 ther] sic O. — 48, 24 mørkes sic O. — 50, 4 ſtyen] ſtynen — 50, 9 ſtiernen] ſtierne — 50, 14 att offræ] alf afræ — 51, 1 wæreth] wæreh — 51, 11 haffue sic O. (Sammenblanding af directe og indirecte Tale? jfr. 86, 14) — 52, 9 Konger] Kongen — 52, 12 iomfru] iomfeu — 52, 23 barneth] barnerh — 55, 19 konne] komme — 58, 5 ſtowen] ſtowe — 59, 1 them] the — 59, 3 the] then — 59, 20 the] then — 60, 25-26 bedrøffweth] bedrøft | weth — 63, 25 kommen] komme — 64, 1 ſtaden] ſtade — 65, 15 komme sic O. — 67, 8 att] aff — 67, 18 konger] kongen — 68, 7 huar sic O. — 69, 5 konghers] konghens — 70, 26-27 hugſwalelſe] hugwalelſe — 71. 4

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

kiortel] kiorlel — 75,9 legte] lege — 76,27 kærlighet] kærliget — 76. 27 haffuer] hanffuer — 77, 16 beder] heder — 81, 7 barn fyn sic O. — 81, 18 hiærte] hiærre — 82, 3 hon] han — 82, 7 ther] the — 82, 18 al] at — 82, 22 fawnede] fawnende — 84, 1 lyff] yff — 84, 8 forfuld] forfuld — 85, 1 fwennen] fwenne — 85, 5 oc] os — 85, 21 barnfens] barfens — 87, 18 the fmaa] fmaa — 88, 7 alle ageren sic O. — 88, 9 ther] the — 88, 17 iheſus mangler i O. — 89, 14 oc] o — 91, 27 thet] ehet — 92, 8 worden leffuendhis] worde leffuedhis — 93, 17 xij] xx — 94, 16 meſterne] meſternen — 97, 16 befalet] bafalet — 98, 7 wore] ower — 100, 28 ther] xhr — 101, 13 teg] tega — 101, 17 ſcreffuet] ſcreffuer — 101, 20 hiærthe] hiæthe — 103, 14 ſculle] ſculie — 103, 19 apoſtle] aeoſtle — 101, 25 then] xhen.

B. COMMENTAR OG TEXTKRITIK.

Alle Udgaver eller Tryk mellem 1508 og 1760 er forsvundne. I det kgl. Bibliothek findes imidlertid to Håndskrifter, det ene Ny kgl. Saml. 4° Nr. 122, det andet Thottske Saml. 4° Nr. 28. Det første er en i kalligrafisk Henseende meget omhyggelig, prentet Afskrift af Ghemen-Trykket, prydet med en Mængde inde i Texten omhyggelig påklæbede Kobbere, hidrørende fra en latinsk Bog, formentlig om samme Emne, fra 16. Årh Men denne barnligt virkende Penneprøve er fuld af meningsløse Forvanskninger af Ord og Sætningsdele, og mange Sætninger er udeladt. Det andet Håndskrift er fra

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

18. Årh., Afskrift af et af de yngre Tryk, måske fra før 1760; men også denne Afskrift er, skønt bedre end den forrige, meget ufuldkommen og giver ikke noget udover de kendte Tryk. Det er derfor kun undtagelsesvis og tilfældigt, at disse Afskrifter og de yngre skødesløse og vankundige Tryk giver Bidrag til at oplyse dunkle Punkter i Ghemen-Trykket.

Den eneste danske Text, der kan yde nogen væsenlig Hjælp, er da det i Indledningen omtalte Håndskrift K. 4 i det kgl. Bibliothek i Stockholm, der har Betydning for omtrent den første Fjerdedel af nærværende Udgave. Ellers må Hjælpen søges i de Værker på Latin og Tysk, der er Grundlag for Fordanskningen (Pseudo-Matthæus (Ps.M.) Legenda aurea, Bruder Philipps Marienleben (Filip)), og som foreligger trykte.

I Ghemen-Trykket findes så godt som ingen Skilletegn. I Udgaven er tilsat Skilletegn efter Nutidsbrug, men således, at denne Tilsætning til Originalen er aldeles mechanisk og udvortes og slet ingen Ændring i Texten medfører. Det Ord, der følger efter Punkt, Spørgetegn eller Kolon, har snart stort, snart lille Forbogstav, i nøje Overensstemmelse med Originalen, hvis Brug af store og små Bogstaver også iøvrigt er overholdt. De eneste Ændringer, der er foretaget, er Opløsning af Forkortelser og Rettelser af utvivlsomme Trykfejl.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Udgaven Side 31, Linje 1 ff. K. 4: Ther war en man i israels folk heth ioachim af iudas slæct. Anakoluthien hos Gh. gentages nedenfor L. 12 ff.

31, 5: han ɔ: Juda, medens han i foregående Linje er Joachim,

31, 8: Nfayasɔ: Isaks. Det forvirrede og forskrevne Stykke L. 5 ff, der hverken findes i K. 4 eller Ps. M., hidrører formodenlig fra en Glosse i det latinske Håndskrift, der er fordansket. Det samme gælder 6, 4—6.

32, 8 ff. At Joachim fra Templet drager directe ud i Ørken og ikke lægger Vejen hjemover, altså ikke genser Anna, er i Overensstemmelse med Ps. M., medens Vita rhythmica og Broder Filip lader Joachim først tage hjem og sammen med Anna bede Gud om Afkom. Forskellen er i dogmatisk Henseende meget væsenlig, idet Ps. M.'s Text tjener til Støtte for Læren om, at også Jomfru Maria er undfanget på vidunderlig Vis. Dette Problem har Vita og Filip intet Hensyn taget til, hvad der passer godt med, at de ikke har synderlig Interesse for det dogmatiske, men så meget mere for det jevnt underholdende og opbyggelige.

32, 26: fwl. Ps. M. har (ligesom K. 4) Spurverede. Synet skal varsle Frugtbarhed; jfr. Augustin, Contra epistolam Manichæi XXXII (Migne VIII Sp. 198).

33, 2—5 er forskrevet eller ikke forstået. Ps. M. har: Du kender min Hu og véd, at jeg fra mit Æg-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

teskabs Begyndelse har lovet, at hvis Du havde givet mig en Søn eller en Datter, vilde jeg have ofret Dig dèm i dit Tempel. — K. 4 er også forvirret: *Nu kende thu mit hiarte af mit hiones vphob om thu gafue mek entug søn eller dotter at sculde ofræ tegh thet tek i thijt mynster.* — Brandts Text er ikke nøjagtig.

34, 14: *ligen*, jydsk Form for Lige, Mage, jfr. Palladius's Visitatsbog (Grundtvigs Udg.) 71, 23.

34, 20: Textens rette Form må være: *Om ieg finder nade.* Således K. 4 og Ps. M.

34, 22: *sige* bør rettes til *signe*. K. 4: *sægn mek*; Ps. M. benedic.

35, 1—4: Ps. M.'s Text giver Meningen tydeligt. Englen har budt Joachim at bringe Gud et Offer (Heloffer, holocaustum, jfr. Gh. 34, 29). Hertil svarer Joachim, idet han ofrer Lammet: »Jeg vilde ikke have vovet at ofre Herren et Heloffer, hvis ikke dit Bud gav mig Ypperstepræste-Myndighed til at bringe Gud Offer.« Dette har Gh. ikke forstået; han har troet, at Joachim ikke turde ofre, fordi han var skamfuld og ydmyget, og tilføjer derfor på egen Hånd (Tilføjelsen findes ikke i K. 4): *for saa møgel blusel.*

35, 8: Ps. M.: Da faldt J. på sit Ansigt og lå i Bøn fra den 6te Time indtil Aften. — Også det følgende er misforstået: *sagde* i Linje 11 er utvivlsomt en Læsefejl af Sætteren eller en Skrivefejl i Manuscriptet; K. 4 har *hugtæ*, svarende til Ps. M. putantes. Ordene *at han wille drepæ seg selff* viser, hvilken Hånd-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

skriftsfamilie, Gh.'s Håndskrift af Ps. M. har tilhørt. Tischendorfs Text har: »de troede, han var død«„ men det af Schade udgivne Hskr. har: putantes quod se ipse vellet interficere, jfr. Tischendorfs textkritiske Noter til Stedet.

35, 15: oc vnderſtode thæt er en Tilføjelse af Gh.

35, 19: twijl: K. 4 thyngſel, hvad der også giver bedre Mening og svarer til Ps. M. ut sopore gravaretur.

35, 24 f: Meningen er: en så ypperlig Livsfrugt at end ikke nogen hellig Mand eller nogen Profet har haft eller nogensinde vil få Mage, jfr. Ps. M.

36, 15—17: Ordene oc foſter er sikkert en misforstående tautologisk Tilføjelse af Gh. K. 4 har: met all theræ byrd, ſaa at then tydendhe gik offuer all landet, svarende til Ps. M.

36, 28: K. 4: tha var hun ſo fulkommen i hennæ athæfft och ydelugh i hennæ bøne ænſæ hun wor fullelich til alderſs kommen. I Gh. må der sikkert tilføjes ſo foran folkommen. Sætningen er så sammentrængt, at den egenlig forvansker Meningen i Ps. M. Cap. VI, Begyndelsen. — Hele Ps. M. Cap. V og en Del af IV er iøvrigt udeladt. K. 4 er endnu mere sammentrængt. At Ps. M. Cap. V er udeladt, er forståeligt, da det er af rent dogmatisk Indhold. Mærkeligere er det, at en Del af Cap. IV er udeladt, da det indeholder Positiviteter, som Gh. ellers har megen Sans for. En af de udeladte Passus, der skulde indføjes Linje 23, lyder: Og da de havde sat hen-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

de foran Templet, steg hun i Løb op ad de 15 Trin (jfr. S. 38, 19: på den højeste Trappe) uden at se sig tilbage, og heller ikke spurgte hun efter sine Forældre, som Børn ellers plejer. Herover undredes alle... (efter Schades Text).

37, 5—6: K. 4: ſtoth fiøtligh liſt til hęnne; men også dette er en Misforståelse af den latinske Text, som her har været både Gh. og K. 4 over Hånden; der står: eratque in tantum speciosa et splendida eius facies, ita ut vix aliquis in illius vultum posset intendere.

37, 9: Som Exempel på Optrykkenes mechanisk-vankundige, meningsløse Misforståelser kan nævnes, at *tercie time* og *noen time* fremtræder under Formerne Jediel-Time (1760, 61 og 70), Jedel-Time (de yngre Tryk) og Nonne-Timen.

37, 10: *ſine gode gerninger*; K. 4 i *gerningh*; Ps. M.: opere textrino.

38, 4: Ps. M. Abiathar; Navnet (ligesom hele Historien) er uden Hjemmel såvel i den kanoniske som i den øvrige apokryfe Overlevering. Selve Navnet forekommer kun 1. Sam. 22 f og 1. Kong. Bog 1. Det er da også sandsynligt, at det er Forfatteren af Ps. M., der har digtet eller (efter Samtidens Klosterlivs-Legender) tilpasset Historien og indføjet den i Sammenhængen for at fremhæve Maria som et Mønster til Efterligning. Forherligelsen af Jomfrustanden hos Ps. M. Cap. 7 er her stærkt forkortet.

38, 14: vthen the wore giffte (mangler i K. 4) er

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

en misforstaaet Tilføjelse af Gh., så meget mere urimelig som Maria her kun er 12 År gl. Ps. M. siger discret: iam consuetudinem adesse quod femina in templo dei illius ætatis non possit morari. — Skønt der er en vis jødisk Colorit over Skildringen, er det hele dog vist aldeles ujødisk; i hvert Fald er Tempeljomfruer uden jødisk Forbillede, medens der er velkendte romerske og ægyptiske Forbilleder (fra Vesta- og Isis-Cultus).

39, 20: Tallet 3000 findes ikke i K. 4 og heller ikke i Tischendorfs Text, men det fremgår af Schades Udgave af Ps. M. p. 19 Note, at et eller flere Håndskrifter har Tallet — atter et Vidnesbyrd om, at Gh. og K. 4 har hver sin Textkilde.

39, 20—21: og Duen kom *aff enden*; *enden* må være en Tryk- eller Læse- eller Skrivefejl for *engen*, jfr. K. 4: *tha kom dunæ af engi there*. Dog er det muligt, at der er en vis Correlation mellem *aff enden* i i Linje 15 (hvor K. 4 har: *hwilc theræs vand en dwæ flyger offn aff oc vp til himen*) og Ordene her. Men hvordan det end forholder sig med Fejlens Oprindelse og Udvikling, er Meningen naturligvis: fra ingen af dem kom en Due (Ps. M.: et ex nulla virga exisset columba). — Da Gud således synes at lade Ypperstepræsten i Stikken, idet det jættede Under ikke sker, må Ypperstepræsten igen, og nu med større og størst mulig Kraft, henvende sig til ham (Linje 21—24) om Oplysning. Hele Skildringen har en stærk dramatisk, stigende Spænding.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Stav-Oraklet, Rhabdomantiken, der forekommer både i antik og middelalderlig Overlevering, er her vel snarest indført under Indflydelse af Fortællingen om Aarons Stav 4. Mos. 17. Men Aarons Stav løves og blomstrer, og der er ikke Tale om en Due, medens Due-Motivet alene findes i Protevang. Jacobi og i de fleste Håndskrifter af Ps. M. I enkelte Håndskr. af Ps. M. forekommer imidlertid begge Motiver: et in cujus virga hoc signum apparebit, videlicet illa quae fronduerit et nuces protulerit (et velkendt antikt Frugtbarhedssymbol), et de cujus cacumine egredietur columba... (se det textkritiske Apparat i Tischendorfs Udg. p, 66, men især — for hele Texthistoriens Vedkommende — Schades Udg. p. 19—20). Vita rhythmica og Broder Filip, Walther og Wernher har begge Motiver. — Når Duen er kommen med — og i nogle Redactioner af Ps. M. endda har skudt det andet Motiv ud — er det vel under Indflydelse bl. a. af Matth. Ev. 3, 16. Duen er Symbol på den hellige Ånd. — I den middelalderlige Digtning er det ellers overvejende den blomstrende Stav og ikke Due-Underet, der bliver Thema (bl. a. i Tannhäuser-Sagnet, en Del Helgenlegender; også i Bearbejdelser af Maria- og Jesus-Bøgerne, der inspirerer Malerne, f. Ex. Rafaels Sposalizio i Brera-Paladset i Milano).

40, 15 f. jfr, 4. Mos. 16.

40, 25: *nær*, Meningen må være: indtil, jfr. K. 4: *ee till*. Ps. M. (Cap. VIII) er her stærkt forkortet.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

40, 29—41, 1: Tischendorfs Text har 5 Stoffer; Gh. har udeladt linum; men Schades Udg. har, hvad der må være det oprindelige og rigtige, eftersom der er 6 Jomfruer, 6 Stoffer: sericum, iacinctum, coccus, byssus, purpura, linum.

41, 6 ff.: I Ps. M. hedder det, at Møerne kaldte Maria Dronning for at drille hende; så forstår man bedre, at der må en Engle-Åbenbarelse til.

41, 28—42, 23 findes ikke i Ps. M. (42, 8—23 heller ikke i K. 4), men derimod i det korte »Evangelium de nativitate Mariae »Cap. IX (Tischendorf p. 112 f.) og der langt vidtløftigere end her, hvor der egenlig ikke gives mere, end hvad der findes i Lucas-Evangeliet. Det er derfor ikke nødvendigt at forudsætte anden Kilde end Lucas, så meget mindre som Gh. ellers (jfr. Indledningen) for den Del af Skildringen, til hvilken der foruden Apokryfer og middelalderlige Digtninge også er kanoniske Kilder, samvittighedsfuldt har udnyttet disse.

44, 1: Bemærkningen om Sølv-Denaren findes ikke i nogen af Apokryferne og heller ikke hos Filip, men derimod i Legenda aurea.

44, 10: Man savner Jomfru Marias Svar, der skulde forklare Josef hendes Syn. Ps. M. har Forklaringen, og Legenda aurea gengiver den med udtrykkelig Henvisning til Ps. M. Ved at sammenligne det tilsvarende Sted hos Filip (1952 ff.) med Gh. får man et tydeligt Indblik i Gh.'s Arbejdsmåde. Hos Filip står der: Zweir slahte liute stuonden — vor mir; die

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

einen waren kunden [ɔ: Landsmænd, Jøder] — die andern was diu heidenschaft, — der was vil mit grozer kraft. — Die juden weinten unde klagten — mit vreuden groz die heiden lachten; — unvrowas diu judenschaft, — vroelich was diu heidenschaft. Josep sprach: nu weist du was, — vrouwe, bezeichen müge daz? — Maria sprach: an minem Kinde, — als ich an minem sinne vinde, — diu zeichen suln elliu geschehen, — als ich si vor han gesehen. Skønt Ps. M. og Legenda aurea lader en Engel åbenbare sig og forklare Josef Synet, og skønt den danske Klerk har begge disse Skrifter for sig, foretrækker han dog Broder Filips Fremstilling, hvor der ingen Engel optræder. Både den danske og den tyske Klerk har en vis Sky for at bruge Engle og andre efter deres Mening miraculøse Midler mer end højst nødvendigt. Men ganske vist er Gh.'s korte Gengivelse af Filip her utilfredsstillende, også fordi han glemmer, at han ikke har meddelt de Forudsætninger, der gør Filips Forklaring tilstrækkelig. — Skildringen af Jomfru Marias Tilberedelser til Fødslen, af selve Fødslen og af hendes Puslen med Barnet (44,26—45,26) er helt igennem den danske Klerks Ejendom,

44,14: *eth øðhe hus*. Det vage Udtryk, der først ved Ordet *krubbe* i L. 16 til Nød kan gengive Begrebet Stald (Lucas 2), stammer ikke fra nogen af Apokryferne, der alle, også Prot.evang. Jacobi, under antik Forestillingstvang, lader Maria føde i en Hule (Ps.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

M. endog »i en Klippehule, inderst inde, hvor der aldrig kom Lys«, men som nu oplyses af et guddommeligt Lys, sålænge Maria og Barnet er derinde, (jfr. f. Ex. den epidauriske Legende om Asklepios's Fødsel; Eusebios fortæller endog i Kejser Constantins Levned III. 43, at Kejserinde Helene bygger en Kirke ved Fødselsgrotten). Mæglingen mellem Apokryferne og den kanoniske Fødselslegende hos Lucas er foretaget i Vita rhythmica (1740 og 1743) og yderligere udformet af Filip, der efter en lang Beskrivelse af Hulen (forklarende Vita rhythmica's »diversorium«) udtrykkelig tilføjer, V. 1996 f.: in der hol ein krippe was — da der liute vihe uz az.

46, 19: nache, Filip har 2161 Rache, og det er vist kun for Rimets Skyld, hun ikke hedder Rachel, thi således hedder hun i Vita rhythmica 1769, medens Ps. M.-Håndskrifterne har ret forskellige Navneformer, deriblandt Zahel. — Der er neppe Tvivl om, at Gh.'s nache gengiver Filips Rache og derfor bør rettes til rachel.

47, 11 f. jfr. Filip 2232 ff. (efter Vita rh. 2045 f.). Denne her umotiverede Flytning får sin Forklaring i Ps. M. XIV, der, som omtalt, lader Maria føde i en mørk Klippehule udenfor Byen. For at komme i Overensstemmelse med Lucas lader Ps. M. Marie gå ud af Hulen tredie Dagen efter Fødslen og »gå ind i en Stald, hvor hun lagde Barnet i en Krybbe«.

48, 27: Engadi, Engeddi, Navnet forekommer flere Gange i Gl. Test. (Ezech. 47, 10; Jos. 15,62; 2.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Krøn. 50, 2). Ikke hos Filip. Den gyldne Legende henviser til Innocens III, for andre Underes Vedkommende (Udg. S. 49) til Johannes Chrysostomos. — De hellige 3 Kongers Navne nævnes heller ikke hos Filip, men de findes almindeligt i den middelalderlige Litteratur, således hos Beda, der endog indgående skildrer deres Udseende og Væsen. Det er derfor underligt, at hverken Filip eller Gh. har dem. Hele hellig 3 Konger-Historien har Gh. iøvrigt behandlet meget frit og selvstændigt.

49, 24: Balaam, Bilcam 4. Mos. 24, 17.

53, 17: Mariae Renselses-Dag er 2. Februar. Filip har da også 40 Dage. Gh.'s XXX bør derfor rettes til XXXX.

54, 12: Stedet er øjensynlig ødelagt. Det tilsvarende findes ikke hos Filip, så det er Gh., der på egen Hånd har gengivet Lucas 2, 31 f. *helſes* synes overflødigt. Stedet kunde måske lyde saaledes: *Hwilke thu redhe fore alle folkennes antlædhe, et lywſſet* (jfr. 48, 9 *eth templeth*) eller: *et lyws til* o. s. v.

57, 1: Bør vel rettes til: *bleffue the ther.*

57, 6: *ey*. Er Meningen: Josef vidste ikke Vejen? Hvis ikke, synes *ey* at måtte rettes til *them*. Sætningen er indskudt af Gh.

59, 16—20 synes at være Gh.'s Ejendom; den snildt indskudte Episode findes ikke hos Filip.

62, 7—16: Denne yndefulde Skildring er en ret nøje Gengivelse af Filip 3186—3203. Trods Lighe-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

den er Gh. dog omhyggelig gennemarbejdet, og Stedet viser, i hvilken Grad den danske Klerk skaber sin egen Stil, selv hvor Afhængigheden af Forbilledet udvortes set er størst. Filips Text lyder: Do diu selbe rede geschach — daz kint Jesus die wile lac — und slief in siner muoter schoz. — Daz wazzer von den zehern vloz — uf daz kint daz ez erwachte — sine muoter ez ane lachte. — Do daz kint gesach do hangen — die nazzen zeher an ir wangen — und sach ouch wol an ir ougen — daz si geweinet het so tougen — an ir arm sin houbt ez leinte — und stille swigent vaste weinte. — Lieplich ez sin muoter troste — an sinen süezen munt siz kuste. — Das kint mit siner hant do greif — und siner muoter abe streich — die nazzen zeher die er hangen — sach an sine muoter wangen.

63, 11—12: Det fremgår af Filips Text 3246 f. (die liute dar kamen — den segen von dem boume namen), at der efter toge eller efter træœ er udfaldet Ordet welſtgnelſſe.

63, 27: ſpleneis. Byens Navn har de forskelligste Former i de forskellige Håndskrifter, hvori det forekommer (Ps. M. Cap. 23: vita rhythmica 2324; Filip 3279). Jfr. Schades Udg. Note 238. Byens Identitet kan ikke fastslås.

64, 1—3: Filip 3286ff.: in der stat ein bethus was — aller apgote kirch was daz. — Bi dem bethus was ein phorzich; Vita rh. 2349: in quadam porticu tem

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pli remanebant. Vor Klerk har ikke kunnet gengive phorzich.

65, 9: herre d. v. s. Hær, jfr. Filip 3375: und al sin her mit im versanc, — förſthe ɔ: Hærførere. Sætteren eller Afskriveren har fået det gængse Udtryk: Herre og Fyrste i sin Tanke ved Læsningen af Håndskriftet. herre bør derfor rettes til hær eller her.

65, 10: der mangler øjensynlig et Verbum, f. Ex. frygte vi. Jfr. Filip 3380: also vürht wir daz versinken.

65, 17: Eufrodiſtus, hos Filip og i hans Kilder: Afrodisius.

67, 10: hærre ɔ: her, jfr. Filip 3483: und wesen bi uns uf der erden.

67, 17—23: Her er en Anakoluthi. Filip 3494 ff.: Ouch so sage ich iu vür war — nu ist des ein ganzes jar — daz dri künege durch diz lant — vuoren vrömde und unbekant. — Ze Jerusalem si wolden varn — suochen ein kint niuwe geborn. — Daz sol ouch gewaltic werden — in dem himel und uf der erden o. s. v. — Gh. kommer for Skade at sige: de tre Konger, medens Filip, correct, har: tre Konger.

68, 11: om ether. Ved en Lapsus er Gh. her kommen til at slå ind i directe Tale et Øjeblik. Hos Filip er hele Stedet directe Tale.

68, 25—26: Josefs Ytring er Udtryk for hans Utålmodighed over, at Eufrodosius afbryder ham. megh er vist en Oversætterfejl. Filip har: nu hoer noch

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mere; dette »mere« er bleven opfattet som pers.Pron. i Dativ.

69, 4: forløffte. Er det Trykfejl for forløffte? Og betyder forløffte så »forløste« eller »forlystede«? Eller er forløffte det rette? Filips Text hjælper her ikke.

70, 5: hwat the fculde paa holle; Filip 3600: Herberge und ein hus in gaben — und swaz man zem hus sol haben.

70, 10: bordet oc lÿnet; mon de tre Ord ikke skulde være en Forvanskning af Filips: pörtelin 3615? (Maria virker bl. a.: samit unde paldekin — gürtel biutel pörtelin).

70, 22—27: dette kønne Indfald findes ikke hos Filip.

71, 1—2: Denne jevne og sagkyndige Forklaring er Gh.'s egen. Den synes endog at kunne klare en formodet Vanskelighed i Filips Text, som Udgiveren ikke har kunnet magte.

71, 17: oc ey gidt utÿ met benke, atter hjemmegjort, ligesom det følgende om Barnets første Tale.

72, 1—2: Hans Leg var uden al Skaden, og han havde den Leg, man ikke før havde set? Filip: daz niemen leit da von geschache — noch süntlich dinc dar an man sache.

72, 5: ftær; Filip 3724: volgeten alle sinen siten.

72, 10: foran eller efter them må være udfaldet Ordet hannum; Filip 3733: Jesum zeinem künege namen.

72, 11: Legen var vist ikke så halsbrækkende, som

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

man kunde tro efter Gh.'s Ord. *paa eth træ* gengiver Filips uf einem stoc, altså: på en Træstub.

73, 1: *ther barn wor i mod*, kunde måske rettes til: *ther thet barn wor i mod*. Filip 3777: die dem kinde waren wider.

73, 21: *oc fore*, burde være Ental, da der kun er Tale om Josef. Filip 3814: von in vuor er uf die strazen.

74, 9: Her mangler noget efter Ordet *bedin*. Meningen er klar nok efter Filip 3862 ff: Do wart Maria schame rot—wan si durch des wazzers not — uf solt heben ir schoz — diu noch nie wart gesehen bloz. — Derved motiveres også Underet.

75, 5: *woractigh*, vel for: *woractighet*.

75, 7—8: den sædvanlige Anakoluthi.

78, 21 og 25: det er Gh. selv, der har fundet på at modstille og gentage Udtrykket: at spilde Legen.

78, 22—23: *fortrød*; Filip 4158: Jesus im daz niht vertruoc.

79, 8—9: jfr. Konrad v. Fussesbrunnen 2955 f: heiz in, daz er ze schuole ge — lerne diu buoch nach unser e; Passional, p. 55 Vers 25: in der e buch.

79, 11 ff: De her blot opremsede Undere findes udførligt dels i Vita rhythmica dels i de tyske Barndomsdigtninge, dog ikke hos Filip.

79, 26: Mester Jordan; i de Apokryfer, der beretter om Jesu Skolegang (Det arabiske Evangelium og Thomas-Evangelierne) hedder Læreren Zachæus, (i Passionalet og andre tyske Bearbejdelser Zacharias), men i et talmudisk Skrift (se R. Hofmann, Das

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Leben Jesu nach den Apokryphen, Leipzig 1851 p, 216 ff.) hedder han Josua. Skulde Formen Jordan stamme derfra? Hele Stykket 53,3—54,6 mangler, som omtalt i Indledningen, hos Filip, medens visse Elementer genfindes i det gamle tyske Passional (Hahns Udgave Side 55 Spalte 1) og hos Konrad v. Fussesbrunnen (Karl Kochendörffers Udg. i: Quellen u. Forschungen zur Sprach- u. Culturgeschichte der germ. Völker, XLIII, Strassburg 1881, Vers 2945 ff.) Der kan ingen Tvivl være om, at der må existere eller have existeret et, formodenlig metrisk, Forlæg, og at dette er bleven gengivet i danske Rim.

80,24: *thet* bør rettes til *ther*, jfr. Filip 4011 waz bezeichent si da (Udgaven har ved Trykfejl: ba) bi.

81,1: Filip 4020 daz ist got von himelrich — des triffet ouch ein teil an mich.

81,7: ɔ: Du ser ikke ud som et Barn, men det er en misforstået Gengivelse af Filip, hvor Texten 4024 ff. lyder: Du bist ein tievel oder got — und machest von mir dinen spot. — Mich dunct daz du ein engel bist — oder von himel gotes Christ. — Du hast niht eines menschen sin — des ich nu inne worden bin.

82,22: *ſagde*, Trykfejl for *legde*, *lagde*?

83,7—8: Elisabeth mener, at Familien efter det lange Ophold i Ægypten og efter den lange Rejse, der må have tæret stærkt på dens Midler, trænger til Hjælp. Filip 4232 ff.: Daz tet Elyzabeth umbe daz — wand niuwecliche komen was — Maria von dem ellende — und het niht vil undern hendern. Det er

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

dette sidste Udtryk, Gh. »oversætter« ved: thet hon ſculde holde paa.

83, 18—22: formodenlig efter en Glosse til det benyttede Filip-Håndskrift.

83, 29: til komme er utvivlsomt en Trykfejl for: til fromme, jfr. Filip 4265 ze vrumen. Det følgende, til 84, 2 er et mislykket Forsøg på at gengive Filips Text 4262 ff.: hvorledes kunde de to vel undlade at være meget sammen, eftersom de »ein ander heten liep — vor in ir muoter lip?«

88, 18: parde, Filip 4496: wierlin.

89, 8: ondhe efter ſyn; Filip har 4532 ff.: nimmer niht — disen kinden leids geschiht — von mir.

89, 15: løbe er Verbum, Filip 4546 f.: daz wierlin zetrat der man — daz daz wazzer gar uz ran.

91, 6 og 9: örken ſtow, ſtowen, Filip: wüeste (men 2866 og 2909 = Gh. 57, 8 og 58, 1: walt.

92, 4: huat er vistnok Trykfejl for huar, jfr. 92, 10. Filip 4684: die andern sprachen wie möht daz sin.

92, 13: Den rette Interpunction fremgår af Filip 4700 f.: er ist ein guoter zimberman — solher dinge er niht enkan.

93, 4: beſwærie, Filip 4742 beswaerent. (Trykket fra 1760 og de følgende har misforstået og har: besværge.

93, 7: the bære all byn ower weth t. h. Trykket fra 1760, der her har tilføjet en dogmatisk Profeti, har: de klager overalt i Byen over dig. Stedet mangler hos Filip.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

93, 12—17: I Stedet for denne Forklaring har Filip blot Navnene Simon, Judas, Josef, Barsabas, to Jacob'er og Johannes.

93, 25: oc han vor rede; i Stedet for oc har Trykket 1760 og de følgende: om, og dette er vistnok det rigtige. Hos Filip directe Spørgsmål.

95, 15: oc the fætte falft imod; Filip 4863: daz ist valsch des si da jent.

95, 26 ff.: dette herlige Moder-Spørgsmål har ikke Gh. men Filip Æren for.

97, 3: Filip 4961: lert Johan Jesus, der reine. Det er rimeligere at opfatte Johan som Subject.

97, 8: po ftowen, Filip: wüeste 4969.

97, 24: efther fyn, Filip 4993: namen bilde an.

98: Om Jesu Udseende jfr. Dobschütz, Christusbilder. Beilagen VIII: Zur Prosopographie Christi.

98, 8: hwide; der skal formodenlig stå hwiden eller thet hwide (Filip: daz wiz).

98, 17: reent, sikkert en Misforståelse for reede; Filip 5054: reit; Trykket fra 1760 og de følgende har også: rede.

98, 18: han ɔ: Halsen.

98, 19—20: Trykket fra 1760 har omgået Vanskeligheden ved at forkorte: hans Hænder var rene foruden al Smitte. Men der er øjensynlig udfaldet noget mellem hans og rene. Filip 5062 f.: die vinger waren lanc unt smal — reine ân aller slahte mâl. Formentlig bør der da læses: oc hans fingre wore lange oc fmale oc rene for all fmitthe.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

99, 23: i hans wold oc macht offuer werden er ikke nogen heldig Gengivelse af Filip 5125: an dem stet al der werlde gebot. Heller ikke Linje 25—26, der gengiver Filip 5126 ff.: sit du nu bist — der drier einer, wa von ist — daz du aleine bist min Kint — worden und die andern sint — bi dir beliben mit ir gemeine, — ir dri in der gotheit eine?

102, 7: Hvad der skal stå i Stedet for Iammeleft er tvivlsomt; hverken de to Afskrifter eller de senere Tryk hjælper her. Filip 5239 ff.: also wirt der schalc betrogen — wand diu gotheit ze gesellen — nimt min sele und zuo der helle — varent und die helle zestoerent — die rehten al von dannen vüerent .... (oc goddommen ſammeleſt mÿn ſiel ſor til helwides?)

102, 27 f.: ſor ſtor ſorg til min døt, en anakoluthisk Brachylogi. Filip 5267 ff.: doch gewinne ich starken smerzen — sol ich leben in den ziten — als du, herre, den tot solt liden.

105, 17—18: Den sidste Sætning (som ikke findes hos Filip, der nu med Vers 5390 fortsætter med Bryllupet i Kana) danner en god Afslutning og kan tyde på, at det danske Værk ikke har været længere.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JUDAS

TEXTKRITIK.

Udgaven gengiver Trykket fra 1685 uden Ændringer, dog således, at enkelte forekommende Forkortelser er opløste, og utvivlsomme Trykfejl, især hidrørende fra Forvexling mellem e og c, u og n, er stiltiende rettede. Følgende andre Trykfejl er rettede:

111, 22: lidet] tidet — 116, 3: Jeruſalem] Jerrſalem — 117, 27: giorde] giorve.

119, 18: i Originalen mangler et for Meningen nødvendigt Skilletegn — Punkt eller Streg — efter got Skel til. Her er tilsat Streg.

119, 28 ſaae det.] ſaae det?

I Ark-Signaturen har Originalen 111 i Stedet for 1111 (Udg. S. 115, 14 og 116, 19).

Skønt Liboria 110, 11 og 110, 26 utvivlsomt oprindelig, i et ældre Tryk, skyldes en Læsefejl for Ciboria, er det blevet stående, da det ikke kan siges at være en egenlig Trykfejl i Udgaven 1687. Liboria kaldes Kvinden også i alle de senere danske Tryk.

Af Ord- eller Stil-Varianter findes ingen i Trykket fra 1696.

COMMENTAR.

113, 27: qvanſvjs, på Skrømt, i senere Tryk kvansvis; i de to Tryk, der er udgået fra Helliggeist-

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

stræde og fra Strandbergs Forlag, er Ordet erstattet med: »tilsyneladende« og »efter Foregivende«.

115,8: til maade, meget belejligt, i rette Øjeblik.

117,4: Pallatz, Balkon, Svale. Jfr. det gl. tyske Passional 316,6: vf einer vorlouben da.

119,18; i Tamms's tyske Oversættelse af den svenske Judas-Bog lyder Sætningen: wozu er Recht hat.

120,3—4: Tamms: und weil niemand diesen Mord gesehen hat, will ich ihn verbergen.

125,24—27: Det gl. tyske Passional, p. 317,90 f.: nv swaz man wischet den Koln — so wil er immer swartz wesen.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PILATUS

TEXTKRITIK.

Udgaven gengiver det ældste bevarede Tryk, det fra 1663. Dettes Text gengives uforandret, dog således, at de ikke mange Forkortelser, der tilfældigt er blevet stående fra ældre Tryk, er opløste, og de uomtvistelige Trykfejl (c for e, u for n, og omvendt) stiltiende er rettede. Endvidere er der foretaget følgende Rettelser:

Udgaven S. 131, Linje 17 fornefnde] forne. Trykket fra 1675 gengiver, formentlig urigtigt, det forkortede Ord ved fornemme; Trykket fra 1697 har fornefnde. — 135, 25 fat] faa — 143, 25 det] ftt; 1675: det. 150, 9 Stugdom] Stugom — 150, 27 fortred] for tred, delt ved Linjeskifte, uden Bindestreg. — 154, 18 Emaus] Amaus; 1675: Emaus — 159, 26 dem] den — 160, 12 bedrøffvit] dedrøffvit — 160, 19 Veronica] Vironica — 162, 18 kunde] kund — 162, 24 Trefoldighed] Trefolbighed — 167, 5 ferdige] ferdigt — 169, 1 korfzfeste[karfzfeste — 175, 8 forgætte de] forgættede — 176, 29 undkomme] vedkomme; 1675: undkomme — 177, 28 famme] fammn.

Varianter: 149, 27 en; 1675: end.—157, 9 forbundet; 1675 og 1697: forbudet. — 166, 3 Det ieg endnu ftønt; 1675: endnufkiønt; 1685 Det jeg endfkiønt. — 168, 2 O væ/ ah bedre mig det; 1675 og 1697: O væ/ Gud bedre mig det. — 169. 21 verdis; sic 1675; 1697:

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

værdigis. — 176, 5 allerſmedelſte; 1675: forſmedeligſte.

141, 23: Det kan ikke afgøres, om der står vederfaris eller vederfarts; 1675 har vederfaris.

148, 13—14: Foran ſin Øine må være udfaldet noget, f. Ex.: at hand met.

COMMENTAR.

132, 11: met proſes, prægtigt, jfr. Kalckar III, 514.

134, 6: den, ɔ: denne.

141, 19: jfr. Luc. Ev. 23, 7 ff., 12.

143, 3; Jfr. Matth. Ev. 27, 19. Dette Sted er Udgangspunkt for en Legendedannelse om Pilati Hustru Procula eller Claudia Procula. Den i Pauli 2. Brev til Timotheus, Cap. 4, 21, omtalte Claudia opfattes som Pilati Hustru og bliver Helgeninde i den græske Kirke, derimod ikke i den romerske Kirke, hvor Opfattelsen er bestemt af Kirkefædrenes Tolkning: at Drømmen hidrører fra Djævlen, som derved vil forebygge Christi Offerdød.

143, 17: Navnet på Pilati Bud er meget vexlende på de forskellige Stadier af Legendevæxten og i de forskellige senere Redactioner. Motiveringen af Sendefærden (jfr. S. 141, 27—142, 5) er naturligvis oprindelig Traditionen om Pilati Brev og Indberetninger.

155, 8: »Ridderen« er Joseph af Arimathia, hvem en anden, rig Legendevæxt forherliger, især Legenderne om den hellige Gral.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

156, 5: Simeon, Simon kaldes i Cura Sanitatis Tiberii Cap. 8 en af Jesu Disciple.

157 f.: Om Veronica-Legenden se Dobschütz p. 282 ff. og Registret.

160 ff.: De to Søsterpar hører naturligvis oprindelig ikke med til Pilatus-Historien, men er indført af en theologisk dannet Bearbejder. Udgangspunktet er Psalme 87, 11—12. I den theologiske Litteratur i Middelalderen synes de indført af Bernhard af Clairvaux (Prædiken in festo annuntiationis b. Mariae virginis, Opera ed. Mabillon, Paris 1719, III p. 977 ff.), men de bliver snart Fællesgods, jfr. Zeitschrift für Deutsches Alterthum, Neue Folge, 5. Band, Berlin 1874, S. 1—57.

167, 8: Den hastige Medbør for Skibet, der fører en Reliquie eller en Helgen (inde), er et meget almindeligt Legendetræk både i antike og christelige Legender.

168, 14 ff., jfr. 150, 14 ff. Vredesudbrudet over Jødernes Mishandling af Jesus og Hævnytringerne findes allerede i Abgar-Legenden. Fredegar-Krønikens navnkundige Fortælling om Kong Chlothovechs Udbrud, da han hørte om Jesu Lidelser: »Hvis jeg havde været der med mine Franker, skulde jeg have hævnet den Uret, han led« (Fredegar III, 21), tør da snarest opfattes som et Vidnesbyrd om, at Krønikeskriveren har kendt Vindicta Salvatoris, hvis første Fremkomst så måtte sættes til 7. Årh. og ikke, som Dobschütz vil, til 8. Årh.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Men Ytringen kan selvfølgelig også være ægte og hjemmegjort.

169, 25: Denne Helbredelsesmåde minder stærkt om en af Asklepios-Kurene i Epidauros (den 6. og 7. Lægedomsberetning på den første Mirakelstele: Pandaros helbredes for Udslet, ved at Asklepios binder ham et Pandebind om Hovedet; da Pandaros vågner, er hans Udslet borte, overført på Pandebindet o. s. v.), og tør opfattes som et nyt Vidnesbyrd om den antike, folkelige Aretalogis fortsatte Virken i Christentiden, jfr. Indledning p. XX f.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JERUSALEMS SKOMAGER

TEXTKRITIK.

Udgaven følger Trykket fra 1631. Uomtvistelige Trykfejl (enkelte Forvexlinger af c, e og t) er rettede. Endvidere er følgende Rettelser foretagne:

Udgaven S. 182 Linje 17 neffnð] neffnde (jfr. 189,8) — 184, 23 videre] videret — 184, 29 ſuar.] ſuar?

Varianter i Trykket fra 1695:

Udgaven Side 182 Linje 13: langt] lang — 184, 7 oc] om — 186, 14 ſtunis] ſtuntis — 186, 20 oc bedrøffuit] mangler. — 187, 10 ſaa oc] ſaa — 188, 19 affbeden] ombeden — 190, 20 Madril (?)] Madrit.

COMMENTAR.

Hvor der nedenfor anføres tyske Ord til Belysning af den danske Text, er disse tagne fra det tyske Tryk, der findes i det kgl. Bibliothek i København (Hjelmstjernes Saml. 4159): Kurtze Beschreibung vnd Erzehlung / von einem Juden / mit Namen Ahasverus .... Erstlich Gedrückt zu Bautzen / zum andern zu Schleszwig / Bey Niclaus Wegner. Anno 1502 [ɔ: 1602]. (Neubaurs Bibligrafi i Centralblatt für Bibliothekswesen 1893, p. 251 No VIII.).

Side 185 Linje 6 Liefflig, leiblich. — 185, 14 for offuer, furüber. — 186, 21 ff.: vnd ob er wol vber etlich 100 Jar widerumb ins Land kommen / habe er es doch also verwüst / vnd Jerusalem verstört gefunden / das er es nicht mehr gekandt habe. — 187,

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

12—13: aus dieaem Jammerthal. — 187, 15 Stolemefteren, dem Rector. — 188, 10, 21 og 29; 191, 4: Danfken ɔ: Danzig (det gamle polske Navn Gdansk). — 188, 22 leedt, lachen. — 190, 10: om de omtalte Personer se Indledning S. LXXIII Note 1. — 191, 18: D(eus) V(ertat) B(ene).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

BIBLIOGRAFI

AF

R. PAULLI

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nummereringen er kun foretaget af praktiske Hensyn og betegner blot Rækkefølgen, ved Tryk uden Aarstal den formentlige Rækkefølge, af de kendte Udgaver. Af Numrene kan der altsaa intet sluttes om Antallet af de Udgaver, der har eksisteret, lige saa lidt som Udgave Nr. 1 altid kan regnes for editio princeps.

De med † mærkede Udgaver har ikke foreligget ved Bibliografiens Udarbejdelse.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JOSEPHS OG ASSENATHS HISTORIE.

Udgaver som Tillæg til De 12 Patriarkers Testamenter.

1. København 1580. — Kgl. Bibl. Kbh.

Optrykt i dette Bind S. 3—25.

De Tolff | PATRIARCHERS | Jacobs Sønners Testa-|menter / Huorledis de før deris|Endeligt/haffue lært / huer sine Børn | Guds fryct / oc formanet den- | nem til it Gudeligt | Leffnet. | Fordanſket aff Hans Mogenſſøn.| ANNO 1579.| Genes: 18.| Huorledis kand ieg dølie for Abra-|ham huad ieg vil giøre. Thi ieg kiender | hannem ſaa vcl [!] / at hand ſkal befale ſine | Børn oc ſit Hus effter ſig / at de ſkulle | holde HErrens vey / oc giøre huad ret oc|billigt er. Paa det at HErren ſkal lade | komme offuer Abraham / huad hand|hannem loffuet haffuer.|Kiøbenhaffn/ | CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.|M. D. LXXX.

Ordene: PATRIARCHERS Jacobs Sønners Teſta-, Fordanſket aff Hans Mogenſſøn., Genes: 18., Kiøbenhaffn / og Aarstallet M. D. LXXX. er trykt med rødt. 8°. 116 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—P. Bag paa Titelbl.: Denne Bogs indhold. Bl. A 3r: En Fortale/ Bl. N 2r: Efterfølger Aſſenaths Hiſtorie/ ſom funden er vdi gamle Bøger oc Scrifftcr [!] / ſom ſkiulte oc vnderſtungne veret haffue. Nu fordanſket aff Tydſken / oc i dagen vdgangen. Huor vdi mand maa ſee ſtor Hemmelighed. Gantſke trøſtelig oc liff-

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lig at læse. Bl. N 2v: ASSENATHS Historia/Huorledis Joseph bleff saalt/ oc igien forløst aff Fengsel. Om hans Giftermaal oc Endeligt. En lifflig Historia/fuld aff Christi oc hans Bruds hemmelighed. Bl. P 2r: ENDE. Gud ske Loff i Euighed/ AMEN. Bl. P 4v: Prentet i Kiøbenhaffn/aff Andrea Gutterwitz. Paa Baltzer Kausis / Borgeris oc Bogeførers der samme steds Bekaaftning. Oc findis hos hannem til Kiøbs. ANNO 1580.

Af denne Udgave findes desuden paa Det kgl. Bibliotek et Eksemplar med et senere (øjensynligt i det 18. Aarhundrede) trykt Titelblad: De Tolff|Patriarkernes,|Jacobs Sønners|Testamenter,|Hvorledis de for deres Endeligt | haffue lærd huer sine Børn Gudsfryct, | oc formaned dem til et Gudeligt| Leffnet. | [En Streg.] | Fordansked af| Hans Mogensøn. | Anno 1579. | [En Streg.] | Kiøbenhaffn, | Cum Gratia & Privilegio.|M.D.LXXX. Eksemplaret stammer aabenbart fra Chr. Brandts Bogsamling, se Bibliotheca Brandtiana. Havn. 1784. S. 190. Nr. 3391.

I Catalogus librorum Petri Septimii. Hafn. 1702 nævnes Bl. F 2r som Nr. 680: Hans Mogensøns 12 Patriarckers Testamente. Kiøb. 1540. Denne Opgivelse genfindes S. 2 i Jochum Halling: De Danskes Bibliothek. 1726 (Thotts Ms. Saml. Nr. 1049. Fol.), som ogsaa andetsteds citerer P. Syvs Auktionskatalog. Halling tilføjer desuden en Udgave fra 1550. At disse Angivelser maa være fejlagtige, ses af Titelbladet paa Udg. 1580, hvor der udtrykkelig staar, at

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Bogen er fordansket 1579. I al Fald kan en Udgave fra 1540 heller ikke have eksisteret alene af den Grund, at Hans Mogensen først blev født 1525.

2. København 1601. — Kgl. Bibl. Kbh.

Defekt Eksemplar uden Titelblad af en Udgave af De Tolff Patriarchers Jacobs Sønners Testamenter. Udførligst er Titlen gengivet i P. J. Resenii bibliotheca. Hafn. 1685 S. 246. Nr. 53: Hans Mogensens Tolff Patriarchers Jacobs Sønners Teſtamenter / ſaa og Apoſtlernes Liff og Døed / Kiøb. 1601. 8°. Et komplet Eksemplar maa bestaa af 136 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—R; men i det eneste kendte Eksemplar mgl. Bl. A 1, A 2, A 7, A 8. Bl. P 3 r: Efterfølger Aſſenaths Hiſtoria / ſom funden er vdi gamle Bøger oc Scriffter / ſom ſkiulte oc vnderſtungne veret haffue. Nu fordanſket aff Tydſken / oc i dagen vdgangen. Huor vdi mand maa ſee ſtor Hemmelighed. Gantſke trøſtelig oc lifflig at læſe. Aſſenaths Hiſtoria / Huorledis Joſeph bleff ſaalt / oc igien forløſt aff Fengſel. Om hans Giftermaal oc endeligt. En lifflig Hiſtoria fuld aff Chriſti oc hans Bruds Hemmelighed. Bl. P 3 v: Aſſenaths Hiſtoria. Bl. R 4 r: ENDE. Gud ſkee Loff i Euighed. AMEN. Bl. R 7 v: Prentet i Kiøbenhaffn / hos Henrich Waldkirch / Paa ſin egen Bekaaſtning. Oc findis hos hannem til kiøbs. ANNO M D CI.

† 3. København 1605.

I Catalogus librorum Clementis Clementini.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Hafn. 1681 anføres S. 26 som Nr. 292 blandt Oktaverne: De tolff Patriarchers Teſtamente / Kiøbenhafn 1605. Da denne Udgave kun nævnes dette ene Sted, hvorimod de andre Udgaver (1580, 1601, 1615, 1626) alle forekommer meget hyppigt i Auktionskataloger, er det ikke usandsynligt, at der foreligger en Trykfejl, f. Eks. for 1615.

4. København 1615. — Kgl. Bibl. Kbh.

De Tolff | Patriarchers | Jacobs Sønners Te- | ſtamenter / Huorledis de for | deris Endeligt haffue lært / huer ſine | Børn Guds fryct / oc formanet | dennem til it Gudeligt | Leffnet. | Fordanſket aff | Hans Mogenſſøn. | Der hoff | De hellige Tolff Apoſt- | lers Fødſels ſtedt / Lærdom / | Tro / Leffnet oc ſa- lige Aff- | gang / etc. | Prentet i Kiøbenhaffn / hos | Henrich Waldkirch / | Anno 1615. Ordene: Patriarchers Jacobs Sønners Te-, Hans Mogenſſøn., De hellige Tolff Apoſt-, Prentet i Kiøbenhaffn / hos, Anno 1615. er trykt med rødt. Titelen er omgivet af en, forneden dobbelt, Røsgen-Ramme. 8°. 151 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—T. Bl. A 2r: Denne Bogs indhold. Bl. A 4r: En Fortale/Bl. O 8v: Efterfølger Aſſenaths Hiſtoria / ſom funden er vdi gamle Bøger oc Scriffter / ſom ſtiulte oc vnderſtungne været haffue. Nu fordanſket aff Tydſken / oc i dagen vdgangen. Huor vdi mand maa ſee ſtor Hemmelighed. Gantſke trøſtelig oc lifflig at læſe. Aſſenaths Hiſtoria / Huorledis Joſeph bleff ſaalt / oc igien

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

forløst aff Fengsel. Om hans Giftermaal oc endeligt. En lifflig Historia fuld aff Christi oc hans Bruds Hemmelighed. Bl. P 1 r: Assenaths Historia. Bl. Q 8 v: ENDE. Bl. T 7 r: Prentet i Kiøbenhaffn / hos Henrich Waldkirch. Paa sin egen Bekaaftning / Oc findis hoss hannem til Kiøbs. ANNO M. DC. XV.

5. København 1626(27). — Karen Brahes Bibliotek, Odense.

De Tolff | Patriarchers | Jacobs Sønners Te- | stamenter / Huorledis de for | deris Endeligt haffue lært / huer sine | Børn Guds Fryct / oc formanet | dennem til it Gudeligt | Leffnet. | Fordanskет aff | Hans Mogenssøn. | Der hoff | De hellige Tolff Apostlers Fødsels stedt / Lærdom / | Tro / Leffnet oc salige Aff- | gang / etc. | [Røsgen.] | Prentet i Kiøbenhaffn / hos | Henrich Waldtkirch / | ANNO M. DC. XXVI.

Ordene: Patriarchers Jacobs Sønners Te-, De hellige Tolff Apost-, Prentet i Kiøbenhaffn / hos, ANNO M. DC. XXVI. er trykt med rødt. Titelen er omgivet af en, forneden dobbelt, Røsgen-Ramme. 8°. 151 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—T. Bl. A 2 r: Denne Bogs indhold. Bl. A 4 r: En Fortale. Bl. O 8 v: Efterfølger Assenatths Historia / som funden er vdi gamle Bøger oc Scrifter / som skiulte oc vnderstungne været haffue. Nu fordanskет aff Tydsken / oc i Dagen vdgangen. Huor vdi mand maa see stor Hemmelighed. Gantske trøstelig oc lifflig at læse. Assenaths Historia / Huorledis Joseph bleff saalt /

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

oc igien forløst aff Fengsel. Om hans Giftemaal oc endeligt. En lifflig Historia fuld aff Christi oc hans Bruds Hemmelighed. Bl. P 1 r: Assenaths Historia. Bl. Q 8 v: ENDE. Bl. T 7 r: Prentet i Kiøbenhaffn / hoff Henrich Waldtkirch. Paa sin egen Bekaaftning / Oc findis hoff hannem til kiøbs. M.DC.XXVII. Samme Side-og Liniefølge som Udg. 4.

I L. F. J. Fabritius: Katalog over Aalborg Stifts og Amts og Kathedralskolens forenede Bibliotheker. Aalborg 1892 er Sp. 955 et Eksemplar af denne Udgave katalogiseret, som om Aarstallet paa Titelbladet var 1627; dette er ikke Tilfældet, men Eksemplarets Titelblad er defekt, og Kolofonens Aarstal er derfor blevet anført. Nogen Udgave med 1627 ogsaa paa Titelbladet vides ikke at have eksisteret.

I Udgaven De Tolf Patriarkers Jacobs Sønners Testamenter. Kbh. 1701 er Assenaths Historie ikke optaget.

Separat-Udgaver.

6. København 1657. — Kgl. Bibl. Kbh.

Josephs | Historia: | Hvorledis hand bleff fold/ | oc siden igien forløst aff Fængsel / oc | dog kom til stor Dignitet oc | Vælde/ etc. | [Træsnit: Joseph og Potifars Hustru.] | Prentet i Kiøbenhaffn/ | [en Streg] | Aar 1657. 8°. 15 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A 2 r: ASSENATHS Historia/ Hvorledis Joseph bleff fold/ oc igien forløst aff Fengsel: Om hans Giftermaal oc Endeligt: En lifflig Hi-

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ſtoria / fuld aff Chriſti oc hans BrudsHemmelighed. Bl. B 5v: ENDE. GUD ſtee Loff i Evighed / AMEN. Bl. B 6r: En almindelig Bøn om alle ſlags Dyder oc Gaffver / tilhobe ſamlet aff Auguſtini Striffter.

7. København 1681. — Kgl. Bibl. Kbh.

Joſephs | Hiſtoria: | Hvorledis hand bleff Sold/| oc ſiden igien Forløſt aff Fængſel/ oc | dog kom til ſtor Dignitet oc | Vælde/ etc. | [Samme Træsnit som Udg. 6.] | Prentet i Kiøbenhaffn/ | [en Dobbeltstreg]| Aar 1681. 8°. 16 upaginerede Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A 2r: ASSENATHS. Hiſtoria / Hvorledis Joſeph bleff ſold / oc igien forløſt aff Fengſel: Om hans Giftermaal oc Endeligt: En lifflig Hiſtoria/ fuld aff Chriſti oc hans Bruds Hemmelighed. Bl. B 6v: ENDE. GUD [!] ſtee Loff i Evighed / AMEN. Bl. B 7r: En almindelig Bøn om alle ſlags Dyder oc Gaffver/ tilhobe ſamlet aff Auguſtini Striffter. Indtil Cap. VIII. (Bl. B 1r) samme Side- og Linieſølge som Udg. 6.

8. København 1696. — Kgl. Bibl. Kbh.

Joſephs | Hiſtoria. | Hvorledis hand bleſ Sold/| og ſiden igien Forløſt af Fængſel / og | dog kom til ſtor Dignitet og | Vælde/ etc. | [Samme Træsnit som Udg. 6 og 7.] | [Røsgen.] | Prentet i Kiøbenhaffn / | Aar 1696. 8°. 16 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A 2r: ASSENATHS. Hiſtoria / Hvorledis Joſeph

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bleſ ſold / oc igien forløſt aff Fengſel: Om hans Giftermaal og Endeligt: En liſſlig Hiſtoria / fuld aff Chriſti og hans Bruds Hemmelighed. Bl. B. 6v: EUDE. GUD ſtee Loff i Evighed / AMEN. Bl. B 7r: En almindelig Bøn om alle ſlags Dyder oc Gaffver / tilhobe ſamlet aff Auguſtini Skriffter. Samme Side- og Linieſølge ſom Udg. 6 og 7.

9. U. St. 1702. — Kgl. Bibl. Kbh.

Joſephs Hi-|ſtoria/| Hvorledis Hand bleſ ſoldt/| og ſiden igien forløſt af Fængſel / og | dog kom til ſtor Dignitet og | Vælde / etc. | [Samme Træsnit som Udg. 6, 7 og 8.] | [Røsgen.] | Prentet Aar 1702. 8°. 16 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A2r: ASSENATHS Hiſtoria / Hvorledis Joſeph bleſ ſold/ og igien forløſt af Fængſel: Om hans Giftermaal og Endeligt: En liſlig Hiſtoria / fuld af Chriſti og hans Bruds Hemmelighed. Bl. B6v: EUDE. GUd ſtee Loſ i Evighed. AMEN. Bl. B 7r: En Almindelig Bøn om alle ſlags Dyder og Gaver / tilhaabe ſamlet af Auguſtini Skrifter. Samme Side- og Linieſølge som Udg. 6, 7 og 8.

10. København 1735. — Kgl. Bibl. Kbh.

Joſephs | Hiſtorie, | Hvorledes hand blev ſoldt, og | ſiden igien forløſt af Fængſel, og | dog kom til ſtor Dignitet | og Vælde. | [En grov Efterligning af Træsnittet i Udg. 6, 7, 8 og 9.] | [En Streg.] | Kiøbenhavn, Trykt udi Hans Kongl. Majeſts. | priv. Bog-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

trykkerie 1735. 8°. 16 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A 2r: Assenaths Historie, Hvorledes Joseph blev solgt, og igien forløst af Fængsel: Om hans Giftermaal og Endeligt: En liflig Historie fuld af Christi og hans Bruds Hemmelighed. Bl. B 5v: ENDE. Gud ske Lov i Evighed, AMEN. Bl. B 6r: En almindelig Bøn om alle slags Dyder og Gaver, tilhobe samlet af Augustini Skrifter.

† 11. U. St. 1749.

I Fortegnelse over Christoph. Wöldikes Bøger. Kbh. 1762 anføres Bl. E 3r som Nr. 1102 blandt Oktaverne: Historien om Joseph 1749. Ellers kendes denne Udgave ikke.

12. U. St. 1786. — Kgl. Bibl. Kbh.

Josephs | Historie, | hvorledes han | blev solgt og sat i Fængsel, | men kom dog omsider | til Fyrstelig Høyhed, | desligeste | om hans Giftermaal og Endeligt. | [Træsnit med samme Sujet, men ellers forskelligt fra det i Udg. 6, 7, 8, 9 og 10 anvendte.] | [En Dobbeltstreg.] | 1786. 8°. 24 pagin. Sider. S. 3: Assenaths Historie. S. 22: Gud ske Lov i Evighed! Amen. S. 23: Almindelig Bøn om alleslags Dyder og Gaver. Uddraget af Augustini Skrifter. Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg.

13. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.

Josephs | Historie, | hvorledes han | blev solgt

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

og sat i Fængsel, | men kom dog omsider | til Fyrstelig Høihed, | desligeste | om hans Giftermaal og Endeligt.|[Samme Træsnit som Udg. 12.]|[En Dobbeltstreg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 24 pagin. Sider. S. 3: Affenaths Historie. S. 22: Gud skee Lov i Evighed! Amen. S. 23: Almindelig Bøn om alleslags Dyder og Gaver. Uddraget af Augustini Skrifter. Samme Side- og Liniefølge som Udg. 12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JESU BARNDOMS BOG

1. København 1508. — Kgl. Bibl. Kbh.
Optrykt i dette Bind S. 29—105.
Titelbl. faksimileret S. 29—30. 8°, men kun 4 Bl. i hvert af de sidste 3 Ark. 68 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. a—k. Bl. k 4v: Tryckt i kømenhaffn Anno M. ccccc. viij hoff gotfred aff ghemen Bogtrykkermærket i Kolofonen reproduceret S. 105. Udg. beskrevet af Chr. Bruun i Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store kgl. Bibliothek. I. 1870. S. 152—154.

2. U. St. 1760. — Kgl. Bibl. Kbh.
En liden | Hiſtoriſk Beſtrivelſe | om | Joachim | og | Hans kiære Huſtru | Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | Item | om deres Daatter, | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet; | ſaa og om | vor HErres og Frelſeres | JESU CHRISTI | Barndom. | [Røsgen, bestaaende af liggende § Tegn.] | Trykt Aar 1760. 8°. 64 paginerede Sider. S. 64: ENDE. Teksten ændret og moderniseret i Sammenligning med Udg. 1. Slutningen forkortet. Hvor intet andet er bemærket ved de følgende Udgaver, er denne Udgaves Tekstredaktion futgt.

3. U. St. 1760. — Kgl. Bibl. Kbh.
En liden | Hiſtoriſk Beſtrivelſe, | om | Joachim | og | Hans kiære Huſtru | Anna, | af hvad Slægt de ere fødde | Item, | om deres Daatter, | Jomfru Ma-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ria, | hendes Barndom og Levnet; | saa og om | vor HErres og Frelseres | JESU CHRISTI | Barndom. | [Røsgen, bestaaende af liggende § Tegn.] | Trykt Aar 1760. 8°. 64 pagin. Sider. S. 64: ENDE. Samme Side- og Linieføige som Udg. 2.

† 4. U. St. 1760.

I Bibliotheca Harboiana. II. Hafn. 1784 anføres S. 110 som Nr. 129 blandt Oktaverne: Vor Herres og Frelseres Jesu Christi Barndoms Bog, tillige-med en liden historisk Beskrivelse om Joachim og Anna, item om deres Datter Jomfrue Maria. Trykt Aar 1760. Ellers kendes denne Udg. ikke.

5. U. St. 1761. — Universitetsbibl. Kbh.

Vor | HErres og Frelseres | JESU CHRISTI | Barndoms | Bog, | Tillige med en liden Beskrivelse | om | Joachim og Anna | af hvad Slægt de ere fødde; | Item, | om deres Daatter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Røsgen, bestaaende af liggende § Tegn.] | Trykt Aar 1761. 8°. 72 pagin. Sider. S. 72: ENDE.

6. U. St. 1761. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor | Herres og Frelseres | Jesu Christi | Barndoms Bog | tillige med en liden Beskrivelse | om | Joachim og Anna | af hvad Slægt de ere fødde, | Item | om deres Datter | Jomfrue Maria | hendes Barndom og Levnet | [En Dobbeltstreg.] | Trykt Aar 1761. 8°. 63 pagin. Sider. S. 63: ENDE.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

7. U. St. 1761. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelseres | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | een liden Historist Bestrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | item | om deres Daatter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Røsgen.] | Trykt Aar 1761. 8°. 62 pagin. Sider. S. 62: ENDE.

8. København 1770. — Kgl. Bibl. Kbh.

Jesu Christi | Barndomsbog, | tilligemed | en liden historist Bestrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de vare, | og | om deres Datters, | Jomfrue Maria's, | Barndom og Levnet. | [Vignet.] | [Bølgelinie.] | Kiøbenhavn, 1770. 12°. Fragment. 24 pagin. Sider. Et komplet Eksemplar maa have bestaaet af 3 Ark (72 S.) Eksemplaret saa stærkt beskaaret, at det ikke er udelukket, at Titelbladet oprindeligt har haft Linier med Oplysning om Bogtrykker etc.

9. U. St. 1771. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor HErres og Frelseres | JEsu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden historist Bestrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | Item | om deres Daatter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Røsgen.] | Trykt Aar 1771. 8°. 63 pagin. Sider. S. 63: ENDE.

10. U. St. 1771. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelseres | Jesu Christi | Barn-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

doms Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | item | om deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Røsgen.] | Trykt Aar 1771. 8°. 62 pagin. Sider. S. 62: ENDE. Samme Side- og Linieføl ge som Udg. 7.

11. U. St. 1773. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelseres | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | [en] liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | item: | om Deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [En Dobbeltstreg.] | 1773. 8°. 62 pagin. Sider. Samme Side- og Linieføl ge som Udg. 7 og 10. Titelbladet noget beskadiget, saa at Ordet en i 5. Linie er udslettet.

12. U. St. 1773. — Kgl. Bibl. Stockholm.

Vor Herres og Frelseres | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødde, | item | om deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [En Dobbeltstreg.] | 1773. 8°. 62 pagin. Sider. Samme Side- og Linieføl ge som Udg. 7, 10 og 11.

† 13. København 1774.

I Bibliotheca Mossiniana. Bergis 1794 anføres S. 84 som Nr. 410 blandt Oktaverne: Jesu Christi Barn-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

doms Bog. Kh. 1774. Ellers kendes denne Udg. ikke.

14. U. St. o. A. (Defekt). — Kgl. Bibl. Kbh.
Et Tryk uden Titelbl., af samme Type som Udg. 7, 10 og 11. 8°. 62 pagin. Sider. Samme Side- og Liniefølge som de tre nævnte Udg. En Afskrift af Udg. 16's Titelbl. (1799) er indsat foran, men Trykket kan godt være en Snes Aar ældre.

15. U. St. 1798. — Universitetsbibl. Kbh.
Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden historisk Bestrivelse | om | Joachim og Anna | af hvad Slægt de ere fødde, | item: | om deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [En Dobbeltstreg.] | 1798. 8°. 62 pagin. Sider. Samme Side- og Liniefølge som Udg. 2, 10, 11, 12 og 14.

16. København 1799. — Kgl. Bibl. Kbh.
Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden historisk Bestrivelse | om | Joachim og Anna | af hvad Slægt de ere fødde; | item: | om deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Slutstreg.] | Kjøbenhavn 1799. 8°. 61 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbladet.

17. U. St. o. A. Efter 1808. — Kgl. Bibl. Kbh.
Jesu Christi | mærkværdige | Barndom, | historisk beskreven, | tilligemed | Efterretning | om | Jo-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

achim og Anna, | og | deres Datter, | Jomfrue Maria, Jesu | Moder. | [Vignet.] | [En Streg.] | Kjøbenhavn. | Trykt og tilkjøbs i store Helliggeiststræde No. 149. 12°. 72 pagin. Sider. Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg. — Til Hjælp ved Fastsættelse af Trykkeaaret tjener, at St. Helliggejststræde Nr. 149 første Gang nævnes som J. R. Thieles Adresse i Københavns Vejviser for 1808.

18. Christiania 1841. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødte, | og om deres Datter | Jomfru Marias | Barndom og Levnet. | [En tredobbelt Streg.] | Christiania 1841. | Trykt og tilkjøbs hos Ludvig Risum. 12°. 59 pagin. Sider. S. (60): Hos L. Risum boende paa Hjørnet af Grændsegaden og Torvet, sælges følgende Bøger til de billigste Priser: [Fortegnelse over Bogladeartikler.]

19. Skien 1842. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfrue Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Slutstreg.] | Skien 1842. | Trykt hos J. Melgaard. Paa Omslaget: (Pris 10 Skilling.). 12°. 46 pagin. Sider.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

20. Aalborg 1851. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Mellem to vandrette Streger:] 3die Oplag. | Priis: 1 Mk. | [Slutstreg.] | Aalborg 1851. | Udgivet af P. Braarup sen. og paa Sammes Forlag | trykt i Stiftsbogtrykkeriet. 8°. 48 pagin. Sider.

21. Aarhus 1852. — Universitetsbibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog. | Tilligemed | en kort historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødte, | saa og om deres Datter, | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Slutstreg.] | Aarhuus. | Trykt paa Marie Bechs Bekostning, | hos M. B. Falkenberg. | 1852. 8°. 64 pagin. Sider. S. 64 et Salmevers begyndende: Amen, det samme skal være vor Sang, og underskrevet E .... Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg.

22. København 1853. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Mellem to vandrette Streger:] Andet Oplag. | Kjøbenhavn. | Boghandler

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

H. P. Møllers Forlag, Gammelmynt 151. | Tryt hos S. L. Møller. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Ifølge Kgl. Bibl.s Katalog er Trykkeaaret 1853.

23. Bergen 1854. — Universitetsbibl. Kristiania.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog,|tilligemed|en liden historisk Bestrivelse|om|Joachim og Anna,|af hvilken Slægt de ere fødte,|samt|om deres Datter|Jomfrue Maria,|hendes Barndom og Levnet.|[Slutstreg.]|Bergen.|Tilkjøbs hos Fr. D. Beyer,|[Tankestreg.]|1854. 12°. 52 pagin. Sider. Nederst S. 52: Tryk af Joh. D. Beyer.

24. Faaborg 1855. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi Barndoms-Bog. | Tilligemed | en kort historisk Bestrivelse | om|Joachim og Anna,|af hvad Slægt de ere fødte, saa og om deres Datter | Jomfrue Maria,|hendes Barndom og Levnet.|[Mellem to vandrette Streger:] Priis: 20 Skilling.|Faaborg.|Tryt i W. Bülows Bogtrykkerie.|1855. 8°. 46 pagin. Sider. Samme Tekstredaktion som Udg. 21.

25. København 1857. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | En liden historisk Bestrivelse | om|Joachim og Anna,|af hvilken Slægt de ere fødte,|samt|om deres Datter|Jomfru Maria,|hendes Barndom og Levnet.|[Mellem to vandrette

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Streger:] Tredie Oplag.|Kjøbenhavn.|Boghandler H. P. Møllers Forlag, Gammelmynt 151.| Trykt hos S. L. Møller. 8°. 39 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Optryk af Udg. 22. Ifølge Kgl. Bibl.s Katalog er Trykkeaaret 1857.

26. Christiania 1859. — Universitetsbibl. Kristiania.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms Bog,| tilligemed | en liden historisk Beskrivelse|om | Joachim og Anna | af hvad Slægt de ere fødte,|og om deres Datter|Jomfru Marias|Barndom og Levnet. | [En Dobbeltstreg.] | Christiania 1859. | Forlagt af og tilkjøbs hos N. W. Damm. Omslagstit.: Jesu Christi | Barndoms Bog. | [En Streg.] | Priis 8 sk. 8°. 57 pagin. Sider. S. (58): Hos N. W. Damm sælges følgende Bøger til vedføiede Priser: [En 3 Sider lang Fortegnelse over gudelig Litteratur].

27. Aalborg 1862. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Mellem to vandrette Streger:] 4de Oplag. | Priis 1 Mk. | [En Streg.] | Aalborg 1862. | Udgivet af P. Braarup sen. og paa Sammes Forlag | trykt i Stiftsbogtrykkeriet. 8°. 48

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

pagin. Sider. S. 1—27 samme Side- og Linieføl ge som Udg. 20.

28. Aalborg 1863. — Kgl. Bibl. Kbh.
Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om ‖Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Mellem to vandrette Streger:] 5te Oplag. | Priis: 1 Mk. | [En Dobbeltstreg.] | Aalborg 1863. | Udgivet af P. Braarup sen. og paa Sammes Forlag | trykt hos Oluf Olussen. 8°. 48 pagin. Sider. S. 1—25 samme Side- og Linieføl ge som Udg. 27.

29. Aalborg 1864. — Kgl. Bibl, Kbh.
Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | en liden historisk Beskrivelse | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | samt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [En Tankestreg.] | Sammendraget af P. Braarup sen. | [Mellem to vandrette Streger:] 5te Oplag. | Priis: 1 Mk. | [En Dobbeltstreg.] | Aalborg 1864. | Paa Boghandler Marinus M. Schultz's Forlag. | Trykt hos Oluf Olussen. 8°. 48 pagin. Sider. Titeludg. af Udg. 28.

30. København 1865. — Kgl. Bibl. Kbh.
Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog, | tilligemed | En liden historisk Beskri-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

velſe | om | Joachim og Anna, | af hvilken Slægt de ere fødte, | ſamt | om deres Datter | Jomfru Maria, | hendes Barndom og Levnet. | [Mellem to vandrette Streger:] Fjerde Oplag. | Kjøbenhavn. | Boghandler H. P. Møllers Forlag, Gammelmønt 20. | Trykt hos Carl Lund. Teksten begynder bag paa Titelbladet. 8°. 39 pagin. Sider. Samme Side- og Linieſølge som Udg. 25. — Ifølge Kgl. Bibl.s Katalog er Trykkeaaret 1865.

31. Christiania 1868. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelſers | Jeſu Chriſti | Barndoms Bog, | tilligemed | en liden hiſtoriſk Beſtrivelſe | om | Joachim og Anna, | af hvad Slægt de ere fødte | og om deres Datter | Jomfru Marias | Barndom og Levnet. | Chriſtiania. | Forlagt af og tilkjøbs hos A. W. Damm. | 1868. Omslagstit.: Jeſu Chriſti | Barndoms Bog. | [Mellem to vandrette Streger:] Priis 8 ſk. 8°. 60 pagin. Sider. Paa Foden af Titelbladets Bagside: Trykt af A. E. Kolſtad. Optryk af Udg. 26.

32. København 1869. — Kgl. Bibl. Kbh.

Jeſu Barndoms Bog. | Hiſtorie | om | Joachim og hans kjære Huſtru Anna og af | hvad Slægt de ere fødte, og om deres Levnet, | ſaa og Jomfru Maria og hendes Barndom og | Levnet, Vor Herres og Frelſers Jeſu | Chriſti Levnet. | [Træsnit: Jesus og Fuglene.] | Pris: 12 Skilling. | Kjøbenhavn. | Jul. Strandbergs Forlag. | Faaes i Boghandelen, Hol-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

mensgade Nr. 18. | Strandbergs & Wennstrøms Bogtrykkeri.| Brogade Nr. 14. 1, Sal. 12°. 36 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg. — Ifølge Kgl. Bibl.s Katalog er Trykkeaaret 1869.

33. Stavanger 1875. — Tilhører Bibliotekar Hjalmar Pettersen, Kristiania.

Vor Herres og Frelsers|Jesu Christi|Barndoms Bog,|tilligemed|en liden historisk Bestrivelse|om|Joachim og Anna|af hvad Slægt de ere fødte,|og om deres Datter|Jomfru Marias|Barndom og Levnet.|[En Dobbeltstreg.]|Stavanger 1875.|Tilkjøbs hos P. L. Torgersen. Paa Omslaget: Pris 8 Skill., rettet med Blæk til 10 Øre. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Nederst S. 40: Trykt hos N. Nilsen.

34. Aalborg 1884. — Kgl. Bibl. Kbh.

Vor Herres og Frelsers | Jesu Christi | Barndoms-Bog|tilligemed en liden historisk Bestrivelse|om|Joachim og Anna,|af hvilken Slægt de ere fødte,|samt om deres Datter|Jomfru Maria,|hendes Barndom og Levnet.|[Mellem to vandrette Streger:] 6te Oplag.|Pris 35 Øre.|[En Dobbeltstreg.]|Aalborg.|Marinus M. Schultz's Forlag.|V. de Lemos' Bogtrykkeri.|1884. 8°. 46 pagin. Sider. Optryk af Udg. 28-29.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JUDAS

1. U. St. 1687. — Kgl. Bibl. Kbh.
Optrykt i dette Bind S. 109—126.
Titelbl. faksimileret S. 109. 8°. 8 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A. Teksten begynder bag paa Titelbl. Hvor intet andet er bemærket ved de følgende Udgaver, er denne Udgaves Tekstredaktion fulgt.

2. U. St. 1696. — Kgl. Bibl. Kbh.
En kort oc merckelig | Hiſtoria / | Om den ſlemme oc forgiftige Forrædere | JUDAS / | Hans Aſkom / Fødſel oc Leſnet / oc hvad | for Synder hand hafver beexefvet [!] i denne Verden | fra hans Opvext indtil hand blef Chriſti Apoſtel. | [Samme Træsnit som Udg. 1.] | [Røsgen.] | Prentet Aar 1696. 8°. 8 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A. Teksten begynder bag paa Titelbl. Samme Side- og Linieſølge som Udg. 1.

† 3. U. St. 1727.
I Fortegnelse paa endeel Bøger Niels Simonsen Munchs Arvinger tilhørende. Kbh. 1787 anføres S. 379 som Nr. 2557 blandt Oktaverne: Om Judas 1727. Ellers kendes denne Udg. ikke.

4—5. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.
En kort og mærkelig | Hiſtorie, | Om den ſlemme og forgiftige Forrædere | Judas, | Hans Aſkom, Fødſel og Levnet, og | hvad for Synder han haver bedrevet i | denne Verden, fra hans Opvext indtil han blev Chriſti Apoſtel. | [Træsnit: En forgrovet

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Kopi af Træsnittet paa Udg. 1 og 2, uden Rammen.] | [Røsgen.] | Trykt i dette Aar. 8°. 8 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. med Tal. Teksten begynder bag paa Titelbl. 2 Udgaver med samme Side- og Linieføige, men med forskellig Røsgen paa Titelbladet og forskellig Frise over Tekstens Begyndelse.

6. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort og mærkelig | Historie, | Om den slemme og forgiftige Forrædere | Judas, | Hans Aftom, Fødsel, og Levnet, og | hvad for Synder han haver bedrevet i | denne Verden, fra hans Opvext indtil | han blef Christi Apostel. | [Samme Træsnit som Udg. 4 og 5.] | [Røsgen.] | Trykt i dette Aar. 8°. 8 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. med Tal. Teksten begynder bag paa Titelbl. Samme Side- og Linieføige som Udg. 4 og 5.

I Bibliotheca Danica. I. 1877. Sp. 316 er Udg. 4—6 anført som udkommet »omtr. 1733«.

† 7. U. St. 1774.

En Udgave 1774 kendes kun fra Optrykket Aarhus 1908, se Udg. 12.

8. U. St. 1786. — Universitetsbibl. Kbh.

Historie | om den slemme og forgiftige | Forræ-dere | Judas, | hans | Aftom, Fødsel og Levnet, | og om de | Synder og Ondskaber, | han haver bedrevet i denne Verden [!], | fra | hans Opvext indtil han blev Christi Apostel. | [Vignet.] | [En Dobbeltstreg.] | 1786. 8°. 24 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Titelbl. S. 23: **Exempel, at Drømme ikke aldeles ere at foragte.** Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg.

9. København u. A. Mellem 1797 og 1808. — Kgl. Bibl. Kbh.

En ret mærkværdig | Historie | om | den onde Forræder | Judas, | hvori | hans Herkomst, Fødsel, hele Levnet, samt | meget grove Synder allerede fra Barn- | dommen af, indtil han blev Christi | Discipel, paa det omstænde- | ligste beskrives. | [Træsnit: Brystbillede af en Konge i en ottekantet Ramme.] | [En Streg.] | **Kjøbenhavn. | Tilkjøbs i store Helliggeistestræde No. 150 og 51.** 8°. 15 pagin. Sider. Paa sidste Side (S. 16): **Hvor denne Historie kiøbes, faaes blandt flere og følgende:** [Fortegnelse over 47 Folkebøger.] Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg. — Udgaven maa være trykt mellem 1797 og 1808 af Joh. Rud. Thiele. Denne købte nemlig i det førstnævnte Aar (ifølge C. Nyrop: Bidrag til den danske Boghandels Historie. II. 1870. S. 69) Ejendommen Nr. 151 i St. Helliggejststræde til Udvidelse af sit Trykkeri, hvorimod hans Husnummer er 149 fra Aaret 1808 ifølge Københavns Vejviser.

10. Trykt i dette Aar. 1803? — Kgl. Bibl. Kbh.

Historie | om den flemme og forgiftige | Forræ- dere | Judas, | hans | Aftom, Fødsel og Levnet, | og om de | Synder og Ondskaber, | han haver bedrevet

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

i denne Verden, | fra | hans Opvext indtil han blev Christi Apostel. | [Vignet.] | [Dobbeltstreg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 24 pagin. Sider. S. 23: Exempel, at Drømme ikke aldeles ere at foragte. Samme Tekstredaktion som Udg. 8. — Eksemplaret har Aarstallet 1803 skrevet med Blyant paa Titelbladet.

11. København 1865. — Kgl. Bibl. Kbh.

Historie|om den slemme og forgiftige Forræder| Judas, | hans Afkom, Fødsel og Levnet, | og hvad for Synder han har bedrevet i denne | Verden fra hans Opvæxt indtil han blev | Christi Apostel. | [Træsnit: En Kopi af Træsnittet paa Udg. 4—6's Titelbl.] | Kjøbenhavn. | Jul. Strandbergs Forlag. | Faaes i Bog- og Papirhandelen, Holmensgade 18, Stuen | Trykt hos Ernst Lund. 8°. 8 pagin. Sider. Sandsynligvis er det denne Udgave, der anføres i J. Vahl: Dansk Bogfortegnelse 1859—68. Kbh. 1871 S. 59 som udkommet 1865.

12. Aarhus 1908. — Kgl. Bibl. Kbh.

Historien | om den slemme | Forrædere Judas, | hans | Afkom, Fødsel og Levned | og hvad for Synder han haver bedrevet i | denne Verden | fra hans Opvext til han blev Christi Apostel. | [En Dobbeltstreg.] | Udgivet i Aaret 1774. | [Mellem to vandrette Streger:] Eftertryk forbydes. [En Roset.] Pris 20 Øre. | Optrykt i Carl Holms Bogtrykkeri, Aarhus. | 1908. Titelen omgivet af en Ornamentramme. Omslagstit.; egentligt Titelbl. mgl. 8°. 8 pagin. Sider.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

PILATUS

1. København 1614.

I Catalogus librorum Johannis Alberti Heseker. Hafn. 1709[1]) anføres S. 448 som Nr. 2361 blandt Oktaverne: Beſtrivelſe om Pilati Levnet. Kiøbenh. 1614. Ellers kendes denne Udg. ikke.

2. København 1663. — Kgl. Bibl. Kbh.

Optrykt i dette Bind S. 129—178.

Titelbl. faksimileret S. 129. 8°. 24 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—C. Bl. C 8v: Ende paa Pilati Hiſtorie.

3. København 1675. — Kgl. Bibl. Kbh.

En | Kort Beſtriffvelſe | Om | Pilati Fødſel: | Herkomſt / lefnet oc Endeligt | Diſligeſt om JEſu Chriſti [!] U-ſkyldige | Død oc Pijne: Oc om hans Opſtandelſe oc | Himmelfart: Oc meget meere ſom denne | Hiſtorie indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 2.] | [Røsgen.] | Prentet i Kiøbenhaffn / Aar 1675. 8°. 24 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—C. Bl. C 8v: Ende paa Pilati Hiſtorie. Samme Side- og Linieſølge som Udg. 2.

4. København 1686. — Kgl. Bibl. Kbh.

En | Kort Beſtriffvelſe | Om | Pilati Fødſel: | Herkomſt / Lefnet oc Endeligt | Diſligeſt om JEſu Chriſti U-ſkyldige | Død oc Pijne [!]: Oc om hans Opſtandelſe oc | Himmelfart: Oc meget meere ſom denne |

[1]) Universitetsbibliotekets Eksemplar bærer fejlagtigt Titelbladet: Catalogus librorum Chr. Reitzeri. Hafn. 1713.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Hiſtorie indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 2 og 3.]|[Røsgen.] | Prentet i Kiøbenhaffn/ Aar 1686. 8°. 24 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—C. Bl. C 8 v: Ende paa Pilati Hiſtorie. Samme Side- og Linie-følge som Udg. 2 og 3.

5. København 1697. — Universitetsbibl. Kbh.

En | Kort Beſtriffvelſe | Om | Pilati Fødſel: | Herkomſt / Lefnet oc Endeligt | Diſligeſt om JEſu Chriſti U-ſkyldige | Død og Pine: Og om hans Opſtandelſe og | Himmelfart: Og meere ſom denne | Hiſtorie indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 2—4.]| [Røsgen.] | Prentet i Kiøbenhaffn / Aar 1697. 8°. 24 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—C. Bl. C 8 v: Ende paa Pilati Hiſtorie. Samme Side- og Linie-følge som Udg. 2—4.

† 6. U. St. 1709.

I Fortegnelse paa Peder Stavangers Bøger. Kbh. [1757] anføres S. 216 som Nr. 1913 blandt Oktaverne: Beſtrivelſe om Pilati Fødſel, Levnet og Endeligt 1709. Ellers kendes denne Udg. ikke.

7. U. St. 1730. — Karen Brahes Bibliotek, Odense.

En kort Beſtrivelſe | Om | Pilati Fødſel, | Herkomſt, Lefnet og Endeligt; | Diſligeſt om | JESU Chriſti uſkyldige Død | og Pine, om hans Opſtandelſe | og Himmelfart: | Og meere ſom denne Hiſtorie | indeholder. | [Træsnit: Et Møde mellem en Konge og en Dronning.]| [En Streg.] | Trykt Aar 1730. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titel-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

bl. S. 40: Ende paa Pilati Historie. Teksten forkortet i Sammenligning med de tidligere Udg.

8. U. St. 1732. — Kgl. Bibl. Kbh.
En kort Bestrivelse | Om | Pilati Fødsel, | Herkomst, Levnet og Endeligt. | Desligest om | JEsu Christi uskyldige Død | og Pine, om hans Opstandelse | og Himmelfart: | Og meere som denne Historie | indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 7.] | [En Streg.] | Trykt Aar 1732. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. S. 40: Ende paa Pilati Historie. Samme Side- og Liniefølge som Udg. 7.

9. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.
En kort Bestrivelse | Om | Pilati Fødsel, | Herkomst, Levnet og Endeligt. | Desligest om | JEsu Christi uskyldige Død | og Pine, om hans Opstandel- | se og Himmelfart: | Og meere som denne Historie indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 7 og 8.] | [En Streg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. S. 40: Ende paa Pilati Historie. Herunder samme Slutningsvignet som Udg. 7 og 8. Samme Side- og Liniefølge som Udg. 7 og 8.

10. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.
En kort Bestrivelse | Om | Pilati Fødsel, | Herkomst, Levnet og Endeligt. | Desligest om | JEsu Christi uskyldige Død | og Pine, om hans Opstandel- | se og Himmelfart: | Og meere som denne Hi-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

ſtorie indeholder.|[Samme Træsnit som Udg. 7—9.]| [En Streg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. S. 40: Ende paa Pilati Hiſtorie. Herunder Slutningsvignet: En Frugtkurv med en Papegøje. Samme Side- og Linie-følge som Udg. 7—9.

11—12. Trykt i dette Aar. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort Beſtrivelſe | Om | Pilati Fødſel, | Herkomſt, Levnet og Endeligt. | Deſligeſt om | JEſu Chriſti uſkyldige Død | og Pine, om hans Opſtandel- | ſe og Himmelfart: | Og meere ſom denne Hiſtorie indeholder. | [Samme Træsnit som Udg. 7—10.]|[En Streg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 32 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. S. 32: Ende paa Pilati Hiſtorie. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—10. 2 Tryk med samme Side- og Linieſølge men med forskellig Frise over Tekstens Begyndelse og forskellig Slutningsvignet.

13. U. St. 1775. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort hiſtoriſk | Beſtrivelſe | om | Pilati Herkomſt, | Fødſel, Levnet og Endeligt. |Desligeſte om| JEſu Chriſti | uſkyldige | Pine og Død, | om | hans Opſtandelſe og Himmelfart,| og meere, | ſom denne Hiſtorie indeholder. | [En Dobbeltstreg.] | 1775. 8°. 40 pagin. Sider. S. 37—40: Gierrigheden. [En moralsk Fortælling.] Samme Tekstredaktion som Udg. 7—12.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

† 14. U. St. 1785.

I Fortegnelse paa endeel Bøger som 17. Oct. bortsælges hos Boghandler J. Chevalier. Kbh. 1785 anføres S.23 som Nr.131 blandt Oktaverne: **Beſtrivelſe over Pilati Fødſel, 1785.** Ellers kendes denne Udg. ikke.

15. København 1788. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort Beſtrivelſe | over | Pilati Fødſel, | Herkomſt, | Levnet og Endeligt; | ſaavelſom og: | Jeſu Chriſti uſkyldige Død og Pine, | om hans Opſtandelſe og Himmel- | fart, og meere ſom denne Hiſtorie indeholder. | [Vignet.] | [En Dobbeltstreg.] | Kiøbenhavn, 1788. | Trykt hos H. J. Graaes Efterleverſke, | boende i Knabroeſtræde No. 70. 8°. 32 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—13.

16. U. St. 1788. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort | hiſtoriſk beſtrivelſe | om | Pilatus, | hans Aſkom, | Fødſel, Levnet og Endeligt; | desligeſte om | JEſu Chriſti | uſkyldige Pine og Død, | om hans Opſtandelſe og Himmelfart, | med meere, | ſom denne Hiſtorie indeholder. | [Vignet.] | [En Dobbeltstreg.] | 1788. 8°. 40 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—13 og 15.

17. København u. A. Mellem 1797 og 1808. — Kgl. Bibl. Kbh.

Den romerſke Statholder | Pilatus's | Fødſel, Herkomſt, hele Levnet og | Endeligt. | [En Tanke-

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

streg.] | Tillige indeholder denne lille Historie de til- | forladeligste Efterretninger om Jesu uskyldige | Lidelse, Død, trøstfulde Opstandelse, | og sejerrige Himmelfart. | [Træsnit: Jomfru Maria med Kristusbarnet og de tre Hyrder.] | En Streg.] | Kiøbenhavn. | Tilkiøbs i store Helliggeiststræde No. 150 og 51. 8°. 24 pagin. Sider. Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg. — Trykt hos J. R. Thiele efter 1797 og før 1808, se Motiveringen ved Judas Udg. 9.

18. Haderslev 1805. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort | historisk Bestrivelse | om | Pilatus, | hans Aftom, | Fødsel, Levnet og Endeligt; | desligeste om | Jesu Christi | uskyldige Pine og Død, | om hans Opstandelse og Himmelfart, | med mere, | som denne Historie indeholder. | [Roset.] | [En Dobbeltstreg.] | Trykt i Haderslev 1805. 8°. 40 pagin. Sider. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—13, 15 og 16.

19. København u. A. Mellem 1812 og 1823. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort Bestrivelse | over | Pilati Fødsel, | Herkomst, Levnet | og | Endeligt. | [Slutstreg.] | Kjøbenhavn. | Trykt i dette Aar. | Forlagt af Tribler, i Ulkegaden No. 107. 8°. 32 pagin. Sider. Teksten begynder bag paa Titelbl. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—13, 15, 16 og 18. — Til Fastsættelse af Trykkeaaret tjener, at Ulkegade No. 107 var Triblers (og

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

hans Enkes) Adresse i Aarene 1812—23 ifølge Københavns Vejviser.

20. Bergen 1855. — Kgl. Bibl. Kbh.

En kort Beſtrivelſe | over | Pilati Fødſel, | Herkomſt, Levnet og Endeligt; | om | Jeſu Chriſti uſkyldige Død og Pine, | Opſtandelſe og Himmelfart; | og mere | ſom denne Hiſtorie indeholder. | [Slutstreg.] | Bergen. | Trykt hos Fr. D. Beyer. | [Tankestreg.] | 1855. 12°. 35 pagin. Sider. Samme Tekstredaktion som Udg. 7—13, 15, 16, 18 og 19.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

JERUSALEMS SKOMAGER

† 1. Helsingør 1607.

I P. J. Resenii bibliotheca. Hafn. 1685 anføres S. 320 som Nr. 30 blandt Kvarterne et Samlingsbind af mindre Skrifter, hvoraf Nr. 21 bærer Titelen: Beſtrifvelſe om Jeruſalems Skomager oc en Jøde ſom var fød i Jeruſalem ved Nafn Ahasvero, ſom Perſonligen ſtal hafve været tilſtede da Chriſtus blef korſfeſt / oc ſtal løbe til Dommedag her i Verden/ Helſingnør [!] 1607. Ellers kendes denne Udg. ikke. Den maa sikkert være trykt af Bogtrykkeren Peder Huæn, som netop paa den Tid fra sit Bogtrykkeri i Helsingør udsendte Flyveblade og Folkebøger. Blandt andet er den i samme Samlingsbind hos Resen nævnte Beskrifvelse om Forræderi imod Kongen aff Engeland Jacobum VI. Helsingør 1606 trykt hos ham ligesom ogsaa den nu kun i Afskrift bevarede Udgave af En Saare Lystig og schøn Historie om dend schøne Magelona. Helsingør 1610.

2. København 1631. — Kgl. Bibl. Kbh.

Optrykt i dette Bind S. 181—191.

Titelbl. faksimileret S. 181. 4°. 4 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A. Tidligere optrykt med nogle Afvigelser i Kr. Nyrop: Fortids sagn og sange. II. Den evige Jøde. Kbh. 1907. S. 22—33.

I L. Neubaur: Die Sage vom ewigen Juden. Lpz. 1884 S. 124 nævnes en Udgave Kiöbenhaffn, Aar MDCXXI, der skulde findes paa Universitetsbib-

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lioteket i København. Denne Oplysning gaar igen i Centralblatt für Bibliothekswesen. X. Lpz. 1893 S. 266 og i Kr. Nyrop: Den evige Jøde. Kbh. 1907 S. 22. Aarstallet 1621 maa imidlertid være en Fejl for 1631 og Udgaven altsaa identisk med Udg. 2; thi paa Universitetsbiblioteket haves ikke nogen Udgave 1621, men derimod et Eksemplar af den fra 1631, hvis Titel ogsaa stemmer med Neubaurs Angivelse.

3. U. St. 1695. — Kgl. Bibl. Kbh.

Sandfærdig | Beretning / | Om | En Jøde | Ved Nafn Ahasverus / | Fød oc baaren til Jerusalem / | Som personlig skal hafve | været tilstæde ved Christi Kaarss der|hand blef Kaarssfæst/ oc seet hvorle-| dis det gick til med hannem. Oc endnu ved | GUds Allmæctighed skal være ved | Liffvet opholden. | [Vignet.] | [Røsgen.] | Nu igien paa ny Prentet Aar 1695. 8°. 4 upagin. og usign. Bl. inkl. Titelbl. Teksten begynder bag paa Titelbl.

4. U. St. 1705. — Karen Brahes Bibliotek, Odense.

Sandfærdig | Beretning / | Om | En Jøde | Ved Nafn Ahasverus / | Fød og baaren til Jerusalem / | Som Personlig skal have væ-|ret tilstæde ved Christi Kaars der | hand blef Kaarsfæst / og seet hvorledis|det gick til med hannem. Og endnu ved|GUds Almægtighed skal være ved|Lifvet opholden.|[Vignet.] | [Røsgen.] | Prentet Aar 1705. 8°. 4 upagin.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

og usign. Bl. inkl. Titelbl. Teksten begynder bag paa Titelbl. Næsten overalt samme Side- og Linie-følge som Udg. 3.

† 5. U. St. 1729.
I Fortegnelse paa endeel Bøger Niels Simonsen Munchs Arvinger tilhørende. Kbh. 1787 anføres S. 377 som Nr. 2494 blandt Oktaverne: **Beretning om Jerusalems Skomager. 1729.** Ellers kendes denne Udgave ikke. Det er heller ikke udelukket, at der menes den flere Gange i det 18. Aarhundrede trykte Gadevise: En Sandfærdig Beretning Om Jerusalems Skoemager, Hasverus kaldet..., hvoraf Aftryk og udførlig Omtale findes i Kr. Nyrop: Den evige Jøde. Kbh. 1907. S. 57—62.

6. Trykt i dette Aar. — Karen Brahes Bibliotek, Odense.

Sandfærdig | Beretning, | Om | En Jøde | Eller | Jerusalems Skomager | ved Navn Ahasverus, | Fød og baaren til Jerusalem; | Som Personlig skal have væ- | ret til stede ved Christi Kors, der | han blev Korsfæst, og seet hvorledes det | gik til med hannem, og endnu ved Guds | Almægtighed skal være ved Li- | vet opholden. | [Slyngornament.] | [En Streg.] | Trykt i dette Aar. 8°. 4 upagin. og usign. Bl. inkl. Titelbl. Teksten begynder bag paa Titelbl.

7. København u. A. Efter 1734. — Kgl. Bibl. Kbh.

Sandfærdig Efterretning, | Om een | Jøde, | (el-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

lers kaldet) | Jerusalems Skoemager, | Med Navn | Ahasverus, | Som foregiver, at han har været tilstæde hos | CHRISTI Korsfæstelse og hidindtil ved | Guds Almagt er opholdet i Livet | Saa og Ponty Pilati | Tvende | MISSIVER, | Eller | Sende-Breve | til Keyser | Teberium og Neronem | Om Christi Død og Opstandelse. | Saa og Beretning om de Tolv | Jødiske Stammer | Hvad enhver Stamme i sær har giort den HErre Christo | til Spot og Forhaanelse, og hvad de derfore, endnu | og paa denne Dag, maa lide. | [En Streg.] | Kiøbenhavn, trykt hos Johan Christoph Groth. 8°. 12 upagin. Bl. inkl. Titelbl., sign. A—B. Bl. A 2r Overskrift: Tilforladelig Efterretning, Om en Jøde fra Jerusalem Ahasverus kaldet, som har seet vor HErres JEsu Christi Korsfæstelse, og er endnu i Livet. Bl. A 8r er blankt. Bl. A 8v: Nubibus in altis crucifixum cernit JESUM, Asverus dignum clamitat ante cruce. Herunder et Træsnit, forestillende Ahasverus, og 12 Verslinier. Bl. B 1r: Pilati første Missive eller Sende-Brev til Keyseren. Bl. B 1v: Pilati anden Missive. Bl. B 2r 1. Rubens Stamme ., [hvorefter følger de 11 andre Israels Stammer]. Teksten noget ændret i Sammenligning med de tidligere Udg. og er Bl. A 7r—v forsynet med en Tilføjelse dateret Reval den 11. Martii 1734.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)
PAPIRET LEVERET AF DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER
REPRODUKTIONERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONSATELIER

●

OPLAG: 425 EXEMPLARER

●

FØRSTE BIND FÆRDIGTRYKT D. 4. DECEMBER 1915

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

RETURN TO ➡ **CIRCULATION DEPARTMENT**
202 Main Library
4470

LOAN PERIOD 1 **HOME USE**	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS
RENEWALS AND RECHARGES MAY BE MADE 4 DAYS PRIOR TO DUE DATE.
LOAN PERIODS ARE 1-MONTH, 3-MONTHS, AND 1-YEAR.
RENEWALS. CALL (415) 642-3405

DUE AS STAMPED BELOW

INTERLIBRARY LOAN
NOV 07 1990
UNIV. OF CALIF., BERK.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
FORM NO. DD6, 60m, 1/83 BERKELEY, CA 94720

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF CALIFORNIA

M518917

~~Jacobsen, Jens Peter~~
Danske folkebøger

845
J17
d
v.1

M518917

845
J17
d
v.1

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA